

ДОНИШГОҲИ МИЛЛИИ ТОҶИКИСТОН

ТДУ 29+1
ТКБ 83.38+87
Д – 14

Бо ҳуқуқи дастнавис

ДАВЛАТЗОДА АҲМАД ШИРИНХУҶА

ХАТАРИ ИФРОТГАРОИИ ДИНИ БА ФАРҶАНГИ МИЛЛИ

Диссертатсия
барои дарёфти дараҷаи илмии
доктори фалсафа-PhD, доктор аз рӯи ихтисоси
6D.02.06.00. – диншиносӣ

Роҳбари илмӣ:
Худойдодзода Фаррух –
доктори илмҳои фалсафа

ДУШАНБЕ - 2025

МУНДАРИЧА

МУҚАДДИМА	3-11
БОБИ 1.ПАЙДОИШИ РАВИЯҲОИ ИФРОТГАРОИИ МУОСИРИ ДИНӢ ВА МОҲИАТИ ЗИДДИМИЛЛИИ ОНҲО	12-87
§1.1. Мафҳум, моҳият ва сабабу омилҳои пайдоиши ифротгароии динӣ.....	12-35
§1.2. Вусъати фаъолияти равияҳои динӣ – ифротӣ дар Осиёи Марказӣ..ва роҳҳои пешгирӣ аз он	36-66
§1.3. Хусусияти иртиқоии таълимоти равияҳои динӣ-ифротӣ доир ба муносибати дину фарҳанг –	67-87
БОБИ 2. ХАТАРИ РАВИЯҲОИ ДИНӢ – ИФРОТӢ БА ФАРҲАНГИ МИЛЛӢ	88-148
§2.1. Хатари равияҳои динӣ – ифротӣ ба фарҳанги миллӣ.....	88-104
§2.2. Роҳу шаклҳои таъсиррасонии ифротгароии динӣ ба фарҳанги миллӣ.....	105-123
§2.3 Роҳҳои пешгирии хатари равияҳои динӣ – ифротӣ ба фарҳанги миллӣ.....	124-148
ХУЛОСА	149-154
РӢҲАТИ АДАБИЁТ	155-179

МУҚАДДИМА

Мубрамияти мавзӯ. Дар шароити ҷаҳонишавии муосир, ҳангоме, ки таҳдиду хатарҳои гуногун ҷомеаи ҷаҳониро фаро гирифтааст, омӯзиш ва таҳқиқи хатари ифротгароии динӣ-мазҳабӣ ба фарҳанги миллӣ ҳамчун падидаи номатлуби иҷтимоии фарогир аҳаммияти ҷиддии назариявӣ ва амалӣ дорад. Омӯзишу баррасии масъалаи хатари ифротгароии динӣ-мазҳабӣ ба фарҳанги миллӣ аз он ҷиҳат аҳаммияти ҷиддии назариявӣ ва амалӣ дорад, ки равияҳои гуногуни ифротгароии мазҳабӣ тавассути дастгоҳҳои иттилоотии қавӣ ва барномаҳои бисёр хатарнок тарҳрезӣшуда ба шуури мардум, бахусус ба ҷаҳонбинии ҷавонони муосири тоҷик метавонанд таъсиргузор бошанд ва арзишҳои фарҳанги миллиро дар ташаккули ҷаҳонбинӣ ва худшиносии миллии онҳо зеро суол гузоранд. Ифротгароёни динӣ-мазҳабӣ тавассути шабакаҳои иҷтимоӣ ба ҷавонони камтаҷрибаву ноогоҳ дастрасӣ ва таъсир дошта, мағзҳои поки онҳоро заҳролуд карда метавонанд.

Аҳаммияти омӯзиш ва баррасии мавзӯи таҳқиқ боз дар он ифода мегардад, ки ифротгароии динӣ дар Тоҷикистон ҳамчун омилҳои бесуботсозии ҷомеа на танҳо барои амнияти миллии кишварамон хатари ҷиддӣ дорад, ҳамчунин арҷгузорию ба арзишҳои фарҳанги миллӣ дар қалбу шуури наслҳои имрӯзу оянда аз байн барад ва бо табиати хувиятзудои худ ҷавоноро ба манқурт табдил диҳад; ифротгароии динӣ дар кучое, ки сар назанад, аҳли ҷомеаро аз бунёдкориву созандагӣ ва инкишофу тараққӣ дур мекунад ва баръакс ба низоъу ҷангу ҷидолҳои бепоёни мазҳабиву сиёсӣ ва иҷтимоӣ гирифтӣ месозад, ки оқибати марғбори онро тасаввур кардан ғайриимкон аст. Бинобар ин, дар таҳқиқоти мазкур кӯшиш ба харҷ дода шудааст, ки омилҳои пайдоишу густариши ифротгароии динӣ ва таъсири хатари даҳшатноки он ба фарҳанги миллӣ ошкор ва роҳҳои пешгирии адовату хусумати мазҳабӣ-сиёсӣ дар ҷомеа бо далелҳои илмӣ асоснок карда шавад.

Мубрамияти мавзуъ ичрои вазифаҳои зеро талаб дорад:

- ошкор кардани хатари ифротгароии динӣ ба фарҳанг ва худшиносии миллӣ;
- муайян кардани сабабу омилҳои зуҳури ифротгароии динӣ дар муносибат ба фарҳанги миллӣ;
- ошкор кардани таъсири манфии ифротгароии динӣ ба соҳаҳои гуногуни воқеияти фарҳангӣ-иҷтимоии ҷомеа;
- ошкор кардани ҳадафи муносибати иртиқоӣ доштани равию чараёнҳои ифротгароии динӣ ба фарҳанги миллӣ.
- муайян кардани оқибатҳои манфии муносибати иртиқоии ифротгароии динӣ ба фарҳанги миллӣ.
- муайян кардани сиёсати давлати дунявии Ҷумҳурии Тоҷикистон нисбати муносибати ифротгароии динӣ ба фарҳанги миллӣ.
- муайян намудани нақши арзишҳои миллӣ дар мубориза бо ифротгароии динӣ

Дарачаи илмии коркарди мавзуъ. Дар робита бо мавзуи ифротгароии динӣ таҳқиқоти зиёде дар Тоҷикистон ва берун аз он анҷом пазируфтааст, аммо дар робита бо мавзуи таҳқиқотии мо, ки ба хатару таҳдидҳои ифротгароии динӣ ба фарҳанги миллӣ бахшида шудааст, така дорад, корҳои илмӣ-таҳқиқотӣ ҳанӯз нокифояанд. Бо вучуди ҳамин ҳам дар ин самт баъзе таҳқиқотҳои муҳим ба анҷом расидаанд. Масалан, дар рисолаи А. С. Аҳмадов ба масъалаи таносуби ислому фарҳанги миллӣ, нақши фарҳангҳои миллӣ дар рушди фарҳанги исломӣ, ҷойгоҳи арзишҳои миллӣ дар низоми дунявии давлати миллӣ ва рушди худшиносии миллӣ ҳамчун омилҳои пешгирӣ аз ифротгароии динӣ ва ғайраҳо мавриди таҳқиқ қарор гирифтааст [28, с.165]. Дар баъзе мақолаҳои Қ. Нурулҳақ бошад, бевосита масъалаи муносибати иртиқоии ислом ба дину фарҳанги миллӣ, ба санъат ҳамчун сарчашмаи ғоявии муносибати чараёнҳои исломии ифротии муосир нисбат ба фарҳанги миллӣ мавриди таҳқиқ қарор гирифтаанд [239, с.26-34; 240, с.161-169].

Ҳамчуни Қ. Нурулҳақ дар рисолааш “Салафияи ифротӣ: моҳият ва хатару таҳдидҳои он.” (Душанбе, 2017. – 147 с.) муносибати иртиҷоии салафияи ифротиро ба фарҳанги миллии тоҷикон ва ба мазҳаби ханафӣ ба таври мухтасар ёдовар шудааст. Илова ба ин масъалаи мазкур дар таҳқиқотҳои А. Раҳнамо низ мавриди баррасӣ қарор гирифтаанд [134]. Муҳаққиқ Қ. Бекзода бошад, дар таҳқиқотҳояш муносибати арабу исломро ба фарҳанги миллий, ки имрӯз яке аз сарчашмаҳои муносибати равияҳои исломи ифротӣ ба арзишҳои миллий мебошад, мавриди баррасӣ қарор додааст [35]. Нақши муносибати иртиҷоии ислом ба фарҳанги миллий аз назари муҳаққиқи қазоқ С. Жармуханбетов низ дур намондааст [223, 95-129]. Гузашта аз ин, баъзе аз муҳаққиқони эронӣ низ ҳангоми таҳқиқи арзишҳои миллии мардумони тоҷику форс муносибати арабу исломро ба арзишҳои миллий дар асоси сарчашмаҳои исломӣ нишон додаанд [256, с.143].

Ҳамзамон, таҳқиқоте ҳастанд, ки ба бахшҳои гуногуни масъалаи мазкур бахшида шуда, аз ҷониби мутахассисони соҳаҳои гуногун (таърих, сиёсатшиносӣ, ҷомеашиносӣ, равоншиносӣ ва ғ.) анҷом ёфтаанд. Баъзе бахшҳои алоҳидаи мавзӯи мавриди таҳқиқ дар сатҳу дараҷаҳои мухталиф аз ҷониби муҳаққиқони ватаниву хориҷӣ баррасӣ шудаанд: баъзан ба таври мустақим ва баъзан дар робита ба таҳқиқи масъалаҳо дигар. Вале таҳқиқотҳои махсус доир ба мавзӯи таҳқиқшаванда дар кулл ҳанӯз нокифоя мебошанд.

Илова бар ин, бояд қайд кард, ки таҳлили баррасии ифротгароии динӣ таърихи начандон тӯлонӣ дорад, дар сурате, ки ҳуди ифротгароӣ таърихи дуру дароз дорад ва дорои решаҳои бисёр амиқ мебошад ва зухуроти бисёрҷанбаи пуртазодро дар бар мегирад. Доир ба сабабҳои пайдоиши он ақидаҳои гуногун вучуд доранд ва онҳо аз мавқеи ғоявию андешаҳои фалсафии муҳаққиқон сарчашма мегирад. Аз ҷумла дар Тоҷикистон, густариш ёфтааст, андешаҳои гуногун вучуд доранд. Сабабҳои зухур ва густариши ифротгароии диниро муҳаққиқон дар

соҳаҳои мухталифи иқтисод [168; 242, с.115], сиёсат [62], фарҳанг ва ҳатто бархӯрди тамаддунҳо [172; 194] дидаанд. Таҳлилу баррасии назариявии ифротгароӣ, анвои гуногун ва муқаррароти он дар осори муҳаққиқони рус назири А. Коровиков [75], И.Л. Морозов [99], И.П. Добаев [57], В.И. Красиков [79], И.А. Сазонова [248, с.107-116], В.Н. Паластуна [116], В.Н. Томалинцев [159], А.А. Харовинников [213], Е.А. Суздальев [154] ва ғ. ифода ёфтаанд.

Гуруҳе аз муҳаққиқон дар омӯзишу баррасии ифротгароии диниву сиёсӣ саҳми муайян доранд, ба мисли Н.Д. Маҳмадизода [90], Д.М.Саидов [143], С.Н. Сатторзода [144], А.А. Нуруллаев [237], Т.С. Саидбаев [141], Г.Н. Зокиров [226, с.19-26], А.Муминов [202], Р. Абдулатипов [11], З.С. Арухов [24], А. Игнатенко [63], А.С. Журавский [60], А. Малашенко [87] ва дигарон [29; 101]. Дар осори онҳо моҳияти ифротгароии равияву ҷараёнҳои ифротгароии диниву фирқаҳои тундгароӣ мазҳабӣ ва хатари онҳо ба ҷомеаи муосир мавриди таҳлил қарор гирифтаанд.

Бояд гуфт, ки дар робита ба истилоҳи “ифротгароӣ” ва таркиби динии он дар миёни муҳаққиқони ватаниву хориҷӣ ақидаи ягона вучуд надорад. Ин аз он сабаб аст, ки манфиату мавқеъгириҳои онҳо иҷоза намедихад, ки пайравони таълимоти мухталиф истидлоли тарафи муҳолифро қабул намоянд. Фаъолияти таҳрибкоронаи гуруҳҳо ва ташкилоти ифротгароии динӣ дар Осиёи Марказӣ, аз ҷумла дар Тоҷикистон, дар осори донишмандоне ба мисли С. Муҳаббатов [204], Г.В. Милославский [234, с.70-85], В.В. Наумкин [108], Э. Раҳматуллаев [132], Б. Бободжонов, Е.В. Тукумов [210], А.К. Нанаев [205], С.Н. Эсанаменова [214], В.Н. Ушаков [211], А. Рашид [136], А. Халида [170] ва дигарон таҳлилу баррасӣ шудаанд. Масоили сиёсӣ ва конфессионалии ифротгароии динӣ дар Тоҷикистон, ангеҷаҳои ғоявии фаъолияти ифротгароёни динӣ, таносуби арзишҳои диниву миллӣ дар таҳқиқоти донишмандоне чун И. Асадуллаев [25], Д. Назиров [106], Г.Д. Мирзоев

[199], М. Олимов, С. Олимова, С. Шарипов [257, с.122-139], А. Раҳнамо [133], И. Усмонов [253, с.54-64], М. Давлатов [221, с.139-161] ва дигарон [94; 164] таҷассум ёфтаанд. Ба андешаи А. В. Резникова, омӯзиши маводҳои гуногуни таҳқиқотӣ дар ошкорсозии ифротгароии динӣ имкон медиҳад, ки назарияҳои теологӣ ва илмӣ аз ҳам ҷудо карда шаванд [208, с.5]. Назарияи теологӣ бар он таъкид дорад, ки мафҳуми «ифротгароии динӣ» устурае беш набуда, аз ҷониби муҳаққиқони ғарбӣ сохта шудааст ва таълифоти онҳо аксаран ба ҳадамоти махсуси ин кишварҳо хидмат кардааст.

Таҳлилу баррасии адабиёти мавҷуда нишон медиҳад, ки дар ҷомеаи муосир, бахусус дар Тоҷикистон, ифротгароии динӣ пеш аз ҳама бештар ба соҳаи низоми сиёсӣ иҷтимоӣ таъсиргузор будааст ва аз ҳамин нигоҳ мавриди таҳқиқ қарор гирифтааст ва асосан бо даргириҳои сиёсӣ мазҳабӣ алоқаманданд. Ҷанбаи идеологӣ, таълимотӣ ва назарияҳои динӣ сиёсӣ онҳо ҷандон мавриди таҳлил қарор нагирифтаанд. Рисолаи мазкур маҳз ба таҳқиқи масъалаҳои то ба ҳол баррасӣ нашуда бахшида шудааст.

Мақсад ва вазифаҳои таҳқиқот. Мақсади таҳқиқоти мо шиноخت ва ошкорсозии хусусиятҳои ифротгароии динӣ дар Тоҷикистон, бахусус таъсири ҳатарнокӣ он ба фарҳанги миллӣ мебошад. Барои ба ин ҳадаф ноил шудан, вазифаҳои зерини таҳқиқотӣ баррасӣ гардидаанд:

- таҳлилу ташреҳи илмӣ-фалсафии истилоҳҳои «ифротгароӣ», «ифротгароии динӣ», «тундгароӣ», «бунёдгароӣ», «терроризм»;
- таснифи анвоъ ва шаклҳои ифротгароӣ, нишон додани сабабҳои иҷтимоии пайдоиш ва ташаккули онҳо;
- нишон додани шароитҳои зухур ва вучуди ифротгароии динӣ дар воқеияти Тоҷикистон ва ошкорсозии воситаҳои ташаккули ҷаҳонбинии ифротгароӣ дар байни гурӯҳҳои гуногуни аҳоли;
- асоснок кардани ҳатари ифротгароии динӣ ба мафкураи ҷавонон ва ошкорсозии ҷанбаҳои иҷтимоии зухури онҳо;

- ошкорсозии робитаи мутақобилаи ифротгароёни диниву сиёсии дохилӣ бо ифротгароёну фирқаҳои тундрави динии хоричӣ ва нақшаҳои хатарноки онҳо;

- муайянсозии роҳҳои пешгирӣ ва бартарарфсозии ифротгароии динӣ дар Тоҷикистон.

Асосҳои назариявӣ ва методологии таҳқиқот. Маҷмӯи методҳои илмие, ки барои иҷрои ҳадафҳои дар рисола баёншуда зарур мебошанд, истифода шудаанд. Аз ҷумла методҳое, ки барои равшан сохтани моҳияти таълимоти гуруҳҳои ифротгароии динӣ имкон медиҳанд. Онҳо пеш аз ҳама методҳои умумиилмӣ: таҳлил, таҷзия, таҷрид, хулосабарорӣ ва дигар методҳои мантиқӣ мебошанд. Илова бар инҳо, методҳое, мисли таҳлили муқоисавӣ, таърихият-мантиқӣ, усули гипотетикӣ – аксиоматикӣ, гузариш аз дониши абстрактӣ ба мушаххас ва ғайра асосҳои методологии рисолаи мазкурро ташкил мекунанд. Ҳамчунин асарҳои муҳимми муҳаққиқони шинохтаи хоричӣ ва ватанӣ барои таҳқиқи мавзӯи рисола мавриди истифода қарор гирифтаанд.

Навгонҳои илмӣ рисола иборат аз маҷмӯи масъалаҳоеанд, ки бори нахуст дар илми ватанӣ таҳқиқ мешаванд, аз ҷумла хатари ифротгароии динӣ ба фарҳанги миллии дар Тоҷикистон, ки аз инҳо иборатанд:

- асосҳои иҷтимоию сиёсӣ, динию ғоявии ифротгароии динӣ, инчунин нишонаҳои бурузи он дар Тоҷикистон ошкор ва ҳамачониба мавриди омӯзишу баррасӣ қарор дода шудааст;

- хатари тарғиботи ифротгароёни динӣ нисбати фарҳанги миллии ошкор қарда шудааст;

- заминаҳое, иқтисодӣ-иҷтимоии ифротгароии динӣ, аз қабилӣ камбизоатии аҳоли, бахусус бекорӣ ва ҳамчунин ноогоҳиву бетачрибагии ҷавонон, ки ба зуҳури ифротгароии динӣ ва сиёсӣ мусоидат мекунанд, мавриди таҳлил қарор гирифтаанд;

- таснифи намудҳо ва шаклҳои ифротгарой дар қаринаи нав бо дарназардошти шаклҳои асосии ғайриқадимӣ ифротгарой анҷом дода шудааст;

- нишон дода шудааст, ки имкони табиқи ифротгароии исломӣ ба терроризми динӣ сиёсӣ вучуд дорад, ки омилу сабабҳои худро дорад;

- алоқамандии ифротгароии динӣ-сиёсӣ бо терроризм ошкор карда шуда, механизми робитаҳои онҳо нишон дода шудааст;

- асоснок карда шудааст, ки дар равиши ҷаҳонишавӣ ифротгароии динӣ дар сурати пайгирии давлатҳои абарқудрат аз манфиатҳои метавонад хусусияти байналмиллалӣ касб карда, ба Ҷумҳурии Осиёи Марказӣ таъсир кунад.

Нуқтаҳои асосие, ки барои дифоъ пешниҳод шудаанд:

1. Сабабҳои асосии зуҳури ифротгароии динӣ-сиёсӣ қоҳиш ёфтани шароити иқтисодӣ-иҷтимоӣ, сиёсӣ ва равонӣ ҳаёти ҷомеа буда, аз ин шароити ҷомеа гуруҳҳои ифротгароии динӣ-сиёсӣ, ки аз ҷониби кишварҳои абарқудрат дастгирӣ меёбанд, истифода мебаранд.

2. Ифротгароии динӣ-сиёсӣ дар солҳои 1990 дар Тоҷикистон боиси сар задани ҷанги шаҳрвандӣ гардид ва пас аз он ҳам ғайриқадимӣ худро қатъ накард, балки ба ғайриқадимӣҳои ғайриошкорои ифротӣ гузашта, дар шароити бӯҳрони иҷтимоӣ-иқтисодӣ ва сиёсӣ ошкоро таъсири худро дар ҷомеа таъсир бахшид. Ифротгароии динӣ-сиёсӣ дар симои наҳзати исломӣ нишон дод, ки он яке аз шакли идеологияи бегонапарастӣ мебошад, ки ба нобуд сохтани ҳувияти миллӣ, фарҳанги миллӣ ва давлати миллӣ нигаронида шудааст.

3. Ифротгароии динӣ падидаест, ки дар шаклу намудҳои гуногун метавонад вучуд дошта бошад: ифротгароии сиёсӣ, иқтисодӣ, миллӣ, фарҳангӣ, экологӣ ва ғайра. Ҳар яке аз ин намудҳои ифротгарой сабабҳои хоси пайдоиши худро дошта, вобаста ба масоили гуногуни динӣ, сиёсӣ, фарҳангӣ ва иҷтимоӣ мавқеъгирии муайяни хешро зохир менамоянд ва дар зери шиорҳои динӣ паноҳ гирифтаанд.

4. Ифротгарой, тундгарой ва терроризм бо ҳам пайванди ногусастанӣ доранд: аввалан, як навъ заминаи идеологии амалҳои террористиро ташкил медиҳад ва баъдан бо маҷмӯи муносиботи тунду шадид (бо истифодаи зӯроварӣ) барои ноил шудан ба ҳадафҳои сиёсии худ роҳу воситаҳои ғайриқонуниву хатарнокро пеш мегиранд.

Объекти таҳқиқот – ифротгароии динӣ-сиёсӣ ва зиддияти он ба арзишҳои фарҳангӣ ва ҳувияти миллӣ.

Предмети таҳқиқот – таҳлили моҳияту мақсад, вижагии зуҳури ифротгароии динӣ-сиёсӣ ҳамчун хатару таҳдидҳо барои ҳаёти фарҳангии ҷомеаи муосири тоҷик ва роҳҳои бартарафсозии он.

Аҳаммияти назариявӣ ва амалии рисола. Аҳаммияти назариявӣ ва амалии таҳқиқоти диссертатсионӣ имкон медиҳад, ки роҳу усулҳои мубориза ба паҳншавии таҳдидҳо ва холишҳои ифротгароии динӣ дар Тоҷикистон такмил ёбад ва ба қабули қарорҳои асосноки илмӣ ва амалӣ дар сатҳҳои гуногуни идоракунии ва барои баланд бардоштани самаранокии фаъолияти мақомоти гуногуни давлатӣ ва ҷамъиятӣ мусоидат кунад. Мавод ва хулосаҳои таҳқиқоти рисола барои донишҷӯёну донишмандон, муҳаққиқони соҳа, мақомоти давлатӣ, ташкилотҳои ҷамъиятӣ ва илмӣ, омӯзгорон, ки вобаста ба мавзӯи мазкур таҳқиқот мебаранд, метавонанд аҳаммияти илмӣ ва амалӣ дошта бошанд.

Тасвиби натиҷаҳои таҳқиқоти диссертатсионӣ. Маводи асосии рисола дар 4 мақолаи ҷоп шудааст, ки 3-тои он дар маҷаллаҳои илмӣ тақризшавандаи КОА-и назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон нашр шудааст. Ҳамчунин дар як қатор маърузаҳо, конференсҳои назариявии кафедраи онтология ва назарияи маърифати Донишгоҳи миллии Тоҷикистон (ДМТ), конференсҳои ҳарсолаи илмӣ-амалии ДМТ «Дар бораи мафҳуми ифротгароии динӣ» («Рӯзи илм», апрели соли 2019) ва дар конференсҳои илмӣ зерин: «Ифротгароии динӣ-сиёсӣ дар байни ҷавонони Тоҷикистон» («Рӯзи илм», апрели 2020) ва «Исломи сиёсӣ:

таҳлили иҷтимоӣ-фалсафӣ» конференсияи ҷумҳуриявӣ илмӣ-амалӣ (ДМТ Душанбе, 30 декабри 2020) баён шудааст.

Рисола дар ҷаласаи якҷояи кафедраҳои онтология ва назарияи маърифат ва диншиносӣ Донишгоҳи миллии Тоҷикистон муҳокима ва барои дифоъ тавсия шудааст.

Сохтори рисола. Рисола аз муқаддима, ду боб, шаш фасл, хулоса ва феҳристи адабиёт иборат аст.

БОБИ 1. ПАЙДОИШИ РАВИЯҲОИ ИФРОТГАРОИИ МУОСИРИ ДИНӢ ВА ТАЪЛИМОТИ ЗИДДИМИЛЛИИ ОНҲО

1.1. Мафҳум, моҳият ва сабабу омилҳои пайдоиши ифротгароии динӣ.

Барои баррасӣ ва таҳлил кардани сабабҳои бавучудой ва ташаккули равияҳои ифротгароии динӣ дар ҷаҳони муосир, махсусан дар Тоҷикистон, пеш аз ҳама моро зарур аст, ки чӣ будани ифротгарой ва омилҳои шаклгирии онро муайян намоем, чунки бе ин амал ҳаматарафа ва дақиқ наметавонем маъно, моҳият ва ҳамаи омилҳоеро, ки ба шаклгирӣ ва рушди андешаҳои ифротӣ, махсусан ифротгароии динӣ оварда мерасонанд, аниқ созем.

Ҷаҳонишавии бошиддат ва тағйирёбии ҳамаи системаи муносиботи иҷтимоӣ, бахусус шаклгирии равандҳои нави сиёсӣ ва омилони онҳо, бештару печидатар гаштани тафриқаҳои иҷтимоӣ-иқтисодӣ боиси бавучудоии як қатор мушкилоте шудаанд, ки баррасӣ ва таҳлили илмӣ-назариявии онҳо ҳатмӣ дониста мешавад. Масъалаҳои мазкур ба амният ва рушду инкишофи ҷомеа таъсири ҷиддӣ расонида, низом ва сохтори онро хароб мекунанд ва ба назар нагирифтани онҳо ҷомеаро ба бунбаст мекашонанд [143, с.12].

Аввалан, маврид ба зикр аст, ки ифротгарой (экстремизм, дар латинӣ *extremus* – канораҷӯӣ, берун рафтани аз андоза) ҳамчун як падида дар иҷтимоӣ, шароити замонҳо ва ҷабҳаҳои гуногун бо сохту намудҳои мутанаввеъ ҷой дорад ва паҳншавиаш ҳамчунин вобастагӣ аз муҳит, ҳолат, бовару ҷаҳонбинӣ, ақидаю тасаввурот ва хусусиятҳои дигари бофтории ҷомеа дорад. Пайравӣ аз идея ва тафаккури фарқкунанда, ҳадафҳои берун баромадан аз меъёри солими муқарраргардида дар самтҳои сиёсӣ, иқтисодӣ, фарҳангӣ, иҷтимоӣ, ҳолатҳои равонӣ ва ғ. асосан ҳамчун нишонаҳои ин зухуроти сиёсӣю иҷтимоӣ, динӣ-мазҳабӣ ва хашини муосир маҳсуб ёфта, он пеш аз ҳама ба сатҳи осоишу амният, вазъи сиёсӣ ва истиклоли давлатҳо, ба амал татбиқ намудани арзишҳои

хуқуқӣ ва озодиҳои шахс хатарҳои ҷиддӣ ба вуҷуд меорад. Баҳри ноил шудан ба ҳадафҳои пешгузоштаи худ ифротгароӣ ҳамчун идеологияи кор гирифта аз тамоми воситаҳои имконотро дар ҷомеаи мавриди назар муҷоз меҳисобад. Сабабу омилҳои бавуҷудӣ ва густариши ифротгароӣ аз тариқи зайл мебошанд: бухронҳои иқтисодӣ, сиёсӣ-иҷтимоӣ, равонӣ, поён рафтани сатҳи зиндагии бештари мардум, пайгирии аз дигарандешон, заиф будани фаъолияти мақомоти ҳокимияти давлатӣ ва ҳифзи ҳуқуқ дар самти мубориза бо ифротгароии динӣ, ҷой надоштани механизми муассири ҳифзи адолати иҷтимоӣ ва ғ. Дар ин гуна мавридҳо фард ва ғуруҳҳо пайдо мешаванд, ки вазъи бавуҷудомадаро бо роҳи зӯрӣ меҳақанд ҳал кунанд [90, с.57].

Вазъияти сиёсии дохили мамлакатро баҳогузори намуда, Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон дар як гузориш чунин гуфта буд:

«Ифротгароии динӣ дар даҳсолаҳои охир шиддат гирифтааст. Равандҳои ҷаҳонишавӣ боиси зуҳури падидаҳои назари терроризм, ифротгароӣ, тундгароӣ ва дигар ҷиноъти сатҳи фарогири ҷаҳонӣ шудаанд. Тоҷикистон наметавонад, ки дар мубориза бар зидди ин падидаи номатлуби ҷаҳонӣ бетараф бошад» [255, с.4].

Ифрот ва тафрит (ки маънои аз меъри муътадил берун рафта дар амалу рафторе ва дар муқобили он, то ба ҳадди зарурӣ нарасонидани амал ё ҷизе), чун анъана, бо эътидол ё ҳадди миёна зиддият дошта, дар масоили динию сиёсӣ ва ахлоқӣ ғояҳои ифода мекунанд, ки аз равишҳои маъмулии барои аҳли ҷомеа қобили қабул ғосиладоранд. Ифроту тафрит метавонанд, ки огоҳона ё ногоҳона зоҳир шаванд, аммо пайомадҳои онҳо ба ҳаёти шахсонӣ алоҳида ва ё аҳли ҷомеа хеле гарон ва зараровар хоҳанд буд.

Масалан, ифрот ва тафрит дар масорифи иқтисодии давлатӣ (ё фардӣ, оилавӣ, ғуруҳӣ ва ғ.) бисёр зиёновар буда, ҳамаи ҷанбаҳои дигари ҳаёти

чамъиятиро харобу фалаҷ мегардонад; ифрот ва тафрит дар дину сиёсат барои давлату миллат метавонанд фоҷиабор ба анҷом расанд. Аз ин рӯ, ҳамвора аз зиёдаравӣ дар ҳар коре бояд парҳез кард ва роҳи эътидол пеш гирифт. Ифрот ва тафрит дар ахлоқ низ оқибатҳои бисёр нохуш ба бор меоранд: таваҷҷуҳи аз ҳад зиёд (ифрот) дар меҳрубонӣ нисбати кӯдак сабаби дилгирию хастагии равонии вай мешавад ва камтаваҷҷуҳӣ бидуни меъёр (тафрит) низ боиси дилсарду бемехр ба воя расидани тифл мегардад. Зеро ифроту тафрит ҳамчун зиёдаравӣ ва кӯтоҳӣ дар иҷрои корҳо нишонҳои як навъ маризии инсон мебошад. Аз ин рӯ, ифроту тафрит дар назария ва амалияи қору фаъолияти инсонӣ амри нописанду зишт аст. Ифрот ва тафрит хориҷ шудан аз ҳадди эътидол ва миёна дар коре ва паймудани яке аз қаронаҳои он бо тундравӣ ва аз ҳад гузаштан дар он ё бо бетафовутӣ ва аҳаммият надодан бар он аст. Ифротӣ, ифротгаро ва ифроткор (мансуб ба ифротгароӣ) касест, ки дар корҳо зиёдаравӣ мекунад ё дар дилбастагӣ ба ақида ё назаре таассуб меварзад ва аз ҳадди эътидол мегузарад.

Яке аз омилҳои муҳимтарини шаклгирии ифрот аз нуқтаи назари муҳаққиқон ва равоношиносӣ аз меъёр зиёд меҳр варзидан ба ягон чиз ва истифода накардан аз нишондодҳои хирад буда, омили ба вучуд омадани тафрит набудани ирода, қоҳиши эҳсоси мурувват ва бузургӣ дар вучуди фард, аз байн рафтани таъодули шахсияти ӯ мебошад. Барои мисол, ифрот ва тафрит дар ғизохурӣ ё ин ки инсонро аз ҳад зиёд фарбеҳ намуда, ба бемориҳо рӯбарӯ мекунад, ё ин ки бо лоғар намудани ҷисм, қоршоямии онро қоҳиш медиҳад. Хулоса, ифрот варзидан ҳангоми ғизохурӣ ҷисмро фосид мегардонад; «ифрот ва тафрит дар ҳобидан ё ба касалию танбалӣ, ё ба беҳобӣ ва ё ба афсурдани асабҳо меанҷомад. Ифрот ва тафрит дар бадбинӣ, ҳасаду адоват низ зарарнок анҷом ёфта, дар муҳаббату эътимоди аз ҳад зиёд низ зиёновар ба охир мерасад» [274].

Адибони ориф ифрот ва тафритро дар ҳавасбозӣ ва ҳатто дар завқу вачд низ написаниедида, риояи эътидолро тавсия кардаанд. Масалан, Бедил мегӯяд:

Зи ифроти ҳавас тарсам бизоат гум кунӣ, Бедил,

Табассум вақфи лаб кун, гӯ маоши ханда танг афтад [36, с.127].

Гароиш ба ифрот ба шахсони алоҳида, гуруҳҳо, ҳаракатҳо, ҳизбҳо ва ҳатто давлатҳои хос мебошад, ки ҳангоми фаъолиятҳои гузашт, гуфтушунид ва созишро рад намуда, барои расидан ба ҳадафҳои худ фишор оварданро роҳи ягона меҳисобанд. «Шаклҳои асосии ифротгароӣ инҳоанд: равонӣ, иҷтимоӣ, фарҳангӣ, иқтисодӣ, этникӣ, миллӣ, наҷодӣ, динӣ, сиёсӣ, ва ғ. Терроризм ҳатроноктарин шакли зоҳиршавии ифротгароӣ мебошад» [43, с.76]. Ҳамаи шаклҳои мазкур бо якдигар алоқаманд ҳастанд, баҳусус ифротгароии динӣ бо ҳамаи ин намудҳои ифротгароӣ робитаи бештаре дорад. Ифротгароии **равонӣ ва иҷтимоӣ** яке аз инҳост.

Маврид ба зикр аст, ки тамоми навъҳои ифротгароӣ аз мушкилоти равониву иҷтимоӣ сарчашма мегиранд ва ба шаклгирии ифротгароӣ маҳз омилҳои равонӣ ва иҷтимоӣ нақши ҳалкунанда иҷро карда, боиси зуҳури онҳо мешаванд. Шаклҳои ифротгароӣ бо омилҳои пайдоиш ва таҳаввули ин раванд алоқаи ногузастанӣ доранд. Ҳарчанд ба таври умумӣ омилҳои ҳастанд, ки ифротгароиро ба таври кулӣ ба вучуд меоранд, яъне маҷмӯи омилҳои иқтисодӣ, ғоявӣ, иҷтимоӣю сиёсӣ, вале дар айни замон барои намудҳо ва шаклҳои ифротгароӣ омилҳои хоси онҳо низ вучуд доранд, масалан, барои ифротгароии равонӣ, сиёсӣ, динӣ омилҳои хоси онҳо ҳастанд, ки бо ин шаклҳои ифротгароӣ махсусан таъсир доранд ва боиси пайдоиши онҳо мешаванд. Бино бар ин, ҳангоми таҳлили ҳар намуди ифротгароӣ ба омилҳои таъсирбахши махсуси онҳо эътибор додан лозим меояд. Яке аз намудҳои ифротгароӣ, ифротгароии равонӣ мебошад.

Ифротгароии равонино метавон як навъи беморие донист, ки ба инсонҳои алоҳида ва ҷамъият сироят намуда, гуруҳҳо ва ё шахсеро баҳри анҷом додани кирдору амалҳои харобиовар ба худаш ва атрофиён маҷбур месозад ва бешубҳа ба монанди ихтилоли ҷисмонӣ як қатор сабабу омилҳои ташаккул, афзоиш ва паҳншавӣ, ҳамчунин усулҳои пешگیری (профилактикӣ) ва аз байн бурдани пайомадҳои онро дорад. Метавон гуфт, ифротгароии равонӣ аз маҷмуи эҳсосот, кайфият ва ҳолати пиндору рафтори нафари ифротгаро вобастагӣ дорад, ки дар ҳолатҳои алоҳида мустақиман ин унсурҳо барои содир кардани кирдорҳои ифротӣ мусоид мебошанд. Бешубҳа, вазъияти бӯҳрони дурударози иҷтимоӣ, иқтисодӣ ва ба инҳо монанд барои бурузи ифротгароии равонӣ мусоидати бештар менамояд ва гуруҳҳои гуногуни иҷтимоиро дучори ҳолатҳои бади рӯҳию равонӣ мегардонад. Замина ва омилҳои кирдорҳои ифротгароии равонӣ пеш аз ҳама дар вучуди нафари ифротгаро падидор мешаванд. Бештар аз ҳама ин падида вобаста ба вижагиҳои рӯҳию равонии фард муайян мешавад. Вучуди ифротгароии равонӣ ба сифати беморӣ дар ботини шахси ба он мубтало гардида бо огоҳӣ ё бе огоҳӣ метавонад шакл гирад. Ба таври огоҳона ифрот намудани шахс далелеро дар пай дорад (хатто агар ин далелҳо бепоя ва зиддиинсонӣ ҳам бошанд); чунин нафар ё ба касе ғуруҳта шудааст, ё бо чунин амалҳои эҳсоси худхоҳияшро ором карданӣ мешавад, мехоҳад пеши рафиқону ҳамнавьони худ шуҳратёр шавад ва барои ин ҳадаф хатто ҳозир аст худро қурбонӣ кунад. Пас метавон хулоса баровард, чунин нафар гирифтӣ ва мубтало ба маризии шуҳратталабӣ, худхоҳӣ, ҷоҳу сарват ва мансаб аст.

Ҳамин тариқ ба мафҳуми “ифротгароӣ” аз ҷониби муҳаққиқон таърифи гуногун дода шудааст. Ба андешаи муҳаққиқи тоҷик Маҳмадизода Н.Д. «таърифи дақиқ додан ба мафҳумҳои мазкур, баҳусус ба мафҳумҳои «ифротгароӣ», на фақат барои таҳияи меъёрҳои ба ҳам

монанди ҳуқуқӣ, балки барои вусъат додан ба корҳои маърифатию тарғиботӣ дар миёни мардум ниҳоят зарур доништа мешавад. Чунки на ҳамаи шаҳрвандони кишварамон, дар бораи ин зухуроти нангини ҷомеа тасаввуроти дақиқ доранд. Дар осори фалсафӣ ва сиёсӣ таърифи ягонаи эътирофгардидаи ифротгароӣ вучуд надорад. Тибқи тадқиқотҳои илмӣ зери нуқоби ифротгароӣ аксаран зухуроти мухталиф фаҳмида мешаванд: шаклҳои гуногуни муборизаҳои синфӣ ва озодихоҳона, ки истифодаи зӯроварии сиёсиро роҳандозӣ мекунанд, ҳамчунин ҷинойткорихоӣ аз ҷониби гурӯҳҳои ҷинойтпеша содиршаванда» [90; 143; 144] баҳо дода мешаванд.

Барои аз дидгоҳи илмӣ таҳлил намудани шаклгирии омилҳои ифротгароӣ моро зарур аст нигоҳе ба нишонаҳои пайдоиши ифротгароии равонӣ ва иҷтимоӣ андозем. Ифротгароии равонӣ ва иҷтимоӣ дорои сарчашмаҳои худ мебошанд, ки онҳо ба омилҳои дохилӣ ва берунӣ тақсим мешаванд. Омилҳои дохилӣ гуфта, аввалтар аз ҳама омили табиӣю зотӣ дар назар аст. Ба ибораи дигар, аз ҳама бештар нафароне ба ифротгароии равонӣ гароиш пайдо мекунанд, ки ботинан ва моҳиятан дар вучуди худ гирифтори майлҳои ба монанди зӯроварӣ, тамаъҷӯӣ, эҳсосоти боло, тарсуӣ, ҳолатҳои махсуси равонӣ ҳастанд. Барои мисол, хушунати хонаводагӣ ё худ ҷанҷолу низоъҳои оилавӣ сабабгори он мешаванд, ки тифли дар чунин хонавода ба воя расидаистода дучори бемориҳои гуногуни рӯҳию равонӣ мегардад. Марҳила ба марҳила дар хонаводаи носолим ва зӯроварӣ ҷойдошта кӯдак тарбият ёфта, ба хоҳару бародарони худ таҳмил намудани иродаашро ёд мегирад, ҳангоми наврасӣ бо дӯстону ҳамсинфони худ ин таҷрибаро такрор мекунад, айёми ҷавонӣ ӯ ба шахсияти бамаротиб носолим (дар қиёс бо хонаводааш) мубаддал мегардад. Ҳангоми ҷавонӣ ва дар давраҳои баъдии ҳаёт бо ҳамақида ва ҳаммаслакони худаш гуруҳҳои таъсис медиҳад ва аз паи амалисозии барномаву кирдорҳои ношоистаи бештаре мегардад. Ба монанди аз тариқи ҷалби дӯстон пеш аз ҳама

рафтори ғайриахлоқӣ ва ғайриинтизомӣ нишон додан (шаробнӯшиву сигоркашӣ ва чалби дигарон ба ин амалҳо, бо ҳар баҳона азият намудани мардум ва ғ.) ва сипас ба марҳилаи содир намудани қиноятҳои гуногуни хурду бузург (авбошӣ, қаллобӣ, дуздӣ ва ғ.) ворид мешавад. Чунки амалу барномаҳои хурду назарногир эҳсоси худхоҳӣ ва ҳангоматалабиашро қаноатманд намекунанд ва ҳамин тавр хоҳиши шахсияташро зина ба зина дар сатҳи деҳа, ҷамоати деҳот, шаҳрак, ноҳияҳои дигари дуру наздик, дар сатҳи ҷумҳурӣ ва ҳатто берун аз он дар ҷаҳон муаррифӣ кардан ба вучуд меояд ва бо пайдо намудани имкон худро шоҳаншоҳи оламиён ҳис карда, меҳодад ҷаҳон мусаххари вай ва хостаҳояш бошад. Ҳамаи чунин рӯйкардҳои рӯҳиву равонии афроди мазкур ба атрофиён сироят намуда, метавонанд ба таври мунтазам уқдаҳои мушкилзои ҷомеа гарданд ва пайомадҳои хатарноку гароне барои давлату миллат ба бор оранд.

Илоҷи ин гуна маризиро волидайн, аҳли ҷомеа, давлату ҳукумат бояд ба таври муштарак, аз даврони хурдсолии бемори билқувва ҷустуҷӯ карда, барои безаргардонии ин мараз пардозанд (ба монанди чораҳои пешгирикунандаи бемориҳо ҳангоми тифлӣ аз бемориҳои сирояткунанда). Барои аз байн бурдани худхоҳӣ дар вучуди кӯдак волидайн аз ҳамон ибтидо бояд кӯшиш ба харҷ диҳанд ва ба тифли худ биомӯзанд, ки ҳар як амалу рафторашро дар тарозуи ақлу хирад бар кашад ва санҷад, эҳтиром ба дигарон, махсусан бузургсолон, ватандӯстӣ, хирадгарой, инсондӯстӣ, меҳр варзидан ба донишу фарҳангро азхуд кунанд ва амсоли инҳо; ҷомеа ва давлату ҳукумат (бо дастури донишмандон) низ дар ҳамкориҳои бисёрзич бо падарону модарон роҳу равияи тарбияи инсонӣ комил ва ватандори асили ояндаро бо барномаҳои мушаххаси таъсирнок ба онҳо ёд бидиҳанд.

Чомеашиносӣ фаронсавӣ Э. Морен ба ин назар аст, ки «ифротагроию таассубварзӣ дар шароити кунунӣ аз душвории иҷтимоӣ дида, ба душвории равонӣ зиёдтар табдил ёфтааст» [51, с.8].

Тавре ки зикр намудем, ифротгароии равонӣ ва иҷтимоӣ бунёду асоси ҳамаи шаклҳои дигари ифротгароӣ буда, навъҳои дигари ифротагроӣ дар заминаи онҳо шакл мегиранд. Аз ин нуқтаи назар, бидуни шак, ҳама гуна ифротгароӣ, тундравӣ ва ҳатто терроризм дар худ сарчашмаи бемориҳои равонӣ дошта, ифротгароии равонӣ маншаби онҳо мебошад. Ифротгароии равонӣ ҳамчун зухуроти иҷтимоӣ дар як лаҳза ба вучуд наомада, балки марҳилаи дуру дарози паайдоишро паси сар мекунад ва дар тӯли ҳаёти одамон ва чомеа чехраи худро бомаром падидор менамояд, ба шарте, ки дар хонавода, гуруҳҳои иҷтимоӣ ва дар маҷмӯъ дар чомеа заминаҳои зухури он мавҷуд бошанд. Решаву бунёди ифротгароии равонӣ ва омилҳои амиқи падидаи омадани онро ташхису таҳлил карда натавоништан ва ё сарфи назар кардан ба низоми чомеа таъсири манфӣ ва ҳалокатбор мерасонад ва дар натиҷа сабабгори он мешавад, ки барои шифобахшии чунин марази иҷтимоӣ мо танҳо паи ислоҳи пайомадҳои он гардем, на ба асли он пардозем. Ба ибораи дигар, ба таври қисмонӣ аз байн бурдани ифротгароён, тундгароён ва террористон ҳанӯз чунин маъноеро надорад, ки ин падидаи манфур аз байн бурда мешавад. Ба ҳамин монанд, мушкилоти ифротгароӣ, тундгароӣ ва терроризм аз тариқи зиндонӣ кардани тарафдорони ин падидаҳо низ ба пуррагӣ бартараф намешаванд, барои он ки дар ҳамаи ин ҳолатҳо на сарчашмаи аслии шаклгирии онҳо, балки оқибатҳои ин падидаҳо пайгирӣ карда шудаанд ва мубориза бо омилҳои аслии дар канор монда аст; ба ҷои ифротгароён, тундгароён ва террористони маҳкумшуда ва ё нобудшуда, ҳатман дахҳо ва садҳо шогирдону пайравони онҳо буруз хоҳанд кард, зеро ҳанӯз ҳам мо манбаи зухури онҳоро аз байн набурдаем. Дар сурате метавон умедвор буд, ки пеши

роҳи ифротгароӣ ҳамоҳӯ бо ҳамаи шаклҳои он гирифта хоҳад шуд, агар ҷомеа маҳз бо истифода аз пешрафтатарин ва муассиртарин усулу механизмҳои илмии хунсо кардани ин падидаҳои манфии ҷомеа дар нутфаи он – хонавода, кӯдакистон, муассисаҳои таҳсилоти миёна ва олии пардозад. Вале ин ҳанӯз анҷоми кор нахоҳад буд. Зеро падидаи ифротгароӣ ва мушкилиҳои ҷомеа ба ҳеч ваҷҳ ба пуррагӣ аз байн намераванд ва тамошаванда намебошанд. Аммо тавассути ҷораҳои муассир чанд дар сади муайян ва сатҳи шиддатнокии онро поён овардан имконпазир мебошад. Дар чунин сатҳ мо метавонем ба хатарзо нашудани ин падида барои афрод, оила ва ҷомеа дар кулл қафолат диҳем.

Мусаллам аст, ки равандҳои иҷтимоикунонӣ ва фардикунонии инсон дар зери таъсири омилҳои берунӣ ва таъсири хусусиятҳои хосси равонию ҷисмонии ӯ ба амал меоянд. Бояд донист, ки кадоме аз ин равандҳо нақши муассиртаре дар ташаккули шахсияти инсон доранд ва чи гуна равандҳои иҷтимоикунонии ва фардикунонии афроди ҷомеаро ба роҳ монд, то ин ки аз зуҳури ифротгароии равонӣ-иҷтимоӣ ва амсоли он парҳез шавад.

Раванди равонӣ-иҷтимоии омӯзиши мақсадҳо ва дастуроти ифротгароӣ аз ҷониби шахс бисёр мураккаб аст. Нахуст, дарки қаноатбахш набудани шахс аз муҳити атроф – ҷомеа ва камбудии он руҳ медиҳад ва ӯ меҳаҳад, ки ин камбудии ҷомеа ба зудӣ ислоҳ кунад. Сипас, дар вучуди шахс хоҳишу талаботи муттаҳид шудан бо шахсоне, ки бо ӯ ҳамфикранд, пайдо мешавад ва ҳамин тавр ташаккули аввалин нишонаҳои ифротгароии равонӣ зуҳур мекунад. Сониян, аъзоёни ташкилоти навтаъсисёфта барои ба зудӣ ба ҳадафи худ расидан аз миёни гузинаҳои вучуддошта танҳо гузинаи бо роҳи зӯрварӣ ҳал кардани душвории вучуддоштаро ягона роҳи таъсирнок интихоб мекунад.

Бояд фаҳмид, ки чӣ гуна заминаҳои равонӣ, ғоявӣ ва механизмҳои чалби аъзои нави ҷомеа ба сафи ифротгароёно ва террористҳо мавҷуданд. Он гоҳ муқовимат ба ин падидахоро метавон ба сушт шудани чунин заминаҳо ва хароб кардани механизмҳои, ки дар сатҳи гуруҳҳои калони иҷтимоӣ ва тамоми ҷомеа ба вучуд омадаанд, равона кард.

Ифротгароии иҷтимоӣ бештар дар шакли аз меъёр зиёди инкори қоидаҳои мавҷуда ва умумиэътирофшудаи ҷамъиятӣ аз ҷониби шахс ва гуруҳҳои алоҳида зоҳир гардида, як навъи кӯшиши ҳалли мушкилоти иҷтимоӣ низ ба шумор меравад. Омилҳои гуногуне вучуд доранд, ки заминасоз ва боиси сар задани хушунат, нооромӣ ва ифротгароӣ дар сатҳи иҷтимоӣ мегарданд, аз ҷумла факру бенавой, бекорӣ, бесаводӣ, сустиродагӣ, нобаробарии иҷтимоӣ, адами адолати иҷтимоӣ, қонён нашудани талаботи инсон, табъӣиз, зулму ситам, истибдод ва анъанаҳои нописанд ва ғ. Инсоне, ки гирифтори ифротгароии равонӣ мебошад, ҳатман омилҳои мазкур ёро дучанд ба таҳрик меорад ва қатъияти ёро дар интиҳоби роҳи интиҳобкардааш устувортар месозад. Яъне, ё дигар шубҳа намекунад, ки барои ҳал кардани душвориҳои иҷтимоӣ бояд чораҳои қатъӣ андешид, то ин ки ин душвориҳои иҷтимоӣ ба зудӣ ва яку якбора ҳалли худро ёбанд. Тавассути чунин чораҳо (бо роҳи таҳдиду зӯрварӣ, аз қор гирифтани мансабдоре ва ҳатто бо аз байн бурдани касе ва ғ.), дар назари вай, масъалаҳои иҷтимоӣ ба зудӣ ҳалли худро меёбанд. Ё худро барои ҳал кардани ин душвориҳо ҳамчун Робин Гуд, фидокор, ҷоннисор ва қаҳрамони миллат тасаввур мекунад, ки қодир ба худқурбонкунӣ ҳаст, вале бисёр мехоҳад, ки пас аз ҷоннисориҳоиаш ёро ҳамчун қаҳрамон ба некӣ ёд кунанд, ба номаш кӯчаву хиёбонҳо ва пайкараҳо гузоранд. Ҳарчанд дарк намекунад, ки роҳи интиҳобкардааш роҳи хатову ифротист ва худӣ ё аллақай ба ифротгаро табдил ёфтааст. Ё дарк намекунад, ки душвориҳои иҷтимоӣ, иқтисодӣ, сиёсӣ, динӣ ва фарҳангии ҷомеаро яку якбора ва ба куллӣ ҳал кардан имкон надорад. Ифротгароён ҳаргиз намехоҳанд бифаҳманд, ки барои ҳал кардани

душвориҳои ҷомеа ҷаҳду талоши тамоми мардуми кишвар, бо ба кор андохтани беҳтарин ҷораҳои аз нигоҳи илмӣ асоснок кардашуда ва ҷалби олимону мутахассисони ҳирфай дар тамоми умури ҳаёти давлат ва ҷомеа ниҳоят зарур аст ва ин раванди дуру дарози инкишофу тараққи давлату миллат мебошад.

Албатта, ҳастанд шахсоне, ки аз ҷиҳати рӯҳиву равонӣ ва ҷисмонӣ солиманд, вале онҳо дар интиҳоби ғояҳои нодуруст ва зарарноки ҷомеа ба роҳи нодуруст мераванд. Дар ҳама давру замонҳо, новобаста ба шароитҳои сиёсӣ, иқтисодӣ, динӣ, иҷтимоӣ ва фарҳангии даврон, шахсону шахсиятҳои алоҳида, гуруҳҳо ва ҳизбҳои ёфт мешаванд, ки бо ҳар гуна сабабу омилҳо аз фаъолияти давлату ҳукумат норозиянд. Давлату ҳукумати ормонӣ ё идеалие, ки дар он ҳеч гуна душвориҳо вуҷуд надошта бошад, дарёфт кардан душвор аст, аммо сатҳи душвориҳои мазкурро хеле паст кардан ва ба ҳадди хеле ночиз расонидан имкон дорад. Барои ин боз ҳам талоши тамоми аъзоёни ҷомеае, ки дар он илму хирад зафарманд аст, ҳаётан муҳим мебошад. Бино бар ин, то замоне, ки душвориҳои сиёсӣ, иқтисодӣ, динӣ, иҷтимоӣ ва фарҳангии ҷомеа вуҷуд доранд, шахсон, гуруҳҳо ва ҳизбҳои норозӣ аз ин шароитҳо вуҷуд хоҳанд дошт. Сатҳи душвориҳои мазкур ҳар чи болотар бошад, шумораи норозихо низ зиёдтар хоҳанд шуд ва баръакс, сатҳи масоили номбаршуда камтар бошад, норозихо камтар ва саодати мардум бештар таъмин мегардад. Таҷрибаи таърихӣ инсоният гувоҳи он мебошад, ки афзоиши сатҳи душвориҳои сиёсӣ, иқтисодӣ, динӣ, иҷтимоӣ ва фарҳангии ҷомеа дар тӯли таърих боиси сар задани ҳазорҳо ҷангу ҷидолҳои қавмию мазҳабӣ ва шахрвандӣ гардида, мардумони бешумори бегуноҳ қурбон шудаанд. Маҳз ҳамин душвориҳои сиёсӣ, иқтисодӣ, динӣ, иҷтимоӣю фарҳангии ҷомеа ба аланга задани оташи анвои гуногуни ифротгароӣ, аз ҷумлаи ифротгароии иҷтимоӣ, динӣ ва сиёсӣ мучиб мегарданд.

Ифротгароии сиёсӣ ва динӣ маъмултарин навъи ифротгароӣ дар таҷрибаи равандҳои сиёсии муосир ба ҳисоб мераванд. Мафҳуми “ифротгароии сиёсӣ” ифротгароӣро дар назар дорад, ки дар соҳаи ҳаёти сиёсӣ, давлатӣ ва ҷомеа ба амалҳои нодурусти ошӯбгарӣ даст мезанад. Он ба ифротгароии динӣ бисёр вақт пайваст аст, зеро ифротгароии динӣ ҳам ба ҷуз ифроту тафрит ва таассуб дар дин ба амалҳои сиёсӣ низ пайванд шуда, роҳҳои ғайриосоиштаи муборизаро пеш мегирад. Моддаи 3-юми Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи мубориза бо экстремизм» мафҳуми «ифротгароӣ»-ро ба таври зерин таъриф менамояд: «Ифротгароӣ зухуроте аз ҷониби ашхоси ҳуқуқӣ ва воқеӣ дар шакли амалҳои воқеан ҷафгаро инъикосёфтае мебошад, ки ба бенизомӣ, тағйири сохти конституционӣ дар мамлакат, ғасби ҳокимият ва аз он худ кардани ваколатҳои он, барангехтани низои наҷодӣ, миллӣ, иҷтимоӣ ва динӣ даъват мекунад». Ифротгароии сиёсӣ асосан аз тариқи истифодаи усулҳои зӯрӣ ва ғайриқонунӣ (анҷом додани амалиёти террористӣ, одамрабӣ, қатл, барангехтани кинаву адоват, игво ва ғайра) амалӣ мешавад. Ифротгароии сиёсӣ фаъолияти ғайриқонунии ҳизбҳои сиёсӣ, ҳаракатҳо ва шахсони алоҳидаро низ дар назар дорад, ки бо роҳи зӯрӣ ва тариқи барангехтани кинаву адовати миллию иҷтимоӣ сохтори мавҷудаи давлатро тағйир додан мехоҳанд [99, с.47; 121, с.32].

Ифротгароӣ танҳо дар соҳаи сиёсат ба назар нарасида, балки дар баъзе дигар ҷанбаҳои фаъолияти инсонӣ низ зухур мекунад.

Ифротгароии динӣ ба идеологияи муайяни динӣ таъяс карда, ба дин ва пайравони динҳои дигар муносибати оштинопазир дорад ва мехоҳад сохтори давлатро дар асоси қоидаҳои динӣ ба роҳ монад. Авомфиребӣ (демагогия) усули маъмули фаъолияти ифротгароии динӣ мебошад. Ифротгароёни динӣ ашхос ва гуруҳҳои мебошанд, ки дар асоси таассуби динии худ доир ба ин ё он масъалаи иҷтимоӣ, сиёсӣ ва оилавӣ ҳукм мебароранд ва аз рӯи ифроту тафрит амал менамоянд. Ҳамаи ҳизбҳои

чараёнҳои исломи сиёсӣ ба ҳамин гуна ифрот даст мезананд ва ниҳояти амали онҳо ба ҷангу терроризм мебарад.

«Ифротгарой» номидани навъи рафтор ва ё тарзи амале ҳамеша ҷанбаи субъективӣ ва сиёсӣ дорад. Як амали ифротгарой аз ҷониби доираи муайян метавонад чун «мубориза барои озодӣ» ва аз ҷониби доираи дигар ҳамчун амали зиддичамъиятӣ ва террористӣ унвон шавад. Ҳатто дар дохили як давлат фаҳмишҳо дар атрофи ифротгарой метавонад гуногун бошад. Масалан, дар таҷрибаи ҳуқуқи ИМА истилоҳи ифротгарой гуногун арзёбӣ мешавад. Ифротгарой дар баъзе иёлотҳои ИМА ҳамчун «ҷиноят дар пояи хусумат» тавсиф мешавад ва нисбат ба дигар иёлотҳои он ҷандон ҷавобгарии вазнин надорад. Он яке аз навъҳои хоссаи ҷиноят маҳсуб мешавад, ки бар асари хусумату бадбинӣ ба шахси пайванд дошта ба қавму миллати муайян, дин, халқ, эътиқоди сиёсӣ ва ҷинсӣ падида мегардад. Дар замони муосир ин падида дар эътиқодоти исломӣ бештар ба мушоҳида мерасад, ки ҳадафи он ба вучуд овардани исломҳаросӣ ба шумор меравад. Аммо дар ҳама ҳолат анвои гуногуни ифротгароӣҳо як вижагии муштарак доранд, ки ҳамонро таҷовуз аз ҳадди эътидол дар умури динӣ ва мазҳабӣ, сиёсӣ, иқтисодӣ, фарҳангӣ, иҷтимоӣ, равонӣ ва ғ. доништа шудааст [78, с.84].

Ифротгароии динӣ, мисли ҳама гуна падидаҳои дигар зухуроти тасодуфӣ нест ва сабабу қонуниятҳои объективии пайдоиши худро дорад. Яке аз сабабҳои муҳимтарини падидаи омадани ифротгароии исломӣ дорои хусусияти сиёсӣ будани дини ислом аст. Сабабҳои иҷтимоӣ, ба монанди камбизоатӣ ва нобасомониҳои дигари иқтисодӣ-иҷтимоӣ дуввуминдараҷа мебошанд. Зиндагии душвор таъмин нашудани ниёзҳои аввалияи иқтисодӣ ба он меоварад, ки ҷавонон барои дарёфти маблағе дар радифи муҳочирати меҳнатӣ, ба ҳар гуна равиҷҳое, ки ба онҳо маблағу зиндагии хубро ваъда медиҳанд, майл менамоянд ва ба доми фиреби онҳо афтанд. Масалан, аксари онҳое, ки ба ДОИШ пайвастанд, сабаби асосиаш, ба ивази маблағе тағйир додани эътиқоди

динӣ мебошад, ки ба онҳо ваъда карда буданд. Дар баробари камбағалию бенавой, бекорӣ, ҷои худро пайдо карда натавонистани ҷавонон дар ҷомеа омили муҳимми ба гуруҳҳои ифротӣ гаравидани ҷавонон аст. Албатта, барои ба ин гуруҳҳо пайваस्तшавии ҷавонон диндорӣ нодурусти (яъне, огоҳии динии кофӣ надоштани) онҳо низ боис мешавад. Маҳз диндорӣ дар якҷоягӣ бо норасоҳои ҳаёти иҷтимоӣ, паст будани маърифати сиёсӣ, ноогоҳӣ аз тамаддуну фарҳанги миллати худ ва арзишҳои тамаддуни умумибашарӣ сабаби чунин амали ҷавонон мешаванд. Бо ин падидаи ногувори аллакай вучуддошта, ки тамоми ҷомеаи инсониро ба ташвиш овардааст, бидуни омодагии хирфай мубориза бурдан хеле душвор хоҳад аст. Аз ин рӯ, барои босамар мубориза бурдан бо ин вабҳои муосир пеш аз ҳама сабабҳо ва заминаҳои пайдоиши онро бояд дақиқан фаҳмид ва ба таври илмӣ баррасӣ карда, дар ниҳоят ҳанӯз дар ибтидои пайдишаш онро аз байн бурд. Маҳз ҳамин муносибат дар мубориза бо ифротгароии динӣ аҳаммияти бузург хоҳад дошт ва самараи бештар хоҳад дод, зеро фаҳмидани сабабҳои зуҳури ифротгароии динӣ аҳаммияти аввалиндарача дошта, истифодаи усулҳои гуногуни мубориза бар зидди сабабҳои зуҳури он дар мақоми дуввум қарор хоҳад гирифт.

Яке аз масъалаҳои хатарзои даврони мо низоъҳои динӣ мебошанд. Ду тарзи фаҳмиши низоъҳои динӣ вучуд дорад: 1) зиддиятҳои воқеии байни мазҳабҳо, ки дар матни таълимоти динии онҳо вучуд дорад; 2) тазодҳо ва нофаҳмиҳои гуруҳҳои бузурги иҷтимоӣ, ки ҳар яке таълимоти худро дурусттарин мепиндоранд ва ҳештанро аз пайравони ростини мазҳаби муайян мепиндоранд. Фаҳмиши тарзи аввал чунин фаҳмида мешавад, ки тафсири гуногуни матнҳои динӣ боиси эҷоди низоъҳои байнимазҳабӣ гардидаанд, вале фаҳмиши тарзи дуввум дурнамои иҷтимоии ин муносибатҳоро ифода карда, низоъҳои динӣ дар ҷаҳорҷӯбаи ҳаёти ҷамъиятӣ санҷида мешаванд ва ҳамчун воситаи низоъангези мазҳабҳо дарк мегардад [144, с.26-27].

Ифротгароии муосирро аз ҷиҳати назариявӣ (дар тарҳи умумӣ) як навъи мураккаби зӯроварии фардӣ ё гуруҳии муташаккил метавон фаҳмид, ки усулҳои муборизаи равонии тарсафканиро ба кор бурда, одатан дар давраҳои бухрони сиёсӣ, иқтисодӣ ва ғоҳо дар шароити муътадил будани вазъи иқтисодию сиёсии ҷомеа мавриди истифода қарор мегиранд. «Чунин муносибатҳо ё равишҳо барои муайян кардани ифротгароӣ дар фалсафаи иҷтимоӣ бисёр воҷеҳурд. Дахҳо таърифи ифротгароиро мисол овардан мумкин аст, аммо онҳо фаҳмиши ягонро дар бораи моҳияти масъалаи таҳқиқшаванда дар ҷанбаи фалсафӣ таъмин намекунанд» [90, с.26].

Омилҳо ва сабабҳои пайдоиши ифротгароии динӣ метавонанд тамоман гуногун бошанд: равонӣ, иҷтимоӣ, сиёсӣ, фарҳангӣ ва ғ. Азбаски шахс мавҷудияти иҷтимоӣ аст, дар ибтидо решаи тамоми мушкilot метавонад дар ҳуди шахс, дар муносибатҳои ӯ бо аъзои оила ва ҳешовандону дӯстон бошад ва ё бо таҳлили амиқ дар ихтилофҳо байни ҷаҳони ботинии ифротгаро ва ҷомеаи атроф, байни имону рафтори ӯву дигарон, байни ормонҳову воқеиятҳо, дину сиёсат нухуфта бошад. Чунин ихтилофу зиддиятҳоро хеле ва хеле зиёд метавон ёфт. Мантқиқист, ки чунин «бархӯрдҳои» берунӣ ва дохилӣ шахсро дер ё зуд маҷбур мекунад, ки мушкilotро бо истифода аз усулҳои гуногун, аз ҷумла бо истифодаи аз усулҳои ифротгароии динӣ ҳал кунад.

Дар ин маврид беҳтарин роҳ ҳамонест, ки барои ҳифзи эътидол аз рӯи ақл амал карда шавад, аммо ақли фарду гуруҳ ҳам мумкин аст таҳти таъсири омилҳои даруниву берунӣ қарор гирад. Аммо сабабҳои асосии сар задани омилҳои ифротгароии диниро бештар дар сӯи истифода аз мафҳуми динӣ, танишҳои қавмию минтақавӣ, адами огоҳии комил аз дин, ҷаҳонбинии заифу маҳдуд, таъбирҳои инҳирофӣ аз дин ва аҳкоми он (ки ба дин нисбат дода мешаванд) бояд ҷустуҷӯ намуд.

Якчанд омилҳои пайдоиши ифротгароии диниро номбар мекунем:

1. Ҷавонон дар бораи моҳият, ҳадаф ва манбаъҳои ибтидоии дин дониши

мукаммал надоранд. Набуди дониши пурра ва таҷрибаҳои динӣ метавонад боиси сар задани фаъолияти ифротгароии ҷавонон шавад; дониши ноপুরраву нокомил ва ҷузъӣ ба натиҷаи муқобил – тундгароии (радикализм)-и пархошгар мунҷар мегардад. Ҳамзамон, надоштани дарки дуруст аз аҳкоми дин ба эътиқоду боварии кур-курона оварда мерасонад, ки шахс ба дурустии андешаи худ шубҳа намекунад ва дар якҷоягӣ бо кибру ғурур ва ҳавобаландӣ омезаи хатарнокро эҷод карда, оқибат ба худхоҳӣ ва расмиятпарастии бепоя боис мегардад. Шуури тундгароии исломӣ дарки оқилонаи таълимоти исломро инкор карда, боиси рукуди ақлӣ ва суннатгароии ғайрифайзола дар байни ҷавонон мешавад. Ин дар навбати худ барои барангехтани идеологии қувваҳои гуногуни хоричӣ (ҷунбишҳои сиёсии ҷудоихоҳ, гуруҳҳои радикалии террористӣ ва ҳадамоти махсуси давлатҳои хоричӣ) шароити мусоид фароҳам месозад. Бинобар ин, равшан мешавад, ки сабаби асосии ифротгароии динӣ нодонию камдонишии ҷавонон мебошад, ки муҳарриқи падидаҳои ҷун пархошгароӣ нисбат ба ғайрандешӣ ва терроризм ба шумор меравад. 2. Масъалаи тарбияи фарзанд дар оила. Инсон ҳамчун як шахсият ва як фард аз кӯдакӣ дар муҳити оила ва атрофиёнаш ташаккул меёбад ва албатта волидон бештарин таъсирро ба ӯ мерасонанд. Дар мамлақати мо оилаҳои серфарзанд зиёданд ва оилаҳои низ ҳастанд, ки аз нигоҳи молиявӣ, иқтисодӣ ва маънавӣ-ахлоқӣ номуваффақ ва нокомил мебошанд. Ғоҳ дар ҷунин оилаҳо муносибатҳои волидайн дар асоси нафрат ба ҳамдигар ва ё кӯдак ташаккул меёбанд. Кӯдаконе, ки ҳар рӯз дар ҷунин оила ҷангу низои волидайнро назора мекунанд, ҳатман аз ҷиҳати маънавӣ-ахлоқӣ ноқис ва бо ҳисси бераҳмиву сангдилӣ, адовату нафрат ва дигар эҳсосоти накуҳида нисбат ба дигарон ба воҷ мерасанд ва маҳз инҳо дар оянда имкони бештари онро доранд, ки таҳти таъсири падидаҳо ва гуруҳҳои ифротгарову тундгаро монанд. 3. Дар ВАО, бахусус дар сомонҳои интернетӣ ба осонӣ метавон маводҳои дарёфт кард, ки зӯроварию

ифротгарой, тундравӣ, пархошгарой ва адовату нафрат ба миллату мазохиби бегона, тафсиру таъбири барғалати оёти китобҳои осмониро таблиғ мекунанд. Ба доми чунин сомонаву шабакаҳо, пеш аз ҳама, наврасону ҷавононе гирифта мешаванд, ки дар оилаҳои аз ҷиҳати маънавӣ-ахлоқӣ ноқис тарбият ёфтаанд ва дар оила ва мактаб имконият надоштаанд, ки моҳияти таълимоту ғояҳои равию ҷараёнҳои сиёсӣ мазҳабии муосирро дуруст дарк кунанд [109, с.48]. Аз ин рӯ, пешгирии зуҳуроти ифротгароии динӣ, пеш аз ҳама дар сатҳи ақлонӣ ниҳоят зарур аст. Хурофотгароии динӣ бояд дар сатҳи илмӣ бо саъю кӯшиши донишмандони улуми соҳаҳои гуманитарӣ, ҳангоми таълими омӯзҳои динӣ ба мардум, толибони макотиби миёна ва донишҷӯён тавассути тавзеҳи тӯлонӣ доимии ин омӯзҳо ба тамоми аҳли ҷомеа ошкор карда шавад. Бояд кӯдакон, ҷавонону наврасон дар муҳити оилаи аз ҷиҳати моливу иқтисодӣ ва маънавӣ-ахлоқӣ солиму комил тарбият ёбанд ва волидон, устодони макотиби миёнаву олий ва ҷамоатҳоро рӯҳониёни баруманди маҳаллаҳо дар тарбияи онҳо сахим бошанд. Дар мактабҳои миёнаву олий, ниҳодҳои давлатӣ иҷтимоӣ бо истифода аз муҳимтарин васоити таълиму тадрис, технологияҳои муосир ва ВАО бояд ба ғошсозии ғояҳои ифротгарон ҳар чӣ бештар пардохта шавад.

Ҳамон дам метавон бо боварии том гуфт, ки дар ҷомеа ифротгароии равонӣ, иҷтимоӣ, фарҳангӣ, динӣ ва сиёсӣ дигар хатарзо нест, агар: 1. Сатҳи иқтисодии ҳамаи афроди ҷомеа, бахусус оилаҳои ҷавон хуб бошад. Яъне, ҷомеа ва давлат аз афроди алоҳида ва оила ибтидо мегирад ва агар сатҳи иқтисодии аксарияти мутлақи афроди ҷомеа ва оилаҳои он хуб бошад, бо боварии том метавон гуфт, ки афрод дар оилаҳо бо кӯшиши андак ва бо ба кор гирифтани низоми дурусти тарбия пиндору кирдор ва гуфтори солим дошта метавонанд. 2. Сатҳи илмӣ-фарҳангии афроди ҷомеа ва оилаҳо бояд хеле боло бошад, зеро ин омил рафъкунандаи на танҳо ифротгароии равонӣ ва дигар анвои он метавонад бошад, балки тамоми душвориҳои дигари ҷомеаро бо ин роҳ

метавон ҳал кард. Барои баланд бардоштани сатҳи илмӣ-фарҳангии ҷомеа (назири давлатҳои Чопон, Кореяи ҷанубӣ, Олмон ва ғ.) бояд: а) Барои ҳамаи оилаҳои ҷавон ташкил кардани курсҳо, мактабҳо ва ниҳодҳои илмӣ-тарбиявӣ ниҳоят зарур аст. Дар ин курсҳо ва мактабу ниҳодҳо ҷавонписарону ҷавондухтарон ва оилаҳои ҷавон бо роҳбарии олимону мутахассисони варзида ба онҳо тамоми санъати тарбияро дарс омӯзанд, то ин ки оилаҳои ҷавон ҳамчун ҷузъи давлату миллат, тарбияи дурусти илмӣ-фарҳангии афроди ояндаи миллатро таъмин карда тавонанд. Вақте ки сатҳи иқтисодӣ ва илмӣ-фарҳангии афроди ҷомеа ва оилаҳо хеле хуб бошад ва дар сурате, ки дар оилаҳои солиму комил нақшаи минбаъдаи тарбияи кӯдак ва фарзанд аз тифлӣ то бузургӣ илман бисёр дақиқу олимона барномарезӣ шуда бошад, тифл ҳаргиз вақти холии ба корҳои беҳуда машғул шудан нахоҳад ёфт. Ин фарзанд ҳаргиз дар кӯча тарбият нахоҳад гирифт ва вақти қиммати худро ба оворагрдӣ нахоҳад гузаронд ва ҳеч кас ӯро аз пайроҳаи дурусти интиҳобкардааш (мутахассиси хуб, олими хуб ва инсони хуб шудан) берун наметавонад бурд. Барои ин кор дар кӯдакистону макотиби миёна ва олӣ сифати таълиму тарбияро баланд бардоштан бисёр зарур аст. Масалан, тарбияи кӯдак дар Олмон аз тарбияи волидони оянда шурӯъ мешавад. Нахуст, ба волидони оянда тибқи дастурномаи муназзами илмӣ чи гуна таваллуд, нигоҳубин ва тарбияи кӯдак кардан омӯзонида мешавад. Сипас, кӯдакон дар кӯдакистонҳо тибқи дастурномаи низомноки илмӣ, то синни мактабӣ тарбияи дуруст дода мешавад, ки то ба мактаб рафтани аллакай онҳо хондану навиштанро медонанд. Ғайр аз ин, ба кӯдакон ширинтарин афсонаҳои миллӣ ва ҷаҳонӣ бо забони модариашон омӯзонида мешавад. Ин афсонаҳоро онҳо мешунаванд, сипас филми тасвирии ҳар як афсонаро тамошо мекунанд. Тавассути афсона ба кӯдакон на танҳо забони бои модарӣ бисёр ба зудиву осон ёд дода мешавад, балки бо ин роҳ ба онҳо тарбияи дурусти равонӣ-фарҳангӣ дода шуда, дар вучуди кӯдакон чи гуна ояндаи дурахшон доштан омӯзонида мешавад. Зеро

афсона чаҳони ботинии кӯдакро ғанӣ мегардонад, ватандӯсти асилро тарбия менамояд ва хатман интихоби роҳи нек дар вучуди ӯ барномарезӣ мешавад. Пас аз кӯдакистон, дар мактаби миёна кӯдакон, наврасон ва ҷавонон аз рӯи бехтарин барномаи мактабии замонавӣ тадрис мешаванд.

Ғайр аз ин, ҳар як кӯдаку наврас ва ҷавонписар пас аз таҳсил дар мактаб, ба маҳфилҳои гуногун (музикӣ, варзишӣ, дуредгарӣ, мошинсозӣ, таёрасозӣ, тадриси амиқи фанҳои дақиқу гуманитарӣ) фаро гирифта мешаванд. Волидон барои интихоби касби ояндаи кӯдаки худ бо ёрии мутахассисони соҳа мусоидат карда, ҳамеша ба фаъолияти ҳаррӯзаи фарзандашон назорат мебаранд ва бо мактабу маҳфилҳо ҳамкориҳои зичро ба роҳ мемонанд. Дар натиҷа, пас аз таҳсили мактаб ва омӯзиш дар маҳфилҳо аз ин фарзандон мутахассисони варзидаи варзиш, музикидони хуб, донишмандони соҳаи гуногуни илм, усто ва дуредгари хуб ва ғ. тарбия меёбанд. Ин фарзандон ончунон ҳавасманд ва саргарми омӯзишу парвариш ҳастанд, ки ҳаргиз ба беҳуда гузаронидани вақти гаронбаҳои худро надоранд. Маҳз аз ҳамин гуна фарзандон донишмандони бузурги соҳаҳои гуногуни илму санъат ва ҳунар ба воя мерасанд ва ояндаи дурахшони миллатро таъмин хоҳанд кард. Маҳз бо ҳамин роҳ дар давлатҳои пешрафта душворихоеро, ки дар оянда эҳтимоли бавучудоии онҳо ҳаст, бартараф мегарданд; б) Дар айни замон мусаллам аст, ки барои боло бурдани сифати таълиму тарбияи фарзандон таъмини маоши хуби мураббӣну муаллимон, бахусус олимони ниҳоят муҳим мебошад, зеро мураббӣ, муаллиму олиме, ки камбудихо ва душворихои иқтисодӣ, молию пулӣ надорад, ҳама фикру зехнашро барои ихтироъкорӣ, баланд бардоштани сатҳи донишу биниши ҳуду шогирдонаш сарф хоҳад кард; в) Ҷамчунин, ба роҳ мондани анвои гуногуни ҳавасмандкунии моддиву маънавии мураббӣну муаллимон ва олимони варзида ниҳоят зарур аст, масалан, тавассути ба роҳ мондани барномаҳои хурду бузурги «бехтарин мураббӣ», «бехтарин муаллим», «бехтарин олим», «бехтарин китоби илмӣ-тарбиявӣ», «бехтарин усули тарбияи фарзандон» ва ғ., ки ҳар яке

маблағҳои калони молиро пулиро доро хоҳад буд, ҳаётан муҳим аст (барномаҳои ҷоизадор дар сатҳи ноҳиявӣ ва ҷумҳуриявӣ, ки ҳар кадоме на кам аз 10 ҷой дошта бошад). Қариб ҳамаи ин ҳавасмандкуниву тадбирҳо дар ҷумҳуриямон вучуд доранд, аммо, мутаассифона, сатҳу сифат ва дараҷаҳои ҳавасмандкунӣ, маблағҳои ҳавасмандкунӣ кофӣ нестанд. Сатҳи таҳассусии бисёре аз мураббӣро муаллимон низ беҳбудиро талаб дорад, чунки мураббӣро муаллимон ва олимон барои баланд бардоштани сатҳи таҳассусии худ ҳавасманд нестанд, аз ин рӯ саъйю талоши кофӣ низ наметаваранд. Маҳз ҳамин омилҳоанд, ки мутахассисони ҳубу варзида дар кишварамон хеле кам аст ва дар бораи донишмандоне, ки барои гирифтани ҷоизаҳои байналмилалӣ сабқат варзанд, ҳочати гап ҳам нест.

Дигаргуниҳои дар муддати солҳои истиқлол бавучудомада дар Тоҷикистон, тағйироти сифатан нав ва куллиро ба мардуми тоҷик ба ҳада оварданд. Новобаста аз ҳамаи бартариятҳои бидуни шубҳа дар ташаббусҳои демократисозии Тоҷикистон як қатор зиддияту ихтилофҳои сифатан нави саропо олура ба таассуби мазҳабӣ ва афкори ифротгароӣ низ арзи ҳастӣ кард. Бо як қатор сабабҳои муайян ҷавонони зиёде ба гурӯҳҳои динӣ-ифротгароӣ рӯй оварда, ба омӯзиши таълимоту ақидаи ин равияҳо пардохтанд, ки ахиран онҳо кӯшиши дар ҷомеаи тоҷик реша давонидан карда истодаанд. Тули муддати 25 соли охир дар Тоҷикистон нафарони муштоқе, ки мехоҳанд дар давлатҳои мусулмонии Ховари Наздик маълумоти динӣ гиранд, зиёд шуданд. Аммо, тавре ки маълум аст: «Таълимоти диние, ки дар аксари марказҳои динии кишварҳои Шарқи Наздик ба ҷавонон дода мешавад, ошкоро хусусиятҳои тундравӣ-ифротгароӣ дорад. Барои дар хориҷа ба маълумоти динӣ соҳиб гаштани ҷавонони хоҳишманд шахсони муайян ёрӣ мерасонанд, ки онҳо дар бадали ин фаъолиятшон аз фондҳои мухталиф маблағҳо мерӯёнан» [30, с.47; 74].

Дар мулоқот бо аҳли ҷамоатчигӣ ва уламои динии кишвар Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон вобаста ба афзоиши ифротгароӣ, таассуб ва тундгароӣ дар Тоҷикистон чунин изҳор дошта буд: «...Ифротгароӣ, таассуб, хурофот, коштани тухми хусуматҳои динӣ ва мазҳабӣ, дар роҳи дин қурбон шудани одамон, суйистифода намудан аз ислом бо мақсадҳои сиёсии шахсӣ, гуруҳӣ ва дигар амалҳои манфии барои ҷомеаи муосир хавфнок, моро водор месозанд, ки дар ин самт тадбирҳои қатъӣ андешем. Аз рӯйи маълумоти мавҷуда имрӯз беш аз 80 хонавода аз ҳисоби шахрвандони Тоҷикистон дар музофоти Вазиристони ҷумҳурии Ислामीи Покистон ва мактабҳои динии Ҷумҳурии Ислामीи Эрон ҷойгиранд» [244]. Зикр гардид, ки мувофиқи маълумоти дар даст буда, бештари ширкаткунандагон ва аъзои гуруҳҳои ифротӣ ва террористӣ, ки дар манотиқи Афғонистону Покистон ҷой гирифтаанд, донишҳои диниро дар мадрасаҳо ва марказҳои динии ин кишвар мегиранд. Муҳтавои барномаҳои омӯзиши диние, ки дар ин гуна марказу мадрасаҳо омӯзонида мешаванд, бештар хусусияти тундгароӣ ва ифротгароиро доро буда, ҳадафи онҳо на омодаسازی донишмандони дини ислом, балки тайёрсозии тундгароёну ифротгароёни динӣ-сиёсӣ ва террористони исломӣ мебошад. Тибқи маълумоте, ки аз муҳасилини тоҷик дарёфт шудааст, дар ин марказу мадрасаҳои номбурда ба таври иҷборӣ аз ақидаву таълимоти хилофи мазҳаби ханафӣ мо тадрис мешудааст. Дар сурати сарпечӣ аз қабули ақидаҳои номатлуб ва адои намози номувофиқ бо суннати мазҳаби ханафӣ, донишҷӯёни тоҷик аз ҷониби бо ном «устодон»-и ин марказу мадрасаҳо лату кӯб ҳам шудаанд. Асосан ҷамаи чунин марказ ва мадрасаҳоро кишварҳои хориҷӣ маблағгузорӣ менамоянд ва мақсади аслии онҳо аз эътибор соқит кардани ислом ва арзишҳои он дар сатҳи байналмилалӣ буда, ин ҳадафашонро ба воситаи анҷом додани амалҳои террористӣ пиёда месозанд. Бинобар ин, ҳамагӯна дар ҳар нуқоти ҷаҳон шоҳиди он ҳастем, ки гуруҳи террористии исломие ё ягон террористи бо

ном «исломӣ»-е дар кӯчаву бозорҳо ва чойҳои серодам таркише содир карда, бинои маъмуриеро ба хок яксон кардааст, шахсиятҳои маъруфи кишвареро ба ҳалокат расонидааст ва чандин нафарро куштаву чандин нафари дигарро маҷрӯҳ намудааст. Бештарини пештозону саркардагони гуруҳҳои террористон ва ифротгароёни давлати бо ном исломии ДОИШ, ки дар Сурияву Ироқ буданд ва дар Афғонистон то кунун амал мекунанд, дар марказҳои таълимии Покистон омода гардидаанд. Дар байни онҳо шаҳрвандони Тоҷикистон низ буданд ва ҳастанд. Мусаллам аст, ки муҳассилини тоҷик, ки дар Покистон ва дигар кишварҳои исломӣ таҳсил кардаанд, таҳти таъсири афкори таълимоти ифротгароӣ тундгароӣ ва террористӣ қарор гирифта, ба кулӣ фармонбардори хоҷагони хориҷии худ мешаванд ва ҳар амре, ки аз онҳо мегиранд бе каму кост иҷро хоҳанд кард. Муҳассилини тоҷик дар марказҳо ва лагерҳои Покистону чанде дигар кишварҳои исломӣ, тавассути барномаҳои махсус мағзшӯӣ гардида, ба манқурт ё худ зомбиҳо табдил дода мешаванд. Пас аз баргашт ба ватан ин донишҷӯён ба рақибони асосии давлату миллати худ табдил меёбанд, зеро сохтори идоракунӣ ва фарҳанги миллии моро қабул нахоҳанд кард. Зарур аст, ки чунин гуруҳҳои сироятёфта ва бо идеологияи ғайр мусаллаҳгардида таҳти назорати қатъӣ ва доимии сохторҳои марбута қарор гиранд ва ба онҳо имконият дода нашавад, то дигаронро сироят намоянд. Дар ин самт таҳия намудани барномаи махсуси таълимию тарбиявӣ барои донишҷӯёни ба ифрот гароишдошта ҳатмӣ ва саривақтӣ дониста мешавад. Баҳри танзими муҳити омӯзаҳои динӣ вазорат ва кумитаҳои дахлдор бо масъулияти баланд бояд муносибати ҷиддӣ ба роҳ монанд, ин соҳаро набояд ба дасти шахсони тасодуфӣ, мафкурапардозони ҳаракатҳои иртиҷоии динӣ ва душманони идеологии мо диҳем. То ин ки корҳои тарғиботию ташвиқотӣ дар самти такмилсозии фазои таълимоти динӣ дар ҷомеа хуб ба роҳ монда шавад, бояд, ки имконоти шабакаҳои интернетӣ ва иҷтимоӣ пурсамар истифода шаванд. Чуноне ки медонем,

гуруҳҳои муайяни динӣ бо мақсади ҷалби ҷавонон ба омӯзишгоҳҳо ва мадрасаҳои динии мамӯлики хориҷии мусулмонӣ даст ба қор ҳастанд ва бештари ин мадрасаву омӯзишгоҳҳо дорои хусусияти ифротгарой буда, бешубҳа мактаби оmodасозии ифротгароён ва террористҳо мебошанд; онҳо ба таври васеъ интернет ва шабакаҳои иҷтимоиро мавриди истифода қарор додаанд. Ҳодисаҳои дар Сурия ва Ироқ бавуҷудода гуфтаҳои мазкурро тасдиқ мекунанд.

Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон соли 2011-ум қарор дар бораи баргардонидани донишҷӯёни дар мактабҳои динии давлатҳои исломӣ таҳсилкунанда ба ватанро қабул карда намуда буд. Мутобиқи иттилооти дар дастрасӣ буда дар аксари марказҳои динии Ховари Наздик ба толибилмон ғояҳои тундравӣ ифротгарой таълим таълим дода мешуданд. Дар натиҷа муҳассилон ҳамчун руҳониён ва диндорони мутаассибу ифротгаро ғориғуттаҳсил мегаштанд. Дар чунин марокизи динӣ ва мадрасаҳои чанде аз кишварҳои исломӣ зиёда аз 2413 ҷавонони донишҷӯи Тоҷикистон машғули таҳсил буданд. Онҳо асосан дар Арабистони Саудӣ, Лубнон, Миср, Эрон, Покистон ва Яман таълими динӣ мегирифтанд. Таҳлилу баррасии ҳамҷонибаи ин масъала дар сатҳи ҳукумати ҷумҳурӣ таҳти назорат қарор гирифт ва доир ба он Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон чунин изҳори назар намуд, ки «Шумо гумон мекунед, ки онҳо мулло мешаванд? Онҳо террорист ва ифротгаро мешаванд!» [218]. Ин изҳороти қотеъонаи Сарвари давлат пас аз он садо дод, ки дар як қатор давлатҳо чандин амалиёти террористӣ ба вуқӯъ пайвастанд.

Хулласи калом, зарур дониста мешавад, ки баҳри ҳалли ин мушкилӣ дар дохили ҷумҳурӣ шароити мусоид барои гирифтани маълумотҳои замонавии динӣ-мазҳабӣ бояд фароҳам оварда шавад. Танҳо ба ин восита мушкилоти мазкур батадриқ роҳи ҳалли худро хоҳад ёфт. Мувофиқи мушоҳидаҳо ҳоло ҳам баъзе донишҷӯён барои гирифтани

таҳсилоти динӣ пинҳонӣ ба хориҷа сафар мекунанд, ки ин кирдорашон хилофи қонунҳои қабулгардида дар ҷумҳурӣ аст. Раванди пинҳонӣ ба хориҷа рафтани чунин нафарон бояд таҳти назорати ҷиддӣ гирифта шавад. Бино бар ин, бояд саъйю талош зиёд варзид, то ин ки ҷавонони кишварамон таҳти таъсири ғояву таълимоти равияҳои динӣ-экстремистӣ қарор нагиранд. Дар муассисаҳои таҳсилоти умумӣ ва макотиби олии барои ҷавонону наврасон омӯзонидани нуқтаҳои муҳимтарини таълимоти мазҳаби ҳанафӣ ва дигар мазҳабҳои ислом ва дар баробари онҳо ошноӣ бо таърихи адёни ҷаҳонӣ ҳаётан муҳим дониста мешавад.

Чунки аксарияти ҷавонони кишварамон аз таълимоти мазоҳиби исломӣ ва тафовути онҳо огоҳ нестанд ва дар натиҷа ба доми таълимоту тарғиботи равияву гурӯҳҳои динӣ-ифротгарой гирифта мегарданд.

§1.2. Вусъати фаъолияти равияҳои динӣ – ифротӣ дар Осиёи Марказӣ

Ҳоло аз байни кишварҳои Осиёи Марказӣ Афғонистону Покистон ҳамчун маркази оmodасозии гурӯҳҳои экстремистӣ-террористӣ ба ҳисоб мераванд ва ҳаракатҳои экстремистие ба монанди Ҳизбу-т-Таҳрир, Ансоруллоҳ, Толибон, ДИИШ ва дигар гурӯҳҳои ифротгарои террористӣ дар ин кишварҳо фаъолият дошта, густариш меёбанд ва қариб дар ҳамаи кишварҳои минтақа намояндагони онҳо фаъолияти худро таҳким мебахшанд, аз ҷумла дар кишварҳои Иттиҳоди Давлатҳои Мустақил таъсиргузоранд. Яке аз сабабҳои асосии вусъату ифротгароии динӣ дар Осиёи Марказӣ ин ҳанӯз дар зери нуфузи Федератсияи Руссия қарор доштани кишварҳои ИДМ мебошад, ки ба қудратҳои ҷаҳонии Ғарбу ИМА барои пиёда соختани барномаҳои геосиёсиашон дар ин минтақа ҳалал мерасонад. Қудратҳои номбурда ҳадафҳои геосиёсиашонро дар ин минтақа танҳо тавассути гурӯҳҳои ифротгарои динӣ метавонанд пиёда созанд то ки дасти ФР-ро дар ин минтақа кӯтоҳ созанд, чуноне ки дар кишварҳои Шарқи Наздик қарданд. Бинобар он, онҳо ҳаракатҳои экстремистиро дар ин кишварҳои Осиёи Марказӣ пуштибонӣ менамоянд.

Дар тӯли беш аз чихил сол (1980–2022) Ғарб бо ҳамроҳии шарикони стратегиаш-Арабистони Саудӣ, Қатар ва дигарон триллионҳо доллар дар Афғонистону Покистон сарф карда, қисман ба ҳадафи стратегии худ расиданд, яъне Афғонистонро аз нуфузи ФР берун кашиданд, вале да боқимонда кишварҳои Осиёи Марказӣ ҳанӯз нақшаҳояшон амалӣ нашудааст. Аз ин рӯ, дар Афғонистону Покистон ҳузур доштани ҳаракатҳои экстремистии дар боло нобаршуда хатарбор ба ҳисоб мераванд. Онҳо аз ин кишвар ба ҳайси қаламрави вусъат додани ифротгароии динӣ ва терроризм дар Осиёи Марказӣ ва минбаъд ба Осиёи ҷанубӣ-шарқӣ метавонанд истифода баранд ва вазифаи назорати фаъолияти ифротгароии динӣ ва терроризмро дар Осиёи Марказӣ ҳамин қудратҳо бо шариконашон аз ҷаҳони ислом ба дӯши худ доранд, аз ҷумла

харакати Толибон, ки таҷрибаи беш аз чихил солро дар ин чода дорад. Ғарб ва ИМА вазифаҳои вусъати ифротгароии динӣ ва терроризмро дар ин минтақа чунин муайян кардаанд: 1. Ҳифз кардани шиддати нооромиву вусъати ифротгароӣ дар минтақаи Осиё (бахусус дар Осиёи Марказӣ) бар зарари Руссия, Чин ва Эрон. 2. Тақвият бахшидани таҳдиди терроризм ва ифротгароӣ ба ҳамаи кишварҳои минтақаи Осиёи Марказӣ ва давлатҳои ҳамҷавори он. 3. Дар ҳолати зарурӣ ва мувофиқ Толибон ва дигар гурӯҳҳо ба «чанги муқаддас» (чиход) ба муқобили Осиёи Марказӣ, ноҳияи мухтори Уйғуристони Чин ва Эрон алайҳи «куффор» ва «мушрикони муртадон» равона кардан мехоҳанд [100, с.25].

Барои бомуваффақият анҷом додани ин ҳадафи стратегияшон қудратҳои мазкур аз байни гурӯҳҳои ифротӣ, ба мисли Толибон ашхоси ба худ наздикро ҷустуҷӯ ва тарбия мекунанд. Аз ҷумла: 1. Ашхос ва гуруҳҳо, ки дастовардҳои муосири ҷаҳонро қабул надоранд. 2. Ашхос ва гуруҳҳо, ки шиъро мусулмон намеҳисобанд. 3. Ашхос ва гуруҳҳо, ки сабки ҳаёти асрҳои миёнаро аҳкоми илоҳӣ мепиндоранд. 4. Ашхос ва гуруҳҳо, ки фақат муқаррароти диниро барои «уммат»-и худ қабул доранд, на муқаррароти миллиро. 5. Ашхос ва гуруҳҳо, ки барои инсон ҳеч арзише қоил нестанд ва «кофирон»-у «мушрику муртадон»-ро кушта, кори хайре барои онҳо мекунанд, зеро, ба ақидаи онҳо, аз содир кардани гуноҳи бештаре барояшон монеъ мешаванд.

Вусъати ин ақидаҳои хатарноки ифротӣ дар Осиёи Марказӣ тавассути фарзандони худ ин минтақа ҳадафи стратегияи Ғарб мебошад ва албатта ҳеч муносибате исломи ҳанафӣ надоранд. Толибон аз солҳои ба сари ҳокимият расидан инҷониб аз пешина бештар вазифаи вусъати ифротгароӣ ва терроризмро дар Осиёи Марказӣ ва қаламрави худ-Афғонистон бо ниҳояти бераҳмиву хунхорӣ анҷом дода истода, гӯё «мусулмони нав»-ро тарбия ва ташаккул медиҳанд. Дар натиҷа даҳҳо ҳазор мардуми осоиштаро қурбон карданд, ки бо «дин»-и онҳо мувофиқ нестанд. Ғарб акнун аз пештара бештар маблағу неруи хангуфт сарф

мекунад, то ин ки мағзшӯии мардуми минтақа, бахусус мардуми тоҷику ўзбак, туркману ҳазора ва дигар аҳолии таҳҷоии Афғонистон ва кишварҳои ҳамҷавори онро вусъат бахшад, таъриху фарҳанги онҳоро аз сафҳаи таърих пок созад. Барои ба ин ҳадафаш расидан мардумони минтақаи Осиёи Марказиро, алахусус ҷавонони онро, ба душманони дину фарҳанги миллияшон табдил дода истодаанд. Гӯё онҳо миллати ягона «уммати мусулмон»-ро сохта истодаанд, ки манқурт асту террорист, ваҳшии бесавод асту хунхор [100, с.30].

Алҳол дар Афғонистон беш аз 16 ҳазор масҷид вучуд дорад, ки акнун имомони онҳо аз ҷумлаи Толибоне таъйин шудаанд, ки собиқ тарбиятдидагони мадрасаҳо ва базаҳои омодаسازیи террористии Покистон будаанд ва ҳамаи имомони пешинро, ки аксаран тоҷикони босаводи ҳанафимазҳаб буданд, сабуқдӯш карданд. Акнун ин «имомон» тарғибгарони ғояҳои таълимоти манқуртии ваҳобия-салафия ва девбандизм мебошанд ва мехоҳанд аҳолии минтақаро пурра дар муддати кӯтоҳ ба душманони воқеии фарҳанги миллӣ, исломи ҳанафӣ, ирфон ва исломи суннатии анъанавӣ табдил дода, онҳоро ба тамоми кишварҳои Осиёи Марказӣ равон кунанд ва ғояҳои манқуртонаи худро интиқол дода, равияҳои ифротгароиро вусъат бахшанд. «Имомон»-и нав дар тамоми масҷидҳои Афғонистон мактабҳои ибтидоӣ барои кӯдакони аз 7 то 10 сола ифтитоҳ кардаанд, ки ба онҳо назарияи «мусулмони нав» таълим дода мешавад. Минбаъд ин кӯдакон ба мадрасаҳои махсуси Покистон равон карда мешаванд, ки дар оянда аз онҳо ҳафноктарин душмани исломи ҳанафӣ, душманони фарҳанги тоҷику форс, ифротгарони динӣ ва террористону душманони одамият «пухта мерасанд» [100, с.31].

Дар тамоми донишгоҳҳои Афғонистон ректорҳо ва донишмандону устодони тоҷик аз қор ронда шудаанд ва ҷои онҳоро назарипардозони ваҳобия-салафия ва девбандия гирифтаанд: забони форсӣ-дарӣ-тоҷикӣ дар ҳамаи макотиби оливу миёна решақан ва зӯран забони паштунӣ бор

карда истодаанд. Барои пурра аз зехни мардumi Афғонистон пок кардани хувият ва арзишҳои миллии онҳо Толибон тахти роҳбарии ИМА кӯшиш доранд тамоми донишмандони тоҷик ва фаъолони сиёсӣ фарҳангии онро иҷборан аз кишвар пеш кунанд ё ба қатл расонанд. Зеро набуди донишмандон ва фаъолони сиёсӣ фарҳангии Афғонистон пайдасозии аҳдофи муғризонаи Толибон ва ҳомиёни онҳоро хеле осон хоҳад кард. Амрико миллиардҳо доллар сарф карда истода, донишмандону фаъолони сиёсӣ миллати тоҷикро аз Афғонистон берун бароварда истодаанд ва ба ин васила мехоҳанд ба оламиён нишон диҳанд, ки онҳо инсондӯст ҳастанд ва наҷоти донишмандон вазифаи онҳост. Дар асл амрикоӣҳо тамоми мағзҳои солими ин миллати куҳанбунёдро аз ватани аслиаш – Хуросон¹ берун бароварда, аниқтараш ронда истодааст, зеро вучуди тоҷикон дар минтақа имкон намедихад, ки мардumi Афғонистон ба манқурт, мағзшӯсташуда ва роботу бозичаи геополитикии ИМА табдил ёбад.

Толибон, Ансоруллоҳ, Ҳизбу-т-таҳрир, ДОИШ ва дигар гуруҳҳои ифротгарои террористии дар Афғонистон ҷойдошта, бар алайҳи иродаи мардум мехоҳанд дар Афғонистон ислоҳотро амалӣ созанд, ки қаламрави Афғонистон ба осонӣ ба даврони асрҳои миёна баргардад. Ин гуруҳҳо фақат бо амалӣ шудани ин ҳадафшон қаноат намеkunанд, балки барои вусъату ифротгароӣ ва густариши қаламрави фаъолияти худ ба дигар кишвари боамни Осиёи Марказӣ (Тоҷикистон, Қирғизистон, Туркманистон, Ўзбекистон, Қазоқистон) ва Чину Эрону Руссия сар дароранд: онҳо ҳамчун бозичаи дасти Ғарб ва ИМА ҳадафи онҳоро фаротар аз сарҳадоти Афғонистон пиёда хоҳанд кард; Толибон ва гуруҳҳои ифротгароии номбурда гумон меkunанд, ки ИМА барои дини исломро дар ҷаҳон густариш додан ба онҳо ёрӣ расонида истодааст, аммо дар асл онҳо бозичае беш нестанд. Замоне, ки ИМА ба ҳадафаш

¹ «Афғонистон» – вожаи сохтаи англисаксонҳо дар асри 19 мебошад. Дар асл ин минтақа аз қадим то асри 19 Хуросон ном доштааст. Хуросон – Ватани аслии тоҷикон ва гавҳораи тамадуни миллати мо буд ва ҳаст.

расид, Толибон ва гуруҳҳои ифротгароии дигарро чун вируси зарарнок аз олам пок хоҳад кард. ИМА то замоне, ки тамоми дунёро дар зерини дасти худ надарорад, ором наменишинад, зеро ҳадафаш дар кӯтоҳмуддат аз пой афтонидани Руссия, Чин ва Эрон мебошад ва дар дарозмуддат: СММ-ро ба ҳукумати ҷаҳонии худ табдил додан, НАТО-ро ба артиши ягонаи ҷаҳонии худ гардонидан, асъори долларро пул умумиҷаҳонӣ кардан, фарҳанг ва забони англисиро фарҳанг ва забони умумиҷаҳонӣ намудан ва тамоми монеаҳоро барои ин ҳадафҳояш аз байн бардоштан. Аз ин рӯ, бешубҳа, густариши ифротгароии динӣ дар Осиёи Марказӣ аз нахустин гомҳои ИМА ва Ғарб аст.

ИМА ва Ғарб аз ҳисоби Толибон, гуруҳҳои Ансоруллоҳ, Ҳизби таҳрир, ДОИШ ва дигар гуруҳҳои ифротгароии террористии дар Афғонистон ва дар дигар минтақаҳои ҷаҳон тарбияткардаш, аз ашхоси муҳолифи ҳукумат будаи кишварҳои Осиёи Марказӣ зархаридон ва ҷосусон тайёр карда истоданд, то ки ҳангоми мусоид онҳоро ҳамчун таҳдид ба ин кишварҳо истифода баранд ва барои ба дастории ҳадафҳои геополитикии худ бар зидди кишварҳои Осиёи Марказӣ, Руссия, Чин ва Эрон ҳамчун василаи мусоид қарор диҳад. Ҳизби Ансоруллоҳ, баъзе намояндагони муҳолифи тоҷик дар гуруҳи ДОИШ, ҲНИТ, аъзоёни ҳизби Таҳрир (муҳолифони ҳукумати Ўзбекистон) бевосита аз ҷониби ИМА ва Ғарб дастгирӣ ва ҳимоят карда мешаванд ва фаъолияти худро мустақим ва ғайримустақим дар кишварҳои Осиёи Марказӣ густариш дода истодаанд. Бахусус, тавассути расонаҳои хабарӣ: Internet, шабакаҳои телевизионии моҳвораӣ, Facebook, Telegram, Instagram, Tiktok, Twitter ва ғайра, барномаҳои тарғиботию мағзшӯянда барои ҷавонон пахш мешаванд, ки ҳадафашон ба шӯр овардани аҳолии кишварҳои Осиёи Марказӣ, ноамн сохтани ин минтақа ва ҷалби ҳар чи бештари ифротгарони сиёсӣ-динӣ ба сафи гуруҳҳои ифротгароии сиёсӣ-диниӣ номбаршуда мебошад.

Яке аз падидаҳои бисёр хатарнок ин аст, ки ИМА ва Ғарб хиссиёти динию сиёсии аҳолии Осиёи Марказиро бар зидди ҳукуматҳои кишварҳои минтақа шӯронида истодааст. Масалан, дар байни гурӯҳҳои ифротгарони динӣ чунин ақида ҷой дорад, ки гӯё ҳукуматҳои кишварҳои минтақа мардумро намегузоранд, ки фароизи динии худро иҷро кунанд (барпо доштани намозу рӯза, ҳаҷ, чашнгирии идҳои Рамазон ва Қурбон), масҷидҳояшон баста аст ва донишмандони дину ғайрандешон таъқибу озор карда мешаванд. Ба ин мазмун наворҳои видеоӣ дар расонаҳои мазкур бисёр пахш шуда истодааст, ки барои ҳар як кишвари Осиёи Марказӣ, бахусус, барои кишвари азизамон – Тоҷикистон хеле хатарнок арзёбӣ мегардад. Шаҳрвандони муҳоҷири тоҷик, ки бештарашон дар Руссия ба сар мебаранд, таҳти мағзшӯии амиқ қарор доранд ва гуруҳҳои ифротгарони динӣ бевостита онҳоро низ ба сафҳои худ ҷалб карда истодаанд. Намунаи равшани онро мо дар мисоли ба сафҳои ДИИШ ҳамроҳ шудани ҷавонони ноогоҳу камтаҷрибаи тоҷик дида будем, ки бархи азими ҷавонон тавассути ҷосусону зархаридони ИМА ва Ғарб бевосита аз Руссия ҷалб гардида буданд.

Чунин вусъату густариш пайдо кардани ифротгарии динӣ дар Осиёи Марказӣ, ба ҷуз сабабҳои умумие, ки ба тамоми ҷараёнҳои ифротгароӣ воқеъ дар ҳамаи кишварҳои ҷаҳон хос аст ва дар ин бора дар бахшҳои пештараи рисола сухан рафт, боз сабабҳои махсуси худро дорад, ки ба шароити иқтисодӣ, иҷтимоӣ ва фарҳангии ин кишварҳо вобастаанд. Ба хусус, вақте ки ин кишварҳо истиқлоли давлатӣ ба даст оварданд, сатҳи шуурии миллӣ ва худшиносии онҳо хеле боло рафтааст ва ба ин раванд тавачҷуҳ намудан ва эҳё кардани арзишҳои фарҳанги миллӣ таъсири бағоят бузург гузошт. Азбаски арзишҳои миллӣ дар бисёр маврид бо дин робита дорад, пас ин омезаҳо, ки аз арзишҳои миллию динӣ таркиб ёфтаанд, дар худшиносии миллӣ ва истиқлолияти миллатҳо саҳми босазо доранд. Зимни эҳёи арзишҳои миллӣ ҳамчунин ба эҳёи арзишҳои динӣ, ҳарчанд онҳо дар бисёр маврид ихтилоф доранд, низ

пардохта шуд. Аз ин вазъият донишмандони дин истифода карда, бисёр унсурҳои таълимоти динро чун унсури фарҳанги милли қаламдод намудаанд. Гуруҳи дигари рӯхониёни мутаассиб дар давраи истиқлолияти давлатӣ бо равияҳову гуруҳҳои ифротӣ пайваста, ифротгароии диниро хеле тақвият бахшиданд. Маҳз ҳамин гуна аст таъсисёбӣ ва фаъолияти Ҳизби наҳзати исломӣ, ки аввалин анҷумани он дар Астрахан соли 1989 баргузор шуда буд. Ба ин ҳаракату чунбишҳо таъсири ҳамфикрони хориҷии онҳо хеле зиёд ба назар мерасад.

Сабаби дигари муҳим он буд, ки кишварҳои ба истиқлолрасида ҳоло роҳу равиш ва самти инкишофи худро муайян накарда буданд ва кишварҳои зиннафъи хориҷӣ мехостанд ба онҳо таъсир расонанд ва зери нуфузи худ қарор диҳанд. Дар ин самт ин кишварҳои хориҷӣ ба қувваҳои бо ҳукумат дар оппозитсия қарор дошта, аз ҷумла ба ифротгароёни исломӣ таъя мекарданд. Дар натиҷаи ин бесуботии иҷтимоӣ аксари режимҳои дар сари қудрат қарордоштаро ба мушкилиҳои зиёде дучор сохт. Дар баъзе кишварҳо, аз ҷумла дар Тоҷикистон, ҳукумат аз уҳдаи идора кардани ҷомеа набаромад ва вобаста ба ин зиддият тезу тунд гардид ва дар баъзе минтақаҳо, (Тоҷикистон, Чеченистон, Чехия ва ғ.) оташи ҷанги шаҳрвандӣ афрӯхта шуд.

Ифротгароии динӣ дар Осиёи Марказӣ як мушкили воқеист, ки омӯзиши амиқ ва ҳалли ҳар чи зудтарро талаб мекунад. Баъди «авҷи исломӣ»-и аввалин дар солҳои 70-уми асри ХХ, дигарбора тавачҷӯҳи ҷаҳониён ба сӯи ислом равона гардид. Ба амал омадани тарқишҳо дар ИМА, дар санаи 11 сентябри 2001, амалҳои даҳшатафканӣ дар Чеченистон, Осиёи Марказӣ, Югославия, таҳриби муҷассамаҳои Буддо дар Бомиёни Афғонистон, ҷангҳо дар Сурияву Ироқ ва ниҳоятан, даъватҳои пайдарпайи ифротгароён барои ҷиҳод алайҳи «дигарон» ҷомеаи ҷаҳониро ба ташвиш овардааст.

Сухан вақте дар бораи равияҳои исломгарои ифротӣ меравад, бо вучуди он ки дар байни онҳо умумиятҳо вучуд доранд, боз баъзе

хусусиятҳои дигаре низ ҳастанд, ки байни ин равиҳо фарқ мегузоранд ва дар ҳар кишвари Осиёи Марказӣ вобаста ба шароити онҳо як ё якчанд равия фаъолият мекунанд.

Аз рӯи дараҷа, ҳислат ва ҷангҷӯӣ муҳаққикон ифротгароёнро ба чанд гуруҳ тақсим кардаанд ва нисбати онҳо мафҳумҳои гуногунро истифода бурдаанд, аз ҷумла, ин гуруҳҳо ба исломгароён, усулгароён, панисломистон, модернистон ва амсоли ин ҷудо кардаанд. Дар байни ин гуруҳҳо аз ҳама гуруҳи ифротӣ гуруҳи исломгароён (исламист) эътироф шудаанд.

Исломизм ё исломгаро бештар хусусияти сиёсӣ дорад, ки кӯшишҳои гуруҳе аз мусулмононро барои нигоҳдории анъанаҳои таърихӣ давлатдорӣ, мисли хилофат, хувияти миллиро бо хувияти динӣ айнавт додан ва талоши онҳоро барои ба даст даровардани қудрати сиёсӣ ифода мекунад. Дар байни исломгароён ва усулгароёни исломӣ (бунёдгароён – фундаментализми исломӣ) фарқият чандон зиёд нест. Усулгароӣ (бунёдгароӣ) мафҳуме мебошад, ки пеш аз ҳама мазмуни динӣ дошта, ин мактаб дар таърихи ислом аз ҳамагон ибтидо миёни мутафаккирони мусулмон мавҷуд будааст, аммо ҳоло он дар симои усулгароён (бунёдгароён)-и муосир мазмуни сиёсӣ ба худ гирифтааст ва ҳамаи онҳое, ки ба бозгашт ба давраи исломи ибтидоӣ, исломи пок даъват мекунанд, ба ҳамин гуруҳ дохиланд: Ихвон-ул-муслимин, салафия-вахобия, Ҳизби таҳрири исломӣ, усулгароёни шиа ва ғ. ихвон-улмуслимин ва салафия дар ин байн ҳам аз назари таърихӣ ва ҳам аз дидгоҳи идеологӣ ҷойгоҳи махсус доранд. Ҳарчанд дар давлатҳои Осиёи Марказӣ бо чунин ном ташкилоте вучуд надорад, аммо аксари ҳаракату ҷунбишҳои дар ин минтақа вучуддошта, таҳти нуфузи таълимоти Ихвону-л-муслимин қарор доранд, чунки ҳадафи бунёдиашон ташкили «Давлати исломӣ» мебошад, ки онро назарияпардозони Ихвону-л-муслимин, ба монанди Ҳасани Банно, Сайид Қутб, Муҳаммад Қутб ва ғайра тарҳрезӣ кардаанд. Дар даврони муосир ғоя ва таълимоти Сайид

Қутб ва Ҳасанни Банно дар байни ифротгароёни исломии Осиёи Марказӣ хеле интишор ёфтааст. Китобҳои асосии Сайид Қутб («Маъолим фи-т-тариқ», «Адолати иҷтимоӣ дар ислом») ва рисолаҳои Ҳасани Банно дастраси исломгароён шуда, онҳо мавқеи худро дар асоси ғояҳо ва таълимоти ин мутафаккирон бино кардаанд. Дар осори худ Сайид Қутб назарияи ду марҳалаи инкишофи ҷомеаи исломӣ, ҳамчунин назарияи бунёди давлати исломиро чун татбиқи ҳокимияти илоҳӣ ва ҷиҳодро роҳи ягонаи бунёди чунин давлат баён кардааст, ки равияҳои муосир онҳоро ба асос гирифта, стратегияи амали худро бунёд кардаанд.

Назарияи Абу Ало ал-Мавдудии покистонӣ низ ба воситаи китоби «Низоми ислом»-аш дар байни ифротгароён хеле шуҳрат дорад. Мавдудӣ назарияи «умма»-ро чун назарияи миллатгароии исломӣ қаламдод намуда, нишон медиҳад, ки ислом ва миллатгароии муосир хилофи ҳамдигаранд. Миллатгароии исломӣ иттиҳоди тамоми мусулмонон, яъне умма мебошад. Бино бар ин, онҳо бояд дар «Дору-л-ислом» муттаҳид шаванд ва шакли сиёсии муттаҳидшавии онҳо «Давлати исломӣ» аст.

Исломгароӣ (исломизм) дар назарияи салафия таъкиди бештари худро пайдо кардааст, ки мағзи онро бунёди ҷомеаи исломии давраи Пайғамбар ва хулафои рошидин ва давлати исломӣ ташкил медиҳад. Ҷояи «салафи солах»-ро Усома Ибни Лодан истифода карда, равияи Толибонро зерин таъсири он қарор додааст. Имрӯзҳо пайравони равияи салафия дар аксари кишварҳои Осиёи Миёна, аз ҷумла дар Тоҷикистон, вучуд доранд. Ин равия нисбат ба дигар равияҳо дар Осиёи Марказӣ муассиртар аст, зеро ғоя ва таълимоти он аз равияи анъанавии динии минтақа хеле кам фарқ мекунад.

Ҷомеаи анъанавии кишварҳои минтақа ба бӯҳрони амиқ мувоҷеҳ шудааст. Ин ҷомеа имрӯз қобилияти муқовиматро дар он шакле, ки вучуд дорад, аз даст додааст ва дараҷаи дониши динии онҳо ҷомеаи диндори муосирро камтар қаноатманд месозад. Бунёдгароӣ ё

фундаментализми исломӣ дар Осиёи Марказӣ хеле фаъол буда, мавқеи руҳониёни исломи анъанавиро маҳдуду танг карда истодааст, зеро руҳониёни суннатӣ ба тақлид машғул буда, аз шарҳи ҳадисҳои нав канораҷӯӣ мекунад. Усулгароён (бунёдгароён) ба бунёди ҷомеаи «исломи ормонӣ» даъват мекунад. Гуруҳҳои васеи иҷтимоӣ зимни муосирсозӣ (модернизатсия)-и ҷомеа аз истехсолот ба таври кулӣ ба канор партофта шудаанд, ки онҳо базаи иҷтимоии усулгароёнро ташкил медиҳанд.

Равияҳои исломгарое, ки барои бунёди хилофат талош мекунад, дар ҷумҳуриҳои туркзабон таъсири бештар доранд, зеро хилофати усмонии туркиро чун хилофати исломӣ мешиносанд. Аз ин ҷо тавачҷуҳи онҳо ба равияи Ҳизби таҳрири исломӣ бештар аст. Бинобар ин, онҳо намунаи беҳтарини хилофат – хилофати усмониро медонанд. Ахиран миқдори сершумори нашрияҳои вобаста ба бархурди эҳтимолии ду тамаддуни ба ҳам муқобил (ҷаҳони Шарқу Ғарб ё ҷаҳони ислому масеҳӣ) босуръад ба муомилот мебароянд ва бештари мавридҳо ҳамчун муродиф ибораю мафҳумҳое ба монанди «бунёдгароии исломӣ», «ифротгароии исломӣ» ва «терроризми исломӣ» мавриди истифода қарор гирифтаанд. Дар чунин шароит, як фарди қатории ғайримусулмон наметавонад ба тафовути миёни ифротгароии исломӣ, бунёдгароии исломӣ ва эътиқоди исломӣ сарфаҳм равад ва онҳоро як чиз мепиндорад. Баъзе воситаҳои ахбори ҷаҳонӣ ба таври кушоду равшан ҷаҳони исломро бо ҷаҳони ба истилоҳ «мутараққӣ»-и Аврупо муқобил гузошта, ташвиши ҷомеаи ҷаҳониро бештар менамоянд. Ибораи «ифротгароии исломӣ» касро ба ин андеша водор мекунад, ки агар шахс исломро эътироф кунаду мусалмон бошад, пас вай ифротгаро ё экстремист аст. Масалан, агар дар Англия бетартибҳои протестантҳо доир гарданд, дар ин кишвар истилоҳи «ифротгароҳои протестантҳо «(ё экстремизми протестантӣ)» истифода намешавад, балки фақат ҳамчун бетартибҳои оммавӣ ёд мешаванд. Падидаҳои руҳдодастодаро таҳлил карда, кас беихтиёр ба

чунин хулоса меояд, ки худи ҳаёт аксар вақт мусалмононро мачбуран ба сӯи бунёдгароӣ тела медиҳад. Тамоюли иштибоҳе, ки дар илми сиёсатшиносии имрӯза роҳ ёфта, мафҳумҳоеро ба монанди «бунёдгароии исломӣ» ва «ифротгароии исломӣ» бо ҳам омезиш медиҳад, аз нигоҳе мо, дуруст намебошад. Фундаментализм ё худ бунёдгароӣ падида мебошад, ки нафақат хоси дини ислом аст, балки дар дигар дину мазҳабҳо низ мавҷуд буда, сабабгори ба вучуд омадани ҳама гуна ихтилофҳои миёни шуури оммавии анъанавӣ (ё консервативӣ) ва дигаргуниҳои муосири воқеият да муҳити атроф мебошад [81, с.30, 31].

Яке аз сабабҳои афзоиши нақши бунёдгароии исломӣ дар Осиёи Марказӣ бӯҳронҳои сиёсӣ маънавии ҷомеаи амалкунанда дониста мешавад. Дар дини ислом аксарият хоҳони онанд, ки гузинаи нава (алтернатива) барои ҳаёти имрӯза биеванд: ҳукуматҳои тозабунёди миллӣ то ҳанӯз ба пуррагӣ ҷавобгӯи интизориҳои мардуми худ нашудаанд.

Раванди замонавӣ сохтани ҷумҳуриҳои пасошӯравӣ дар Осиёи Марказӣ, ба сӯи бозор ва арзишҳои ғарбӣ рӯ овардани ҷомеа ба тақсимоии иҷтимоии анъанавӣ дар ҷомеа сохторҳои нава ва гуруҳҳои манфиатдорро илова намуд ва дар оқибат боиси пайдо шудани субъектҳои ба кулӣ нави низоми сиёсӣ гардид. Вале аз ҳама муҳимтар, ин дигаргуниҳо ҳалои ғоявиеро ба миён овард, ки онро ақидаҳои гуногуни мазҳабӣ ва аввалтар аз ҳама ғояҳои бо ном «исломӣ» пур карданд, ҳизбу ҳаракатҳо ва ҷараёнҳои гуногун падида омаданд, ки шумораашон хеле зиёд мебошад.

Яке аз сабабҳои сиёсисозии дубораи ислом дар Осиёи Марказӣ аз он иборат аст, ки таркиби аҳолии ҷумҳуриҳояшро миллатҳои гуногун ташкил медиҳанд. Ислом дар ин минтақа то ба ҳол вазифаи муттаҳидсозии ҳудашро ба пуррагӣ иҷро накардааст ва омили бунёдкунандаи давлат намебошад, вале дар ин самт баъзе гурӯҳҳо саъю

талоши беандоза мекунанд, то дини исломро мубаддал ба ҳамин гуна омил кунанд. Баррасии равандҳои сиёсисозии ислом дар фазои пасошӯравӣ барои мо имконият фароҳам меорад, ки 3 гузину аслии рушди вазро таҳлил намоем: қабилавӣ-минтақавӣ; муҳолифини қудрат; сценарияи иштирок дар низоҳои беруна. Мутобиқи гузину қабилавӣ-минтақавӣ, сиёсисозии ислом асосан бояд тавассути Тоҷикистон интишор карда мешуд. Заминаи аслию иҷтимоии исломи сиёсисозидаро дар Тоҷикистон гуруҳе аз элитаи минтақавӣ ташкил меоданд, ки баъди соҳиб шудан ба истиқлоли сиёсӣ ба таври шоиста вориди ҳукумат нагардиданд. Бр асари ин, намоёндогони гуруҳҳои муҳолиф рӯҳониёни мусулмонро, ки як нерӯи ҷиддии сиёсӣ дар кишвар буданд, ба таври ғайбӣ дастгирӣ намуданд. «Намоёндогони гуруҳҳои муҳолиф, таблиғоти арзишҳои исломиро барои пешбурди манфиатҳои асосии худ истифода карданд. Ғайр аз ин, муҳолифони исломгаро низ пешвоёни мувофиқ ва мӯътабарро пайдо карданд. Охируламр, зиддиятҳои шадиди табақавию гуруҳӣ дар ҷомеаи Тоҷикистон ба вуҷуд омаданд, ки боиси задухӯрдҳои дохилимиллӣ ва ҷанги шаҳрвандии ҷандинсола гардиданд» [233, с.56].

Дар Осӣи Марказӣ сиёсисозии ислом мушоҳида мешавад ва ислом ҳамчун нерӯи зиддиҳокимиятӣ дар давлатҳои минтақа ба назар мерасад. Ин гузину дар амалияи Ҷунбиши Исломии Ёзбекистон, ки ҳадафи асосиаш сарнагун кардани қудрати сиёсӣ дар ин ҷумҳурӣ аст, ба таври возеҳ дида мешавад. Дар чунин шароит қувваҳои мазкур широкҳои исломиро ба ҳайси воситаи муборизаи сиёсӣ истифода бурданд, вале ба фишори шадиди мақомоти расмӣ дучор омада, барои гузаштан ба амалиётҳои пинҳонӣ маҷбур шуданд. Ҳаракати исломии Ёзбекистон ҳеҷ гуна имкони ширкат дар муборизаи ошқори сиёсӣ барои касби қудратро наёфта, аз усули дигари муборизаи сиёсӣ – дахшатафканӣ ё худ террор истифода кард. Барои дарк намудани ин равиш, моро зарур аст, то ба гузаштаи на он қадар дур назар афканем. Мақомоти расмӣ-сиёсии

Ўзбекистон дар ибтидои шаклгириашон раванди исломгардонии аҳолиро ба таври фаъол дастгирӣ мекарданд: ифтитоҳи масҷидҳо, дастгири ҳамаҷонибаи фарҳангу маорифи динии мардум; дар водии Фарғонаи Ўзбекистон барои иттиҳодияҳои ҷамъиятии динӣ иҷозати фаъолият дода шуд ва онҳо аллакай дар раванди танзими муносибатҳои ҷамъиятӣ дар сатҳи маҳаллӣ иштирок доштанд. Ташкилотҳои ба монанди «Ислом лашкарларӣ» (Ҷанговарони Ислом) ва «Тавба» аз чунин имконият суистифода намуда, «бо мақсади кӯмак ба мақомоти ҳифзи ҳуқуқи маҳаллӣ дар ҳифзи тартиботи ҷамъиятӣ» воҳидҳои ниманизомӣ таъсис доданд. Ин ташкилотҳо на танҳо дар байни мардуми минтақа, ҳатто дар сатҳи мақомоти ҳокимияти маҳаллӣ низ, ки ба онҳо кумак мекарданд, эътимод пайдо карданд. Бо табдил ёфтани ба нерӯи воқеии сиёсӣ, ин ташкилотҳо танҳо ба нақши «ёрдамчӣ» будан қаноат намекарданд; чандин маротиба онҳо барои ба даст гирифтани ҳокимият кӯшиш ба харҷ доданд. Ҳолатҳои низ ба мушоҳида расиданд, ки онҳо мақомоти маҳаллиро ошкоро зеро по намуда, талаби тамоми ваколатҳоро ба даст гирифтани карданд. Дар натиҷаи ин гуна фаъолиятҳо бо муқобилияти шадиди мақомоти расмӣ рӯ ба рӯ шуданд. Бо назардошти вазъияти бавучудода мақомоти расмӣ усулҳои шадидро истифода бурданд ва тамоми муассисаҳои диниро мунтазам бастанд ва ҳамаи пешвоёни динро давра ба давра паи таъқиб қарор доданд. Набудани усулҳои демократии мубориза барои барои даст ёфтани ба қудрат ҷунбишҳои диниро тавассути ҳукумати расмӣ ба сӯи ифротгароии шадид равона кард. Айнан чунин падидаҳо дар Тоҷикистон рух дод. Дар ин ҷо низ ислом бо заминаи муносиби ғоявӣ (идеологӣ) барои муҳолифин ва террор ягона роҳи усули мубориза барои ба дастовардани қудрат гардид [111, с.74; 145, с.21; 165, с.31; 166, с.23].

Тарҳи гузариши «ширкат» дар муноқишаҳои беруна асосан хоси он кишварҳои минтақаи пасошӯравӣ аст, ки барои сиёсисозии ислом дар он

чо заминаҳои кофӣ мавҷуд набуданд. Вале ба сабаби наздикии ин ё он «нуқтаҳои гарм» ба ин кишварҳо, хатари воқеии истифодаи кишварашон аз ҷониби ифротгароёни «берун аз сарҳад» вучуд дорад. Гузинаи «чалбсозӣ» дар воқеъ дар Қирғизистон мавриди амалӣ қарор гирифт. Ҳодисаҳои солҳои 1999, 2000 дар вилоятҳои Ботканд ва Чалолободи Қирғизистон намунаи усули «домино»-ро ба намоиш гузоштанд. Инро ҳангоми ба вучуд омадани як маркази бесуботи дар Осиёи Марказӣ, тадричан ба минтақаҳои наздик таҳмил мегардид, мушоҳида намуда будем. Дар паҳншавии ин гуна гузинаҳои сиёсисозии ислом дар фазои пасошӯравӣ як навъ пайдарпайии мантиқӣ дида мешавад. Зиёда аз ин, ин ё он гузина дар як давлати муайян ба андозаи бештар на аз рӯи меъёри «таблиғ», балки аз рӯи усули «мутобиқшавӣ» ба шароити мушаххаси иҷтимоӣ-сиёсӣ амалӣ мегардад. Аз таҳлилҳои мазкур метавон хулоса баровард, ки барои шиддатёбии ҳаракатҳои ифротгароии динӣ-мазҳабӣ на бунёдгароии исломӣ, балки сиёсисозии он мусоидат мекунад.

Фиристодаҳои «Ҳизбу-т-таҳрир», ки дар миёни мардум варақаҳои тарғиботии онро паҳн намуда, даъват барои итоат накардан ба мақомоти расмӣ ва ба ҷиҳод алайҳи ҳукумати давлати худ мекунанд, онҳое нестанд, ки мунтазам панҷ вақт намози худро мегузоранду фароизи диниашонро риоя мекунанд, балки он шахрвандони бидуни маълумоти кофӣ ва бе шуғли коре ҳастанд, ки барои паҳн кардани ин варақаҳо аз тарафи доираҳои муайян ва абарқудратҳои ҷаҳони дар ин минтақа манфиатҳои ҷуғрофӣ-сиёсӣ дошта маблағҳо дарёфт намудаанд. Ҳудудҳои Қирғизистону Ўзбекистонро на онҳое раҳна карда ба он ҷо ворид шуданд, ки «исломро пок кардан» мехоҳанд (ба маънои аслии калима), балки онҳое ҳастанд, ки аз ин амалҳояшон бевосита пулҳои калонро ба даст меоранд. Масалан, аз ҷайби саркардаи гурӯҳи ҷангҷӯёни кушташуда дар кӯҳҳои Чаткали минтақаи Чалолобод, бештар аз 5000 доллари амрикоӣ пайдо шуд ва ба эҳтимоли зиёд ӯ онҳоро мехост пас аз

ба охир расидани «амалиёт» байни аъзои гурӯҳ тақсим кунад. Дар маконҳои будубоши чангчӯён боқимондаҳои маводди муҳаддир: ампулаҳо бо доруҳои дорои маводди нашъаовар, сӯзандоруҳои истифодашуда, боқимондаҳои ҳашиш ва ғ. ёфт шуданд, ки ҳамаи инҳо шаҳодат медиҳанд, гурӯҳ аз нашъамандони оддӣ ва ҷиноятпеша ташкил ёфта будааст. Бо номи «исломи пок» онҳо ҷиноятҳои худро рӯйпӯш карда мехоҳанд.

Бо истифода аз ибораҳои чун «ифротгароии исломӣ», «таҳдиди ҳамлаи исломӣ» ва ғ., пеш аз ҳама васоити ахбори омма ва баъзе олимон, вазъиятро боз ҳам буғранҷ мекунанд. Агар имрӯзҳо мо доимо фақат дар бораи пархошгариҳои ислом сухан ронем, рӯзе фаро хоҳад расид, ки чунин хатару таҳдиде воқеан амалӣ хоҳад шуд, зеро ин омил таъсири баръакс хоҳад дошт. Сабаби чунин вазъият аксар вақт дар мавҷуд набудани методологияи таҳияшудаи таҳқиқ дар соҳаи илмҳои ҷамъиятӣ мебошад.

Ҳастанд душманону муқобилони нухбагоне (контрэлитаҳо), ки барои ба қудрат расидан аз ҳама гуна василаҳо истифода мекунанд ва дин барои онҳо яке аз чунин василаҳост. Вақте ки сиёсат бо дин махлут мешавад, оқибати он хеле хатарноку мудҳиш хоҳад буд. Низоъҳои, ки дар мадори худ омили диниро ба кор мегиранд, шадидтарин шакли хатарро барои ҷомеа эҷод мекунанд, зеро истифодаи арзишҳои меъёрҳои динӣ низоъҳои «муқаддас» мегардонанд ва онро бар зидди тамоми меъёрҳои арзишҳои инсонӣ равона мекунанд. Албатта, муқаддас сохтани низоъ ё чанг бар зидди душмани таҷовузкори беруна барои наҷоти як давлату миллат бисёр зарур аст ва ин яке аз муҳимтарин василаи ваҳдати миллату давлат ва ғалаба бар душмани таҷовузкор хоҳад буд. Аммо, хангоме ки як душмани таҷовузкори беруна барои сарнагун кардани кишвари дигаре муқаддасоти динии худ ин кишварро моҳирона истифода мебаранд, бисёр хатарнок хоҳад буд. Дар даврони муосир кишварҳои абарқудрати ҷаҳонӣ барои ҳокими кулли ҷаҳон гардидан маҳз аз ҳамин василаҳо истифода мебаранд. Онҳо бидуни як

исрофоти зиёдатӣ фарзандони бетачрибаи як давлату миллатро бар зидди худӣ ҳамон миллату давлат истифода мебаранд ва ба ҳадафу ғаразҳои нопоки худ расидан меҷӯянд. Аслан, падидаеро, ки «ифротгароии динӣ» ном гузоштаанд, танҳо баёнги ифротгароии сиёсӣ мебошад, ки дар он дин ҳамчун як идеологияи асосноккунандаи таҷовуз доништа мешавад. Имрӯз ба аксарият маълум аст, ки кишварҳои абарқудрат на дин ва арзишҳои баланди диниро, балки пешвоёни динӣ ё нафаронеро ба сӯи худ ҷалб менамоянд, ки хоҳиши ба қудрат расидан доранд ва ҳавасманд ҳастанд.

Мутаассифона, дар ҷаҳони муосир, ки аз ҷиҳати ахлоқӣ хеле заиф шудааст, бисёр арзишҳои баланди инсонӣ аз ҷониби кишварҳои абарқудрат бар зарари худӣ инсоният истифода мешаванд. Маҳз кишварҳои абарқудрат, ки аз истифодаи ҳеч гуна василаҳо барои ҳукмронии ҷаҳон шудан ор намекунанд, аз дин бар зидди инсоният истифода мебаранд.

Тавре ки муҳаққиқи маъруфи ҷанбаҳои сиёсии дин А. Малашенко қайд кардааст: «қобилияти дин барои сафарбар кардани мардум ба амалҳои сиёсӣ онро омили бузурги тавлидкундаи ҷанг месозад». Пурсиши табиӣ ба миён меояд: чаро дин имкон медиҳад, ки он ҳамчун абзори таҷовуз истифода шавад? Посух низ бисёр равшан аст: илм абзор ё василае ҳаст, ки агар инсоният ва ё фарди мушаххас онро барои манфиати ҷомеа истифода барад, ҷаҳонро ободу дилҳоро мунаввар мегардонад. Аммо агар шахсе ё гурӯҳе ё ҳатто давлате илмро бар зарари инсонӣ инсоният ба кор гирад, тамоми ҷаҳонро ба гӯристон табдил дода метавонад. Аз як корд духтуру ҷинойткор ба навъи гуногун истифода мебаранд: духтур бо ин корд метавонад садҳо ё ҳазорон нафарро аз марг наҷот бахшад, вале ҷинойткор бо ҳамин корд метавонад ҳазорон касро ба қатл расонад. Яъне, тамоми василаву абзорҳои дунёро метавон ё бар зарари инсонӣ инсоният ба манфиати он истифода бурд; фарқ фақат дар

он аст, ки ин василаву абзорҳо дар дастони кӣ ё кӣҳо қарор доранд: шахсони боилму бофарҳанг ё баръакс.

Ғоя ё идеологияи бозгашт ба сохти иҷтимоӣ ва тартиботи даврони чор халифаи рошиди одил маҳз дар байни камбизоатони Осиёи Марказӣ тарафдорони бешумори худро ёфтааст. Бояд гуфт, ки сарчашма ё сабабҳои зуҳури ифротгароии динӣ аз ҳама аввал аксуламали қишрҳои осебпазири ҷомеа ба шароити иҷтимоӣ-иқтисодӣ мебошад. Чунин шароит ба қашшоқии оммавии онҳо сабаб гардида, онҳоро ба эътироз водор мекунад. То ҳуҷуми Шӯравӣ ба Афғонистон, асосан ҳаракатҳои тундравии исломӣ хусусияту моҳияти зиддиғарбӣ доштанд. Инро роҳбарияти ҳарбӣ-сиёсии Шӯравӣ хеле хуб дарк намуда буд. Вале, хеле қавитар гардидани идеологияи зиддикоммунистӣ сабабгори ба вуҷуд омадани иттиҳод миёни амрикоӣҳо, мусалмонони тарафдори Ғарб ва исломгароёни радикалии зиддиғарбӣ гардид. Дар ҳамоҳангӣ ва мувофиқа бо Исломобод Риёз ва Вашингтон фаъолони тундгароии исломиро аз Ховари Назик ба Осиёи Марказӣ интиқол дода, ба ҳаракати муқовимати Афғонистон ёрӣ расониданд. Қишварҳои дигари минтақа низ онҳоро дастгирӣ карданд. Воситаҳои ахбори оммавии ин қишварҳо пур аз даъватҳо барои муттаҳид гаштани мусалмонон ба зидди қудрати сурх дар Афғонистон ва ғасбқорихои Шӯравӣ шуданд. «Бародарони мусалмон»-и Миср аъзои гуруҳҳои зархарид шуда, ба Афғонистон интиқол дода шуданд [48, с.167; 80, с.82-90].

Тундравҳои исломӣ, ки дар сафҳои худ зиёда аз 35 ҳазор нафар иштирокчиёни рӯйдодҳои Афғонистонро ташкил медоданд, бо амрикоӣҳо ва саудиён ба муқобилият бархостанд. Дар натиҷа, созмонҳои ифротгаро бо роҳбарии Усома Бин Лодан дар баробари чораҳои аввалиндараҷа, амалҳои террористиро ба нақша гирифтанд, аз ҷумла ҳамла ба сафоратхонаҳои Амрико ва сӯиқасд ба ҷони амрикоӣҳо дар саросари ҷаҳон.

Имрӯз дар як катор кишварҳо тундгароёни исломӣ дар сари қудрат қарор доранд ва дар аксари дигар кишварҳои исломӣ муҳолифини давлату ҳукумати худ мебошанд. Амалияи созмонҳои тундгароии исломӣ нишон медиҳад, ки амалҳои гузаштаи онҳо алайҳи суннатҳои бегонаи исломӣ рағбона шудааст, ки гӯё ин суннатҳои бегона динро вайрон карда, пояҳои зиндагии мардумро вайрон мекунанд. Ифротгароёну тундравони исломӣ нисбати ҳаҷони навзӯҳур ва зиддиятҳои он назари хосси худро доранд; онҳо рағбанди гуфташунид ва ҳалли мусолимамомезро ҳамчун усули ҳалли низову муноқишаҳо рағб мекунанд. Мубаллиғону идеологҳои исломи тундгаро бар онанд, ки муносибатҳои сулҳомез танҳо пас аз сарнагун кардани ҳама гуна ҳукуматҳои ғарбгаро ва ташкили давлати исломӣ бо усулҳои идораи ҳилофат имқонпазир асту ҳалос. Аз ин рӯ, онҳо меғӯянд, барои рағбимҳое, ки ормонҳои муосири Ғарбро пиёда карданианд, танҳо як посух аз ҳаҷони ислом вучуд дорад – ҳанги муқаддас дар роҳи Худои Қодир. Барои ноил шудан ба ин ҳадаф, созмонҳои ифротгарову тундгароии исломӣ мардумро ба муқтаҳидшавӣ дар ҳамоатҳо, ақибнишинӣ ба ҳойҳои ҳилват ва мубориза барои ба даст овардани қудрат даъват карда, истифодаи ҳама гуна усулҳои мавҷуда (интиҳоби парламентӣ, террори оммавӣ)-ро зарур мешуморанд, то ин ки мақомоти расмиро ба итоат водор созанд.

Ифротгароёну тундравони исломӣ ҳиҷдро барои он муқаддас меноманд, ки мусалмон ҳаргиз набояд ба ғайримусалмон итоат кунад ва агар итоат кунад, пас ҳама талошҳои мусалмон дар роҳи Ҳақ ва ҳақиқат бенатиҷа аст: намозу рӯза, дуову закот ва дигар аъмоли парҳезгории ӯ аз ҳониби Худованд пазируфта нахоҳад шуд, зеро ӯ на ба Худованд ва қонунҳои шариат, балки ба қофирон итоат мекунад. Ифротгароён барои ин гуфтаҳоишон аз оёти Қуръон ва ҳадисҳои паёмбар истинод меварзанд. Ифротгароёни динӣ бар онанд, ки Худованд гуфтааст: «Пас, қофиронро фармон мабар ва бо онҳо ба ҳукми Худо ба ҳиҷоди бузург ҳиҷод кун!» [82]. Идеологҳои ифротгароии исломӣ тафсир мекунанд, ки қофирон

хама ғайримусалмонон ва сарварони давлатҳо ҳастанд, ки на аз рӯи қонунҳои шариат, балки тибқи қонунҳои навиштаи мардум ҳукумат мекунад. Аммо Худованд гуфтааст: «Бигӯед: «Мо ба Худо ва ба он чи ба сӯи мо фуруд оварда шуд ва он чи ба сӯи Иброҳим ва Исмоил ва Исҳоқ ва Яъқуб ва набеғони (Яъқуб) фуруд оварда шуд; ва низ ба он чи ба Мӯсо ва Исо ва паёмбарон аз тарафи Парвардигорашон дода шуд, имон овардаем. Дар миёни ҳеч кас аз онҳо ҷудой намеафканем. Ва мо барои Ҳақ фармонбардорем» [82].

Мувофиқи мафкураи ифротгарии исломӣ, мусалмон бояд нафақат ба кофирон итоат накунад, балки ӯ вазифадор аст, ки бар зидди онҳо мубориза барад, яъне ҷиҳод кунад, ки маънои муборизаи мусаллаҳонаро дорад. Ба ин маънӣ дар Қуръон чунин меҳонем: «Эй мӯъминон, Худоро фармонбардорӣ кунед ва Пайғамбуру фармонравоёнро (амирони мусалмонро) аз ҷинси ҳеш фармонбардорӣ кунед!...» [82]. Тибқи тафсириҳо, ҳар кас салоҳият дорад, аз ӯ бояд итоат карда шавад ва ин ифодагари риояи қонуният ва тартибот мебошад, яъне, ба сохторҳои давлатӣ. Ҷиҳод (саъйю кӯшиш, талош) дар асл як навъ мубориза баҳри ҳифзу пешрафти ислом фаҳмида мешавад. Ба андешаи муфасссирону муҳаддисон «ҷиҳоди акбар» (муборизаи ботинӣ-маънавии ҳар як инсон алайҳи нафси амораи ҳеш) ва «ҷиҳоди асғар» (ғазавот – ҷанги муқаддас барои ислом) вучуд дорад. Тибқи ҳадиси паёмбар: «Мо аз ҷиҳоди асғар баргаштем, то ин ки ба ҷиҳоди акбар шурӯъ кунем» [33, с.127]. Уламои дин ҷиҳодро ба чанд навъ ҷудо кардаанд: 1) «ҷиҳоди даст» – ҷиҳод дар майдони набард барои дифои ҳаёт ва моли ҳеш ва мардум; ҳимояи давлату миллат аз ҳуҷуми ғасби душмани барои муўъмин ҳатмист; 2) «ҷиҳоди дил» – муборизаи ботинӣ-маънавии ҳар як инсон алайҳи нафси амораи ҳеш; 3) «ҷиҳоди шамшер» – ҷиҳод ё муборизаи ҳарбӣ ҳангоме раво мегардад, ки дар ягон кишвари исломӣ ба мусулмонон ба дини худ амал карданро манъ карда бошанд; 4) «ҷиҳод бо забон» – итоат аз амри маъруфу наҳйи мункар; 5) «ҷиҳод бо маърифати худ» – омӯзиши улуми

мухталиф, ки ба манфиати инсон ва тақомули маънавии ӯ кӯмак кунад; б) «чиҳод бо молу мулк» – ҳалли масоили мубрами иҷтимоӣ ва фардӣ бо ёрии пулу мол. Дар баробари ин, чиҳод ба маънои сафарбар кардани қувваҳо ва воситаҳо баҳри истеҳком бахшидан ба амнияти миллӣ, пеш аз ҳама дар соҳаҳои иқтисодиёту ҳарбӣ, дар доираи имконпазири мудофия фаҳмида мешавад. Ҳамчунин чиҳод вобаста ба масоили мушаххаси афзалиятноки иҷтимоӣ иқтисодӣ, масалан, рафъи оқибатҳои офатҳои табиӣ, мубориза барои ҳосил анҷом дода мешавад.

Ифротгароён ҳамеша як ҳадаф доранд – сарнагун кардани ҳукумати номатлуб ва ташкили режими ифротӣ (ҳамон режими, ки абарқудратҳои барои ба даст овардани манфиатҳои хеш ба онҳо дикта мекунанд). Баҳри аз чиҳати маънавий асоснок кардани амалҳои худ, онҳо аз эътиқоди бунёд намудани ҷомеаи воҳид ва қонунии иҷтимоӣ, сиёсӣ, ҳарбӣ ва динии тамоми одамони сайёра – ҷомеаи мусулмонон («уммат»), ки бо ҳудудҳои ҷуғрофӣ маҳдуд намешавад, истифода мекунанд. Ба андешаи ҷонибдорони идеяҳои ифротгароии динӣ, марзҳои давлатҳои, ки тундгароён дар онҳо ҳукмфармоӣ хоҳанд кард, бояд батадриҷ васеъ шаванд ва дар ояндаи наздик ин марзҳо аз Албания ва Босния то Осиёи Марказию Қафқозро бояд фаро гиранд. Мувофиқи ҳисоби онҳо то соли 2100, бояд дар рӯи сайёра як давлати ягонаи исломӣ ба вуҷуд ояд – хилофате, ки барои ба ин ҳадаф ноил шудан бояд ҳамаи нерӯҳои ифротгароии исломӣ бо ҳам муттаҳид шаванд. Ин идеяи таҳти шиорҳои исломӣ онҳо пешбинӣ кардаанд, ҷавонони ноогоҳро ба худ бештар ҷалб мекунад. Аз рӯи иттилооти пажӯҳишгарон ва гузоришҳои ВАО, аз 50 то 80 фоизи ташкилотҳои экстремистиро дар Ховари Миёна ҷавонони аз 17 то 28 сола ташкил медиҳанд. Ба андешаи мо, нақши омилҳои демографӣ ва иҷтимоӣ дар ин амр бештар ба назар мерасад. Ҷавонон зиёда аз нисфи аҳолиро дар мамлакатҳои Шарқ ташкил медиҳанд ва ин боиси мушкилоти зиёди иҷтимоӣ иқтисодӣ ва сатҳи бекорӣ шадидтар шуда

аст. Эътирози ҷавонон нисбати интизориҳои худ ва эҳсоси беадолатие, ки ба худ доранд, дар ниҳоди онҳо хоҳиши билкулл дигар кардани режимҳои мавҷударо бедор мекунад ва андешаи баргаштан ба «асри тиллоии хилофат» тавассути ҷанги муқаддас дар онҳо шакл мегирад (албатта бо мусоидати ташвиқоти тундгароёну ифротгароён). Барои намуна, аз тамоюлҳои, ки ба шаклгирии фазои конфессионалии Қирғизистон муассир аст, метавон қайд кард, ки мавзӯи хатари ифротгароии динӣ хусусиятҳои нав касб карда аст. Далелҳои густариш ёфтани ғояҳои оппозитсионии динӣ дар миёни аҳоли, инчунин тавачҷуҳи мақомот ба чораҳои пешгирии паҳншавии ин ақида гувоҳи бисёр ҷиддӣ будани ин хатар мебошад. Вобаста ба ин, мавзӯи ифротгароии диниро ҳамчун падидаи шуури ҳошияӣ баррасӣ намудан бисёр ҷолиби диққат мебошад. Афзоиши густурдаи нақши омили динӣ дар тамоми фазои пасошӯравӣ ба назар мерасад. Қисмати зиёди аҳоли дар аз нав зинда намудани арзишҳои анъанавӣ ва асосҳои ахлоқии ҷомеа маҳз тавассути дин талошҳои зиёд мекунанд. Тағйир ёфтани нақш ва мавқеи дин дар низоми муносибатҳои иҷтимоӣ бараъло мушоҳида мешавад. Рӯй овардан ба ҳувияти динӣ натиҷаи табиӣи дигаргуншавии системаи иҷтимоӣю сиёсӣ доништа мешавад. Ҳувияти динӣ ифодагари бениҳоят мутамаркази ҷаҳонбинии шахс буда, моҳияти ботинии масъалаҳои мубрами ҳаётро фаро мегирад. Чунин ҳувият яке аз воситаҳои имконпазири маънаван наздик кардани худ бо одамони атроф дар сатҳи инфиродӣ маҳсуб меёбад. Аммо афзоиши ҳувияти динӣ ва баланд шудани шуури динии ҷавонони Қирғизистон сабаби таҳти таъсири ифротгароии динӣ қарор гирифтани шуури ҷавонон мешавад, ки ин худ як навъи аксуламал ба муосиршавии иҷборист.

Ба тариқи пинҳонӣ таъсир расонидан ба раванди исломикунонии фазои динии ҷомеа дар Тоҷикистон ва дигар кишварҳои Осиёи Марказӣ аз ҷониби қувваҳои муайяни як қатор кишварҳои Ғарб ошкор

гардидааст. Кишварҳои Ғарб кӯшиш мекунанд, то манфиатҳои сиёсӣ ва геополитикии худро бо ҳар воситаи имконпазир, ҳатто бо роҳи истифода ва ҷалби гурӯҳҳои динӣ-ифротгароӣ дар ин минтақаи ҳаётан муҳим ҳифз кунанд. «Пӯшида нест, ки дар арсаи байналмилалӣ (махсусан дар кишварҳои араб ва дар дигар минтақаҳои ҷаҳон) зуҳур ёфтани ҳаракатҳои динӣ-ифротгароӣ, монанди Толибон, «Давлати исломӣ», салафия, «Ал-Қоида» (ИМА, Покистон), пайдоиши ваҳобия (Англия) натиҷаи корҳои ҳадамоти кашшофии кишварҳои Ғарб маҳсуб меёбад» [90, с.194]. Дар маҷмӯъ, бояд қайд кард, ки аз солҳои 90-уми асри ХХ сар карда, барои Осиёи Марказӣ давраи фаъолшавии ифротгароии сиёсӣ оғоз ёфт. Эҳтимол ин минтақа назарияи Эгбнев Бжезинскийро дар бораи мавҷудияти «минтақаи глобалии паҳншавии зӯрварӣ» исбот кунанд. Агар қаблан маҳалли марказии ташаннуҷ ва ифротгароии тундравони исломӣ кишвари мо Тоҷикистон бошад, акнун марзҳои ин марказ ба таври назаррас васеъ шуда, аввал Узбекистон ва дувум Қирғизистону Туркманистон ва сипас Қазоқистонро низ фаро хоҳад гирифт. Барои ин давлатҳо ифротгароии сиёсӣ акнун таҳдиди фарзӣ нест, балки воқеияти бераҳмонаест, ки бори дигар ақидаи фиребанда будани амнияти минтақавии мавҷудбударо тасдиқ кардааст. Бо итминони комил гуфта мумкин аст, ки ин кишварҳои минтақа дар арафаи озмоишҳои ҷиддие қарор доранд, ки онҳо ҳеҷ гоҳ бо он дучор наомада буданд.

Ба рушди ифротгароӣ ва терроризм ба ҷуз омилҳои дохилӣ, омилҳои хориҷӣ низ таъсири зиёд дорад. Ҳамин тавр, мо гуфта метавонем, ки ба паҳншавии ифротгароии сиёсӣ ва терроризм ин омилҳои беруна мусоидат мекунанд: 1. Ҷойгиршавии кишварҳои минтақаи Осиёи Марказӣ наздик ба нуқтаҳои доғи сиёсӣ: Афғонистон, минтақаи худмухтори Синтзян-Уйғур, Тибет, Кавкази Шимолӣ, Кашмир. Аз ин мақомҳо хатари паҳншавии терроризми сиёсӣ ва динӣ вучуд дорад.

2. Ихтилофи байнидавлатӣ дар минтақа, ки метавонад ба афзоиши ифротгароии сиёсӣ таъсир расонад.

3. Манфиатҳои ҷуғрофӣ-сиёсии баъзе давлатҳои абарқудрат ба ноустувории вазъи сиёсии минтақа ба хотири заиф кардани ҳукуматҳои маҳаллӣ ва афзудани нуфузи ғоявии ҳеш. 4. Як хатари дигари паҳншавии ифротгароӣ дар он аст, ки терроризм ва ифротгароӣ тадричан ба тичорате табдил ёфтааст, ки давлатҳои абарқудрат метавонанд тавассути он маблағи хубе ба даст оранд. Табиист, ки ҳама гуна тичорат, ба хусус ин тичорат низ фурӯшандагону харидорони худро дорад. Аксар вақт давлатҳое, ки терроризму ифротгароиро барои амалӣ намудани ҳадафҳои ҷуғрофӣ-сиёсии худ истифода мебаранд, ҳамчун харидор баромад мекунанд. Иёлоти Муттаҳидаи Амрико ин гуна давлатҳоро (ба монанди Сурия, Эрон ё Ливон) ба таври қатъӣ ба ҳайси давлатҳои террористӣ муаррифӣ менамояд, дар сурате, ки худ пинҳониву гоҳе ошкоро террористону ифротгароёнро маблағгузорӣ ва пуштибонӣ мекунад.

Агар ба таърихи «чанги сард» назар афканед ва таҳаввулоти бисёр созмонҳои террористиро пайгирӣ кунед, мебинед, ки аксарияти онҳо дар натиҷаи муқовимати глобалии Иёлоти Муттаҳида ва ИҚШС ба вучуд омадаанд ва дар ин мубориза созмонҳои террористию ифротгароӣ бозичаҳои дасти абарқудратонанд. Гузашта аз ин, эҷод ва парваришу пуштибонии терроризму ифротгароӣ маҳз ба дӯши ин ду абарқудрат вогузор шудааст. Масалан, маълум аст, ки дар солҳои ҳафтодومي садаи ХХ Маскав борҳо кӯшиш кард, ки гурӯҳҳои курдро муттаҳид созад, то аз онҳо дар муқобили Туркия, ИМА ва НАТО дар Баҳри Миёназамин самаранок истифода барад. Роҳбарони Кумитаи Марказии Ҳизби Комунистии Иттифоқи Шӯравӣ (КПСС) ва Кумитаи Амнияти Давлатӣ (КГБ)-и ИҚШС борҳо мулоқоти роҳбарони ду ҳизби Курдистон – Ҳизби Коргарии Курдистон ва Ҳизби демократии Курдистонро дар пойтахти ҷумҳуриҳои Осиеи Миёна ташкил карда буданд. Дар робита бо Иёлоти

Муттаҳидаи Амрико метавон як чанчоли ҳангомаомезро дар бораи амалиёти махфӣи «Эрон-Контранс» дар солҳои 80-уми садаи ХХ мисол овардан мумкин аст. Масалан, Вашингтон ба силоҳбадастони Никарагуа бар зидди ҳукумати чапгарои сандиночиёни Даниэл Ортега кӯмаки молиявӣ расонда буд. Ҳамчунин метавон дар ин ҷо таърихи машҳури Усома ибни Лоданро ба ёд овард, ки Кохи Сафед ӯро ба рӯйхати террористҳои хатарноктарин дар ҷаҳон шомил карда буд. Ҳол он ки дар солҳои 80-уми садаи ХХ ин «деви амрикоӣ» бо Идораи Марказии Иттилоот (CIA - Central Intelligence Agency)-и ИМА дар давраи ҷанги Афғонистон бар зидди ИҚШС фаъолона ҳамкорӣ мекард ва дастпарварди ИМА буд.

«Мо чунин мешуморем, ки эҳёи ислом ва шуури динии ҷомеа дар солҳои аввали истиқлолият чи дар Тоҷикистон ва чи дигар кишварҳои Осиёи Марказӣ бо дарназардошти босуръат паҳн гаштани ифротгароии динӣ-сиёсӣ ва ҳаракатҳои сиёсии исломӣ самараи таъсири кишварҳои алоҳида буда, боиси пайдоиш ва инкишофи гурӯҳҳои динӣ-ифротгароӣ дар ҷомеаи тоҷик гашт» [90, с.195].

Тавре ки таъкид намудем, гуруҳҳои ифротгароии динӣ дар ҷомеаҳои муосир ҳаракат мекунанд, ки низоми давлатиро дигаргун созанд ё кудратро бо роҳи зӯрӣ ба даст гиранд, тамомияти арзии давлатро вайрон кунанд. Ифротгароии динии муосир дар мадди аввал шиорҳои динӣ ба пеш гузошта, баъдтар усулҳои қавии мубориза (аз ҷумла терроризм)-ро барои ноил шудан ба ҳадафҳои худ истифода мебарад. Маврид ба зикр аст, ки ҷудонопазир будани ифротгароии муосири динӣ аз терроризм собит гардида аст ва дар даҳсолаҳои охир ифротгароии динӣ ба терроризм бештар ҳамчун ба воситаи расидан ба ҳадафҳои худ назар мекунад. Далелҳои бешуморе ҷой доранд, ки аз ифротгароии динӣ ва терроризми динӣ дар Чеченистон, Ўзбекистон, Югославия, Олстер ва Ховари Миёна истифода шудааст. Террористон на ба ғалабаи ҳарбӣ-стратегӣ, балки аслан ба таъсири равонии амалҳои худ такя мекунанд;

онҳо на ба далелҳои мантиқию ақлонӣ, балки ба эҳсосоту ғаризаҳои мутаассибон ва хурофотиҳо, ба сохторҳои гуногуни устуравӣ муроҷиат мекунанд. Тағйирёбии моҳияту табиати амалиёти террористӣ мушоҳида мешавад. Тамоюлҳои муосир нафақат ҳамла ба ҳадафҳои мушаххас (масалан, ҳамла ба пешвоёни ҷониби муқобил), балки бидуни ҳадафи хося ба кушторҳои оммавӣ нигаронида шудааст. Бузургтарин созмондиханда ва сарпарастии терроризми байналмилалӣ исломӣ дар солҳои 2000-ум Усома ибни Лодан доништа мешуд. Тавассути сарпарастии ИМА ӯ сарвати азимеро дар ихтиёр дошт ва робитаҳои ифротгароиву терроризми байналмилалиро созмондиҳӣ мекард, маблағгузори фаъолияти ифротгароёни исломиро ба уҳда дошт: «Ихвону-л-муслимин»-и Миср, тундравону бунёдгароёнро дар Яман, гурӯҳҳои мусаллаҳи исломӣ дар Алҷазоир, мусалмонони Босния ва ғ. Имрӯзҳо терроризм ба силоҳи бисёр пурқуввате табдил гашта аст ва абзорест, ки на танҳо дар мубориза алайҳи ҳокимияти муайян мавриди истифода қарор мегирад, балки бештар ҳуди ҳокимияти муайян барои ноил шудан ба ҳадафҳои худ аз он истифода мекунад. Ҳоло терроризм байналмилалӣ, ва бозичаи дасти кишварҳои абаркудрат гардидааст.

Созмони Ҷамқории Шанхайро имрӯзҳо ҳамчун механизми ҳамқории бисёрҷониба метавон фаҳмид, ки ба таҳкими сулҳу субот, шарикӣ созанда ва ҳамқории бисёрҷониба нигаронида шудааст. Ин созмон пеш аз ҳама дар мубориза бар зидди таҳдидҳои амнияти ҷаҳонӣ ва минтақавӣ, аз қабилӣ терроризми байналмилалӣ, ифротгароии динӣ, таҷзияталабии таҳочумӣ ва қочоқи маводди муҳаддир нақши бузург бозида метавонанд. Боиси хушнудист, ки дар ин Созмони Ҷамқории Шанхай, ҳамон давлатҳои гирд омадаанд, ки мавқеъ ва сиёсати онҳо ба амният ва рушди устувори Осиёи Марказӣ мустақиман таъсир мерасонад. Терроризми муосири байналмилалӣ, ифротгароии динӣ, сепаратизм ва гардиши ғайриқонунии маводди муҳаддир бо афзоиши

миқёси фаъолиятшон, усулҳо ва воситаҳои мураккаби ноил шудан ба ҳадафҳои хешро мураккабтару «оқилонатар» кардааст. Ин таҳдидҳоро ҳамчун падидаҳои ба ҳам алоқаманд бояд баррасӣ кард, зеро онҳо як реша доранд ва қувваҳои, ки онҳоро пуштибонӣ мекунанд, аз дараҷаи баланди Ҳамоҳангсозии нақшаҳо ва амалҳо бисёр амиқ андешидашуда бархӯрдоранд [200, с.126]. Бешубҳа имрӯзҳо метавон таъйид кард, ки шиорҳои гуногуни ифротгароӣю тундгароии динӣ ва ғояҳои ҷудоихоҳӣ пӯшиши идеологии терроризми байналмилалӣ ҳастанд ва тичорату гардиши ғайриқонунии маводди муҳаддир, воситаҳои дастгирии молиявии терроризми байналмилалӣ мебошад. Торафт бештар аён шуда истодааст, ки мубориза бо ифротгароӣ, гардиши ғайриқонунии маводди муҳаддир, ҷинояткориҳои муташаккилона ва терроризми байналмилалӣ, ҷудо кардани як таҳдид аз таҳдиди дигар, кори бисёр бефоида хоҳад буд, алахусус агар дар танҳои бо ин таҳдидҳо мубориза бурдан лозим шавад. Яъне, ҳеч яке аз кишвари Созмони Ҳамкории Шонҳои дар танҳои наметавонад бо таҳдидҳои мазкур мубориза барад ва дар ин ҷанг ғолиб ояд, сарфи назар аз қудрати бузург доштаниаш. Масъала аз он иборат аст, ки таҷрибаи муқовимат бо ифротгароӣю терроризми байналмилалӣ нафақат дар минтақаи мо, балки дар дигар ғушаву канори олам низ шохиди беҳудаву бесамар будани ҳама гуна кӯшиши гуфтушунид бо ин нерӯҳои таҳрибгар бо ҳадафи дар канор мондан ё сабук кардани вазъияти хеш буда аст. Дар бораи хатари рӯзафзуни таҳдиди терроризми байналмилалӣ, густариш ёфтани ифротгароии динӣ ва гардиши ғайриқонунии маводди муҳаддир ҳарф зада, бояд ба назар гирифт, ки ин нерӯҳо тарафдорон ва аъзои худро чи тавр ва аз кучо ҷалб мекунанд? Заминаҳои иҷтимоӣ, ки ба ифротгароӣю террористон ёрӣ мерасонанд, кадомҳоянд? Ба назари мо, асоситарин замина вазъияти ноговори иҷтимоӣ-иқтисодии мардум, проблемаҳои демографӣ дар як қатор манотиқи камбизоат, сатҳи бекорӣю оммавӣ, махсусан дар байни

чавонон, ҷой надоштани дурнамо – инҳо сабабҳоеанд, ки марказҳои гуногуни созмондиҳии терроризми байналмилалӣ ва тундгароёну ифротгароёни динӣ (ки дар ихтиёри худ моликияти азими молиявӣ доранд) барои татбиқи нақшаҳои ғаразнокашон ба сафҳои худ бештар чавонони ноогоҳу бетачрибаро ҷалб намоянд. Бинобар ин, дар баробари созмондиҳии системаи ба хубӣ андешидашудаи мубориза бо суиқасдҳои терроризми байналмилалӣ, паҳнсозии ифротгароии радикалӣ, мубориза бо гардиши ғайриқонунии маводди муҳаддир, таваҷҷуҳи асосии роҳбарияти кишварҳои Осиёи Марказӣ (ба хусус Созмони Ҳамкории Шонгҳой) бояд ба масъалаҳои созмон ва амикгардонии низоми ҳамкорихои гуногунҷабҳаи иқтисодию инсондӯстӣ равона гардад ва монанди соҳаҳои дигари ҳамкорӣ бояд ба умумияти ҳадафҳо ва манфиатҳои тарафайни давлатҳои ин минтақа бартарӣ дода шавад. Танҳо бо ин роҳ Созмони Ҳамкории Шонгҳой ҷои сазоворро миёни созмонҳои байналмилалӣ ва минтақавӣ ишғол хоҳад кард ва воситаи муассири ҳалли масъалаҳои мубрами рушди минтақавӣ ва ҷаҳон шуда метавонад.

Ифротгароии сиёсӣ-динӣ ва терроризми байналмилалӣ имрӯзҳо таҳти як чеҳра ҷамъ омадаанд, созмонҳои пурқудрати низомиро ба вучуд овардаанд, ки така ба дастаҳои мусаллаҳи сайёр ва ҷангҷӯёни бераҳм доранд. Маккоронаву ҳиллагарона ва ҷобуконаву дасисачӯёна амал карда, терроризми байналмилалӣ ва ифротгароии сиёсӣ-динӣ усулҳои таҳрибкориву диверсияҳои ғоявиро ба майдон кашидаанд. Бахусус, терроризми байналмилалӣ ба афзоиши ифротгароии динӣ ва барангехтани низоъҳои байни миллатҳо диққати асосӣ медиҳад [200, с.126].

Ҳизби Ҳизбу-т-Таҳрир, ДИИШ, Толибон, гурӯҳҳои салафия ва ғ. ҳоло нерӯи зарбазанандаи идеологии терроризми байналмилалӣ дар Осиёи Марказӣ мебошанд. Алхусус, Ҳизбу-т-Таҳрир, ки соли 1953 дар Фаластин таъсис ёфтааст, аз соли 1995 инҷониб ба интиқоли фаъолият

дар каламрави Осиёи Марказӣ машғул аст. Кишварҳои Ўзбекистону Қирғизистон дар маркази тавачҷӯҳ ва макони фаъолиятҳо қарор доранд. Дар бораи вуруди он ба минтақаҳои мусалмоннишини Руссия маълумоти зиёде мавҷуд аст. Ин ҳизб дар ваҳдати том бо гурӯҳҳои ифротгарову террористии мазкур барои таъсиси як хилофати ягонаи ҷаҳонӣ талош варзида, чунин ба назар мерасад, ки ин нияту ҳадафи худро пеш аз ҳама дар Осиёи Марказӣ пиёда карданист. Фаъолияти Ҳизбу-т-Таҳрир дар бештари давлатҳои мусалмонӣ манъ гардидааст. Сохторҳои, ки тақрибан ба интизоми ҳарбӣ тобеъ аст, равишу усулҳои кори дасисаомезро риоя намуда, пинҳонӣ амал мекунанд. Дигар созмонҳои ифротгароии динӣ, аз ҷумла равияи ваҳобияву салафия дар Қирғизистон пинҳонӣ амал карда истодаанд. Таҷрибаи амалӣ нишон дод, ки равишу усулҳои ҷазодихӣ алайҳи ифротгароии сиёсату динӣ аксар вақт ба ҳадафи худ намерасанд. Аз ҳама афзалтар он аст, ки дар муқобили силоҳҳои ғоявии ифротгарон бо силоҳҳои ғоявии боз ҳам муқаммалтару муқовиматпазири тавонотаре мубориза бурда шавад ва ба ин васила ин падидаи шуми асри муосир решақан гардад. Ҳамчун мувозии мушобех, метавон ба таҷрибаи анъанавии ҳизбу ҳаракатҳои сиёсӣ ишора таъя кард. Хушбахтона, алҳол дар Тоҷикистон ва дигар кишварҳои Осиёи Марказӣ муҳақиқоне ҳастанд, ки ошкоро алайҳи ғояҳои таблиғи «Ҳизбу-т-Таҳрир» ва дигар ҳаракатҳои ифротӣ садо баланд мекунанд ва боварӣ доранд, ки ин ҳизбу дигар гурӯҳҳои ифротгаро ба мусулмонон зарари калон мерасонанд. Аз ин рӯ, онҳо ҳамеша тавассути ВАО, ба хусус ба воситаи садову симо ва дар масҷидҳои ҷомеъ ба мардум, алалхусус ба ҷавонон ваъзҳои илмӣ, динӣ ва панду ахлоқӣ гуфта, онҳоро рӯ овардан ба асолати динӣ-ахлоқӣ (мазҳаби ханафӣ), ки дар ботинаш ҳеч ғояҳои ифротиву зиддиинсонӣ вучуд надорад, даъват мекунанд. Бо ифротгарону таҷовузкорон бояд ҳам бо ғояҳои баланди инсонгарой ва ҳам бо зӯрии силоҳ мубориза бурда шавад. Ватани азизамонро аз вучуди ифротгарони динӣ-сиёсӣ бо нерӯи

аклу хирад, илму ахлоқи солим ва маърифати созанда бояд пок созем. Имрӯз уламои дини кишварамон муносибати эҳтиромонаи давлатро ба дин дарк ва онро кадр мекунанд.

Аз ҷониби дигар, метавон ба таҷрибаи анъанавии ҳизбу ҳаракатҳои сиёсӣ ишора кард. Хушбахтона, то ҳол дар Тоҷикистон ва ҷумҳуриҳои дигари Осиёи Марказӣ пажӯҳишгароне ҳастанд, ки бидуни тарсу ҳарос бар зидди идеяҳои таблиғи «Ҳизбу-т-Таҳрир» ва дигар ҳаракатҳои ифротӣ садо баланд мекунанд. Итминон доранд, ки ин ҳизбу дигар гуруҳҳои ифротгаро ба мусулмонон зарари калон мерасонанд

Ҳамин тариқ, «яке аз омилҳои асосии афзоиши ифротгароии динӣ-сиёсӣ, нобасомониҳои сиёсӣ ва коста шудани худшиносии ҷомеа дар Тоҷикистон (дар солҳои аввали истиқлолият) таъсири иҷтимоӣ-сиёсӣ, иқтисодӣ, геополитикӣ ва динии кишварҳои хориҷӣ ба шумор мераванд» [90, с.196].

Тамоми давлатҳои минтақа имрӯзҳо барои муқовимат ва фурӯ нишондани ифротгароӣ ва терроризм чораҳои гуногуни зиёд меандешанд. Хусусан, низомҳои шиносномадиҳӣ, раводид ва гумрук тақвият ёфта, назорати сарҳадоти кишварҳои Осиёи Марказӣ тақмил ёфта истодаанд, алалхусус сарҳадоти Тоҷикистон. Фаъолияти иттиҳодияҳои динӣ таҳти назорат қарор доранд. ВАО корҳои ҳадафмандонаии фаҳмондадиҳиро ба роҳ мондаанд. Сохторҳои марбутатаи мубориза бо терроризм тақвият ёфта, тавонмандии артиши миллӣ афзудааст. Вале ҳамаи ин фаъолиятҳо, ки дар сатҳи миллӣ анҷом мегиранд, ҳанӯз кофӣ набуда, саъйю талоши якҷояи ҳамаи кишварҳои минтақа дар мубориза бо ин падидаи хатарноки муосир ниҳоят зарур мебошад. Мо ба ин назарем, ки чораҳои зерин низ бояд андешида шаванд: 1. Аҳаммияти сохторҳои идеологӣ баланд бардошта шавад. 2. Таваҷҷуҳи асосиро ба се-чор кишвари Осиёи Марказӣ бояд равона намуд, то онҳо як низоми воқеан амалкунанда дошта бошанд ва бузургтарин омили ягонагии онҳо умумияти манфиатҳо ва хатарҳои бояд

бошад, ки аз ҳама бештар ба ин давлатҳо таҳдид мекунанд. 3. Низоми амнияти минтақавиро набояд сиёсӣ кард. Ҳадафи асосӣ мубориза бо ифротгароӣ, тунгароӣ, бунёдгароӣ, терроризм, қочоқи силоҳу маводди муҳаддир, ҷинойткориҳои муташаккилона, муҳочирати ғайриқонунӣ бояд бошад. 4. Низоми амнияти минтақавӣ набояд низоми амнияти миллии кишварҳои узвро иваз кунад. Фароҳам овардани шароити максималӣ барои ҳамкорӣ ва иртиботи мутақобил дар низомҳои амнияти миллий, инчунин муттаҳид сохтани кӯшишҳои низомҳои миллий барои мубориза бо таҳдидҳои амниятии умумӣ муҳим доништа шавад. 5. Заминаи боэътимоди молиявӣ бояд низоми амнияти минтақавиро дастгирӣ кунад. Дақиқ муайян ва қатъиян риоя кардани сатҳи саҳми молиявии ҳар як кишвар муҳим бошад. 6. Низоми амнияти Осиёи Марказӣ бо дарназардошти вазъияти ҷуғрофӣ-сиёсии минтақа ва тавозуни мавҷудаи нерӯҳо, бояд дорои якчанд сатҳ бошад. 7. Як бахши низоми амнияти байналмилалӣ бояд низоми амнияти минтақавӣ бошад. Ҳамоҳангии он бо сохторҳои мавҷудаи ҳамкорӣ ва амнияти байналмилалӣ (СММ, САҲА, НАТО ва ғ.) муҳим аст.

Заминаи воқеии низоми амнияти минтақавии имрӯзаро метавонад Аҳдномаи амнияти дастачамӣ ва «Форуми Шонгҳой» гузорад. Дар робита бо ин масъала моҳи майи соли 2000 дар Минск президентҳои кишварҳои узви Созмони Аҳдномаи Амнияти Дастачамӣ (СААД) санадҳои муҳим қабул карда буданд. Вазъи низомӣ-сиёсии минтақаи Осиёи Марказиро ба назар гирифта моҳи октябри соли 2000 дар иҷлосияи Шӯрои Амнияти Дастачамӣ дар Бишкек «Созишнома оид ба вазъи ташаккулёбии қувваҳо ва воятаҳои низоми амнияти дастачамӣ» ба имзо расид ва «Нақшаи чорабиниҳои асосии ташкили низоми амнияти дастачамӣи кишварҳои узви СААД барои давраи солҳои 2001-2005» тасдиқ шуд. Ин ҳуҷҷатҳо барои боло бурдани самаранокии Созмони Аҳдномаи Амнияти Дастачамӣ аҳамияти усулӣ доранд. Вале ҳоло, суръати ислоҳоти СААД ҳанӯз ба талаботи зарурӣ ҷавобгӯ нест.

Сабабҳои он якчанд то мебошанд: 1. Барои ҳамкорӣ дар соҳаи амният монеаҳои зиёди бюрократӣ мавҷуданд. Аксаран ҳадафҳои беҳтарин дар сатҳи пасттарини бюрократӣ нигоҳ дошта мешаванд. 2. На ҳама аъзои Аҳдномаи амнияти дастачамӣ таҳдидҳои муштарак доранд. Масалан, имрӯз мушкилоти ифротгароӣ ва терроризм аз ҷануб барои Беларус ва Арманистон он қадар муҳим нестанд, баракси ҳол ин мушкилоти асосӣ барои амнияти Тоҷикистон ва Қирғизистон мебошад. 3. Барои ислоҳоти СААД мушкилоти муайяни молиявӣ вучуд доранд. 4. Механизмҳои татбиқи созишномаҳо дар доираи СААД мушаххасу пурра ташаккул наёфтаанд. 5. Аҳдномаи амнияти дастачамӣ ҳамчун як сохтори то андозае мушаххас фаъолият дорад, инчунин маҳдудиятҳои ворид шудани узви нав ба он вучуд доранд.

§1.3. Хусусияти иртиҷоии таълимоти равияҳои динӣ – ифротӣ доир ба муносибати дину фарҳанг.

Ғояҳои ифротгароӣ, ки дар даврони муосир бисёр густариш ёфта, ҷавононро бо роҳу воситаҳои гуногун гумроҳ сохтаву ба коми худ кашида истодааст, имкон дорад, ки ба ин восита оромии кишварамонро барҳам занад ва ба ваҳдати миллию амнияти давлату миллати соҳибистиқлоламон таҳдидҳои ҷиддӣ ворид созад.

Зарурати масъалаи пешгирӣ ва мубориза бар зидди ифротгароӣ ва терроризм Президенти кишвар, мухтарам Эмомалӣ Раҳмон борҳо дар суханронҳои худ таъкид кардааст. Аз ҷумла, дар Паёми ба Маҷлиси Олӣ ироадоштаи худ гуфта буд: «Терроризм ва ифротгароии динию мазҳабӣ имрӯз ба як хатари бузурги ҷаҳонӣ табдил ёфта, боиси харобиву куштор ва фирорӣ гардидани ҳазорҳо одамон шудааст. Экстремизм ва терроризм ҳамчун вабои аср хатари ҷиддии ҷаҳонӣ дошта, дақиқ муайян гардидааст, ки террорист ватан, миллат ва дину мазҳаб надорад, балки таҳдидҳои бузург ба ҷомеаи ҷаҳонӣ ва ҷони ҳар як сокини сайёра ворид мекунад» [5].

Мутаассифона, ҷавонони мо вақтҳои охир аз сабаби камтаҷрибагӣ ноогоҳӣ ва гумроҳӣ ба амалҳои зишт, хосса тан майл ба ҷараёнҳои террористиву ифротгароӣ карда истодаанд ва боиси нигаронии ҷиддии давлату миллат гардидаанд. Ҳаракату ҷараёнҳои ифротгароӣ пайваستا талош доранд, ки ҷавонони камтаҷрибаву ноогоҳи ҷомеаро ба доми худ кашида, ҳадафҳои шуму ғаразноки хешро бароварда гардонанд. Пурсида мешавад, ки ҷаро тамоюли ҷавонон ба гуруҳҳои ифротгаро бештар шуда истодааст? Гуруҳҳои ифротгаро аз ҷи гуна ғояҳо, ҳадафҳо ва стратегияҳо истифода мебаранд, ки барои ҷавонон диққатҷалбкунанда мебошанд? Барои рафъи ин мушкилот ҷи бояд кард? Дар муқобили ғояҳо, ҳадафҳо ва стратегияҳои вайронгару даҳшатноки ифротгароён ҷи гуна ғояҳо, ҳадафҳо ва стратегияҳоро ба

кор бояд бурд, то ин ки ҷавонон роҳи дурусти зиндагиро интихоб карда, аз таълимоти харобиовар ба сӯи андешаҳои солиму ободгар рӯ оваранд?

Таҳлилҳо нишон медиҳанд, ки ба ин равияҳои номатлуб ҷавононе пайравӣ мекунанд, ки аз илму фарҳанги дунявӣ хеле дуранд. Аз ин рӯ, ҷавонон бояд аз хурдсолӣ рӯ ба дониш оваранд ва дар бораи донишҳои ҳаётан муҳим маълумот дошта бошанд. Донишҳои аввалияро кӯдак аз модар мегирад. Мактаби нахустини инсон-мактаби модар аст. Барои ҳамин, дар навбати аввал зан-модар худаш бояд таҳсилкарда бошад, то ки дар оила таълиму тарбияро дуруст ба роҳ монад ва ба хоҳири ояндаи неки фарзанди худ, ӯро аз хурдӣ дар рӯҳияи ватандориву ифтихори миллӣ тарбия намояд.

Барои он, ки ҷавонони мо ба ҳар гуна ҷараёну равияҳои тундраву ифротгаро ҷалб нашаванд ва дар шинохти чеҳраи бисёр пурасрору махуфи онҳо хато накунанд, нахуст бояд вазъи сиёсӣ иқтисодии ҷаҳони имрӯз ва сиёсати кишварҳое, ки дар иқтисоду сиёсати дунёи муосир дасти аввал доранд, дуруст шиносанд ва таҳлили илмӣ карда тавонанд. Бахусус, барои онҳо ифшо ва ошкор кардани ҳадафҳо, ғоя ва таълимоти ҷараёнҳои гуногуни ифротгароии ҷинойтпеша, аз ҷумла гуруҳҳо ва равияҳои ифротгароиву террористие аз қабиле салафия, Ал-Қоида, Ансоруллоҳ, Ал-Ҷиход, Ал-Ҷарамайн, Ат-такфир ва-л-ҳиҷра, Ихвон-ул-муслимин, Ҷаракати толибон, ДИИШ, Ҷамоати исломӣ, Ҷабҳат-ан-Нусра, Ҷамоати мучоҳидони Осиёи Марказӣ, Гуруҳи исломии ҷиход ва амсоли инҳо, ки зердастон ва амалисозандагони ҳадафҳои давлатҳои пурқудрати ҷаҳон мебошанд, ниҳоят зарур аст. Ғояи асосии ин гуруҳҳо, пеш аз ҳама, ташкил кардани «Хилофати бузурги исломӣ», ки мардуми дунё дар ин хилофат бояд тибқи қонунҳои шариати исломӣ ба сар баранд. Ин ғояи худро гуруҳҳои мазкур тавассути сарнагун кардани ҳокимияти дунявӣ, дахшатафканиҳои сартосарии ҷаҳонӣ, ташкили бетартибҳои оммавӣ, тарғиботу ангезиши нафрату адовати мазҳабӣ, куштори шахсиятҳои маъруфи сиёсӣ, илмӣ ва фарҳангӣ, ҷалбкунии

чавонони ноогоху гумрох ба сафҳои террористии худ, ташкили гуруҳҳои террористӣ, тундгарову ифротгаро, ҳучумҳои яроқнок ба муассисаву корхонаҳои давлатӣ ва ғ. амалӣ кардан мехоҳанд, ки сад дар сад чавобгӯи талабот ва хоҳишҳои ин кишварҳои абарқудрат мебошанд, ки ҳадафшон бенизомию парешонии кишварҳои минтақаи ислом аст. Ҳеч махфӣ нест, ки якчанд давлатҳои абарқудрат дар нукоти гуногуни ҷаҳон вобаста ба мазҳаб, фарҳангу анъанаҳои кишвари муайян гуруҳҳои мухталифи террористӣ, тундраву ифротӣ ташкил карда, раҳнамоию маблағгузорӣ менамоянд. Гуруҳҳои номбурда то кунун дар аксари кишварҳои ҷаҳон амалиёт гузаронида, баҳусус дар кишварҳои зерин бештар фаъол мебошанд: Афғонистон, Покистон, Ироқ, Сурия, Осиёи Марказӣ, Шарқи Миёна ва Наздик, Нигер, Чад, Мали, Алжир, Тунис, Мавритания, Марокко, ИМА, дар якчанд кишварҳои Аврупо, кишварҳои ИДМ ва ғ.

Мусаллам аст, ки дар рӯзгори мо бархӯрди тамаддунҳо, андешаҳо ва пажӯҳишҳо доим дар ҳоли тазод ва инкишофи босуръат буда, тақсимои ҳудудии кишварҳои олам ва дунё умуман аз нав мавриди баҳсу мунозираҳо қарор гирифтааст. Ин имконоти ба вучуд омадари ифротгароёни суннатзудою мазҳабхато истифода карда, дар кишвари азизамон ҳамчун ситораи наҳс падидор шудаанд. Онҳо пинҳонӣ амал намуда истодаанд ва бархилофи равишу суннати бобову аҷдои мусалмонони ханафимазҳабамон бархоставу байни давлату миллат, падару писар ихтилофи ақида ва эътиқод эҷод намудаанд. Фирқаҳо ва равияҳои ифротии номбурда, баҳусус аҳли ваҳобия, салафия ва амсоли инҳо, фиркаву равияҳои суннатсitez дур аз андешаҳои миллию мазҳабиянд ва дар гирдоби фиреб ва меҳвари таълимоту андешаи англосаксонҳо ва яҳудон афтадаву давр мезананд. Онҳо аз ҷумлаи хаворич буда, ба тақлиди душманони ислому фарҳанги мусалмонӣ аз ислом дур рафтаанд [103, с.33]. Дар натиҷа суннати Паёмбарро пушти по намудаанд ва худро ҳомиёни «исломи ноб» эълон кардаанд. Бешубҳа ин

«ҳомиёни исломи ноб» даспарварду бозичаи дасти шабакаҳои яҳудону англосаксонҳо ҳастанд ва ҳадафҳо, нақшаҳо ва дурнамою ва таълимоти муғризонаи сахюнистиро дар шакли софсозии андешаҳои исломӣ (гӯё асли таълимоти Паёмбарро химояву тарғиб менамуда бошанд) пеш мебаранд. Ин хоинони миллату мазҳаб, ки огоҳонаву ноогоҳона худ манқурт гардидаанд, аз ғофилию камиттилоотии ҷавонони мусалмони дилпок истифода бурда, онҳоро ба сафҳои хабисонаи худ ҷалб карда истодаанд. Душманони дину мазҳаби ҳанафӣ тавассути ин хоинони мазҳабу миллат дар ақидаву таълимоти дини ислом, бахусус дар мазҳаби ҳанафӣ унсурҳои бегонаро ворид намуда, тафриқаҳо эҷод кардаанд, ки барои мардуми мо оқибати марғбор хоҳад дошт [103, с.35]. Дар китоби иншонамудаи душманони ислом – миссионерҳои англосаксонҳо ва яҳудон – «Миссиология» омадааст: «Бо ҳар восита мо бояд ба дили ислом роҳ ёбем, чунки ин роҳёбии мо дар ислом ба дилҳо ҳақиқати озодиро меорад. Бояд ҳамаи қуввамонро сарф намоем ва ба мусалмонон нишон диҳем, ки паёмбари асосие, ки Қуръон мегӯяд, Муҳаммад набуда, балки Исои Масеҳ аст. Исои Масеҳ на танҳо Паёмбари бузург, балки фарзанди Худост. Ҳамоне ки мурд ва ба осмон рафт, то ин ки ҳазорон мусалмонро начот диҳад» [97]. Миссионерҳо (мубаллиғон)-и мазкур аз раванди густариши фарҳанги исломӣ дар ҷаҳон дар ваҳшат афтада, ба хотири пешгирии ин раванд ва шикасти дини ислом ҳизбу ҳаракатҳои гуногуни сиёсӣю ғайрисуннатӣ ба ном динӣ бунёд карда, ихтилофу бесуботӣ дар миёни мусалмонон эҷод кардаанд. Онҳо Исои Масеҳро фарзанд ва писари Худо шуморида, рисолати Муҳаммад ва бениёзии Худовандро рад менамоянд ва барои заифу нобуд сохтани ҷаҳони ислом ҷавонони ноогоҳро дар муқобил ва зидди ҳамдигар пайгирона омода сохтаанд. Ба гуфтаи Ҷалолуддини Балхӣ:

Қасди эшон ҷуз сияҳрӯйӣ набуд,

Хайри дин кай ҷуст тарсову ҷухуд.

Қасдашон тафриқи асҳоби Расул (с),

Фазли Ҳақро кай шиносад ҳар фузул? [84, с.189]

Аз ҳама бештар чавонони камхабар ва ё беҳабар аз таърих ва фарҳанги миллию мазҳаби ҳанафӣ дар доми макру тазвир ва сеҳру фиреби миссионерҳои яҳуду англосаксонҳои исломсиз афтода, аз таъриху фарҳанг, арзишҳои илмӣ, миллӣ ва динии диёру ватани худ рӯй гардондаанд. Ин чавонон меъёрҳои мазҳаби ҳанифиро дуруст нашинохта, ошкоро дар доираи тафаккуру таълимоти харобгари роҳибони масеҳӣ ислом ҳанифиро маънидод мекунанд ва оқибатуламр эҷодкунандаи фитнаву низоъ мегарданд.

Ба андешаи донишмандони улуми исломӣ, исломшиносону ҷомеашиносон дар кишварею дар минтақае душманони дину миллат сар боло мекунад, ки мардуми он аз худшиносии миллию динӣ ва фарҳанги хеш кофӣ бархурдор нестанд; онҳо ба зудӣ ба ғояву таълимоти бегона гирифта мегарданд ва оқибат дар кишвару дар минтақаи худ амнияти суботи ҷомеаҳо бо дастгирии душманони дину фарҳанги хеш аз байн хоҳанд бурд. Чун бедор мешаванд, аллакай дер шудааст ва хонаву кошонаи худро бо дасти худу фарзандони худ оташ задаанду синаву дили якдигарро даридаанд.

Андеша ва таълимоти гурӯҳҳои ифротгарои ҷиноятпеша (бахусус, салафия, ваҳобия, ДИИШ, толибон ва ғ.) моҳияти динӣ ва ахлоқӣ надошта, пеш аз ҳама моҳияти тақфирӣ ва таҳдидӣ дорад. Инҳо аз фарҳанги ҳамзистӣ бо дигар мазҳабҳои ислом ва равияву адёнҳои дигар, аз мазҳаби ҳанафӣ бармеояд, дур буда, ба ҷойи тарғиби таълимоти таҳаммулпазири ҳанафӣ, бештар тафаккури тақфирӣ, ҷудоиандозӣ ва андешаи интиҳорӣ дар сардоранд, айни ҳамоноеро, ки хоҷагонашон мехоҳанд. Тибқи назари онҳо ҳар як низоми мардумсолорӣ, низоми куфру илҳодӣ мебошад. Душманони дину миллати мо хоҳони онанд, ки тамоми мардуми мусалмон дар ҷаҳлу нодонии асрҳои миёна ба сарбаранд ва аз ваҳдати миллӣ, ҳамбастагӣ, мардумсолорӣ, рифоҳу ороиштагӣ, сериву пурӣ огоҳ набошанд ва баръакс, ҳамеша гирифтори

чангу низоъҳои милливу мазҳабӣ буда, гуруснагиву кашшоқӣ домангирашон бошад ва ҳаргиз ба илму фарҳанги муосир даст наёбанд. Онҳо дар ҳар минтақае мувофиқи рӯҳия, дину мазҳаб ва хусусиятҳои хосси он мардум тафриқа эҷод мекунанд. Масалан, онҳо дар чанд кишварҳои қораи Африқо гуруҳҳои ифротии террористии «Боқу ҳарам» ва амсоли он бунёд ниҳода, онҳоро ба чангу низоъҳои мазҳабӣ, қавмию миллӣ ва шаҳрвандӣ гирифта сохтаанд.

Гуруҳҳои ҷиноятпешаи салафия, ДИИШ, Толибон ва амсоли инҳо, ки ҳамеша аз хориҷи кишвар маблағгузори мешаванд, тафаккури тақфирию интиҳорӣ доранд ва ин тафаккур нақши калидию меҳвариро барои тамоми дигар гуруҳҳои ифротгарою тундрав мебозад. Инҳо дар навбати худ боз ба ду гуруҳ тақсим мешаванд, ки ба ҳар яке аз онҳо хоҷагони хориҷии онҳо вазифаи махсусе ба дӯшашон гузоштаанд. Вазифаи гуруҳҳои тақфирий ин аст, ки беҳтарин фарзандон ва донишмандонро фавран мушрику кофир эълон мекунанд ва ному насаб, ҷои зисти ин донишмандонро дарёфта, ин иттилоъро ба дасти дигар гуруҳ месупоранд. Гуруҳҳои интиҳорӣ террористӣ ҳатман тибқи вазифаи худ амал карда, донишмандони маъруфи аз ҷониби гуруҳи тақфирий тақфиршударо ба қатл мерасонанд ва ба ин васила дар миёни ҷомеа тарсу ваҳшат ва нифоқу ҷудой меандозанд ва ба зӯрӣ ғояву таълимоти худро ҷорӣ кардан меҷоҳанд. Аз ин рӯ, ин гуруҳҳо (бахусус салафия, Толибон ва амсоли инҳо)-ро ҳаргиз наметавон як ҷараёнҳои солим ва соҳиби тафаккури дурусти инсонгароию динӣ ба қалам дод.¹ Ҳама ҷаҳолиятҳои инҳо (алалхусус дар Афғонистон, Сурия, Ироқ ва ғ.) то имрӯз шоҳиди он аст, ки ба ҷуз куштани таркондан ва даҳшату ваҳшат афкандан дар тамоми манотиқи олам, бахусус дар олами ислом ба кори

¹ Ҷараёни сиёсии салафияи муосир аз равияи мазҳабии «Салафи солах» (Яъне, онҳое, ки бунёдҳои динро ҳамон гуна, ки дар давраи Паёмбар (с) ва асҳоб ва насли аввали насли мусалмонон буд, асос қарор медиҳад. Пайравии мустақим аз аҳли се қарни аввали Ислом, ки дар фарҳанги Исломӣ «аҳли салаф» номида мешаванд) ба қуллӣ фарқ дорад. Ҷуноне, ки ишора рафт, ҷараёни сиёсии салафияи муосир бо ном тарафдорону сарсупурдагони аслҳои исломанд, дар асл ба қуллӣ ходимони хоҷагони хориҷии худ – ходимони душманони ислом ва мардуми мусалмон ҳастанд.

дигаре гумошта нашудаанд. Онҳо тамоми арзишҳои миллии мардуми мусалмонро дар ҷаҳон бекадру беарзиш ва зарарнок қаламдод карда истодаанд.

Як мисоли бисёр барҷастаи душманони фарҳанги миллии будани инҳо он аст, ки изҳор мекоранд, ки шоирӣ шеваи шайтонгарист ва тамоми шоирону мутафаккирони барҷастаи асримиёнагии тоҷику форсро аз ҷумлаи кофирону мушрикони меҳисобанд. Ин хоинони миллат меҷаҳанд бо амри хоҷагони хориҷии худ, яъне англосаксонҳои яҳудиён (Англия, Иёлоти Муттаҳидаи Амрико ва Исроилу чанд кишварҳои арабиву аврупоӣ) осору мазори ин бузургонро нобуд созанд ва ҳатто кӯшиши вайронӣ нобуд кардани тамоми мақбараҳои ёдгориҳои таърихӣ тоисломӣ ва исломиро дар сар мепарваранд. Харобу валангор сохтани гӯристонҳои бузурги таърихӣ дар Арабистони Саудӣ, ба нобудӣ расонидани ёдгориҳои таърихӣ дар Афғонистон, аз ҷумла муҷассамаи Буддо, харобу тороч кардани ёдгориҳои таърихӣ чандҳазорсола дар Сурияву Ироқ мақсади миллатгароӣи англосаксонҳои яҳудиён аст, ки бо дастони дастпарварони худ – ДИИШ-и Толибону салафиҳо ва амсоли инҳо иҷро мешаванд. Яъне, душманони мардуми мусалмон меҷаҳанд ба қуллӣ арзишҳои дар тӯли ҳазорҳо сол гирдовардаи мардуми Шарқро ғорату тороч карда, танҳо дар осорхонаҳои худ (дар Англияву ИМА ва ғ.) нигоҳдоранд ва аз ин роҳ сарвати бениҳад гирд оваранд ва ё ба қуллӣ харобу вайрон сохта, танҳо худро тамаддунофари ҷаҳон ва шарқӣро «мардумони ҷангалӣ» хонанд.

Ин душманони тамоми мардуми Шарқ, ҳатто ҳокимияти миллию мардумиро дар ҳар давлате, ки бо хости онҳо амал накунад, бо дастони ходимони худ (дар ҷаҳони ислом тавассути ДИИШ-и Толибону салафиҳо ва амсоли инҳо ва дар дигар кишварҳои Шарқ бо роҳҳои ташкили дастаҳои оппозиционӣ) аз байн бурдан меҷаҳанд, то ин ки ҳукумати ба сари қудрат овардаи онҳо ба манфиатҳои ҷуғрофӣ-сиёсии онҳо хидмат кунанд. Яъне, душманони мардуми Шарқ ва дини онҳо бо

нақшаҳои бисёр дақиқи сиёсату тактикаҳои ҳарбӣ, бар зидди ҳукуматҳои миллӣ дар дохилу берун кишвар дастаҳои гуруҳҳои оппозиционӣ ташкил ва онҳоро бо тамоми лавозимот таъмин ва омодаи ҷангу муборизаҳои шаҳрвандӣ мекунанд ва ба ин васила ба сари қудрати ин кишварҳо ҳокимияти лухтакмонанди худро меоранд. Масалан, онҳо борҳо қӯшиши дар Тоҷикистон ба сари ҳокимият овардани чунин ҳокимияти лухтакмонандро карданд, оппозисияро омода ва мучаҳҳаз сохтанд, ҷанги шаҳрвандиро низ бо дастони худӣ мо ташкил намуданд, хуни садҳо ҳазор бегуноҳро резониданд, аммо ба мақсади касифашон нарасиданд. Аммо онҳо бо қудрати беинтиҳое, ки доранд, ҳаргиз аз нияти нопоки худ даст кашиданӣ нестанд ва сценарияҳои нав ба нав омода сохта истодаанд. Аз ин рӯ, чуноне ки Президенти кишварамон, Пешвои Миллат, Ҷаноби Олӣ муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ҳамеша ба мардуми тоҷик хушёр медиханд, ҳаргиз мо бояд хушёриву зиракии сиёсиро аз даст надихем, зеро душманони мардуми мо ба истифода аз роҳҳои воситаҳои гуногун меҷӯянд кишвари моро ба ҷавлонгоҳи ҳарбу зарби худ табдил диҳанд. Ҳадафи аслии онҳо ҳукмронии тамоми ҷаҳон шудан аст ва барои ба ин ҳадафи худ расидан, онҳо аз ҳеч василаву воситае даст намекашанд. Мутаассифона, нақшаҳои касифи онҳо дар бисёре аз кишварҳои олам амалӣ шудааст. Масалан, дар Афғонистон онҳо 40 сол инҷониб ҷангҳои гуногун (шаҳрвандӣ, мазҳабӣ, миллӣ, сиёсӣ ва ғ.) ташкил карда, беш аз 10 миллион аҳолии ин кишварро ба муҳочирони абадӣ табдил додаанду беш аз 3 миллион аҳолии онро куштаанд ва ёдгориҳои таърихӣ ин миллатро ғорат ва шаҳрҳои бостонии мардуми бумии ин сарзаминро вайронӣ валангор сохтаанд; 40 сол инҷониб ба сари қудрати ин кишвар ҳукумати лухтакмонанд овардаанд (Начибуллоҳ, Ҳомид Карзай, Ашраф Ғанӣ), ки ба қулӣ аз ИМА ва манфиатҳои ҷуғрофӣ-сиёсӣ он дар ин минтақа ва ҷаҳон дифоъ кардаанд.

Бинобар ин, афзоиши тафаккури бунёдаш харобиовару зарарноки гуруҳҳои мазкур (тафаккури тақфирии салафия ва амсоли инҳо) дар Тоҷикстон, бахусус барои ҷавонони диндор, ки аз андешаи динӣ ва фарҳанги миллӣ хабардор нестанд, бисёр хатарнок мебошад ва роҳ надодан ба такомули андеша ва тафаккури ин гуруҳҳо аз вазифаи аввалиндараҷаву ҳаётан муҳимми давлату миллати мо мебошад, зеро афзоиши ҷаҳонбинӣ ва андешаи динии бисёр хатарноки ин гуруҳҳо ба ҷаҳонбинӣ ва андешаҳои навҷавонони тоҷик мафкураи бадбинӣ ва ба қуфру ширк бадном кардани дигар шахрвандонро ғаёл ва пуққувват мегардонад.

Онҳо барои ҳуҷҷат ва исботи дурустии равиш ва даъватҳои салафигароии худ кинофилмҳои иғвоангез ва асарҳои ба ном «ақидавӣ» ва «даъватӣ»-и манзур ба ҳамагон кардаанд, ки наворҳо ва асарҳои илмию динии онон пур аз таҳқир, дурӯғ ва маъсият дар ҳаққи ирфону сӯфия ва фарҳанги тоҷик мебошанд, ки ба хотири дар мағзҳои ҷавонон поксозӣ намудани андеша ва мафкураи миллӣ барномарезӣ шудаанд. Масалан, филми «Масири гумроҳон» заррае бошад ҳам, андеша ва тафаккури салафияро дастраси ҳамагон намуд.

Дуруст аст, ки ҳар як давлату миллат бо арзишҳои баланди фарҳангии худ пойдор аст ва ин арзишҳо худшиносии миллии миллатро ташаккул дода, ҳифз менамояд. Ба зами ин, гуногунии фарҳангҳои мардумони ҷаҳон ва муқолаҳои онҳо зебоӣ ва ғановати фарҳанги миллиро таъмин мекунад ва дар умум боиси пешравии тамоми инсоният (аз нигоҳи ахлоқӣ, зебоишиносӣ, илмӣ, фарҳангӣ, сиёсӣ ва ғ.) мегардад. Бешубҳа, ҳар як халқу миллати аз даврони бостон инҷониб бо саҳму талоши бепоёни худ ба ганҷинаи фарҳанги умумибашарӣ дурдонаҳои бешуморе ворид кардааст ва зина ба зина сатҳу сифати зиндагии инсониятро боло бурдааст. Ба ин маънӣ, ки арзишҳо ва дастовардҳои илмию фарҳангӣ, ахлоқӣ, иқтисодӣ, сиёсӣ, зебоишиносӣ ва амсоли инҳо, ки имрӯз инсоният молик аст, заҳмати фақат як халқу миллати алоҳида ё

хидмати фақат як абармиллат набуда, қариб тамоми мардуми олам каму беш дар тавлид ва рушду равнаки ин арзишҳову дастовардҳо сахм доштаанд ва хоҳанд дошт. Тамаддуни бузурги халқҳои Эрон, Ҳинд, Миср ва Чини Бостонро метавон мисол овард, ки бунёд ё таҳдоби илму фарҳанги инсонияти имрӯзро гузоштаанд (тиб(б), риёзиёт, ҷандаса, нучум, ахлоқ, устура, дину фалсафа, кашфи ҳатту қоғаз, борут ва ғ.) ва бузургону намояндагони барҷастаи ин мардумон барои рушду тараққӣ ва пешравии башарият то ҳол сахми шоистаи таҳсин гузошта истодаанд. Донишмандону шоирону ва аксарияти абармардони инсоният аз халқу миллати алоҳида зухур карда, агар дар навбати аввал барои пешравӣ ва саодати мардуми худ кӯшишу талошҳо варзида бошанд ҳам, аммо дар асл арзишҳои бузурги илмӣ-фарҳангии бунёдгузоштаи онҳо барои камоли маънавии тамоми оламиён хидмати бузург кардааст ва ҳаргиз бо сарҳадду ҷаҳорҷӯбаи муайяни миллӣ маҳдуд нашудааст. Зардушт, Буддо, Афлотуну Арасту, Конфутсий, Ибни Сино, Фирдавсӣ, Хайём, Саъдиву Ҳофиз, Ҳегел, Нитше, Маҳатма Гандӣ, Ҷ. Нехру, Муҳаммад Иқбол, Ҷ. Лондон, А. С. Пушкин, Л. Толстой ва дигар бузургони ҷаҳонӣ, гарчанде дар оғози фаъолияти эҷодии худ барои саодати мардуми хеш ҷоннисориҳо карда бошанд ҳам, аммо ба таври худогоҳу нохудогоҳ дар рушду равнақ ва такомули фарҳангию маънавии инсоният сахми ниҳоят бузург гузоштаанд. Агар арзишҳои фарҳангии миллат аз вай бардошта шавад, на танҳо худшиносии миллии ин миллат осеб хоҳад дид, ҳамзамон аз ин миллат чизе боқӣ нахоҳад монд ва ин миллат оқибат дар як ҷаҳорҷӯбаи танг сукут хоҳад кард. Намояндаи ҳеч миллат ё мардуме ҳуқуқ надорад бигӯяд, ки маҳз мардуми мо бунёдгузори асосии илму фарҳанги инсоният аст ва ба туфайли тамаддуни мо оламиён аз ваҳшоният раҳо ёфтааст. Аммо имрӯз миллатҳое вучуд доранд, ки тамоми арзишҳои умумибашарию ба номи худ нигоштанӣ ҳастанд ва давлатҳову мардуми гуногунфарҳанги оламро таҳти султаи фарҳанг, забон ва иқтисодии сиёсии худ даровардан мехоҳанд. Онҳо ба ҳақде

миллатгарой (шовинизм ва ҳатто фошизм)-и худро буруз додаанд, ки арзишҳои фарҳангии миллати хешро олитарину бехтарин мепиндоранд ва арзишҳо ва тамаддунҳои бузурги чандинҳазорсолаи мардумони ғайрро шинохтан намехоҳанд. Дар натиҷа ҷаҳонро ба «дӯсту душман» ва «худиву бегона» тақсим кардаанд ва барои аз байн бардоштани гӯё «душманонашон» саъйю талошҳои ҷиддие ба роҳ мондаанд ва нақшаҳои аҷибтарро намудаанд. Ҳамин гуна сиёсатро дар садаи ҶШ араб дар зери парчами ислом нисбати фарҳанги мардуми тоҷику форс амалӣ сохта буд. Имрӯз ҳам чунин миллатгароёни худхоҳ мардумону кишварҳо ва дину мазоҳиби гуногунро ба муқобили ҳамдигар шӯронида, оташи садсолаҳо инҷониб хомӯшшударо аланга меандозаанд. Ба зами ин, онҳо аз хунрезӣ ва ҷангу низоъҳои мардумони бегона манфиат ҳангуфти моливу пулӣ дарёфт мекунанд; бо таҳдиду зӯрварӣ мехоҳанд тамоми оламро таҳти итоату тасарруфи бечуну ҷарои худ ниғаҳ доранд. Барои ба ин мақсади хеш даст ёфтани онҳо василаҳои бешумореро ба роҳ андохтаанд, ба мисли: 1. бо роҳи таҳдиди иқтисодӣ, дипломатӣ ва сиёсӣ. Чун давлатею миллате ба онҳо сари итоат фуруд наовард, ҳатман ба роҳҳои таҳрими иқтисодию сиёсии онҳо дучор меояд, азҷумла: таҳрими Аврупо ва ИМА нисбат ба Эрон, Куба, Венесуэлла, Куриёи Шимоли, Чин, Сурия, Руссия, Ироқ ва амсоли инҳо. 2. ҳамлаҳои коллективонаи ҳарбии НАТО бо роҳбарии ИМА. Кишварҳои Аврупо, бахусус аъзоёни НАТО бо роҳбарии ИМА ба Корея, Ветнам, Афғонистон, Ироқ, Лаос ва чандин кишварҳои дигари «саркаш» ҳамлаҳои дастҷамъона намудаанд ва сарватҳои пулию молӣ ва осори пуққиммати таърихии онҳоро ваҳшиёна ғорат кардаанд ва ин кишварҳоро вайрону валангор намудаанд. 3. ҷисман аз байн бурдани раҳбарони давлатҳо, шахсиятҳои сиёсиву илмӣ-фарҳангӣ, ки нисбат ба сиёсати бешарафонаву золимонаи онҳо садо баланд кардаанд ва ё аз амри онҳо саркашӣ намудаанд. Азҷумла: ба дор кашидани Саддом Ҳусейн, нобуд кардани Қазофӣ, террор намудани Аҳмадшоҳи Масъуд ва садҳо дигар раҳбарони давлатҳову

шахсиятҳои бонуфузи сиёсӣ ва илмӣ-фарҳангӣ, ки ИМА ва Англия онҳоро душмани манфиатҳои сиёсӣ-ҷуғрофӣ ва иқтисодӣ-фарҳангии худ медонистанд ва медонанд; дастгоҳҳои ҷосусии ИМА дахҳо маротиба ба ҷони раҳбари Куба Фидел Кастро Рус суиқасд ташкил карда буданд, ки ҳаргиз ба итоати онҳо даромадан намохост. 4. тавассути ихтирову интишори ҳашарот, вирусҳои бактерияҳои кимиёӣ паҳнсозии касалиҳои марговару мудҳиш, қатли омм кардани миллиёнҳо одамони бегуноҳи давлату миллатҳои «саркаш» бо баҳонаи адами демократия дар ин давлатҳо, аз ҷумла: тавассути интишори ВИЧ СПИД, вирусҳои зукоми ҳуку паранда, паҳнсозии вируси COVID-19, ибола (бахусус дар Африқо ва дигар кишварҳои дунё) ва ғ. бешубҳа аз ҷинояти ваҳшиёнаву бераҳмонаи ин абарқудратон ва ҳаммаслакони онҳост. Тавассути ин роҳҳои воситаҳои давлатҳои абарқудрат дар ҳамаи дунё ваҳшату даҳшат паҳн кардаанд ва то даме, ки халқи олам комилан итоат ба онҳо накунад, аз куштори бераҳмонаи худ даст намекашанд. 5. тавассути истифодаи шиори «Тафриқа андозу ҳукмронӣ кун» («Divide and rule») барҳам задан, куштан, пароканда кардан, ба бемориҳои гуногуни музмин ва низоъҳои милливу қавмӣ гирифта кардани давлатҳои миллатҳо, тафриқаандозӣ дар байни адёну мазоҳиб ва идеологияҳо, ки пеши роҳи бадастории манфиатҳои сиёсӣ-ҷуғрофӣ ва фарҳангии онҳоро гирифтаанд ё хоҳанд гирифт; эҷоди дахҳо мазҳабҳои муҳолиф дар дохили дину мазҳабҳои кишварҳои «саркаш»-у «бегона», бунёди дахҳо марказҳо ва маблағгузориҳои гурӯҳҳои террористиву экстремистӣ дар нуқоти гуногуни ҷаҳон ва ғ. Бешубҳа таъсиси ДИИШ, Ҳизбу-л-лох, Ҳизбу-т-таҳрир, салафия ва дахҳо дигар ҳизбу ҳаракатҳои муосир барои роҳ надодан ба ваҳдати арабҳо ва мусулмонони ҷаҳон аз ҷониби абарқудратони ҷаҳон бунёд шудааст, зеро ягонагии мусулмонон ва бахусус арабҳо барои ноил шудан ба манфиатҳои сиёсӣ-ҷуғрофӣ ва иқтисодии ин кишварҳо хатари ҷиддӣ эҷод хоҳад кард ва ин абарқудратҳо ҳаргиз ба иттиҳоди арабҳои мусулмонон роҳ нахоҳанд

дод. Баъзе кишварҳои арабӣ борҳо кӯшидаанд, ки аз зери итоати Англия, Аврупо ва ИМА, бароянд, аммо доимо ба шикаст мувоҷеҳ шудаанд. Намунаи беҳтарини ин кӯшишҳо талоши муттаҳид шудани Сурияву Ироқ мебошад, ки дар натиҷа сабаби ба дор кашидани Саддом Ҳусейн ва нобуд кардани Қазофӣ ва ба вайрона табдил додани кишварҳои Сурияву Ироқ аз тарафи ИМА гардид. Минбаъд ҳам сарварони Англия, кишварҳои Аврупо бо роҳбарии ИМА тавассути НАТО барои тахти итоати худ даровардани кишварҳои дунё ва бахусус Шарқ (Чину Руссия истинно нестанд), тарҳҳои бисёре дар сар мепарваранд. ИМА, Англия ва кишварҳои Аврупо дар давлатҳои худ ва дар чандин кишварҳои лухтакмонанди худ садҳо марказҳои экстремистию террористӣ, зиндонҳо (Гуантанамо барои асорати душманони ғоявӣ-сиёсии хеш) ва лабораторияҳои ҳарбӣ-бактериологӣ сохтаанд, ки мақсадашон чи тавре, ки гуфта шуд, бо ваҳшатангезию таҳдид ба итоаткор табдил додани давлату халқҳои «бегона»-ву «саркаш»-и дунё мебошад. Дахҳо тарқишҳое, ки таи дах, бист соли охир дар Руссия, Фаронса, Олмон, Афғонистон, Покистон, Ироқу Сурия ва дигар кишварҳои ҷаҳон аз ҷониби террористони «исломӣ» рух додаанд, бешубҳа, бо роҳбарӣ ва маблағгузориҳои онҳо ва ҳамкешонашон содир шудаанд ва таҳдидҳое будаанд ба раҳбарону ҳукуматҳои кишварҳои зарардида, то ин ки ба ҳукму сиёсати золимонаи эшон ва ҳамкешони онҳо сар фуруд оранд [121, с.59].

Кишварҳои абаркудрат: ИМА, Англия ва бархе кишварҳои Аврупо афзалиятҳои иқтисодию сиёсӣ, технологӣ ва имконияти таърихии худро истифода карда, хостори онанд, ки фарҳангу тамаддуни хешро дар ҳамаи олам густариш диҳанд ва интишори ислом ва тамаддуни исломиву шарқиро боздоранд. Онҳо аз инкишофи босуръати иқтисод, технология ва фарҳанги Ҳинду Чин, Русу Араб дар олам ба ваҳшат афтидаанд. Ин абаркудратҳо ҳеч гоҳ ба ягонагиву ваҳдати кишварҳои мусулмон ва густариши ислому тамаддуни Шарқ роҳ намедиҳанд. Бино бар ин, то

ғалабаи комили худ дар олам дар тамоми соҳот (сиёсат, иқтисод, ҳарбӣ, фарҳанг ва амсоли инҳо) аз истифодаи василаву воситаҳои гуногун сар бар наметобанд ва бар зидди арзишҳои фарҳангии мардуми «бегона» ва шикасти ниҳии онҳо муборизаи беамон хоҳанд бурд.

Аксарияти ифротгароёни мазҳабии замони мо бидуни шубҳа дастпарварони мухолифони фарҳангу тамаддуни давлатҳои Шарқи мусулмон ҳастанд ва азбаски аз ҷониби кишварҳои абарқудрат маблағгузори мешаванд, амру хостаҳои ин кишварҳоро ба ҷо меоранд. Бисёр бурҳону далелҳои мавҷуданд, ки равияҳои мазҳабӣ-ифротӣ ва гуруҳҳои террористӣ бисёр зуд ва бе ҳеч як душворие тавассути тайёраву чархболҳои махсус аз як минтақаи ҷаҳон ба минтақаи дигари олам интиқол дода шудаанд. Фақат пуштибонии кишварҳои абарқудрат имкон медиҳад, ки чунин амале сурат гирад, зеро технологияи пешрафтаи замонавӣ ва сарҳадоти устувори кишварҳо имкон нахоҳад дод, ки ба осонӣ марзҳои якҷанд кишвар убур карда шавад. Ин кишварҳои абарқудрат ҳастанд, ки бар сари аксарияти давлатҳои дунё фишор оварда метавонанд. Аз ҷумла, чанд гуруҳи террористии ДИИШ, ки аз ҷанги Сурияву Ироқ саломат бадар рафтаанд, пас аз торумор шудани онҳо дар Ироқу Сурия ҳангоми шаб аз ин кишварҳо ба Афғонистон ва ҷанде дигар кишвар бо чархболҳои сиёҳ бидуни нишонае интиқол дода шудаанд. Ин гуруҳҳои террористии ДИИШ то ҳол манофеи ҷуғрофӣ-сиёсии кишварҳои абарқудрат, аз ҷумла ИМА-ро пиёда менамоянд. Чанд гуруҳи террористии Ансоруллоҳ, ДИИШ, Ҳизбут-Таҳрир ва амсоли инҳо борҳо аз як манотиқи Афғонистон ба дигар минтақаи ин кишвар бо чархболҳои ИМА интиқол ёфтаанд, ки барои кишварҳои Осиёи Миёна ва амнияти миллии онҳо хатарҳои зиёде ба бор меоранд [80, с.82-90; 263].

Чандин гуруҳҳои динӣ-ифротгароӣ ва террористии бо ном «исломӣ», чуноне ки гуфта шуд, бо дастгирию маблағгузори, роҳбарӣ ва пуштибонии кишварҳои бузург ҳадафҳои ҷуғрофӣ-сиёсӣ ва

сиёсӣ-иқтисодии ин кишварҳоро пиёда карда истодаанд. Инҳо аз содир кардани ҳеч чинояте алайҳи мардуми мусулмон рӯ наметобанд. Гуруҳҳои мазкур чунин ба назар мерасад, ки гӯё ҳадафҳои динӣ-исломии худро дунбол доранд (ҷорӣ кардани қонунҳои шариат дар ҷомеа ва таъсиси хилофати исломӣ ба ҷои мардумсолорӣ ва ҷомеаи шаҳрвандӣ), аммо дар асл бо куштору даҳшатаңгезии ваҳшиёнаи худ аҳволи мардуми бегуноҳи мусалмонро ба танг овардаанд ва халқҳои минтақаро ба ҷангу низоъҳои миллию мазҳабӣ мекашонанд ва бадномсозии дини мубини исломро ҳадафи худ қарор додаанд.

Мусаллам аст, ки Қуръону суннат ва мазҳаби ҳанафӣ куштори одамони бегуноҳро раво намедонад: тибқи таълимоти мазҳаби ҳанафӣ на танҳо катли як мусулмон аз ҷониби мусулмони дигар манъ аст, ҳатто бо ғайримусулмон бе сабаб ҷиҳод кардар ва қатлу куштор амали зиддиинсонит, яъне беҳтарин муъмин ҳамонест, ки аз дасту забони ӯ касе озор намебинад. Аз ин бармеояд, ки ҳамаи даъвоҳои ифротгароёни «исломӣ» пучу хароб аст ва бо мазҳаби ҳанафӣ муғоират дорад, вале ифротнароён монанди тутӣ ҳама гуфтаҳои хоҷагони худро такрор мекунанд. Аз ҳама даҳшатнокаш он аст, ки ифротгароёни динӣ ақидаҳои худро дар сатҳи ҷаҳонӣ густариш дода, даҳшатафканиро худро низ дар ҳамин сатҳ ба роҳ мондаанд. Ҳеч як кишвари мусалмонӣ, ҳатто агар бойтарин кишвар – Арабистони Саудӣ бошад ҳам, дар танҳои имкони дар ин сатҳ густариши ақидаҳои ифротӣ ва фаъолияти даҳшатафканиро надорад, зеро бо таъсири ҷомеаи ҷаҳонӣ ба зудӣ ба инзивоӣ иқтисодиву сиёсӣ кашида мешаванд. Аммо якҷанд кишвари арабӣ бо дастгирию пуштибонии кишварҳои абарқудрат, бахусус ИМА ва Англия, ба интишори ифротгароии мазҳабӣ дар сатҳи ҷаҳонӣ банд ҳастанд. Ин дар суратест, ки муқаддасоти муҳимми исломӣ дар ин кишварҳо ҷойгиранд ва бояд ин кишварҳо пуштибону мубаллиғи арзишҳои баланди инсондӯстиву инсонгароӣ бошанд. Ин кишварҳо ба ҳеч ваҷҳе набояд ба бадномсозии ислом дар шакли ифротгароиву терроризм-даҳшатафкани

ва амсоли он машғул бошанд. Аммо далелҳои зиёде мавҷуданд, ки онҳо ба ин корҳои ғайриинсонӣ оворанд, зеро вобаставу дастнигари абаркудратон буда, нақшаҳои онҳоро дар минтақа пиёда месозанд. Вагарна дар сурати саркашӣ аз итоат ба дасти ин кишварҳо ба мисли Афғонистону Ироқ ва Сурия ба вайрона табдил хоҳад ёфт ва ё бидуни доллар ва дастгирии онҳо, бешубҳа, иқтисоди онҳо дар чанд рӯз ба кулӣ футур хоҳад ёфт. Далелҳои зиёде вучуд дорад, ки онҳо беш аз 2 млрд долларро барои густариши фаъолияти ДИИШ ва сарварони он пардохтаанд. Яъне, пешгирӣ аз интишори ифротгароии динӣ ва хатарҳои он дар сатҳи ҷаҳонӣ, роҳи пешгирии ин вабои муосир бидуни иттиҳоди давлатҳои қавӣ ва муборизаи дастҷамъӣ хеле мушкил хоҳад буд. Ин гуруҳҳои террористӣ дар сатҳи ҷаҳонӣ зидди арзишҳои таърихӣ ва фарҳангӣ ва хувияти миллии мардумони гуногунзабону гуногунфарҳанги халқу миллатҳо ҷанг эълон кардаанд. Онҳо бо зудудани хотираи таърихӣ миллатҳо, хувияти миллии ва арзишҳои диниву миллии, ки ин хувияти миллии мардумони ҷаҳонро пойдор медорад, мехоҳанд забону фарҳанг, хувият ва арзишҳои худро ҷойгузини онҳо кунанд. Масалан, ифротгароёни динӣ ё ғайри муқаллидину мазҳабзудоён «бо як таассуби бисёр ҳайратовар худро пайрави аршади аввалияи замони оғози зухури ислом бардурӯғ муаррифӣ намуда», хондану донистани осори фарҳангии бузургонамон: Рӯдакӣ, Фирдавсӣ, Саъдӣ, Ҳофиз, Саной, Аттот, Ҷалолуддини Балхӣ, Иқбол ва ғ. ва арҷгузори чашнҳои миллиамон (Наврӯз, Сада, Меҳргон)-ро куфру бидъат эълон кардаанд. Ифротгароёни мазҳабӣ садақоту хайроти инфиродӣ ва дуъои дастҷамъонаву зиёрати кубури волидону ниёгонро намепазиранд. Онҳо зидди арзишҳои фарҳангии миллии, ваҳдату ягонагии мардум, зидди ҳар он чизе, ки боиси якпорчагии миллат мешавад, мубориза мебаранд. Ваҳдату ягонагии миллат ва якпорчагии кишвар ба онҳо имкон намедихад, ки ҳадафҳои ғаразнокӯ хатарноки хоҷагони онҳоро – душманони фарҳангу тамаддуни моро дар ин минтақа амалӣ

гардонанд. Ифротгароёни мазҳабӣ ва хоҷагони онҳо хостори онанд, ки ҳар як миллату давлати «саркаш»-ро бо мазҳаби он аз дарун харобу фосид намоянд ва ҷавонони камогоҳу бетаҷрибаи мардуми мусулмонро мағзшӯӣ карда, бар зидди ҳуди онҳо равона кунанд. Аз тариқи телевизион ҳамагон мушоҳида карда буданд, ки чи гуна як фарзанди нохалафи пайрави ДИИШ дар Сурия модари хешро сар бурида буд; он модаре, ки барои ба хона баргардонидани фарзанди ҷигарбандаш наздаш омада буд. Ҷинояту хиёнати ифротгароёни зархариди мазҳабӣ ба ҳаддест, ки фарзандони мардумро ба душманони қаттолӣ он бадал медиҳанд [103, с.228]. Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон – Эмомалӣ Раҳмон дар ин бора гуфтааст: «Мутаассифона, дар кишварамон баъзе равияҳои тундрави бунёдгароёна (салафия ва таҳририя) пайдо шуда истодаанд, ки мехоҳанд ба мардум исломро чудо аз арзишҳои миллӣ маънидод намоянд. Мо ифтихори хосса дорем, ки бунёдгузори бузургтарин ва бонуфузтарин мазҳаб дар дини мубини ислом, фарзанди арҷманди халқи тоҷик Имом Абӯҳанифа – Нӯъмон ибни Собит маъруф ба Имоми Аъзам мебошад. Низоми ҷаҳонбинии мо асосан дунявӣ мебошад, вале арзишҳои исломӣ дар он мақоми муҳим доранд, садсолаҳо ин арзишҳоро ҳифз ва пурғановат кардааст. Бинобар ин, арзишҳои исломӣ ҷузъи муҳим ва ҷудонопазири фарҳангу зиндагии мо гардидааст. Барои эҷоду густариши арзишҳои исломӣ ниёгони халқи форс-тоҷик ҷойгоҳи баландеро касб кардаанд» [6].

Вале бо тақия ба таълимоти таҳаммулпазиронаи Абӯҳанифа тоҷикон дар тӯли таърих тавонистааст, ки арзишҳои миллӣ ва ёдгориҳои таърихӣ хешро аз газанди рӯзгор ва таҳҷуми душманони бодиянишин ҳифозат намояд. Муҳолифони арзишҳо ва андешаҳои мазҳабӣ ва миллии мо то ҷое кӯшидаанд, ки пайкараи афқору андеша ва ҷеҳраи дурӯғини хешро бо ҷомаву дастори шаръӣ ва номҳои зебои исломӣ ба монанди: «салафия», «харидорони биҳишт», «муҳаддисин», «яктопарастон», «қуръония», «ғайримукаллидин», «маҳдалия» ва

«бемазҳабон» шиносӣ кунанд, то ин ки мақсаду афкори дурӯғини онҳо пинҳон бимонанд ва мардуми ноогоҳ беҳабар аз ҳиллаву макрашон, ин тоифаро ғамхору пуштибони дину мазҳаби хеш шуморанд. Андешаҳои харобовари онҳо аксари вақт тавре матраҳ мегарданд, ки ҷавонони беҳабар аз мақри онҳо зерӣ таъсири шиор ва даъватҳои онҳо қарор мегиранд ва ҷавонони аз камиттилоъотӣ ҳимоят аз ҳаракатҳои сиёсӣ ва аҳдофи ғаразноки муҳолифини фарҳангу тамаддуни миллӣ хоҳанд кард [90, с.57].

Ҳочагони ифротгароӣ мазҳабӣ бар ин ифротгароён таълим медиҳанд, ки «Дар хонаҳои мардум нуфуз кунед, робитаҳои падарону фарзандони мусалмонро тира созед, ки фарзандон дигар зерӣ бори насихату тарбияти бузургон нараванд ва зерӣ таъсири фарҳанги истеъмори қарор гиранд. Он гоҳ мо метавонем ҷавонони мусалмонро аз ҳавзаи нуфузи ақоиди динӣ хориҷ созем ва иртиботашонро бо уламои исломӣ қатъ созем. Бояд дар Қуръону Суннат тағйироту таҳрифот ворид кунем» [97, с.134]. Интишори шаробхорию бемазҳабӣ, ҳамчинсгароӣ, ангеҳтани адовати миллӣ ва ғ. дар байни ҷавонон ҳамчун амри зарурии порасозии миллату кишварҳои Осиёи Марказӣ аз муҳимтарин барномаҳои мамолики Ғарб, бахусус ИМА ва Англия буда, барои амалисозии ин барномаҳо онҳо маблағҳои бузургро дарёғ намедоранд [97, с.76].

Ҷанги шаҳрвандӣ дар Тоҷикистон (солҳои 1992–97), ки бешубҳа аз хориҷа бар миллати мо таҳмил шуда буд, яке аз мудҳиштарин нақшаҳои тарроҳикардаи душманони фарҳангу миллату давлат ва мазҳаби мардуми кишвари азизамон ба шумор меравад. Дар оянда ҳам ин душманони миллату мазҳаби мо аз амалисозии ин гуна тарҳҳо даст нахоҳанд кашид.

Ҷиғзи арзишҳои фарҳанги миллӣ дар шароити ҷаҳоншавӣ вазифаи ҳар фарди фарзонаи миллати тоҷик аст. Ғояҳои низову фитнаандозӣ ва тундгароӣю тақфиргароӣю ифротгароӣю мазҳабӣ падидаи номатлуб ва

тархрезигаштаи душманони фарҳанг ва тамаддуни мардуми Шарқ ва дини ислом буда, ҳеч пайвастагӣ ба фарҳанг ва тамаддуни исломӣ ва миллати форс-тоҷик надоранд. Аз ин рӯ, шинохти ҷеҳраҳои динситезу мазҳабгурез ва андешаҳои осебпазири гуруҳҳои ифротгарою иртиҷоии динӣ барои ҷавонони тоҷик дастовези хуби илмӣ ба ҳисоб меравад.

Чуноне ки зикр гардид, дар шароити ҷаҳонишавии имрӯза, яке аз таҳдидҳои асосии амнияти маънавии ҷомеаи тоҷик ғайбати ҳаракату созмонҳои ифротгароиву террористӣ ба ҳисоб меравад. Ин ҳаракату созмонҳо баҳри амалӣ намудани мақсадҳои худ аз воситаҳои мухталиф истифода намуда, пеш аз ҳама ба амнияти ҷомеа, баҳусус ба шуури ҷамъиятӣ таъсири бад мерасонанд ва амнияти маънавии ҷомеаро халалдор мекунанд. Барои бартараф намудани ифротгароӣ ва терроризм бояд нозуқиҳои ин падидаҳои номатлубу мураккаб ошкор карда шавад, зеро дар ҳар як амали ифротгароиву террористӣ мушкилии ҷаҳонӣ пинҳон аст, ки таҳлилу диққати махсусро талаб менамояд. Қайд намудан зарур аст, ки воситаи боэътимоди пешгирӣ баланд бардоштани сатҳи фарҳанг дар ҷомеа, махсусан, дар байни ҷавонон ба ҳисоб меравад.

Умдатан метавон гуфт, ки зуҳури ифротгароӣ аз сатҳи рушди фарҳанги маънавии ҷомеа ва ҷигунагии равандҳои иҷтимоиву иқтисодии он вобастагии калон дорад. Ҳангоми баланд будани сатҳи фарҳанги маънавий ифротгароӣ ва терроризм на бо амалҳои мақомоти махсуси ҳифзи ҳуқуқи давлатӣ, балки бо тарғибу омӯзиши арзишҳои баланди фарҳангӣ пешгирӣ карда мешаванд. Лекин дар ҳолати адами арзишҳои баланди фарҳангӣ ахлоқӣ ва сатҳи пасти рушди фарҳанги маънавий, суст будани ғайбати сохторҳо ва ниҳодҳои давлат ва ҷомеа, мардум, баҳусус ҷавонон ба бетартибӣ низоъҳои иҷтимоӣ даст зада, кӯшиш мекунанд, ки зиддиятҳои иҷтимоиро босуръат бо роҳи тундгароӣ куллан бартараф созанд. Натиҷаи амалҳои тундгароӣ ин хоҳад шуд, ки амнияти милливу ҷамъиятӣ ва маънавий халалдор хоҳад ёфт ва имкони ба вучуд омадани ҷангҳои шаҳрвандию байналмилалӣ вусъат мегиранд.

Хулоса, баррасию омӯзиши масоили гуногуни таъмини амнияти маънавию фарҳангии ҷомеа ва пешгирии таъсири ғайриқонунии ташкилотҳову созмонҳои террористиву ифротгарой ба амнияти маънавии ҷомеа яке аз масъалаҳои мубрами замони мо мебошад. Сатҳи баланди рушди маънавии ҷомеа ва бахусус огоҳии ҷавонони миллат аз равандҳои сиёсӣ иқтисодии ҷаҳони муосир метавонад, ки муҳимтарин воситаи маҳдуд кардани ғайриқонунии равияҳо, ҳаракату созмонҳои террористику ифротгарой дар шароити муосир гардад.

Таҳдидҳои амнияти маънавий нисбат ба дигар ҷанбаҳои амнияти миллии давлат хатари бузургеро ба миён меорад. Ҳамин тариқ, дар шароити муосир, таъмин намудани амнияти маънавий, маҳдуд ва баратараф намудани таҳдидҳои берунаи амнияти маънавий барои ҷомеаи Тоҷикистон муҳим ва мубрам ҳисобида мешавад.

Чунин мешуморем, ки барои нигоҳ доштани унсурҳо ва арзишҳои миллий, ҷой додани ин арзишҳо дар шуури насли наврас зарур буда, таълим ва тарбияи дурусти онҳо дар робита бо ин арзишҳо хеле муҳим ва мебошад. Зеро маҳз тариқи мустақам намудани арзишҳои фарҳангии миллий дар шуури насли наврас имконияти нигоҳ доштани онҳо таъмин карда мешавад.

Ҳамин тариқ, метавон ба ин натиҷа расид, ки дар баробари таҳдидҳои беруна ба амнияти маънавий, инчунин ба таҳдидҳои дохилӣ диққат додан зарур аст. Таҳдидҳои дохилии амнияти маънавий асосан бо оқибатҳои харобиовари дигаргуниҳои пасошӯравӣ низ алоқаманд аст. Вазъияти имрӯзаи маънавий ва ахлоқии кишварро баҳогузорӣ намуда, қайд намудан зарур аст, ки ҷомеаи тоҷик дар ҳолати бӯҳрони амиқ ва ҳамачонибаи маънавий қарор дорад, ки ба тағйирёбии рафтори иҷтимоӣ таъсир мерасонанд. Омилҳои, ки бӯҳронро ба вучуд оварданд, пеш аз ҳама дар тағйирёбии сохтори ҷомеа зоҳир мегардад. Тағйирпазариҳои ҷомеа, пас аз пошхӯрии давлати Шӯравӣ, пайдо гардидани унсур ва

арзишҳои нав, ки ба зехнӣ мардуми кишвар бегона мебошанд, то андозае ба рушди арзишҳои маънавӣ ҳалал ворид намуд.

Дар натиҷаи тағйироти ҷиддӣ дар тамоми соҳаҳои ҳаёт, дар ҷомеа инкор намудани идеалҳо ва самтгириҳои арзишӣ, ки муддати тӯлонӣ ҷомеа ба роҳбарӣ гирифта буд, ба миён омад. Дар ҷомеа фазои холии маънавӣ пайдо шуд, ки то ба имрӯз бо низомии ягона ва умумии ғояҳо ва арзишҳо пурра нагардидааст.

БОБИ 2. ХАТАРИ РАВИЯҲОИ ДИНӢ – ИФРОТӢ БА ФАРҲАНГИ МИЛЛӢ

§2.1. Хатари ифротгароии динӣ ба фарҳанги миллӣ.

Яке аз ҳадафҳои асосии гурӯҳҳо ва равияҳои ифротгароии динӣ: Толибон, ДИИШ, Ансоруллоҳ, Ҳизби таҳрир ва амсоли инҳо, решақан кардани арзишҳои фарҳанги миллӣ мебошад, ки аз исломи бунёдсарчашма мегирад ва имрӯз ҳомиёну дастнишондоди онҳо (ИМА, Англия, Арабистони Саудӣ, Қатар, Покистон ва Аврупо) аз ин таҷрибаи таърихӣ барои татбиқи ҳадафҳои худ аз он истифода менамоянд. Зеро давлатҳои номбурда хуб медонанд, ки арзишҳои фарҳанги миллӣ яке аз омилҳои муҳими ваҳдати миллӣ ва пояи устувори давлатдорӣ миллӣ буда, табиатан бо ифротгароии динӣ зид мебошанд. Бинобар он, бо роҳи камранг сохтани нақши арзишҳои фарҳанги миллӣ дар ҳаёти иҷтимоӣ фарҳангии миллатҳо метавон ба ҳадафҳои геосиёсии хеш комёб гардид. Аз ин рӯ, онҳо тамоми неруи худро барои он равона кардаанд, ки арзишҳои фарҳанги миллии мардумони Осиёи Марказӣ, аз ҷумла тоҷиконро, дар назарашон беқадру беарзиш нишон диҳанд, то ки мардуми ин минтақа аз фарҳанги хеш бегона гарданд. Чуноне ки араб дар давраи истилои Эронзамин аз ин таҷриба истифода карда буд. Чи тавре ки муҳаққиқи эроншинос ва исломшиноси англис С. Фредерик Старр мегӯяд: “Қутайба ва лашкари ӯ арзишҳои бебаҳои тамддуни Осиёи Марказиро вайрон карданд, аммо дар айни ҳол онҳо неруҳои пурқуввати фарҳангӣ ва сиёсиро аз худӣ ҳамин манбаъҳо берун доданд ва неруҳои фарҳангӣ ва сиёсӣ оқибат бартарӣ пайдо карданд” [153, с.165]. Яъне тоҷикон-сокинони Осиёи Марказӣ, бо вучуди аз ҷониби араб хароб гардидани фарҳангашон, оқибат дар майдони илму сиёсат аз араб ғолиб омаданд, зеро онҳо барои идора кардани хилофат маҷбӯр шуданд, ки низомии идорӣи Сосониёнро қабул намоянд ва фарҳанги ба ном исломӣ низ на аз ислом бевосита баромадааст, балки онро мардумони тоҷику форс барои афзалияти хешро бар араб нишон додан бо истифода аз

таҷрибаи тоисломии худ эҷод кардаанд. Аз ин нигоҳ, ғоя ва таълимоти гуруҳҳои ифротгароии динӣ ба фарҳанги миллати тоҷик аз мавқеи сиёсати арабгарой маншаъ мегирад ва хатари бисёр калон дорад, зеро он ба решаи бунёди маънавии ҳастии миллат теша мезанад.

Намояндагони ифротгарою тундгароии динии муосир, ки дастпарвардаи кишварҳои абарқудрат ва тахти ҳимояи молиявӣ ва сиёсии инҳо қарор доранд, на танҳо байни миллату адён ва мазҳабҳои гуногуни Осиёи Марказӣ ҷангу низоъ меандозанд, балки хатари бисёр ҷиддӣ ба фарҳанги миллии эҷод карда, латмаи даҳшатнок ба он ворид сохта метавонанд, ки оқибатҳои онро тасаввур кардан хеле душвор аст. Ифротгарону тундгароёни динӣ бар зидди арзишҳои фарҳангӣ, баҳусус бар зидди суннату анъанаҳои аксари миллату қавмиятҳо ҷанг эълон карда, ин арзишҳоро қуфру бидъат меҳисобанд. Аз ҳама даҳшатнокаш он аст, ки онҳо ҷавонони ин миллату қавмиятҳоро бо воситаҳои гуногуни равонӣ-тарғиботӣ гумроҳ сохта, бар зидди фарҳанги миллат ва қавмияти худӣ онҳо мешӯронанд. Ифротгароёни динӣ барои амалӣ намудани ин барномаи хеш аз он ихтилофе, ки дини ислом тӯли садсолаҳо ба фарҳанги миллии мардуми гуногуни мусалмон дошт, истифода мебаранд. Ҳарчанд ислом худ дар натиҷаи рӯ ба рӯ омадан бо фарҳангҳои пешрафтаи миллатҳои гуногун, ба вижа фарҳанги эронӣ пурғановат гардида, густариш ёфт. Масалан, он фарҳанге, ки бо унвони “фарҳанги исломӣ” маъмул аст, асосан дар пояи фарҳанги пурғановати миллатҳои эронитабор ташаккул ёфтааст, вагарна он исломе, ки аз Ҷазират-ул-араб бо зӯри шамшер ба кишварҳои аҷам, ба вижа эронзамин, омадааст, ҳамчун як дини нав комил намегардид. Вале имрӯз ифротгароёни исломӣ, ба мисли салафия, он симоҳои фарҳангии, ки ин фарҳангро эҷод кардаанд, ба мисли Рӯдакӣ, Муҳаммади Ғаззоӣ, Мавлоно Ҷалолоддини Балхӣ, Саной, Аттор, Саъдӣ, Ҳофиз, Бедил ва дигарон бо ҷурми шоир, аҳли ирфон ва ғайра будан гунаҳгор карда,

меросашонро ҳамчун бидъату ширк инкор менамоянд, чуноне ки дар Куръон омадааст: “Ва шоирон (касонеанд, ки) гумроҳон ба онҳо пайравӣ мекунанд. Оё надидӣ, ки онҳо дар ҳар водие саргардонанд;” [82]. Ин мутаассибони динӣ худро пайрави “исломи ноб” муаррифӣ намуда, арзишҳои миллиро хилофи он мепиндоранд ва бо мақсади аз қалбу мафкураи ҷавонон зудуда сохтани ифтихору ҳуввияти милли талош меварзанд. Пешвои миллат, Президенти кишвар – Эмомалӣ Раҳмон дар робита бо ин масъала гуфтаанд: «Мутаассифона, дар кишварамон баъзе равияҳои тундрави бунёдгароёна (салафия ва тахририя) пайдо шудаанд, ки меҳоҳанд ба мардум исломро ҷудо аз арзишҳои милли маънидод намоянд. Мо ифтихори хосса дорем, ки бунёдгузори бузургтарин ва бонуфузтарин мазҳаб дар дини мубини ислом, фарзанди арҷманди халқи тоҷик Имом Абӯҳанифа - Нуъмон ибни Собит маъруф ба Имоми Аъзам мебошад. Низоми ҷаҳонбинии мо асосан дунявӣ мебошад, вале арзишҳои исломӣ дар он мақоми муҳим доранд, ки садсолаҳо ин арзишҳоро ҳифз ва пурғановат кардааст. Бинобар ин, ба туфайли мазҳаби ҳанафӣ арзишҳои исломӣ ҷузъи муҳими фарҳангу зиндагии мо гардидааст. Барои эҷоду густариши арзишҳои исломӣ ниёғони халқи тоҷик (форс) ҷойгоҳи баландеро касб кардаанд» [183, с.82].

Ифротгарону тундгароёни динӣ андешаҳо ва ҷеҳраи дурӯғини ҳешро бо мафҳумҳои «салафия», «куръония», «яктопарастон», «харидорони бихишт», «муҳаддисин», «ғайримуқаллидин» ва амсоли ин муаррифӣ мекунанд, аммо дар асл душманони он исломеанд, ки дар зери таъсири арзишҳои миллии халқҳои мусулмон қомат афрохта, пояҳои маънавии худро дар мафкура ва ҳаёти иҷтимоии мусулмонони ҷаҳон устувор намуда, баъзе хусусиятҳои башарӣ касб намуд. Ҷараёнҳои ифротгарои динӣ имрӯз маҳз ба муқобили ҳамин исломи хусусияти башарӣ ва таҳаммулпазирӣ касб карда, ба мисли мазҳаби ҳанафӣ мубориза мебаранд. Онҳо аз номи “исломи ноб” баромад намуда, бо ҳамин баҳона меҳоҳанд хилофати исломиро эҳё намоянд, ки ҳадафшон,

ба чуз дар миёни мардум тухми кинаву адоват коштан, чизи дигаре нест. Онҳо ба ҳар восита талош доранд, ки ваҳдати мардуми мусалмонро барҳам зананд. Кору кирдори онҳо куллан хилофи арзишҳои исломи ҳанафӣ ва ҳатто баъзе дастуроти Қуръон мебошад, ки дар мазҳаби ҳанафӣ ҳифз шудааст: «Ва ҳамагӣ ба ресмони илоҳӣ чанг бизанед ва пароканда нашавед» [82]. Вале бо таъсири исломи сиёсӣ ҳанӯз аз ибтидои гузариши ислом сар карда, баъзе мардумони мусулмоншуда дар раванди муборизаҳои озодихона ва баҳсҳои каломӣ ба равия, фирқа ва мазҳабҳои мухталиф ҷудо шуда пароканда шуданд ва таъмини ваҳдати онҳо хеле душвор гардид, чуноне ки тоҷикон ба суннию шиа, ба исмоилия, ба ҳанафию шофеъия тақсим шуда ваҳдати этноқодию сиёсии худро аз даст доданд. Имрӯз бошад, аз ин парокандагӣ ҳаракатҳои исломии ифротӣ барои ба низоъ кашидани мардумони тоҷику форс истифода мебаранд, чуноне ки ТЭТ ҲНИ дар ҳамин замина чанги шаҳрвандиро дар Тоҷикистон солҳои 90-уми садаи XX роҳандозӣ карда буд.

Чавонони бетачрибаю ноогоҳ ба зудӣ таҳти таъсири гуруҳҳои ифротию тундгаро афтада, аз ғояҳо ва таълимоти ин гуруҳҳо пуштибонӣ мекунанд. Таи чанд соли гузашта мо шоҳиди он будем, ки даҳҳо нафар чавонони миллати тоҷик ба доми ин гуруҳҳо гирифта гардида, худро дар Сурияву Ироқ дар сафи қувваҳои ДИИШ қурбон карданд.

Бинобар андешаи муҳаққиқи тоҷик Н. Д. Махмадизода, дар Тоҷикистон то ибтидои соли 2008-ум фаъолияти чандҳазорнафараи пайравони салафия дар Тоҷикистон ошкор гардидааст. Ин равияи динӣ-ифротии салафия дар кишвар солҳои 80-ум ва оғози солҳои 90-уми асри XX зухур карда, таълимоти тафриқандози хешро дар миёни мардум, бахусус чавонони ноогоҳу камтаҷриба фаъолон ба роҳ мондааст. Мақсади асосии онҳо тафриқандозӣ дар миёни мардум тавассути сиёҳ кардани таълимоти фирқаву мазҳабҳои исломӣ аст, ки дар муҳити иҷтимоӣ-фарҳангии халқҳои мусулмон арзи вучуд кардаанд. Такфир

намудани мазҳабҳо васила ташкил намудани ҷангу низоъҳои мазҳабӣ дар ҷаҳони ислом, аз ҷумла Тоҷикистон мебошад. Ин гуруҳҳои ифротӣ-террористӣ дар Тоҷикистон аз хориҷа хеле хуб маблағгузорӣ карда мешаванд. Салафиҳо дар миёни ҷавонон аудио ва видеокассетаҳо ва адабиёти дорои мазмуни динӣ-ифротиро интишор ва паҳн мекунанд [89].

Таълимоти ваҳобия-салафия, Ҳизбу-т-Таҳрир, Толибон ва амсоли он равияҳои навпайдо ва бидъатиеанд, ки реша дар исломи такфирӣ доранд. Ҳамаи ин гуруҳҳо ҷандин ҷеҳра, вале як моҳият доранд ва ҳамагӣ аз гиребони душманони мусулмонон сар баровардаанд ва аз ҷониби онҳо роҳбарӣ ва маблағгузорӣ мешаванд. Усули омӯзиши онҳо бар асоси тавҳидоти сегона: тавҳиди рубубият ва тавҳиди улуҳият, тавҳиди асмо ва сифот тақсимбандӣ ва дар асоси он низоми эътиқодии махсус ироа гардидааст, ки тибқи он на танҳо равияҳои исломие амсоли шиъа, мӯътазила, балки пайравони мазҳаби аҳли суннат ва ҷамоат, аз ҷумла; мазҳаби ҳанафӣ, шофеъӣ, моликӣ бидъат доништа мешаванд, зеро ин гуруҳҳо бо таассуб ва худмеҳварӣ ҳақро дар доираи фаҳмишу биниши салафӣ маҳдуд кардаанд. Ин биниш онҳоро ба унвони барҳамдиҳандаи ваҳдати уммати ягонаи исломӣ муаррифӣ менамояд ва пайомадҳои ногувореро на танҳо барои кишварҳои мардумаш мусалмон, ҳамчунин барои тамоми мардуми Осиёи Марказӣ ва бахши азими ҷаҳон дар пайдорӣ ва танҳо ба манфиати ИМА, Англия ва Исроил мебошад [103, с.40-47].

Ҷаҳонбинию фаҳмиши таълимоти исломии ифротгароёни динӣ бо ин маҳдуд мегардад, ки рақибони худро онҳо кофир эълон карда, бидъаткор номидаву мушрик пиндошта, пайкари мардуми мусалмонро хароб сохтанианд. Аз ин рӯ, парда аз макру тазвири таълимоти онҳо бардоштан вазифаи ҳар як ватандӯсти асил ва мӯъмини содиқ ба шумор меравад. Масалан, ба андешаи ваҳобия-салафия, Ҳизбу-т-Таҳрир, Толибон ва амсоли онҳо зиёрати аҳли кубур бидъати акбар ва дуъои он ширки бузург мебошад; баъди намоз Қуръон хондан ва дуъо кардан

бидъат ва хилофи суннат аст; дуъои дастчамъй бидъат аст; шеърӯ ғазал хондан ва навиштан бидъат ва ширк ба Худост; ҳангоми вузӯ гирифтани бар чӯроб масх кашидан кофист, зоеъ кардани об ҳаром аст; истифодаи киёс, раъй ва иҷмои уламо дуруст нест, балки бидъати ошкоро мебошад; пайравӣ аз мазҳаби муайян бидъат ва хилофи суннат аст; дар ислом мазҳаб нест; сӯфия аз ислом нест, сӯфиҳо бидъаткоранд. Ҳол он ки дар масъалаи зиёрати қабри гузаштагон пайғамбари ислом ба марде, ки дохили биҳишт шудан мехост, чунин гуфтааст: “Агар орзуи биҳишт доред, пой модару пешонии падарро бибӯсед ва онҳоро эҳтиром кунеду ҳаргиз онҳоро тарк накунед.” Марде пурсид: “Ё расулulloҳ, агар падару модарам мурда бошанд чӣ?” Гуфт: “Гоҳ-гоҳ ба қабристон бирав ва қабри онҳоро бибӯс” [173, с.267]. Ҳамчунин аз нигоҳи салафиён хондани «Маснавии маънавӣ» бидъат ва хилофи суннат аст; хондани китобҳои фикҳӣ: «Мухтасару-л-виқоя», «Мухтасари Қудурӣ», «Ҳидоя» ва китобҳои «Равзату-с-сафо», «Мушкот», «Тафсири Табарӣ», «Тафсири Ҷалолайн», «Тафсири Мавлони Яқуби Чархӣ», «Тавҳид»-и Мотуридии Самарқандӣ, «Саводи Аъзам»-и Ҳакими Самарқандӣ ва таснифоти Алӣ Қорӣ, Абӯисо Муҳаммад ат-Тирмизӣ ва аҳли тариқат бидъат ва афсона мебошанд [103, с.47].

Агар ваҳобия-салафия, Ҳизбу-т-Таҳрир, Толибон ва амсоли онҳо кудрат медоштанд, мазори Мавлоно Яқуби Чархӣ ва Мир Сайид Алии Ҳамадонӣ, Шақиқи Балхӣ, Бурхи Валӣ, Юсуфи Ҳамадонӣ, Ҷунунӣ, Шамси Табрезӣ ва Рӯдакию Айнӣ ва Турсунзода ва тамоми дигар бузургони миллатамонро ба замин ҳамвор мекарданд ва осоре аз онҳо намегузоштанд. Ба андешаи онҳо ин қорашон мардумро аз бадбахтӣ ва ширкпарастӣ озод менамояд. Чунки, ба назари эшон, зиёрати қабри Чархию Балхӣ василаи ширк ва асли бидъат мебошанд. Ҷалолиддини Балхӣ ва Саъдию Ҳофиз сӯфӣ мебошанд. Онҳо амалҳои ширкӣ доранду таблиғкунандаи бидъатанд. Асарҳои Садриддин Айниро тамоман хондан ҷоиз нест, зеро дар тарғиби андешаи болшевикӣ навишта

шудаанд. Ҳамаи шоирону нависандагон мубтадеъ мебошанд. Бидъат дар шарият ҳаром аст ва шеърнависӣ шеваи мушрикони аст. Ба ақидаи онҳо дар ислом мазҳаб вуҷуд надорад, зеро мазҳаб асли тафриқа ва низоъ мебошад; ҳанафимазҳабон бо мазҳаббозии хеш дини исломро пора кардаанд; Имоми Аъзам низ сӯфӣ мебошад, ки қиёс ва раъй, урф ва истехсонро мавриди амал қарор додааст. Дар ислом истифодаи қиёс ҳаром аст.

Ваҳобия-салафия, Ҳизбу-т-Таҳрир, Толибон ва амсоли онҳо фақат дар партави Қуръон ва суннат амал намуданро зарур медонанду қиёс, урф, раъй ва истехсонро инкор мекунанд. Дар сурате, ки ҳеч ҳақиқатеро бидуни қиёс дарёфтани имкон надорад. Урф, раъй ва истехсон аз муҳимтарин рукҳои ислом мебошад. Ин гуруҳҳо мардуми моро, ки ҳазору чаҳорсад сол инҷониб дар мазҳаби ҳанафӣ мебошанд ва аз нигоҳи бузургтарин уламои ислом ин мазҳаб беҳтарин мазҳаб доништа шудааст, гирифтори бидъат, дингумкарда, дар амал риёкор ва дар ибодат гирифтори бидъат ва ширк мешуморанд. Онҳо яке аз муҳимтарин рукни ахлоқи инсониро, ки хайру садақот, яъне некӣ кардан аст, бидъат мешуморанд ва ба ин васила бо дастнишондоди хоҷагони хориҷиашон мехоҳанд тамоми мардумро аз ҳувияти хеш, ваҳдату якпорчагӣ ва аз тамоми арзишҳои баландмазмуни худ дур созанд. Онҳо чашнгирию бузургдошти бузургони илму дину фарҳангро низ, ки барои ҳар як фарди тоҷик ифтихори миллӣ аст, ба ширку бидъат иртибот медиҳанд. Дар сурате, ки ҳуди ин гуруҳҳо бидъаткоранд ва ҳамаи амалҳои гувоҳи бидъаткориашон мебошад. Масалан, Имом Шотибӣ дар бораи бидъат чунин таъриф додааст: «Бидъат тариқаи сохтагӣ дар дин аст, ки ба тариқа ва аҳкоми динӣ шабоҳат дорад ва ҳадаф аз пеш гирифтани он муболиға дар парастии дар баробари Худованд азза ва чалла аст...» [67, с.30].

Ё худ мубаллиғи дигари салафияи ифротӣ мегӯяд: «Бидъат дар истилоҳи шаръ: бидъат эҷоди коре ё эътиқоде ё қавле аст, ки дар мавриди

он ичозае аз соҳиби шаръ дар китоб ё суннат ё иҷмоъ ё қиёс нарасида аст ва таҳти яке аз ақоид ва усули оми ислом дарнамеояд. Ё бидъат эҷоди чизе аст, ки маъориз ва муҳолифати ислом бошад. Бинобар ин, ҳар амри тозае таҳаққуқ меёбад, агар мутобиқи Қуръон ё Суннат ё иҷмоъ ё қиёс бувад, машруъ бувад ва агар мутобиқи масодирӣ мазкур набувад, мулоҳиза мешавад, ки оё таҳти яке аз усул ва мабодии оми ислом қарор мегирад ё на? Агар таҳти ин усул воқеъ шуд, машруъ аст ва бидъат нест ва агар қарор нагирифт, бидъат ва залолат аст» [13, с.9].

Пурсида мешавад, ки ҷашнгирии бузургони миллат ва ҷашнгирии истиқлоли кишварамон оё ҳамчун парастии дар баробари Худованд маҳсуб мешавад? Мо киро ё чиро дар баробари Худованд ҳамчун Худо парастии кардаем ё чӣ тариқаи сохтагӣ дар дин пеш гирифтаем? Оё бузургдошти бузургони миллат ва ҷашнгирии истиқлоли миллат парастии дар баробари Худованд аст? Ҳаргиз на! Дар асл аз ин бинишу нақшаҳои манфури онҳо равшану ошкор мешавад, ки сад дар сад ҳамаи ин талоши онҳо фақат ва фақат ба манфиати кишварҳои абарқудрат – душманони хувиятзудӣ миллатҳои ҷумҳуриҳои Осиёи Марказӣ мебошад, ки дар ин минтақа қудратҳои ҷаҳонӣ ва шарикони стратегӣ онҳо манфиатҳои ҷуғрофӣ-сиёсии худро пиёда кардан мехоҳанд. Таҷлили идҳои миллӣ ва мусалмонӣ, ҷашнвораҳои бузургони миллат воситаҳои хуби таҳкими ваҳдати миллӣ ва хувиятсозии мардуми кишвар мебошанд, ки ҳаргиз ба манфиати душманону хоинони миллат нахоҳанд буд. Душманону хоинони миллат парокандагиву гусехтагии мардуми моро хоҳонанд, зеро ба ин васила шикастани пайкари миллату давлат барояшон хеле осонтар даст хоҳад дод.

Аз ин рӯ, бо боварии том метавон гуфт, ки ҳамаи анъанаҳои мардумӣ ва ҷашнвораҳои миллӣ, давлатӣ, ки дар асл муҳолифат ба ақида ва арқони шариъати исломӣ намекунанд, аз ақсоми бидъат шуморида мешаванд. Зеро ҳангоми густариши худ ба кишварҳои гуногун дини ислом бо арзишҳои миллии мардуми таҳҷой созиш намуда, урфу одатҳои

хасанаи мардумиро қабул кардааст ва ин урфу одатҳои мардумӣ як қисми фарҳангу тамаддуни исломӣ ба шумор меравад ва онҳо дар тӯли садсолаҳо хусусияти исломӣ касб кардаанд ва бо насси Қуръон ва суннат муҳолифат надоранд. Ҳангоми таҷлили ҷашни Наврӯз мусалмонон барои якдигар дуъои хайр мекунанд ва аз Худованд сулҳу субот ва хуррамию офият пурсон мешаванд [103, с.46]. Оё ин хайрхоҳӣ барои якдигар, сулҳу субот ва хуррамию офият барои дӯстону наздикон хоستان ва умуман барои кулли ҷаҳониён бидъат аст? Ҳаргиз на!

Ҷаҳони имрӯз ба зинаҳои нави тамаддуни иттилоотӣ ворид гардидаст ва равияҳои ифротӣ-террористӣ, ба мисли салафия аз пешравиҳои технологияи муосир фаровон истифода мебаранд. Боиси ташвиш аст, ки насли нави салафиён зухур кардаанд, ки зоҳиран худро дунявӣ нишон медиҳанд, аммо дар асл ҷонибдорони таълимоти бисёр хавфноки ҷараёни салафӣ мебошанд. Барои ошкор накардан ва фиреби назари мардум, бахусус ҷавонон, салафиҳо симои воқеии ҳешро бо тарзи шеваи муоширати маданӣ, либоспӯшии аврупоӣ ва муколамаи фарҳангӣ рӯйпӯш карда, ба муҳити иҷтимоии ҷомеаи Тоҷикистон ворид мешаванд. Онҳо дар сохторҳои расмӣ-давлатӣ мавқеъ пайдо намуда, бо ин роҳ ба арсаи сиёсат гом мегузоранд ва мехоҳанд низоми давлатдорӣ дунявиро аз дарун хароб намоянд [143, с.73].

Мутаассифона дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ба ҷойи муассисаҳои фарҳангӣ-маърифатӣ, амсоли китобхонаҳо, клубҳо бештар масҷидҳо сохта мешаванд. Чи тавре маълум карда шудааст, дар як қатори онҳо ба таври пинҳонӣ таълимоти ҳаракати ифротии салафия омӯзонида мешавад. Ҳарчанд соҳаи таълимоти динӣ аз тарафи ҳукумат ва сохтори қудратӣ зерин назорати катъӣ қарор доранд, аммо раванди динишавии мафкураи ҷомеа ва махсусан ташаккули тафаккури динӣ-ифротии ҷавонон метавонад, ки ба ваҳдати миллӣ таҳдиди ҷиддӣ эҷод намояд [90, с.256].

Аҳли ваҳобия-салафия, Ҳизбу-т-Таҳрир, толибон ва амсоли онҳо баъди ҳар намоз шумурдани зикри «Субҳоналлоҳ», «Алҳамдулиллоҳ» ва «Аллоҳу акбар»-ро бо ангуштони даст ё тасбеҳ бидъат ва ҳаром мешуморанд. Агар зикркунанда ба чойи 33 ё 99 маротиба 34 ё 101 маротиба номи Худоро ёд намояд ва ба ангуштони даст онро шуморад, гуё амали бидъатро анҷом додаст. Имом Аҳмад, Тирмизӣ ва Абӯдовуд ривоят мекунанд, ки Расулуллоҳ (с) гуфт: «Бар шумо бод гуфтани «Ло илоҳа Илаллоҳ» ва «Субҳоналлоҳ», агар онро нагуёед, раҳмати Ҳақро фаромӯш мекунед ва онҳоро ба ангуштон шуморед, зеро рӯзи қиёмат аз онҳо бозхост мешавад ва ба нутқ дармеоянд» [13, с.9]. Аз ҳамин лиҳоз, на ҳамаи урфу одатҳои мардумиро бидъат гуфтан мумкин аст, зеро чунин баҳои яққониба додан ба арзишҳои миллие, ки дар хизмати ислом қарор доранд, худ бидъати ошкоро аст.

Ба андеши ин гуруҳҳо дар ислом фақат як миллат-миллати мусалмон вучуд дорад ва мавҷудияти миллат дигар ҷоиз нест. Онҳо фаромӯш кардаанд, ки миллат дар ислом маъноӣ динро дорад ва он як умумияти иҷтимоӣ-таърихӣ аст, ки онро шароитҳои муайяни иқтисодӣ, иҷтимоӣ ва сиёсӣ ба миён меоранд ва умумияти динӣ наметавонад умумиятҳои миллиро аз байн барад, чуноне ки хилофати исломиро ҳалқиятҳои гуногун ташкил медоданд, ҳарчанд дар Қуръон омадааст: «Эй мардум, ба дурустӣ ки шуморо аз як марду зан офаридем ва шуморо қавмҳо ва қабिलाҳо сохтем, то бо якдигар шинос шавед! Ҳароина гиромитарини шумо назди Худо парҳезгортарини шумост; Худо Донои Хабардор аст» [82]. Яъне, Худованд қавму қабиларо ва ҳалқу миллатҳои гуногун офаридааст, то ин ки онҳо дар раванди табодули арзишҳои моддиву маънавӣ ва муборизаҳои гуногун якдигарро бишносанд ва ба ин васила ҳаёти худро ғаниву рангин гардонанд, вале дар ҳар сурат умумияти динӣ аз умумияти милли бола гузошта шудааст. Бояд ёдовар шуд, ки ин оят замоне баён ёфтааст, ки ислом ҳамчун идеяи миллии араб мебоист қабоиلى парокандаи арабро дар як давлати воҳид муттаҳид

месохт ва умумияти динӣ заминаи сиёсӣ барои бунёди давлати ягона гардид.

Аҳли ваҳобия-салафия, Ҳизбу-т-Таҳрир, Толибон ва амсоли инҳо худро аҳли ҳадис мегӯянд ва бар онанд, ки муқобили ҳама гуна бидъату ширкпарастӣ мубориза бурда, пирӯз мешаванд. Аммо дар асл ҳамчун баъзе ҷоҳилони бодиянишинони фарқи байни аҳодиси саҳеҳ, ҳасану заифро намедонанд ва байни ҳарому ҳалол фарқ намегузоранд, вале худро мучтаҳиди мутлақ мепиндоранд. Инҳо мункири мазҳабу суннатгурез буда, онҳоро гоҳе Қуръония-Фарзия ҳам мегӯянд.

Дар замони Ибни Таймия (1263–1328) бо тавсияи ӯ васила, истиғоса (талаби адолат), табаррук ва зиёрати аҳли кубур бидъат ва ширк ҳисобида мешуд. Далелҳои зиёде дар ин маврид аз «Саҳеҳ»-и Бухорию Муслим вучуд доранд. Аммо салафия-ваҳобия бо ҷурми ботинии худ оятҳое, ки дар шаъни мунофиқон нозил гаштааст, онҳоро таҳмил ба мӯъминони ростин ва дӯстдорони суннати паёмбар мекунанд. Қавли Худованд аст: «Ва ҳар кӣ баъд аз он, ки роҳи рост барояш ҳувайдо шуд, ба Паёмбар муҳолифат кунад ва ғайри роҳи мӯъминонро пайравӣ кунад, ўро ба он чӣ дӯст медорад, вогузорем ва ўро ба дӯзах дарорем; ва он бад ҷоест» [82]. Дар масъалаи васила, истиғосса ва табарруку зиёрати аҳли кубур мӯъминон бар суннати Паёмбар ва саҳобагон тақлид мекунанд, аммо ба ақидаи ваҳобия мӯъминон тибқи маъно ва мӯҳтавои ояти 115-и сураи Нисои Қуръон бино бар тақлид намудан ба масоили фавқуззикр ба дӯзах таҳмил карда мешаванд. Ҳол он ки маънии ояти мазкур на чунон аст, ки ваҳобия мепиндоранд, балки дар ояти мазкур омадааст, ки касе барояш ислом маълум шуд ва бо паёмбар муҳолифат намояд ва ғайри роҳи мӯъминонро пеш гирад, яъне ягонагии Парваридигорро эътироф накунад ва хилофи ақидаи мӯъминон ақида дошта бошад, дар он сурат чунин нафар ба дӯзах таҳвил мегардад, на чуноне ки салафиён мепиндоранд, ки ба мучарради зиёрати аҳли кубур, табаррук ҷустан ва васила қарор додани арвоҳи паёмбарон ва азизони дин. Нафароне, ки

васила қарор медиҳанд ва бар табаррук эътимод доранд, аз ҷумлаи мӯъминонанд, ки аз ширку бидъат ҷудо ҳастанд.

Аҳли ваҳобия-салафия, Ҳизбу-т-Таҳрир, Толибон, ДОИШ ва амсоли инҳо тамоми уламои маъруфи ҳанафимазҳаби гузаштаву ҳозираи моро қабул надоранд ва онҳоро шиъамизоч номида, ба вайрон кардани ақидаи мардум тӯҳмат мекунанд. Аз ҳама муҳим он аст, ки ин гуруҳҳо, ҳамчун ходимони содиқи хоҷагони хориҷиашон, беҳтарин арзишҳои фарҳангии миллати мо – таълимоти тасаввуф ё ирфонро, ки аксарияти бузургони илму ҳикмати мо: Саъдии Шерозӣ, Ҳофизи Шерозӣ, Начмуддини Кубро, Начмуддини Розӣ, Ҷалолуддини Балхӣ, Санойӣ, Фаридуддини Аттор ва дигарон ё орифу ҳакими ин соҳа буданд ё ба он тавачҷуҳи бузург доштанд, бидъат эълон кардаанд. Ин амали онҳо тешазанӣ дар решаи ҳастии миллат мебошад, зеро онҳо ва хоҷагонашон ҳуб медонанд, ки миллати бидуни арзишҳои фарҳангӣ ҳеч пойдор буда наметавонад. Ин гуруҳҳо рӯирост дурӯғ гуфта, нисбати донишмандон ва орифони ботақвои кишвари азизамон, ки ҳар яке дорои мактаби таълимӣ ва ҳавзаи илмӣ мебошанд, ҳанафимазҳаб ва аз дӯстдорони суннат паёмбар мебошанд, гумони баду ботил ва тӯҳматномаҳо бофта, дар назди мардум, баҳусус дар назди ҷавонони ноогоҳу бетачриба онҳоро паст мезананд ва ҷавонони моро бар зидди ҳуди мо, бар зидди арзишҳои баланди фарҳангиамон мешӯронанд. Ин гуруҳҳо номгузори аслан тоҷикӣ-форсӣ ба мисли Рустамо Сухроб, Судобаву Рудоба, Кова, Фаридун, Эраҷ, Фарангис ва ғайраро бидъат эълон карда, фақат номгузори аслан арабиро тарвиҷ менамоянд. Инҳо таълимоти Имом Абӯҳанифа Нуъмон ибни Собит, Имом Абумансури Мотуридӣ,¹ ва дигар бузургони моро, ки бунёди мазҳаби ҳанафӣи моро ташкил додаанд, ба кулӣ қабул надоранд ва ҳамчун ширк унвон мекунанд. Дар сурате, ки

¹ Имом Абумансури Мотуридӣ яке аз донишмандони маъруф ва орифи барҷастаи тоҷик дар дифоъ ва ҳифозати ақидаи аҳли суннат ва ҷамоат хидмати арзишмандеро ба сомон расондааст. Салафиён ва ваҳҳобиён Мотуридӣи Самарқандиро ҷашми дидан надоранд ва дар интиқоди Мотуридӣ китобҳои навиштаанд. Аз ҷумла Абдурахмони Хумайс Мотуридиро мавриди интиқоди худ қарор додааст.

худ аслан мутобики суннати пайғамбар амал намекунанд, либосҳои тангу абрешимӣ мепӯшанд, бидуни сарпӯше намоз мехонанд ва ақидаи яҳудро либоси шаръӣ пӯшонда, тибқи он амал мекунанд.

Пешравию инкишофи гуруҳи ифротӣ-террористии салафиён дар он зоҳир мегардад, ки онҳо бо ҳар василаву восита фаъолияти худро ниҳон медоранд. Сарварони ин гуруҳҳои динӣ-ифротӣ пайравони фаъоли ҳешро дар сохторҳои қудратӣ ва давлатӣ ҷой дода, онҳоро ба мақсадҳои сиёҳи худ истифода мекунанд [143, с.73].

Гуруҳҳои ваҳобия-салафия, Ҳизбу-т-Таҳрир, Толибон, ДОИШ ва амсоли инҳо аз бемазҳабон буда, на ҳамаи ақоиди аҳли суннат ва ҷамоат аз бар кардаанд ва то кунун дарки ҳикмати гуфтори Имом Мотуридии Самарқандӣ, Имом Абӯмӯсои Ашъарӣ, Имоми Аъзамро накардаанд ва иллати гумроҳии онҳо низ дар ҳамин аст, ки каммаърифату дурӯғгӯй ва гирифтори афкори бегонаанд ва тобеъи андешаи суннатсизезон мебошанд. Дар кӯргиреҳи ҷаҳли мураккаб ва ғафлату нодонӣ, ифротгароӣ ва бадбиниву бадандешӣ гирифтोरанд. Ҷаҳлу нодонӣ ва тундравии тудгароиро ин гуруҳҳо шеваи худ сохтаанд, ки имондоронро ба куфру ширк муттаҳам мекунанд. Донишмандони исломиро ба баҳонаи суфӣ ва аҳли тариқат будан бидъаткор меҳисобанд ва байни олимони дин низову тафриқа меангезанд. Ҳар ханафимазҳаборо, ки ақидаи ботили ин гуруҳҳо қабул надорад, шиъаву рофизӣ меноманд. Барномаи муайян надоранд ва дар асоси нақшаҳои ботили аз ҷониби хоҷагони хориҷиашон фаъолият доранд. Тундгароӣ, бунёдгароӣ ва ифротгароии дурӯғинро шеваи худ сохта, барои пешрафту таракқиёти миллати мусалмон монеаҳои сунъӣ эҷод мекунанд. Ин гуруҳҳо, ҳамчун ходимони содиқи хориҷии хеш мардуми Шарқ, бахусус мардуми мусалмони онро гирифтори ҷаҳолату ҷангу низоъҳои дохиливу берунӣ сохта, аз касби илму фарҳанг ва технологияи муосир дур нигоҳ доштан мехоҳанд, то ин ки ҳар чи имкон доранд аз сарвату моликияти онҳо истифода кунанд ва аз ин минтақа (Осиёи

Марказӣ) манфиатҳои ҷуғрофӣ-сиёсии худро бароварда гардонанд. Дар сурате, ки пешрафту тараққиёти мардуми Аврупо аз баракати илму дониш ва маърифати технологияи муосир аст. Дар риштаи илмҳои дақиқ: кайҳоншиносӣ, пизишкӣ, равоншиносӣ, низоъшиносӣ, диншиносӣ, илоҳиётшиносӣ, илми низоми давлатдорӣ ва дигар соҳаҳои илму техника ҷаҳони Ғарб пешрафт намудааст. Чуноне ки Муҳаммад Иқболи Лоҳурӣ мегӯяд:

Куввати Мағриб на аз чангу рубоб,
Не зи рақси духтарони беҳичоб.
Не зи сеҳри соҳирони лоларӯст,
Не зи урӯнсоқу не аз қатъи мӯст.
Маҳкамаи ӯро на аз лодинӣ аст,
Не фурӯғаш аз хатти лотинӣ аст.
Куввати Афранг аз илму фан аст,
Аз ҳамин оташ чароғаш равшан аст.
Ҳикмат аз қатъи буриди чома нест,
Монеъи илму хунар аммома нест.
Илму фанро, эй ҷавони шӯху шанг,
Мағз мебояд, на малбуси фаранг [104, с.145].

Ба андешаи ин гуруҳҳо хондани мавлуди пайғамбар ва авродхонӣ бидъати ошкорост. Ҳатто хондани «Авроди фатҳия»-и Сайид Алии Ҳамадонӣ низ, ки иборат аз дуё ва салавот мебошад, бидъат аст.

Ин гуруҳҳо-аҳли ваҳобия-салафия, Ҳизбу-т-Таҳрир, Толибон, ДИИШ ва амсоли инҳо бемазҳабӣ пеша кардаанд ва гӯё пойбанди тақлид нестанд, балки худро озодандешу тозафикр мехонанд; инҳо мегӯянд, ки бояд арабҳо дар ҷаҳон ҳукмфармо бошанд ва иқтисоди ҷаҳонӣ бояд зери назорати онҳо бошад ва мардуми ориёинажод набояд тобеи андешаву таълимоти бузургони худ бошад. Ифротгароён худро «салафӣ» мегӯянд, вале намедонанд, ки калимаи «салаф» дар Қуръон асосан ба мънои ибрат гирифташ аз гузаштагон омадааст, ки он ҳам

бошад ишорат ба амалу рафтори бад, яъне ба маънои он ки он амали баде, ки дигарон дар гузашта карданд, ояндагон набояд такрор кунанд. Чунончӣ: «Пас (Фиръавн) қавми худро сабукакл ёфт, то онҳо фармони ӯро қабул карданд, ҳамоно онҳо гуруҳи фосиқ буданд. Ва он хангом Моро ба ҳашм оварданд, аз онҳо интиқом кашидем, пас ҳамаи онҳоро якҷо ғарқ кардем. Ва онҳо (қавми Фиръавн)-ро пешиниён ва барои пасиниён масале сохтем» [82] (яъне «Ваҷаъалноҳум салафан ва масалиллил охирина»). Дар ҳадис низ калимаи «салаф» [167, с.47] омадааст ва он се насли мусулмонони таърихи ибтидоии исломро фаро мегирад ва намоёндагони ин се наслро гузаштаҳои нақӯкор «Салафи солеҳин» номидаанд ва ин салафи солеҳ дар навбати худ аз кирдор ва афъоли пайғамбар пайравӣ ва тақлид кардаанд ва бо ӯ муҳолифат наварзидаанд. Салафияи тақфирӣ-ҷиходии муосир, ки худро мучтаҳиди мутлақ мешуморанд, дар навбати худ мункири тақлиди шаръӣ мебошанд ва баъзан бар ҳилофи Қуръон ва суннат низ амал мекунанд. Ба иҷтиҳоди дурӯғин камар бастаанд, даъвати паёмбарро на чандон қабул доранд, худро «салафӣ» меҳисобанд ва танҳо амали ҳешро ҳақ.

Мушрикони Макка низ аз аҳли гузашта буда, худро салаф меномиданд, даъвати пайғамбарро напазируфтанд, алайҳи паёмбари шӯриданд ва садҳо тан аз мусалмононро ба қатл расонданд. Ин гуруҳи кӯҳнагаро, яъне салаф дини исломро куфру бидъату ширк мегуфтанд ва Муҳаммадро ҷодугар ва навгаро меҳисобиданд, зеро бар дини падару ҷаддаш ва қавму қабилааш, яъне мушрикон куфр варзидааст [273].

Ифротгарой ва тундгароии динӣ ҳамчун падидаи зиддиинсонӣ арзишҳои волои фарҳангиву ҳуввияти миллӣ ва ҳатто диниро, ки пояи маънавии ҷомеаро ташкил медиҳанд, бо роҳи ботилу куфр хондан хароб сохта, барои ба бӯҳрони маънавӣ-ахлоқӣ кашидани ҷомеа талош меварзид, ки метавонад ба бозмондагии иқтисодӣ-иҷтимоии он таъсир расонад. Барои пешгирии он ҳар як миллат бояд тамоми хираду неруи солим ва арзишҳои баланди фарҳангии худро муқобил гузорад.

Махсусан, насли ҷавононро бо истифода аз беҳтарин василаҳои таълиму тарбия дар рӯҳияи инсондӯстӣ, некукирдорӣ, хушёрӣ сиёсӣ ва таҳаммулгарой тарбият кардан ниҳоят зарур аст. Пеш аз ҳама бояд сатҳи дониши мардум, бахусус ҷавононро баланд бардошт. Бо далелҳои мӯътамади илмӣ табиати аҳриманӣ ва иғвоангезона доштани таълимоти ифротгароёнро бояд фош кард. Шурӯъ аз кӯдакистон ва минбаъд дар макотиби миёна ва олий арзишҳои фарҳангии миллатамонро (бо истифода аз беҳтарин васоити муосир) зина ба зина, аз сода ба мураккаб ҳамаҷониба тарғибу тадрис кардан зарур аст, то ин ки ҳуди ҷавонон бар зидди ҳар гуна ақидаҳои носолими зиддиинсонӣ ва низоангези аз берун таҳмилшуда афкори солими худро ҳифз карда, дар ҳар масоили сиёсӣ, иқтисодӣ, динӣ-мазҳабӣ ва илмӣ-фарҳангӣ қазовати дуруст карда тавонанд.

Хулоса, дар баробари шабакаҳои интернетие, ки тарғиби ғояҳои ифротгароиву тундгарой интишор мекунанд, шабакаҳои интернетии ватаниро фаъол гардонида, ба фоидаву зарари кӣ анҷом ёфтани оқибати ин ақидахоро бо мисолҳои мушаххас нишон додан зарур аст. Дар ин шабакаҳо тамоми арзишҳои бузурги фарҳангии миллатамонро ҷой дода, дастрасӣ ба онҳоро осон ва бо беҳтарин воситаҳои замонавии диққатҷалбкунанда ба намоиш гузоштан лозим аст. Масалан, бо гирифтани наворҳои ҷолибу тамошобоб, ки ахлоқи ҳамидаро тарғиб ва рафтори нақӯҳидаро мазаммат мекунанд, ҷавононро ба сӯи ҷавонмардиву некукорӣ, таҳаммулгарой ва омӯзиши арзишҳои баланди умумиинсонӣ даъват ва бо ин арзишҳо тарбият кардани онҳо ниҳоят муҳим мебошад. Зеро дар замони муосир хурдсолону ҷавононро маҳз филмҳои тасвирӣ, наворҳо, филмҳои ҳуччативу бадеӣ ва амсоли ин бештар ҷалб мекунанд. Аз рӯи ҳикояҳои тарбиявии «Гулистон»-и Саъдии Шерозӣ, дostonҳои «Шоҳнома»-и безаволи Фирдавсӣ, «Маснавии маънавӣ»-и Ҷалолуддини Балхӣ ва ғ. силсилафилмҳои тасвирӣ-тарбиявӣ, бадеӣ-тарбиявӣ ва наворҳои ҷолиби тарбиявӣ тартиб додан ҳаётан

муҳим мебошад. Чунки тамошои наворҳои чолиб, ки меҳнати зиёдеро талаб надорад (дар муқоиса бо хондани китобҳо), наврасону ҷавонро зина ба зина, ба мисли волидону устодони мактаб тарбияи хуб карда метавонад. Дар баробари ин, синну соли ҷавонро ба назар гирифта, дар телевизиону шабакаҳои интернетӣ ва каналҳои моҳвораӣ беҳтарин наворҳо, филмҳои ҳуҷҷатии илмӣ, ки симои ифротгарону тундравони динӣ, террористон ва дастпарварони онҳоро фош мекунанд, нишон додан бисёр муҳим мебошад ва бар зидди ҳар як ақидаи нафратовару зиддиинсонии онҳо бо далелҳои мӯътамад андешаву таълимоти солим ва ғояҳои инсондӯстиро ҷой додан зарур аст.

§2.2. Роҳу усулҳои таъсиррасонии ифротгароии динӣ ба фарҳанги миллӣ.

Аз замоне, ки инсоният ҳамчун мавҷуди бохирад чашм ба олами ҳастӣ кушодааст, бо душвориҳои иҷтимоӣ, иқтисодӣ, сиёсӣ ва ғ. ҳамкадам будааст. Ифротгароӣ вобаста ба шароити мушаххаси ҳаёти иҷтимоӣю сиёсии ҷомеа ва мушкилотҳои он дар шаклҳои гуногун зухур мекунад ва зиддиятҳои воқеии ҳаёти иҷтимоӣю сиёсии ҷомеаро инъикос менамоянд.

Нахустин навъҳои ифротгароии динӣ, ки барои мо маълум аст, одатан дар динҳои зухур кардаанд, ки хусусияти сиёсӣ доранд, ба мисли яҳудия ва имрӯз ба хусус дар фирқаи сиёсии он сайхунизм, дар масеҳият, ба вижа дар равияи католикӣ ва дар ислом ва равияю фирқаҳои гуногуни он. Ҳар кадоме аз онҳо кӯшидаанд, бартарии худро пайравони худро аз дину равияҳои дигар нишон диҳанд. Масалан, дар яҳудия Бани Исроил ҳамчун халқи интихобкарда ва баргузидаи Худованд эътироф гардидааст, ки ҳатто дар Қуръон эътироф шудааст: “Ва ба дурустӣ ки Мо Бани Исроилро ба мақоми нек ҷой додем...” [82]. Дар Таврот бошад, ба сабаби халқи баргузидаи Худо будани яҳудиён, омадааст, ки Худованд ба онҳо замини Қанъонро, ки дар онҳо ҷӯйҳои ширу асал равон аст, тӯҳфа намудааст. Чунончӣ: “Ва фуруд омадам, то ки онҳоро (яҳудиёнро-Хва фарох барорам, ба замине ки ширу асал дар он ҷорист, яъне ба макони қанъониён ва ҳиттиён ва амӯриён ва фарззиён ва ҳинниён ва ябусиён” [73, с.96]. Маҳз ҳамин идеяи Таврот то ба имрӯз заминаи ғоявии низои байни яҳудиёну фаластиниҳо мебошад. Яҳудиён Фаластинро “Замини ниёз,” яъне тӯҳфаи Худованд ба халқи баргузидаи худ медонанд ва ҳанӯз дар садаи Х мардумони ин сарзаминро қатли ом карда, зиндамндагонро ғуломи худ намуда, дар ин минтақа давлати миллии хешро бунед карда буданд, зеро дар биёбони хушк, ки яҳудиён саҳронишин буданд, сохтани давлат ғайриимкон аст. Бинобар он, имрӯз низ даъвои онҳо дар бораи Фаластин ба таълимоти Мӯсо дар Таврот асос ёфтааст. Вале ин ақидаро мусулмонон, ки ба Таврот ҳамчун ваҳйи

илоҳӣ эътиқод доранд, қабул надоранд ва бар хилофи таълимоти Таврот барои истиқлолияти ҳеш мубориза мебаранд. Ин таҷрибаро араб низ дар ислом истифода кардааст. Дар ислом дини мӯътабар ислом доништа мешавад, ки ҳамвазну ҳаммаъноӣ ҳамон идеяи Таврот аст: “Ба дурустӣ ки дин (-и мӯътабар) назди Худо Ислом аст [82]. Қуръон низ арабхоро барои забти кишварҳои ободу боамн ва пурфайз даъват мекунад ва онҳо ин дастуроти Қуръонро амалӣ сохтанд. Бехуда нест, маркази хилоффати араб на Маккаю Мадина, балки Бағдоди ободу пурфайз буд. Маҳз ҳамин андешаҳои бартариятҷӯии динҳои сомӣ яке аз омилҳои асосии зуҳури ифротгароӣ ва низоъҳои сиёсӣ-мазҳабӣ мебошанд, ки имрӯз ҳам аз ҷониби қудратҳои ҷаҳонӣ ва минтақавӣ барои ҳифзи манфиатҳои геосиёсиашон истифода мегарданд.

Ҳадафи ифротгароӣ ва тундгароӣ ҳаргиз таълими дуруст додани мардум, ба роҳи рост ҳидоят кардани омма ва ҳал намудани мушкилоти иҷтимоии аҳоли набудааст, балки ҳамеша кӯшиши ба василаи дин ба ҳадафу ғаразҳои сиёсӣ расидани ашхоси алоҳида ва гуруҳҳои хос мебошад, ки ҳамгироии дин ва сиёсатро мефаҳмонад [12, с.185].

Таълимоти бунёдии динҳои масеҳият ва буддоия то андозае аз ҳаёти сиёсӣ дурӣ ҷустани пайравони худро талаб мекунанд, дар сурате ки ислом аз ибтидо дар баробари дин будан пеш аз ҳама сиёсат дар қабои дин буд, зеро он ҳамчун идеологияи миллӣ вазифаи бунёди давлати ягонаи араб ва хилофати онро иҷро мекард. Бинобар он бо сиёсат саҳт печида мебошад. Вақте ки дин бо сиёсат пайванди қавӣ дорад, он метавонад бо экстремизму терроризм низ пайванд шавад. Аз ин ҷиҳат, исломро наметавон ба ҳеч ваҷҳ аз сиёсат берун кашид.

Ба андешаи бархе аз уламо ва муҳаққиқони исломгаро нахустин ифротгароии маҳз исломӣ дар даврони сулолаи Умавиён (661–750 мелодӣ) зуҳур кардаанд ва маъруфтарини онҳо гӯё хориҷиён,¹ роғизиён,²

¹ Хориҷиён (аз арабӣ الخوارج - баромад кардан (аз ҷумла зидди ҳукумат), тарккардаҳо) - аввалин гурӯҳи динӣ ва сиёсӣ дар таърихи ислом мебошанд, ки аз қисми асосии мусулмонон ҷудо шудаанд. Хориҷия пас аз ҷанги

карматиён,¹ хуррамиён² ва амсоли инҳо буда, таълимоти онҳо хусусияти ифротӣ дорад. Нахустин хориҷиён, ки дар Басра пойгоҳи низомии худро

Сиффин дар соли 657, хангоми мубориза барои қудрат байни халифа Алӣ ибни Абутолиб ва Муовия дар давраи нооромии байни мусалмонон ба вучуд омад. Аввалин Хориҷиён 12 ҳазор сарбоз аз артиши Алӣ буданд, ки пас аз бастанӣ сулҳ бо Муовия исён бардоштанд. Онҳо ба Басра рафтанд ва дар он ҷо пойгоҳи низомии худро таъсис доданд ва аз он ҷо ба шаҳрҳои содиқ ба халифа ҳамла карданд. Аввалин пешвоёни хориҷиён «муҳаккимиён» мебошанд, ки бо халифа Алӣ хангоми тасмим гирифтани ду қозӣ барои ҳалли муноқиша ва музокироти шартҳои сулҳ бо Муовия муҳолифат карданд. Хориҷиён дар минтақаи Ҳарура дар наздикии шаҳри Куфа чамъ омаданд, пешвоёни онҳо Абдуллоҳ ибни ал-Кавва ал-Яшкурӣ ат-Тамимӣ, Итаб ибн ал-Аъур, Абдуллоҳ ибни Ваҳб ар-Расибӣ, Урва ибни Худайр, Язид ибни Абӯасим ал-Муҳарибӣ ва Ҳаркус ибни Зухайр, ки бо лақаби Зу-с-Судая машҳуранд. Дар байни онҳо инчунин Абдурраҳмон ибни Мулҷам низ буд, ки баъдтар Алиро хангоми хондани намози бомдод кушт (ин марде буд, ки худи Умар ибни Хаттоб ӯро таъриф карда буд: «Вай дар ибодат ғайрат ва ба Худо итоат мекард, аммо оқибаташ бад буд, зеро ӯ ҳокими мусалмонон – Алӣ ибни Абутолибро кушт, ки мехост бо рехтани хуни ӯ ба Худо наздик шавад!»). Сарварии хориҷиёни Ироқ Нафӣ ибни Азрақ буд ва шадидтарин дар исёни онҳо алайҳи Алӣ хориҷиёни Ямома буданд, ки сардорашон Начда ибни Амир, Ашғас ибни Қайс, Мисор ибни Фадаки, Тамимӣ ва Зайд ибни Ҳусайни Тойӣ буданд. Хориҷиён танҳо ду халифаи аввалро қонунӣ эътироф карданд - Абубақр ва Умар ибни Хаттоб, аммо Усмон ибни Аффон, Алӣ ва Ҳама дигарон (Умавиён, Аббосиён ва ғ.)-ро эътироф нанамуданд. Хориҷиён дар ислом заминаи бидъатро гузоштанд. Таълимоти хориҷия дар солҳои минбаъда аз ҷониби бисёр гурӯҳҳои динӣ - экстремистӣ ва анархистӣ дар кишварҳои мусулмонӣ интишор ёфт ва то имрӯз ғайбона истифода мешавад.

² Бидъатшинос – Ибни Тоҳири Бағдодӣ (980-1037) сабоиён – пайравони Абдуллоҳ ибни Саборо аввалин рофизиён донистааст. Ӯ зайдӣён, имомӣён, кайсаниён ва шиаҳои ифротиро ҳамчун рофизиён баҳогузорӣ кардааст. Тавре ки Ҳасани Навбахтӣ қайд кардааст, ин маъниро сунниён тасдиқ доштанд. Тибқи ривояти дигар, аввалин касе, ки ин истилоҳро истифода бурдааст, шиаи ифротӣ Муғиро ибни Саид буд, ки тарафдорони имоми шашум – Ҷаъфар Содикро чунин номид, зеро онҳо имоматии Муҳаммад ибни Абдуллоҳро эътирофи накарданд ва дар Мадина исён намуданд. Муаррихи исломии замони Умавиён охири ва Аббосиён аввал Абумиҳнаф, шиаҳои Куфари рофизи номида буд, ки Зайд ибни Алиро дар мубориза барои ба қудрат расиданаш алайҳи Умавиён дастгирӣ мекард. Пас аз пайдоиши равияи зайдӣ, рофизиёнро асосан имомӣён меномиданд, ки ҳукмронии ду халифаи аввал ва сулолаи Умавиёнро Аббосиёнро эътироф намекарданд. Рофизиён аз тақия (пинҳон кардани дини худ) истифода мебаранд, то ҷомеаи худро аз таъкиботи муҳолифон муҳофизат кунанд. Онҳо ба тамоми ҷунбиши шиаҳо, алахусус шиаи дувоздаҳимума (иснашария) таъсири назаррас расонданд. Дар байни сунниҳо номи «рофизи» тобиши манфӣ дорад, аммо шиаҳо худро ягона шахсоне меномиданд, ки бадири «рад мекунанд».

¹ Қарматиён (арабӣ: قرامطة) - як шоҳаи калони фирқаи мазҳабӣ ва сиёсии исмоилиён, ки дар Баҳрайн чамъияти ҳаёлиро ба вучуд оварданд ва дар соли 899 аз шоҳаи асосии ҷунбиши исмоилия ҷудо шуданд. Қарматиён асосгузори давлати Фотимиҳо Убайдаллоҳро имом ва маҳдӣ наметинохтанд ва омадани имоми ҳақиқии «пинҳоншуда» Муҳаммад ибни Исмоилро (набераи Ҷаъфари Содик) интизоранд. Соли 887 Аҳмад, писари Ибни Маймун Қаддах, ба Эрон Ҳусайни Ахвозиро ба ҳайси доӣ (воиз) фиристод. Ӯ галлабон Ҳамдон ибни Ашасро бо лақаби Қармат («кӯтоҳпо» ё «сурхчашм») ба исмоилия майл дод. Ҳамдан ба қабилаи набатиёни севадӣ, ки аз деҳқонон ва ғуломон иборат буданд, тааллуқ дошт. Вай ба назди ҳамватанонаш баргашта, моҳирона ва ғайбона дар байни онҳо таълимоти начотдиҳандаро тарғиб кард. Ҳамдан худ бовар дошт, ки ӯ ба манфиати алавиҳо амал мекунад, аммо чун фаҳмид, ки ин тавр нест, аз таълимоти худ даст кашид ва бе ному нишон ғайб зад. Аммо кори оғозкардааш қатъ нашуд. Ба ин чараёни ӯ одамони зиёде, ки аз тартиботи иҷтимоӣ норозӣ буданд, ҳамроҳ шуданд. Дар соли 930 бародари Абӯсаид, Абутоҳири Чаннабӣ, ки муддати тӯлонӣ хоҷиёро ба Макка роҳ намедод, қарор кард, ки ҳаҷро ниҳоят набуд кунад; ӯ ба Макка ҳамла карда, қатли омм ба амал овард ва Санги Сиёҳи Каъбаро рабуд. Танҳо соли 951 зиёратгоҳ ба мусалмонон баргардонида шуд. Қарматиён хулафои фотимиро ба имомат қабул надоштанд. Онҳо аз ҷониби амири Сомониён Нӯҳ ибни Насри Сомонӣ (ҳукмрониаш 943-954) барои исёнхоҷаш сарукӯб шуда буд. Дар аввали асри XII ғайбона қарматия амалан қатъ гарид.

² Хуррамиён (пайравони дини хушбахтӣ) – пайравони як қатор ҷунбишҳои динӣ ва сиёсии зидди исломӣ, зидди хилофат дар Эрон, Осиёи Марказӣ ва инчунин дар қаламрави Озарбойҷони муосир буданд, ки дар давраи аввали ҳукумати Аббосиён ғайбона доштанд. Ҷунбиши Хуррам соли 809 дар кӯҳҳои Толиш ба вучуд омада, ба зудӣ дар тамоми Озарбойҷон, инчунин қисми Аррон ва Арманистон паҳн шуд. Ташаббуси ҳаракати озодихоҳии халқҳои тобеи хилофат аз Аррон буд. Дар ин қор талишҳо нақши назаррас доштанд. Дар кишвари онҳо, дар кӯҳҳои Талиш, дар қалъаи шикастнопазири Бадз (Базз), он қароргоҳи асосии хурмамиҳои «сурх» буд. Ақидаи Хуррамиён омезиши ғояҳои Маздак бо унсурҳои масеҳию исломӣ буд. Хуррамиён ба муборизаи ду принцип – Нур ва Зулмот эътиқод доштанд, дар ҳоле ки тартиботи мавҷудаи иҷтимоӣ маҳсули як мабдаи торик ва шайтон ҳисобида мешуд; хуррамиён инчунин ба таҷассуми доимии Худо дар Одам, Иброҳим, Мусо, Исои Масеҳ ва Муҳаммад (с) ва сипас дар симои пешвоёни ҳаракати худ

солҳои 657–661 таъсис дода буданд, аз он ҷо ба шаҳрҳои содиқ ба халифа ҳамлавар мешуданд ва ҳамчун нахустин гуруҳҳои динӣ-ифротгарой дар ислом маъруф гардиданд ва ҳамчунин нахустин бунёдгузори бидъатҳо дар ислом ба шумор мераванд. Ғояву таълимоти онҳо то даврони муосир пайравони зиёде дошта, аз ҷониби бисёре аз гуруҳҳои ифротгарову тундрав дастгирӣ меёбад.

Бархе муҳаққиқону донишмандони Асрҳои Миёна бар онанд, ки қарматиён, рофизиён ва амсоли инҳо ба хогири расидан ба ҳадафҳои худ аз хунрезии ғоратгарӣҳои оммавӣ даст намекашиданд, ба қорвонҳои тоҷирон ва ҳоҷиён ҳамлавар мешуданд. Меъёрҳои динӣ ва ғояҳои ахлоқии қарматиҳо бо таълимоти бунёдии ислом муҳолифати ошкоро доштанд [187, с.15]. Аммо мо наметавонем бо ин андешаҳо розӣ шуд, зеро ин фирқаҳои ба ном ифротгароро ҳуди низоми хилофат, ки халқҳои истилошударо зулму ситам мекард, ба вучуд оварда буд ва онҳо зери парчами ислом барои озодии ватану қавми хеш мубориза мекарданд. Дигар ин ки, азбаски ислом аз ибтидо бо зарби шамшер густариш меёфт, экстремизму терроризм нисбати дигарандешон ва озодихоҳон ҳамеша ҳамқадами ислом буд ва мебошад.

Дар ҷаҳони муосир ва алахусус дар Тоҷикистон, баъзе гуруҳҳои тундраву ифротгаро таълимот ва ҳадафҳои муғризонаи худро зери пардаи ислом пинҳон нигоҳ дошта, исломро бо мақсадҳои ғарзнокӣ сиёсии худ истифода мебаранд; онҳо исломро бо сиёсат пайваستا, онро барои расидан ба ҳадафҳои сиёсии хеш истифода мебаранд, ки ин ҳадафҳои онҳо ҳаргиз ба манфиати кишвар ва мардуми мо намебошад [12, с.281].

Муборизаҳои сиёсӣ дар Тоҷикистон дар раванди бозсозӣ дар собиқ Давлати Шуравӣ оғоз гардида, ҳангоми касби истиқлолият ба шиддат боло рафтанд. Нерӯҳои мухталиф (аҳзобу ҳаракатҳо ва иттиҳодияҳо)

боварӣ доштанд. Аввалин шӯриши хуррамиён бар зидди хилофати араб солҳои 778 ва 808 рух дод. Хуррамиён дар шӯриши Абумуслим (747-750), Сумбод (755), шӯриши Байрақдорони Сурх (778/779), Муқаннаъ (охири асри 8) ва Бобак (асри 9) ширкат варзиданд.

зухур карданд, ки барои озодии комили давлату миллат мубориза мебуданд. Дар оғози фаъолияти худ онҳо тавонистанд, ки ба забони тоҷикӣ мақоми давлатӣ бидиҳанд. Соли 1989 «Қонун дар бораи мақоми давлатии забони тоҷикӣ» қабул гардид. Аммо чомеаи Тоҷикистон дар ин ҳангом ба гуруҳҳои зидди ҳамдигар тақсим шуд, ки яке муътадилпеша ва дигар ифротгаро буданд. Гуруҳи нахусти муътадилпеша (миёнаравон, консерваторҳо) ходимони солхӯрдаи ҳизбӣ, зиёиён ва намояндагони хочагиҳои деҳот буданд, ки дар дастгоҳу сохторҳои давлатию ҳизбӣ фаолият меварзиданд [217].

Бешубҳа, истилоҳоти «ифротгароии исломӣ», «тундгароии исломӣ» ва «терроризми исломӣ» падидаҳои нав набуда, дар таърихи ислом вобаста ба вазъи сиёсӣ иҷтимоӣ пайваста зухур меёфтанд. Ба андешаи мо ифротгароӣ, тундгароӣ ва терроризми падидаҳоианд, ки дар шакли ҳаракатҳо ва созмонҳои гуногуни сиёсӣ ифротгаро вучуд доранд, ки муассисашон душманони мусулмонон буда, дар ҷаҳони ислом манфиатҳои хешро доранд ё гурӯҳҳои мебошанд, ки барои ҳокимияти сиёсӣ мубориза мекоранд. Суистифодаи таълимоти динӣ аз ҷониби гурӯҳҳои манфиатҳои ҳамеша идома хоҳад ёфт ва танҳо ваҳдати миллату давлатҳо, сулҳи кулли башариёт ва ваҳдати оммаи мардум хатари онро метавонад аз байн бурд. Ғоя ва амалҳои, ки аз оғози ислом ва дар асрҳои миёна дар ислом ва равияи фирқаҳои исломӣ вучуд дошт, гурӯҳҳои манфиатдор ҳамеша ба манфиати худ истифода мебуданд ва имрӯз ҳам ифротгароии исломӣ, ки ҳосили он терроризм аст, дар хизмати ин гурӯҳҳо қарор дорад, ки аз исломи сиёсӣ сарчашма мегирад. Яке аз омилҳои бозмондагии ҷаҳони мусулмонӣ низ дар ҳамин исломи сиёсӣ мебошад, ки барои ифротгароии динӣ ба ҳайси заминаи ғоявӣ хизмат мекунад. Бинобар он, қудратҳои ҷаҳонӣ ва шарикони стратегии онҳо барои мавҷудияти низомҳои дунявӣ дар ҷаҳони ислом манфиатдор нестанд. Зеро низомҳои дунявӣ метавонанд шиддати паҳншавии афкори ифротиро дар чомеа заиф созад ва ба рушди давлати дунявӣ монеъ

гардад. Беҳуда нест, ки қудратҳои ҷаҳонӣ ҳам аи он табаддулотхое, ки дар кишварҳои мусулмонӣ аз берун ташкил карданд, бо дасти гурӯҳҳои ифротӣ анҷом доданд, чуноне ки дар Миср, дар Сурия, Ироқу Либия ва ғайрарух дод.

Албатта дин метавонад ва бояд бунёдгари бошад, яъне он бояд ба усулҳои бунёдии худ исрор варзад. Масалан, усулҳои бунёдии дини масеҳӣ бовар доштан ба таслиси Худо (сегона будани Худо: Худо, Рухулқудс ва Исо (а), салиб доштану салиб кашидан ва ғ. мебошад; усулҳои бунёдии дини ислом: имон доштан ва шаҳодат додан ба ягонагии Худо ва ба пайғамбар ҳамчун расули Ӯ, ба Қуръон ҳамчун китоби Худованд, ба рӯзи растохез ва ғ. дар байни ин усулҳо масъалаи тавҳид барои дин аҳамияти аввалиндарача дорад ва ба сабаби бисёррандеширо рад кардан хусусияти сиёсӣ дорад. Ин усулест, ки динҳои яктопарастӣ бар асоси онҳо бунёд ёфтаанд. Аз ин ҷост, ки тавҳид моҳиятан падидаи сиёсӣ ва ба таври мустақим ё ғайримустақим бо сиёсат иртибот дорад ва ҳар қадаре, ки дин дар масоили иҷтимоӣ реша давонад, он ҳамон қадар сиёсӣ шуданаш мумкин аст [39, с.97; 119, с.396].

Охири асри XIX ва оғози асри XX чунбишҳо, ҳаракату созмонҳои ифротгароӣ фаъолияти худро дар сатҳи минтақавӣ ва ҷамъиятӣ ба роҳ монданд. Дар замони нав бо истифодаи технологияҳои коммуникатсиониву иттилоотӣ фаъолияти ифротгароӣ дар сатҳи минтақавию миллӣ-давлатӣ ва сатҳи ҷаҳонӣ зоҳир гардида, ба чунбишу ҳаракатҳои байналмиллалӣ ифротгароӣ табдил ёфтанд. Ҷомеаи байналмилалӣ дар ҳодисаҳои ҷанд соли охири Сурия, ки дар он ҷо созмони террористии «Давлати исломӣ» ва дигар созмонҳо ва ҳаракатҳои ифротгароӣ таъсис ёфтанд, ба ин мушкилот дучор омадаанд.

Пайравони ин чунбишу ҳаракатҳо ва созмонҳо дар даврони кунунӣ идеология ва мавқеи худро ҳифзу тарғиб ва ташвиқ менамоянд, одамонро ба доираи фаъолиятҳои худ ҷалб сохта, тарафдорони худро

дар ҷомеаи иттилоотӣ зиёд менамоянд. Ин вазъият зухуроти нав ба нави ифротгароиро барои ҷомеа эҷод карда, барои ҷомеаи мо таҳдиду хатарҳои хатарнокро ба миён хоҳад овард. Баррасӣ ва таҳлили вазъияти сиёсии ҷаҳони муосир гувоҳи он аст, ки ифротгароӣ дар байни ҷавонон афзуда истодааст. Ин падидаи номатлуб, ки бештар аз тарафи созмону ҳаракатҳои бонуфуз мавриди истифода қарор меёбад, шуури ҷавонро вайрон карда, ба душманони фарҳангу миллати худ табдил дода истодааст. Насли нави имрӯз дар муҳити бемасъулиятию бадахлоқӣ, зӯрварию тоқатнопазирӣ ва худмехварию худхоҳӣ ба камол расида истодааст. Бинобар ин, барои ҷомеаи Тоҷикистон, ҷавонон ҳамчун манбаи хатарноки эҳтимолии ифротгароӣ ва терроризм шуда метавонанд.

Доираи пайдоиш ва таъсири созмону ҳаракатҳои ифротгароӣ террористӣ дар шароити Тоҷикистон хеле васеъ аст. Таҳлили заминаҳо ва омилҳои пайдоиши созмон ва ташкилотҳои ифротгароӣ ва террористӣ дар Тоҷикистонро таҳлил намуда, метавон қайд намуд, ки заминаҳои мушаххаси пайдоиш ва инкишофи созмону ҳаракатҳои мухталифи ифротгароӣ террористӣ дар кишвар вучуд дорад. Омилҳои беруна ва дохилии ташаккул ва инкишофи чунин созмонҳо тақсимбандӣ шудаанд. Дар доираҳои илмӣ, шартан метавон тарафдорони муносибати бартарии омилҳои берунаро ҷудо намуд [231, с.6].

Ташреҳу тавзеҳи омилҳо ва сабабҳои пайдоиш ва интишори ифротгароии динӣ-сиёсии як дини ҷомеаи муайян боиси зухури ин падидаи номатлуб дар дигар дину ҷомеа буда наметавонад, зеро ҳар як ҷомеа ва дини дар он ҳукмфармо ҳосиятҳои хосси худро дорад ва фақат бо воситаҳои ба онҳо хос ислоҳпазир хоҳанд буд.

Чунин андешаро муҳаққиқи тоҷик Маҳмадизода Н.Д. низ ҷонибдорӣ менамояд. Ба андешаи ӯ зохиршавии шаклҳои гуногуни ифротгароӣ ба хусусияти хосси инкишофи ҷомеаи Тоҷикистон вобастагӣ дорад. Ин равандро бо якчанд далел метавон шарҳ дод. Якум, камабизоатӣ, ки

ҷомеаи тоҷик дар марҳилаи ниҳоии баратараф кардани он буда, ҳалли ин масъала вазифаи аввалиндараҷаи ҷомеа ва ҳукумат мебошад. Дуюм, фасод ҳамчун мураккабтарин масъалаи иҷтимоӣ ба амнияти миллӣ хатар эҷод карда, накуҳилоии ҷомеаро халалдор менамояд. Барои пешгирии фасод ва нигилизми ҳуқуқӣ бояд низоми судӣ ва ниҳодҳои қудрати мустаҳкам карда шаванд. Вақте ки низоми судӣ ва сохторҳои давлатӣ суҳт амал менамоянд, дар ҷомеа гуруҳҳои марказгурез сар боло мебардоранд. Гуруҳҳои динӣ-ифротгарой ва террористӣ барои ноил шудан ба мақсадҳои вайронкоронаи худ ин ҳолатро ба нафъи худ истифода мебаранд. Маълум аст, ки гуруҳҳои динӣ-ифротгарой ва террористӣ барои пур кардани сафҳои худ ва бурдани қорҳои тарғиботию ташвиқоти бар зидди давлату ҷомеа, қишри камбизоату қашшоқи ҷомеаро ба қор мегиранд. Гуфтан мумкин аст, ки мубориза бо камбизоатӣ ин пешгирии сабабҳои паҳншавии ифротгароии динӣ-сиёсӣ мебошад [90, с.259-260].

Пайдоиш ва рушди созмону ташкилотҳои ифротгарой дар даврони қунунӣ аз таъсири омилҳои берунию дохилӣ вобаста мебошад. Баррасии манбаъҳои муътамади илмӣ ифодагари он аст, ки дар аксар маврид муҳаққиқон нақши омилҳои берунаро нахустдараҷа мепиндоранд. Ҷарчанд нақши омилҳои беруна дар зухурёбӣ ва инкишофи ифротгароии динӣ-сиёсӣ қашмрас мебошад, аммо омилҳои асосии зухури ифротгароии динӣ-сиёсӣ дар қишварамон метавон гуфт, ки хусусияти дохилӣ доранд. Бухрони иқтисодӣ, ба яғмо бурдани воситаҳои моддӣ, шаклҳои нодурусти тақсмоти молиқият ва ғайриқонунӣ ба даст овардани захираҳои миллӣ дар доираи хусусигардонӣ ва амсоли инҳо аз қумлаи омилҳои дохилӣ ба шумор мераванд. Ҷамчунин поён рафтани сатҳи ҳаёти мардум, афзудани тафриқаи иҷтимоӣ ва авҷ гирифтани бемуҳофизатии ҳуқуқию иҷтимоӣ ва иқтисодии шаҳрвадон ҳам метавонад омилҳои мазқурро афзоиш диҳад. Аз қумла сабабу омилҳои асосии ба фаъолияти ифротгарой рӯй овардани баъзе гуруҳҳои иҷтимоӣ

паст шудани сатҳи зиндагии аҳоли дар оғози солҳои 90-уми асри XX ва норушан гардидани дурнамои иҷтимоии бештари мардум пиндошта мешавад. Омилҳои мазкур аҳолиро водор намуд, ки роҳҳои наҷот аз бӯҳрони иқтисодию молиро ҷустуҷӯ кунанд. Бешубҳа, шароити зӯхурёфтаи норозигии гуруҳҳои махсуси ҷомеаҳо эҷод кард ва ин гуруҳҳо аҳолиро бар зидди сохтори давлату ҳукумат барангехт. Дар ин шароит одамон, пеш аз ҳама, ба созмону ташкилотҳои оппозитсионӣ рӯй меоранд, ки дар ин созмону ташкилотҳо ба сифатҳои ахлоқӣ ва зеҳнии шахсият таъҷибнамо менамоянд. Чунин ҳолат, албатта ба некуаҳволии доираи васеи оммаи мардум низ таъсири назаррас расонид ва омилҳои муҳимми шиддатнокии иҷтимоӣ ва тафриқаи иҷтимоӣ дар ҷомеа гардид. Ин вазъият, ки хусусияти иҷтимоӣ-иқтисодӣ касб карда буд. Ғайр аз ин, чунин ҳолати иҷтимоӣ-иқтисодӣ метавонад омилҳои дигари шиддатнок гардидани вазъиятро дар Тоҷикистон ба миён оварад, ки дар асоси рушд ва васеъ гардидани метавонанд сабаб ва шароити мустақили фаъолгардии экстремизми динӣ-сиёсӣ гарданд. Ба чунин сабабҳо метавон афзоиши муборизаи сиёсӣ, зиддиятҳои миёни режими сиёсӣ ва оппозитсия, ҷудоихоҳии этникӣ ва диниро шомил намуд.

Омилҳо ва сабабҳои зӯхури ифротгарӣ барои ҳар як давлату ҷомеа метавонад гуногун ва ба ҷандин шароитҳои объективӣ субъективӣ вобаста бошад. Аз ин рӯ, метавон гуфт, ки вазъияту шароити хос барои зӯхури интишори ифротгарӣ вучуд дорад, ки амалан дар ҳар навъ давлату ҷомеа истифода бурда мешаванд. Ба гунаи мисол Д. Олшанский зӯхур ва интишори ифротгароиро аз ин омилҳо вобаста меонад: бӯҳрони иқтисодию иҷтимоӣ, поин рафтани сатҳи зиндагии бештари мардум, ивазгардидани ӯ дигар шудани сохтори ҳокимияту ниҳодҳои сиёсӣ, масъулиятношинии инҳо дар ҳалли масъалаҳои инкишофи ҷомеа, фишороварӣ ба дигарандешону мухолифони сиёсӣ ва таъқиби онҳо аз ҷониби мақомоти давлатӣ, зулму ситами миллӣ ва ғ. [113, с.225]. Маҷмӯи ин омилҳо наметавонанд зӯхуроти амали ифротгароиро шарҳ диҳанд,

зеро дар ҳар як ҳолати алоҳида ифротгароӣ дар давлат ва ҷомеаи мушаххас, ҳамчун омилҳои алоҳида мавриди амал қарор мегиранд. Таҳлилу баррасии омилҳои мазкур дар бораи сабабҳои зуҳури ифротагоӣ дар ҷаҳони муосир фақат иттилооти умумӣ дода метавонад. Бино бар асоси маҷмӯи омилҳо ва сабабҳои ёдрасшуда, ки зуҳури ифротгароиро муайян менамоянд, ба ин натиҷа расидем, ки ифротгароӣ дар марҳалаи бесуботи сиёсӣ, заиф гардидани фаъолияти ниҳодҳои давлатӣ, баҳусус ҳангоми ба бӯҳрони иқтисодию сиёсӣ ва фарҳангӣ гирифтӣ гардидани ҷомеа авҷ хоҳад гирифт.

Бархе муҳаққиқони соҳа сабабҳо, омилҳо, зуҳурёбӣ ва инкишофи ифротгароиро дар паст будани фарҳанги сиёсӣ ҳуқуқи аксарияти мардум, аз масъулиятношиносии низоми дохилию байналмилалӣ ва бесамарии он дар мубориза бо зуҳуроти ифротгароӣ, афзоиши муносибатҳои байни давлатҳои миллатҳо, боло гирифтани бӯҳрони иҷтимоӣ ва амсоли инҳо иборат медонанд [16, с.40-41].

В. Кротти – муҳаққиқи амрикоӣ ба ин назар аст, ки донишмандон ва сиёсатмадороне, ки ба баррасию омӯзиши сабабу омилҳои зуҳури терроризму ифротгароӣ машғуланд, бояд аз маҳдудаи андешаҳо ва таҳлилҳои кухнашуда даст кашанд ва дар назар дошта бошанд, ки гуруҳҳои махсуси ҷомеа, аҳзоб ва иттиҳодияву ҷунбишҳо ва ҳаракатҳои иҷтимоӣ фақат ба хоҳири гирдоварии сарват ва мансабҳои давлатию имтиёзоти иҷтимоӣ ба мубориза бармехезанд [269, с.17]. Яъне, омили иқтисодӣ-иҷтимоӣ дар ҳар як ҷомеа нақши аввалиндарачаро мебозад.

Ёдовар бояд шуд, ки зуҳурёбӣ, ташаккул ва инкишофи ҷунбишҳо, созмону ҳаракатҳои ифротгароӣ-террористӣ бидуни шубҳа маҳсули муҳолифати геополитикии абарқудратҳо мебошад. Бино бар ин, гоҳҳо барои ба манфиати худ ҳал кардани ҳадафҳои муайяни геополитикӣ, ҷунбишу созмонҳо ва ташкилотҳои ифротгароӣ-террористӣ ба таври сунъӣ таъсис дода мешавад. Дар робита бо ин, А. Игнатенко чунин мешуморад, ки ғояҳои ифротгароӣ, ки дар осори динии салафия мавҷеъ

дошта, ҳангоми авҷгирии муҳолифатҳои сиёсату динӣ дар ҷомеа, имкондоранд хусусияти мутаҷалли ва амалиро ба худ гиранд, дар ҳолате, ки шароити иҷтимоиву иқтисодӣ ва сиёсии тундгароӣ ва ифротгароӣ ҷой надорад. Дар чунин ҳолат тундгарошавии ҷомеа аз рӯи тарҳҳои зерин амалӣ мегардад: шиддатнок гардидани масъалаҳои иҷтимоӣ-иқтисодӣ ва дохилии сиёсӣ, ҷустуҷӯи ифодакунии идеологӣ, тундгароии исломӣ; ташвиқи тарғиби ғояҳои салафӣ.

Баррасии даврони муайяни рушди таърихӣ гувоҳи он аст, ки омилҳои динӣ дар амалӣ намудани манфиатҳои ҷуғрофӣ-сиёсӣ ҳамеша истифода мегардид. Чунин истифодабарии омилҳои динӣ, дар доираи муҳолифатҳои геополитикӣ, дар шароити имрӯза хеле васеъ гардидааст. Муборизаи сиёсату идеологии байни Амрико ва Иттифоқи Шуравӣ ва пошхӯрии дуҷумин ба тағйиротҳо ва дигаргуниҳои назарасе оварда расонид, ки аз бисёр ҷиҳат ба авҷгирӣ ва интишори ифротгароӣ ва рушду нумуи созмону ташкилотҳои ифротгароӣ мусоидат намуд. Дар бунёд ва дастгирии созмону ташкилотҳои ифротгароӣ ва террористӣ, асосан бунёд намудани монеаҳои табиӣ дар паҳншавии идеологияи тарафи муҳолиф ва мустаҳкам намудани таъсири геополитикии худ пайгирӣ карда мешуд.

Дар давраи гузариш дар марҳилаи имрӯзаи таърихи ҷомеаи тоҷик, ки ба душвориҳои маълуми иҷтимоӣ-сиёсӣ дучор омадааст, ба таври воқеӣ ҳолати муайяни муқовимат ва эътирози пардапӯшоии иҷтимоӣ ба мушоҳида мерасад, ки ин раванд метавонад ҳолати махсуси шуури оммавии идоранашавандаро ташаккул диҳад. Барои ҳолати мазкур баҳои нобаробари воқеият хос буда, дар он руҳияи нобоварӣ, дилшикастагӣ, тарсу бими иҷтимоӣ, қаҳру ғазаб ва асабоният васеъ паҳн мегардад. Дар чунин шароит даъватҳои ифротгароӣ барои иҷрои амалҳои эътирози иҷтимоӣ ба осонӣ пазируфта мешаванд [90, с.115].

Ҳамин тариқ, метавон гуфт, ки аксарияти созмону ташкилотҳои ифротгароӣ ва террористии исломӣ дар натиҷаи афзудани нуфузи

Амрико ва интишори идеологияи коммунизм дар Шарқи Миёна ва умуман ҷаҳони садаи ХХ зухур карда, ривоч ёфтаанд. Ба мақсади истехкомбахшии мавқеи худ ва аз манотиқи исломӣ берун рондани Давлати Шуравӣ Амрико қариб дар аксарияти давлатҳои мусулмонӣ ҷунбишҳо, созмону иттиҳодияҳо ва ташкилотҳои ифротгароию террористиро бунёд карда, онҳоро аз ҷиҳати молиявӣ дастгирӣ намудааст. Ногуфта намонад, ки ҳарчанд Амрико худро дар назария ҳамоҳангсози мубориза бар зидди ифротгароӣ ва терроризм вонамуд месозад, вале дар амал ба бунёди ин ҷунбишҳову созмонҳои ифротгароӣ ва террористӣ машғул аст. Иттиҳоди Шуравӣ низ дар рушди ифротгароӣ ва терроризми саҳми арзанда гузоштааст. Масалан, паҳн ва рушд бахшидани ифротгароӣ ва терроризм дар Осиёи Марказӣ натиҷаи даҳолати Иттиҳоди Шуравӣ ба инкишофи вазъият дар Афғонистон мебошад.

Дар натиҷаи ин низоъ дар кишварҳои Осиёи Марказӣ ва Шарқи Наздик чандин созмонҳо, ҷунбишҳо ва ташкилотҳои ифротгароии динӣ-сиёсӣ, ба мисли «Ҳизбу-т-таҳрир ал-исломия» (ҳизби поксозии ислом), «Ҷамоату-л-муслимин» (соли 1978 ба «Ат-такфир вал-ҳиҷра» ивази ном кард), «Ал-ҷиҳод ал-муқаддас» (ҷиҳоди муқаддас) дар Миср зухур гардида, ташаккул ёфтанд [252, с.194]. Ғайр аз ин, дар Лубнон «Ҳизбуллоҳ» ва дар Фаластин «Ҷиҳоди исломӣ» пайдо шуданд [56, с.24]. Мочароҳои номбаршуда, мисоли равшани робитаи байни ифротгароии динӣ-сиёсии исломӣ ва рақобати геополитикӣ, ба мисли мочарои ҳарбиву сиёсии Афғонистон, ба ҳисоб меравад. Бояд гуфт, ки дар оғози ин маҷарову низоъ таъсири Давлати Шуравӣ ба равандҳои сиёсии ин кишвар дар муқоиса бо Амрико – рақиби сарсаҳти Маскав хеле бузургтар буд.

Бузургтарин омили берунаи ташаккулёбӣ ва рушди ҷунбишу созмонҳо ва ҳаракатҳои ифротгароӣ-террористӣ дар Тоҷикистон раванди ҷаҳонишавӣ (глобализатсия) ба шумор меравад. Оғози асри ХХ ҷунбишҳо ва ҳаракатҳои гуногуни эътирозӣ қариб дар аксарияти

кишварҳои ҷаҳон ҳамчун ҷавоб ба таҳдидҳои ҷаҳонишавӣ зухур кардаанд. Бархе донишмандон ба ин назаранд, ки терроризм, ифротгарӣ ва фундаментализм анвои мухталифи эътироз ба муқобили натиҷаҳои манфии ҷаҳонишавӣ мебошад, ҳарчанд ин андеша баҳсталаб аст. Зеро ИМА ва кишварҳои ғарбӣ мубориза бо терроризмро дар тамоми ҷаҳон вазифаи аввалиндараҷаи худ эълон дошта, дар асл гуруҳҳо ва ташкилотҳои ифротгароиро ташкил доданд ва ҳамачониба дастгирӣ карданд. Баъзе кишварҳои исломӣ бо амру фармонҳои ИМА ва кишварҳои аврупоӣ дар Тоҷикистони навистиклол ҷараёнҳои гуногуни ифротгароӣ террористиро озодона ҳимоят ва дастгирии молиявӣ намуданд ва ба онҳо кумаки сиёсӣ-итилоотӣ расониданд. Пӯшида нест, ки кумаки ҳаматарафаи давлатҳои ғарбӣ, бахусус ИМА ва баъзе кишварҳои мусулмонӣ ба гуруҳову ташкилотҳои ифротгароӣ террористӣ дар даҳсолаҳои ахир афзуда, фаъолияти таҳрибкоронаи онҳоро боло бурда истодаанд ва амнияти кишвари моро зери хатар мегузоранд. Ин гуруҳҳо ва ташкилотҳои ифротгарӣ бо фаъолияти амалҳои мухталифи ифротгароӣ худ нуфузу обрӯи кишварамонро дар арсаи байналмилалӣ коҳиш медиҳанд. Собит гардидааст, ки ҷанги шаҳрвандиро дар Тоҷикистон гуруҳҳои мазкур бо дастгирии кишварҳои аврупоӣ ва ИМА ташкил кардаанд, яъне он ҷанги таҳмилӣ будааст. Бархе давлатҳо бахусус Покистон, Афғонистон, Арабистони Саудӣ ва Эрон дар низои байни тоҷикон ва воқеаҳои сиёсӣ-иҷтимоӣ солҳои 90-и садаи XX дар Тоҷикистон мустақиму ғайримустақим ширкат варзидаанд. Белокренитский В. Я. муҳақиқи рус ба ин андеша аст, ки сарвазирӣ Покистон Зиёулҳақ мақсад дошт, ки таъсири давлати худро ба кишварҳои Осиёи Марказӣ вусъат бахшад ва албатта, дар ин кор ӯро ИМА ва баъзе кишварҳои Аврупою арабӣ барои пиёда кардани манофеи геочуғрофиашон (бахусус аз ин минтақа танг карда баровардани нуфузи Руссия) дастгирӣ мекарданд. Ин таъсирасонӣ, албатта, тавассути гуруҳҳои ифротгарову тундгаро ба роҳ монда мешуд, ки дар он даврон

фаъолияти эшон дар Тоҷикистони тозаистиклол бисёр авҷ гирифта буд [37, с.34-50].

Чуноне ишора рафт, баррасии вазъияти сиёсӣ, иқтисодӣ ва фарҳангии чанд даҳсолаи охир гувоҳи он аст, ки раванди ҷаҳонишавӣ ва яғонашавии фазои фарҳангиву тамаддунии ҷаҳони муосир, бахусус олами иқтисодию сиёсӣ (тибқи амсилаҳое, ки аз рӯи нақшаҳои аз ҷониби ИМА ва кишварҳои ғарбӣ муқаррар гардида аст), шаклҳои гуногуни эътирозро ба вучуд овардааст. Ба андешаи мо, зиддияту муқолифат дар асоси нишондиҳандаҳои сиёсӣ, иқтисодӣ, идеологӣ ва динӣ раванди табист. Зиддияту муқолифати мазкур дар раванди ҷаҳонишавӣ омилҳои хусусиятҳои фаромиллӣ дорад ва аз сарҳадоти мазҳабӣ, этникӣ, географӣ вобастагӣ надорад. Бояд зикр кард, ки дар вазъияти кунунӣ яке аз муқолифони асосии раванди ҷаҳонишавӣ ҷунбишҳо, ташкилотҳо ва созмонҳои гуногуни ифротгарой ва тундгароии мазҳабӣ ба шумор мераванд. Яъне, ҷаҳонишавӣ бо нақшаҳои худхоҳонаи умумичаҳонии худ аз тарафи бештарини раҳбарони кишварҳои исломӣ ҳамчун таҳдиди воқеӣ ба аркони тамаддун ва суннату анъанаҳои динию миллии кишварҳои мусулмонӣ қабул карда мешавад. Бинобар ин, дар ҷаҳони ислом тасодуф нест, ки равандҳои ҷаҳонишавӣ сабаби болоравии эҳсосоти зиддиғарбӣ, напазируфтани фарҳанг ва тарзи ҳаёти ғарбиро ба бор овардааст, ки боиси афзоиши амалу фаъолиятҳои ифротгароию тундравӣ дар минтақа гардидааст.

Бо боварии метавон гуфт, ки исломе, ки мардуми аҷам, ба хусус мардуми тоҷику форс, ташаккул доданд дини сулҳпарвар, таҳаммулпазир аст, ки бар пояҳои инсонгарой ва башардӯстӣ бунёд ёфтааст. Аммо ҷараёнҳо, созмонҳои динӣ-сиёсӣ, ки имрӯз вучуд доранд, исломро ҳамчун силоҳи ғоявӣ худ алайҳи ҷомеаҳо ва давлатҳои дунявӣ истифода мекунанд. Барои пешгирӣ ва рафъи ифротгарой, пеш аз ҳама ваҳдату яғонагии мардуми кишвар, баланд бардоштани сатҳи илму маърифати аҳли ҷомеа ниҳоят зарур аст. Зеро сабабҳои бисёр ҷиддии сар

задани чанги шахрвандӣ дар кишварамон набуди ваҳдати миллӣ, адами хувияти миллӣ ва ҳамгирии ҳақиқии ҷомеа, бӯҳрони амиқи маънавии иҷтимоии ҷомеа, авҷ гирифтани ифротгарии динӣ-сиёсӣ дар натиҷаи паст будани сатҳи донишу биниши мазҳаб ҳанафӣ ва ҷи илмии мардум, баҳусус ҷавонон, дар аввали солҳои 90-ум садаи ХХ будааст.

Ҷаҳон дар арафаи бӯҳрони нави иқтисодӣ қарор дорад ва метавон пешгӯӣ кард, ки хуруҷи ифротгароён дар тамоми ҷаҳон шиддат хоҳад гирифт. Аз ин рӯ, дар ин вазъияти бӯҳронӣ, чуноне ки Пешвои миллат, Президенти кишвар Эмомалӣ Раҳмон ҳамеша таъкид менамояд, зиракии сиёсиро набояд аз даст диҳем ва барои пешгирии авҷи анвои гуногуни ифротгароӣ тамоми ҷораҳои заруриро андешем. Бешубҳа, дар ин раванд муҳаққиқон бояд нақши калидиро бозанд. Ҳангоми муқовимат бо ифротгарии динӣ-сиёсӣ ҳамчун яке аз хатарҳои мудҳиш ба амнияти миллию фарҳангии кишвар бояд афзалиятҳо ба тадбирҳои пешгирикунанда вобаста ба ташаккули шуури таҳаммулпазирии диндорон дар асоси талаботҳои арзишҳои исломи ҳанафӣ ва арзишҳои миллию дунявӣ дода шаванд, ки ҳадафи онҳо дар таҳаммулпазирӣ ва ҳамдигарфаҳмии мазҳабҳо равона шудаанд [90, с.209].

Ҷумҳурии Тоҷикистон ба раванди ҷаҳонишавӣ ворид шуда, фақат бахшҳои алоҳидаи пешрафти илмӣ-техникии ҷаҳонро аз худ намудааст ва аз раванди ҷаҳонишавӣ, ки тамоми ҷаҳонро фаро гирифтааст, каме дур мондааст. Агар кишвар дар рақобати соҳоти мухталиф бо кишварҳои минтақа ҷои сазоворро ишғол накунад, аз рушди умумии ҷаҳонӣ қафо хоҳад монд. Ин маънои онро дорад, ки фаъолияти ҳаракатҳои ифротгарии динӣ таҳти шиорҳои исломӣ дар Тоҷикистон ва ҳам дар маҷмӯъ дар минтақа суст нахоҳад шуд, зеро мушкilotи асосии иҷтимоии рушди иҷтимоӣ, ки ин падидаҳо ғизо медиҳанд, дар марҳилаи ташаккул ва ҳаллу баррасӣ қарор дорад.

Ҷаҳонишавӣ ва байналмилалӣ шудани ифротгароӣ далели раднопазирест, ки имрӯз тамоми ҷаҳон бо он рӯ ба рӯст. Ифротгароӣ ва

шакли шадидтари он терроризм аз доираҳои маҳаллӣ хеле фаротар рафта, дар ибтидои асрҳои XX ва XXI хусусияти байналмилалӣ ва ҷаҳонӣ пайдо кардааст. Ин падидаи манфуру номатлуби ҷаҳонӣ дар заминаи ҷаҳонишавӣ, коҳиш ёфтани назорати давлат дар каламрави худ ва ҳамзамон афзоиши бесобиқаи имконоти таъсир ба қорҳои дохилии як кишвари мушаххас ва ҷомеаи ҷаҳонӣ дар маҷмӯъ фаҳмида мешавад, ки аз ҷониби дигар субъектҳои муносибатҳои байналмилалӣ, аз ҷумла ташкилотҳои ифротгарой низ истифода бурда мешавад. Дар маҷмӯъ, ифротгарой ҳамчун зухуроти мазҳабӣ ва сиёсӣ, посухест ба мушкилоти ҷаҳонишавӣ.

Пошхӯрии Давлати Шуравӣ падидаҳои ба монанди афзоиши нархҳо, афзоиши бекорӣ, тангии бозори дохилӣ, гузариш ба иқтисоди бозоргонӣ ва аз он дур кардани истехсолкунандагони ватанӣ, мушкилот дар шароити ташаккули соҳибқорӣ миллий, афзоиши ҷиноятқорӣ дар иқтисодиёт ва ғайра заминаи зухуроти ифротгароии динӣ гардиданд. Дар шароити маҳдуд будани имкониятҳои молиявӣ, моддӣ-техникӣ, захиравӣ ва ғайра, ки ба оқибатҳои вазнини иҷтимоӣ оварда мерасонад, заминаи ташаннучӣ ҷомеа фароҳам меоянд ва заминаҳои иҷтимоии ифротгароии динӣ-сиёсӣ ва ҳаракатҳои ба он мансубро эҷод месозанд.

Омилҳо ва сабабҳои иқтисодӣ, иҷтимоӣ сиёсӣ ва динии зухури ифротгароии динӣ-сиёсӣ дар ҷомеаи мо, ки боиси тағйироти радикалӣ мегардад, инҳоянд: шиддат гирифтани муноқишаҳои иҷтимоӣ-гуруҳӣ дар асоси тақсимои моликияти ҷамъиятӣ ва даромади иҷтимоӣ, ки дар асоси он баъзе гуруҳҳои иҷтимоӣ барои истисмор кардани гуруҳҳои дигари иҷтимоӣ саъйю талош мекунанд; парокандагии сиёсӣ, паст будани шуури сиёсии ҷомеаи, сатҳи пасти маърифати ҷавонон, бекорӣ, камбизоатӣ дар байни қишрҳои фаъоли аҳоли, алахусус ҷавонон, набудани эътимод дар байни ҷавонон барои беҳтар шудани вазъи молиявии онҳо, ҷанги шаҳрвандӣ ва оқибатҳои даҳшатноки он, аз даст додани ғояи миллий ҳамчун ҳастаи сиёсии ҷомеа, заиф шудани пояҳо ва ниҳодҳои ҳокимияти

давлатӣ, хира шудани сохтори сиёсии ҷомеа, вайрон шудани пояҳои ахлоқӣ, қонуншиканиҳо, фасод, густариши таблиғоти гурӯҳҳои ифротгароии динӣ-сиёсӣ тавассути ВАО ва интишори адабиёти ифротгароӣ, дастрасӣ надоштани баъзе ҷавонон ба таҳсилоти олии фарқгузориҳои қавмӣ-қабиллагӣю авлодӣ, ҳизбҳо ва ҷунбишҳои муҳолиф, ки намояндагони қишрҳои алоҳидаи иҷтимоиро ташкил медиҳанд ва ба ҳайати ҳукумат ба қадри кофӣ шомил нашуданд ва тасмими шикастани низоми мавҷударо доранд ва ғ.

Дар Тоҷикистон озодона метавон таълимоти олии динӣ гирифт, масҷидҳо бозанд ва дар онҳо руҳонияти исломӣ аз мазҳаби ҳанафӣ ва усулу таълимоти башардӯстонаи он пуштибонӣ мекунад. Аммо созмонҳои гуногуни ифротгароии динӣ-сиёсӣ, ки аз хориҷа маблағгузорӣ мешаванд, ин ошкорбаёнро бо мақсадҳои ғаразноки худ истифода мекунанд. Онҳо гӯё мехоҳанд дар асоси Қуръону Суннат ва қонунҳои шариат қадолм як ҷомеае бо номи «ҷомеаи одилонаи исломӣ» бисозанд, аммо дар асл барои хоҷагони хориҷии худ хидмат карда, минтақаи Осиёи Марказиро таҳти назорати ҷуғрофӣ-сиёсии кишварҳои абарқудрат мегузоранд. Таҷрибаи давлатҳои исломӣ дар ҷаҳон гувоҳи он аст, ки кишварҳои абарқудрат мехоҳанд бо ҳар василае, аз ҷумла тавассути ифротгароёни динӣ-сиёсӣ, ки худ тарбият, раҳнамоӣ ва маблағгузорӣ мекунад, ҳукмронии ҷаҳонро ба даст оранд. Дар солҳои 90-уми асри гузашта бисёре аз мушкилоте, ки қаблан танҳо барои кишварҳои «ҷаҳони сеюм» хос буданд, барои Тоҷикистон низ хос шуданд. Мутаносибан, баъзе хусусиятҳои вазъи динӣ ва сиёсӣ, ки қаблан танҳо дар кишварҳои рӯ ба тараққӣ ҷой доштанд, зоҳир шудан гирифтанд. Масалан, шиддат ёфтани зиддиятҳои байниминтақавӣ, зуҳури таҳаммулнопазирии динӣ, тақвияти тамоюлҳои бунёдгароӣ ва ғ.

Тоҷикистони пасошуравӣ бо мавҷи «исломигардонии нав» рӯ ба рӯ шуд, ки дар он як қисми ҷомеаи ноогоҳу камтаҷриба ва ташнаи арзишҳои исломӣ, дар шароити бӯҳрони умумӣ, таълимоти тундгароии

исломии аз берун овардашударо бидуни таҳлилу баррасии оқилона ҷаълона қабул карданд. Ин раванд бо мурури замон бо Эҳёи Мусалмонон дар ҷаҳон рост омад ё идомаи он буд.

Мубориза бо ифротгароии динӣ ҳамчунин бояд бо ёрии тарбияи фарҳанги ҳуқуқии аҳоли, алахусус дар байни ҷавонон сурат гирад. Бояд корҳои фаҳмондадиҳӣ оид ба пешгирии хатари ифротгароии динӣ дар байни аҳоли таъмин карда шаванд. Бояд барномаи амал барои мубориза муқобилият бар зидди таълимот ва ҷаъолияти гуруҳҳои тундрави мазҳабӣ, назари салафия, ҳизбу-т-таҳрир, ваҳобия ва амсоли инҳо қабул карда шавад. Чи тавре ки гуфта шуд, бо сабаби ноогоҳӣ аз таълимоти исломи ҳанафӣ ба ҷомеаи мо таълимот ва фарҳангу ғояҳои динӣ-сиёсии бегона роҳ ёфта, раванди ташаккули худшиносии миллии мардумамон, бахусус ҷавононро, коҳиш додааст ва унсурҳои зиёновар ба ҷаҳонбинии онҳо ворид гардида истодааст. Бинобар ин, маҳз таълимоти дурусти мазҳаби ҳанафӣ, ки аксарияти ҷомеаи кишварамон пайрави онанд ва таҳаммулпазиртарин мазҳаби ислом пиндошта мешавад, ҳамчунин низоми давлатдорӣ дунявӣю ҳуқуқбунёд қодир ба он хоҳад буд, ки заминаи ҳуқуқиро барои ҳифзи арзишҳои миллии ва хотираи таърихӣ муҳайё созад ва ба ташаккули худшиносии миллии шароит фароҳам оварад ва аз пайдоишу густариши таассуботу тундгароӣ ва ифротгароии динӣ дар сатҳи сиёсат пешгирӣ намояд, рушди босуботи ҷомеа ва амнияти онро таъмин гардонад [144, с.117].

Кишвари мо имконоти таҳсил ва рушди таълимоти диниро дорад, ҳарчанд ин соҳа дастгирии ҷиддиро талаб мекунад. Мазҳаби ҳанафӣ яке аз беҳтарин мазҳабест, ки бо арзишҳои бузурги инсонгароӣ, инсондӯстӣ, таҳаммулгароӣ, сулҳу донишписандӣ ораста буда, таълиму тадриси он ба таҳкими пояҳои давлатдорӣ ва арҷгузориҳои фарҳанги миллии қафолати устувор дода метавонад ва дониши бадастовардаи насли ҷавони мо дар ин самт боиси рушду инкишофи ояндаи маънавӣю ахлоқии ҷомеаи мо

хоҳад буд ва харгиз намегузорад, ки холигоҳи фарҳангӣ, мазҳабӣ ва миллӣ-мардумии моро дигарон ба манфиати худ пур кунанд [215].

Сарнавишти ояндаи давлат, бахусус ҷавонони мо нигаронкунанда аст, агар мо ҳар чи зудтар кӯшишҳои худро барои тарбияи ҷавонон, ки зери таъсири ғояҳои харобгари ҷараёнҳои динӣ-ифротӣ ҳастанд, равона насозем. Ба мо зарур аст, ки нуктаҳои муҳими таълимоти мазҳаби ҳанафиро ба мардум расонем, зеро ҷомеаи суннатӣ имрӯз ба ҳамин ниёз дорад. Васоити ахбори омма низ бояд дар раванди корҳои фаҳмондадиҳӣ ҷиҳати пешгирии ифротгароии динӣ дар Тоҷикистон фаъолона ширкат варзанд. Бахусус, тавассути барномаҳои телевизионӣ, бо ёрии саволу ҷавоб моҳияти таълимот, дастурҳо, усулҳои таҳаммулпазирӣ, ҳақиқати мазҳаби ҳанафиро шарҳу тафсир диҳанд. Мақомоти давлатӣ барои ҳамкорӣ бояд аз миёни руҳонияти маъруфи кишвар шахсиятҳои интихоб намоянд, ки ба ҳамкориҳои созанда омода бошанд. Барои дастгирӣ ва пешрафти маърифати дурусти исломӣ тайёр кардани кадрҳои нави руҳоният омода бошанд. Барои диншиносон, устодони мадрасаҳо ва рӯзноманигорони ин соҳа барномаҳои давлатии махсус таҳия кардан ниҳоят зарур аст. Ифротгароӣ барои фаъолияти созанда харгиз талош намеварзад, баръакс барои несту нобуд шудани низоми сиёсӣ, иқтисодӣ, иҷтимоӣ ва фарҳангӣ сабъ мекунад. Аз ин рӯ, бо сабъю талоши дастҷамъонаи ҳукумат ва мардуми кишвари азизамон – Тоҷикистон бояд тамоми анвои гуногуни ифротгароӣ аз байн бардошта шавад, вагарна ин равияи номатлубу манфури ҷомеа сабабгори решакансозии бунёди асолати фарҳангию миллӣ, харобу табоҳгардониҳои ҳамаи соҳоти ҳаёти ҷомеа хоҳад гардид.

§2.3. Роҳҳои пешгирии хатари равияҳои динӣ – ифротӣ ба фарҳанги миллӣ

Ҷумҳурии Тоҷикистон дар мубориза бо ифротгароӣ, тундгароӣ ва терроризм дар ҷаҳони муосир пешсаф буда, бо сиёсати хирадмандона ва пойдору устувори худ барои таъмини суботу амнияти минтақа талошҳои зиёде варзида истодааст. Барои мубориза бо ифротгароӣ, тундгароӣ ва терроризм аз соли 1999 то соли 2023 чандин асноди ҳуқуқии меъёрӣ қабул гардидаанд. Бо ташаббуси Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон 16 ноябри соли 1999 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи мубориза бо терроризм» ба нашр расид. Ҳамчунин 21 ноябри соли 2003 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи мубориза бо ифротгароӣ» ба тасвиб расидааст. Заминаҳои ҳуқуқии устувори мубориза бо ифротгароӣ, тундгароӣ ва терроризмро ин ду қонун барои кишвар фароҳам овард. Кишвари мо яке аз мамлакатҳост, ки дар самти мубориза бо ифротгароӣ, тундгароӣ ва терроризм тадбирҳои мушаххас андешида, онҳоро устуворона ва зина ба зина амалӣ гардонида истодааст. Ғайр аз ин, бо Фармони Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон мӯҳтарам Эмомалӣ Раҳмон соли 2016 «Стратегияи миллии Ҷумҳурии Тоҷикистон оид ба муқовимат ба ифротгароӣ ва терроризм барои солҳои 2016–2020» тасдиқ гардид. Самтҳои асосии сиёсати давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистонро ин стратегия дар самти мубориза ва муқовимат бо ифротгароӣ, тундгароӣ ва терроризм муайян кард ва вазифаҳои мақомоти давлатиро барои поксозӣ намудани давлатамон аз омилҳои ба ифротгароӣ ва терроризм мусоидаткунанда мушаххас гардонид, ки гомҳои устуворона бардоштаи мардуми кишварамонро дар роҳи пешгирии ин падидаи номатлуби асри XX собит месозад [1; 2].

Соли 2015 дар Паёми Президенти кишвар аз афзоиши босуръати мушкилоти даврони муосир ва таҳдидҳои гуногуни он ба ҷомеа ва

тамаддуни инсонӣ ёдовар гардиданд ва таъкид варзиданд, ки: «Терроризм ва экстремизм, аз як чониб, чун вабои аср хатари глобалии чиддӣ буда, аз чониби дигар, аъмоли он гувоҳ аст, ки террорист ватан, миллат ва дину мазҳаб надорад, балки як таҳдиде ба ҷомеаи ҷаҳонӣ ва чони ҳар як сокини сайёра аст». Ин таъкид ҳангоме баён гардид, ки пайдоиши ифротгароӣ, тундгароӣ ва терроризмро бархе давлатҳои ҷаҳон (ҳарчанд худ муаллифони онанд) ба дини ислом марбут кардаанд ва ҳамин усул ҳадафҳои касифу нопоки худро амалӣ гардониданианд. Пешвои миллат, Президенти кишварамон Эмомалӣ Раҳмон бо пуштибонӣ аз дини ислом, ки воқеан дар симои мазҳаби ҳанафӣ ҳамеша муҳолифи ҳамагуна зуҳуроти ифротгароӣ, тундгароӣ ва терроризм мебошад, арза доштанд: «Ман ин масъаларо дар чорабиниҳои сатҳи олий, аз ҷумла аз минбари баланди Созмони Милали Муттаҳид борҳо иброз дошта будам ва имрӯз бори дигар изҳор менамоям, ки номи поки исломро ба зуҳуроти даҳшатноку нафратовари терроризм олула кардан иштибоҳи маҳз аст» [3]. Амалҳои ғаразноки онҳо, ки таҳти шиорҳои диниву мазҳабӣ сурат мегиранд, аз чониби душманони мусулмонон роҳандозӣ мешаванд. Сарвари давлат ҳамасола дар Паёми худ оид ба хатари терроризм ва ифротгароӣ таъкидҳо намуда, аз ҷумла соли 2016 хушдор дода буданд, ки хатари терроризм ва ифротгароӣ барои башарият на камтар аз силоҳи ҳастай мебошад [4]. Ба андешаи Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон мӯҳтарам Эмомалӣ Раҳмон: «Миллате, ки тафаккури миллӣ, таъриху адабиёт, забон, расму ойин ва арзишҳои фарҳангиашро аз даст медиҳад, истиқлолияти худро пуштибонӣ карда наметавонад. Миллате, ки хотираи таърихиашро пос намедорад, хоҳ ноҳоҳ тафаккураш ғуломона гашта, истиқлолияти миллиашро аз даст медиҳад. Ҳифз накардани таърихи миллат ба инкори гузашта бурда мерасонад» [9].

Ифротгароӣ, тундгароӣ ва терроризм душмани арзишҳои тамаддуну фарҳанги инсоният дар ҳама даври замон буда ва ҳаст. Фаъолияти

амалҳои нопоку таҳрибкоронаи ифротгароӣ, тундгароӣ ва терроризм барои инкишоф ва рушди равнақи миллату давлат монеа эҷод карда, оромию амнияти ҷомеаро халалдор месозад. Ҳангоми зуҳури ДИИШ дар Сурия ва Ироқ дар шабакаҳои иҷтимоӣ аз руҳ додани ҳодисаи террористие наворе интишор ёфт, ки дар дили мардуми сайёра ҳисси нафратро нисбат ба ифротгароӣ, тундгароӣ ва терроризм афзун намуд. Моҳияти он чунин аст: «Кӯдаки сесолаеро дар Сурия аз зери вайронаҳо дарёфтанд. Дар ҳолати ниҳоят вазнин ӯро ба беморхона расониданд. Дар дами марг ин кӯдак ба пизишкон гуфт: «Маро аз марг начот диҳед, ман ҳам зиндагӣ кардан мехоҳам», чун давои дардаш пайдо нашуд, кӯдак ноумедона гуфт: «Дар бораи кирдорҳои шумо ба Худованд хабар хоҳам дод!»».

Маълум аст, ки ҷавҳари гуруҳҳои динӣ-экстремизмро ҷавононе ташкил медиҳанд, ки вобаста ба душвориҳои гуногуни иҷтимоӣ-иқтисодӣ, равонӣ, демографӣ, физиологӣ ва сиёсӣ ба ин гуруҳҳо ҳамроҳ шуданд. Ҷавонон вобаста ба хусусияти синну солиашон ҷаҳонбинии тундраву максималӣ дошта, ба тарғиботи идеологӣ ва ифротгароӣ тезтар моил мегарданд. Идеология ва таълимоти гуруҳҳои динӣ-ифротгароӣ бисёр содда карда шудаанд ва ба ҳамин хотир барои ҷавонон хеле шавқовару тезқабулшаванда мебошад. Ҷавонон бо сабаби камтаҷрибагӣ номуқкамал будани дониш ва маърифати илмӣ ва дунявӣ дар муқобили ин тарғиботҳо хеле очиз мебошанд. Боиси таассуф аст, ки идеологҳои гуруҳҳои динӣ-ифротӣ мағз, тафаккур ва назари ҷавонро бо идеологияи динӣ-тундравии табиати ормонидошта олула карда, онҳоро аз корҳои созанда ва бунёдкорӣ дур месозанд [90, с.244].

Ҷавонони тоҷик ҳамчун ҷавҳару таҷаҷҷоҳи асосии миллат бояд дар таҳкими ватандориву ваҳдати миллӣ омода бошанд. Аммо, мутаассифона, вақтҳои охир бархе ҷавонони миллат аз ноогоҳиву набуди таҷрибаи кофӣ таҳти таъсири хоинони миллат гирифтори ақидаҳои ифротиву тундрав шудаанд, ки аз хоричи кишвар ба онҳо таҳмил

мешаванд. Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон дар ин бора ба мардуми кишвар, бо таъкиди хосса гуфтааст: «Ҷавонон аз ҳамаи дигар қишрҳои ҷомеа бояд бештар фаъол бошанд, муқаддасоти миллӣ ва дастовардҳои истиқлолиятро ҳифз кунанд, дар ҳаёти сиёсӣ иҷтимоии Тоҷикистони азиз бо дасту дили гарм ва нерӯи бунёдгарона ширкат варзанд ва шарафу номуси ватандориро ҳимоя карда, худро аз ҳама хавфу хатарҳои номатлуби ҷаҳони муосир эмин нигоҳдоранд ва парчамбардори ин сарзамин, марзу бум ва кишвари муқаддасамон бошанд» [8].

Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон на як бору ду бор, балки борҳо таъкид намудаанд, ки: «Террорист Ватан, миллат ва дину мазҳаб надорад. Гузашта аз ин, зухуроти даҳшатноку нафратовари терроризм, ки аксаран таҳти шиорҳои динӣ мазҳабӣ сурат мегирад, ба дини мубини ислом ҳеч рабте надорад, баръақс аз ҷониби душманони ин дини муқаддас роҳандозӣ шуда, аз ваҳшонияти асримиёнагии террористӣ, пеш аз ҳама, кишварҳои исломӣ ва мусулмонони сайёра зарар мебинанд» [7].

Тоҷикистони соҳибистиклол ҳанӯз солҳои навадуми асри гузашта даврони ғоҷабори муқовимат бо терроризму ифротгароиро аз сар гузаронда, дар ин роҳ талафоти зиёди ҷонию молӣ дод. Акнун кишвари азизамон дар сафи пеши мубориза бо зухуроти даҳшатноку нафратовар – ифротгароиву тундравӣ ва терроризм қарор дорад.

Таҳлилҳо нишон медиҳанд, ки раванди таъсиррасонии фарҳангҳо дар аксари маврид ба нафъи фарҳангҳои пешрафта ва давлатҳои аз ҷиҳати иқтисодӣ ҳарбӣ бузург будааст ва ба сари миллатҳо ва фарҳангҳои хурд фарҳанги бегона маҷбуран бор карда мешуд. Дар замони муосир ҳам ҳакин хел равандҳо арзи ҳастӣ доранд. Масалан, давлатҳо ва фарҳангҳои ҳастанд, ки дар як шароит ва дар як ҳудуди ҷуғрофӣ ҳаёт ба сар мебаранд, лекин байни онҳо муборизаи фарҳангӣ

вучуд дошта, яке бар дигаре арзишҳои фарҳангии худро таҳмил мекунад [90, с.60].

Дар даврони муосир ҷалб кардани ҷавонон ба сафи гуруҳову ҷунбишҳо ва ҳаракатҳои ифротӣ террористӣ ва ширкати онҳо дар низову даргириҳои байналмилалӣ мудҳиштарин ҳодисаҳои даврони муосир доништа мешавад. Бинобар ин, барои пешгирии шомилшавии ҷавонон ба ҳизбу ҳаракатҳои террористиву ифротгаро мебошад чораҳои судманд андешида шавад, зеро шабакаҳои бисёр хавфноку дар айни замон бисёр фаъоли ифротгароиву тундрав ва терроризми байналмилалӣ, ки дар ихтиёри худ техникаву технологияи муосирро доранд, бахусус тавассути ВАО, интернет ҷавонро мағзшӯй карда, ба сафҳои худ ҷалб карда истодаанд. Ҷавонону фарзандони моро душманони ислом ба душмани миллату давлат ва душмани ҷонии худӣ мо табдил дода истодаанд. Ин монанд ба он аст, ки модар фарзандашро ба ноз тарбия кунад ин фарзанди нохалаф корд оқибат ба гулӯи модар гузорад.

Таҳлилҳо нишон медиҳанд, ки аксари ҷавононе, ки ба чунин ҳизбу ҳаракатҳои ифротиву террористӣ пайваستاанд, ҷавононе ҳастанд, ки дар бораи арзишҳои исломи ҳанафӣ иттилооти кофӣ надоранд ва маҳз ҳамин ҳолат боиси фирефта шудан ва ба доми созмонҳои террористӣ афтодани онҳо шудааст. Воридшавии бархе аз ҷавонони Тоҷикистон ба ташкилотҳои террористию ифротгароӣ якҷанд сарчашма дорад:

1. Пеш аз ҳама ҷавононе, ки дар хориҷи кишвар ба таҳсилоти ғайрирасмии динӣ фаро гирифта шудаанд, аз ҷониби гуруҳу ҳизбҳо ва ҷараёнҳои ифротгароӣ террористӣ мағзшӯй мешаванд ва ба кулӣ пойбанди таълимоти ин гуруҳу ҷараёнҳо шуда, ба душмани сарсаҳти миллату давлати худ табдил меёбанд. Ҷалби ҷавонон ба таълимоти ғайрирасмии динӣ дар хориҷи кишвар яке аз марҳилаҳои ибтидоии шомилшавии ҷавонон ба ташкилотҳои ифротиву террористӣ мебошад. Хушбахтона, аксарияти толибилмони тоҷик, ки дар мадориси динӣ-

мазҳабии кишварҳои исломӣ таҳсил мекарданд, ба ватан баргардонида шудаанд. Онҳое, ки ҳанӯз ҳам барнагаштаанд, бидуни шубҳа ба манфиати душманони мусулмонон ва кишвари азизамон истифода мешаванд ва дар оянда хатари ҷиддие барои амнияти кишвар эҳод хоҳанд кард.

2. Ҷавононе, ки дар муҳочирати меҳнатӣ дар собиқ кишварҳои Шуравӣ (Руссия, Қазоқистон ва ғ.) ба сар мебаранд, аз ноогоҳиву камтаҷрибагӣ тавассути аъзоёни гуруҳу равияҳои ифротиву террористӣ ба сафи онҳо ҷалб мешаванд. Ба воситаи роликҳои видеоии интернетӣ ва бевосита дар масҷидҳои ин кишварҳо ҷавонони тоҷик ба тарғиботи зиддимиллию зиддидавлатӣ фаро гирифта мешаванд ва солҳои тӯлонӣ, зина ба зина метавонанд ба душманони миллату давлати мо табдил ёбанд. Агар ин ҷавонони мо дар дохили кишвар ба таҳсилоти кофӣ диниву сиёсӣ ва илмӣ фаро гирифта шаванд ва моҳияту ҳадафи гуруҳҳои ифротгароиву террористиро ба хубӣ дарк намоянд ва агар хуб донанд, ки таълимоти исломи ҳанафӣ ҳаргиз ба зӯрвариву хушунат ва таҳаммулнопазирӣ ва ифротгароиву террористӣ даъват намекунад, ҳаргиз ба ин гуруҳу равияҳои хавфнок шомил намешаванд. Аз ин рӯ, нахуст ҷавонони кишвар бояд ба таълимоти амиқи динии мазҳаби ҳанафӣ фаро гирифта шаванд ва аз авзои сиёсии ҷаҳон огоҳ бошанд, таъриху таълимот ва ҳадафҳои равияҳои диниву сиёсии муосирро хуб донанд. Барои ба ин ҳадаф ноил шудан, бояд дар макотиби миёнаву олии кишварамон фанҳои диншиносӣ ва сиёсатшиносӣ ба таври амиқ бо дастовардҳои амиқи илми муосир дарс гуфта шавад ва ҷавонони ватан бояд аз ин фанҳо имтиҳоноти давлатӣ супоранд. Агар мо ин корро накунем, душманони миллату давлати мо ба ҷои мо мағзи сари тили ҷавонони моро бо таълимоти даҳшатноки худ пур хоҳанд кард, ки ҳаргиз ба манфиати давлату миллати мо нахоҳад буд [11, с.23; 57, с.54; 75, с.95; 79, с.87]. Ғайр аз ин, муҳочирони меҳнатии тоҷик дар хориҷи кишвар бояд аз ҷониби сафоратхонаву консулҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон ва

чамъиятҳои тоҷикони дар ин кишварҳо мавҷудбуда мунтазам таҳти назорат ва ҳимояву сарпарастӣ ва дастгирии домӣ қарор гиранд. Дар ҳар як иду маърақаҳои диниву чамъиятӣ ба ҷавонони муҳоҷири меҳнатии тоҷик уламои илму дин бо муҳтавиёти баланди илмиву динӣ дар робита бо мавзӯҳои ваҳдати миллӣ, ҳуввияти миллӣ, ғояҳои таҳаммулпазири исломӣ, авзои мураккаби сиёсии ҷаҳон ва таълимоту ҳадафҳои хатарноки равию гуруҳҳои ифротиву террористӣ маърузаҳо кироат кунанд. Мо шоҳиди он будем, ки борҳо Пешвои миллат, Президенти кишварамон Эмомалӣ Раҳмон ба Руссия сафар карда, бо муҳоҷирони меҳнатии тоҷик вохӯриҳо доштанд ва ҷавонони тоҷикро ба худшиносию ваҳдати миллӣ ва фирефта нашудан ба иғвои душманони миллату дин даъват карда буданд. Бояд ин кори Президенти кишвар, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмонро намояндагони сафоратхонаву консулҳо ва чамъиятҳои мазкур дар кишварҳои хориҷа бо ҷиддияти том идома диҳанд.

3. Шабақаҳои истихборотии интернетӣ ва ВАО-и баъзе кишварҳои хориҷӣ доимо дар паи иғвоангезӣ ва ситезачӯӣ буда, тавассути техникаву технологияҳои пешрафтаи муосир дар дохилу хориҷи кишварамон ба интишори китобу китобчаҳо, варақаҳо ва видеороликҳои бисёр хатарнок машғуланд. Ҳадафи онҳо (бо ҷалби муҳолифони давлату миллат дар дохилу хориҷи кишвар) низову нифоқандозӣ дар ҷомеа буда, ҷавононро ба амалҳои ғайриқонунӣ ва ғайриинсонӣ даъват мекунанд ва ба нобасомониву парокандагии сиёсӣ боис мегарданд. Бинобар ин, дар муқобили ҳар як китобу китобчаҳо ва варақаҳои таблиғотӣ ва видеороликҳои ташвиқотии онҳо бояд маводди зарурӣ дар сатҳи ниҳоят баланди илмӣ-оммавӣ омода карда шавад, то ин ки ҳамаи амалу фаъолиятҳои тарғибу ташвиқотии душманони миллату давлат ва мазҳаб хунсо карда шавад ва ҷавобгӯи талаботи рӯзафзуни ҷавонони муосирӣ мо бошанд ва зарбаи қатъӣ ба онҳо зада тавонанд. Барои ба ин ҳадаф расидан, ниҳодҳои махсуси давлатӣ таъсис додан шарт ва зарур аст. Дар

ин ниҳодҳо ҷавонони донишманду закии миллат бояд ба кор ҷалб шаванд, зеро онҳо андешаву ҳиссиёт ва талаботи рӯзмарраву рӯзафзуни ҳамсолони худро хуб дарк карда метавонанд.

Дар паси ҳар матлаби ғаразноки расонаҳои хориҷӣ қувваҳои алоҳида меистанд. Чунин гуруҳҳо дар самти ҷалби ҷавонон аз усулҳои таъсиррасонии мафкуравӣ истифода намуда, дар асоси ғояҳои динӣ онҳоро ба майдони қатлу қуштор мекашанд. Ин фитнаест, ки аз ҷониби душманони мусалмон андохта шуда, мақсадашон нобуд сохтани мусалмонон бо дасти худӣ онҳо мебошад.

Дар гирифтани маълумоти ғаразноки динӣ нақши зиёд доштани воситаҳои иттилоотӣ, бахусус интернет ташвишовар аст, зеро дар он на ҳамеша маълумоти динӣ холисона ва аз манбаву сарчашмаҳои муътамад пешниҳод мешавад. Баробари густариши ҷомеаи иттилоотӣ таъсири расонаҳо ва технологияҳои иттилоотӣ дар раванди ташкили афкори омма пайваستا густариш меёбад. Расона ва технологияҳои иттилоотӣ абзори қавии «шустани мағзҳо» мебошанд, ки ҷаҳонбинӣ ва дидгоҳҳои ҷомеаро тағйир медиҳанд ва танзим менамоянд. Таҳлили коршиносон нишон медиҳад, ки расонаҳо аз ҷониби гуруҳҳои иҷтимоӣ барои таблиғи ақидаҳои тундрав истифода мешаванд. Масалан, дар шабакаҳои иҷтимоии Фейсбук ва «Одноклассники», ҳамчунин, мессенҷерҳои WhatsApp, Viber, Telegram ва ғайра гуруҳ ва саҳифаҳои ҷонибдорон ва мубаллиғони ДИИШ, ҳизбу-т-тахрир, салафия ва ғайра фаъолона амал мекунанд. Зимни таҳлили қисми тоҷикии шабакаҳои иҷтимоӣ метавон истифодабарандагони онро аз нигоҳи меъёри тундрав будан ба гуруҳҳои зерин тақсим кард:

Ба гуруҳи аввал афроде шомил аст, ки таълими диниро дар кишварҳои хориҷӣ гирифтаанд ё дар кишварҳои хориҷӣ донишҷӯ мебошанд. Муҳтавои фаъолият ва маводи пешниҳоднамудаи онҳо ба масъалаҳои имонӣ ва фаризаҳои динӣ марбут буда, бештар суннат ва маросимҳои мардумӣ ва фаҳмиши суннати исломро, ки дар ҷомеаи мо

вучуд доранд, зери танқид қарор медиҳанд ва онҳоро ба унвони «бидъат», «хурофот» ва «дур шудан аз исломи ноб» муаррифӣ менамоянд. Ба ақидаи онҳо, рӯҳониёни суннатӣ аз аслҳои исломӣ дур шуда, дар таҷрибаи худ ба сарчашмаҳои муътабари динӣ, яъне Қуръон ва суннат така намекунанд. Намояндагони ин гуруҳ гӯиё ба масъалаҳои сиёсӣ аҳамият надода, ба масъалаҳои динӣ машғуланд. Аммо ин дар зоҳир аст. Фаълони гуруҳ бо коҳиш додани эътибори рӯҳониёни исломи суннатӣ дар байни ҷомеаи кишвар, бахусус насли ҷавон, заминаҳоро барои пазируфтани ақидаҳои тундрав эҷод мекунанд ва мо бояд ба ин роҳ надихем.

Гуруҳҳои ифротии миллатгароёна хусусиятҳои гуногун дошта, одатан дар тамоми минтақаҳои ҷаҳон амал мекунанд. Гуруҳҳои ифротие, ки дар ҷаҳон амал мекунанд, табиатан самти миллатгароёнаю мазҳабӣ доранд. Онҳо кӯшиш ба харҷ медиҳанд, ки масъалаи миллию мазҳабӣ ва умумияти этникашонро дар асоси риояи тамоми меъёрҳои адолат ҳаллу фасл намоянд, чунки онҳо манфиатҳои ҳамон гуруҳи этникиро ҳимоя менамоянд [90, с.61].

Ҷонибдорони ҳаракату ҷараёнҳои ифротгаро ва тундрав, ки дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ва дар сатҳи байналмилалӣ мамнуъ эълон шудаанд, гуруҳи дуҷумро ташкил мекунанд. Вижагии аслии фаъолияти ин гуруҳ он аст, ки онҳо аз ақида ва эътибори ислом барои расидан ба ҳадафҳои сиёсӣ ва иқтисодии худ истифода мебаранд. Коршиносон мӯътақиданд, ки аксари ҷараёнҳои диние, ки аз номи ислом баромад мекунанд, дар асл барномаҳои бузурги қудратҳои ҷаҳонӣ ва минтақавӣ мебошанд, ки ҳадафи онҳо аз байн бурдани амният дар кишвару минтақа барои расидан ба манфиатҳои сиёсии худ мебошад. Таҳлили шабакаҳои иҷтимоӣ, ба вижа «Фейсбук» ва «Однокласники» нишон медиҳад, ки намояндагони ҷараёнҳои динии ғайриқонунӣ ақида ва дидгоҳҳои худро ба таври ошкор баён медоранд ва аз неруви имконияти шабакаҳои иҷтимоӣ барои таблиғи онҳо истифода мебаранд. Бо истифода аз сатҳи

пасти саводи динии аъзои шабакаҳои иҷтимоӣ намояндагони гуруҳ тавонистанд ин шабакаҳоро ба майдони таблиғи ақидаҳои худ табдил диҳанд.

Таҳлили муҳтавои дидгоҳҳои гуруҳ нишон медиҳад, ки намояндагони ин ҷараёнҳо ҳам исломи суннатӣ ва ҳам барномаҳои иҷтимоӣ ва сиёсиро, ки аз ҷониби давлат амалӣ мешаванд, намепазиранд. Зимнан, намояндагони ин гуруҳҳо, ба вижа ДИИШ ва хизбу-т-тахрир ниҳод, рамз ва нишонаҳои давлатҳои дунявиро, марзҳои давлатиро қабул надоранд ва даъвои эҳёи хилофати ҷаҳонӣ мекунанд.

Мушкилии таҳлил ва баррасии равандҳои гуногуни шабакаҳои иҷтимоӣ дар он аст, ки онҳо хусусияти ҷаҳонӣ доранд. Масалан, намояндагони ҳаракатҳои мамнуъ берун аз кишвар қарор доранд ва фаъолияти худро бо истифода аз номҳои мустаор пеш мебаранд.

Ба гуруҳи сеюм «Исломгароёни сиёсӣ», ҳамчунин, баъзе аз тарафдорони моделҳои гуногуни исломи сиёсӣ шомил мебошанд. Метавон гуфт, ки дар даҳсолаи охир шабакаҳои иҷтимоӣ ба як неруи кавӣ барои ташаккули афкори омма ва зербинои муколамаи гуруҳ ва кишрҳои гуногуни ҷомеа мубаддал гаштаанд. Шабакаҳои иҷтимоӣ, бешубҳа, дорой таъсири мусбат дар фазои иттилоотӣ ва иҷтимоӣ низ ҳастанд, аммо истифодаи онҳо аз ҷониби гуруҳҳои ифротӣ тундрав метавонад таҳдиду хатарҳои нав барои амният ва манфиатҳои миллӣ, ба вижа амнияти иттилоотӣ, эҷод созад. Ҷанбаҳои иттилоотии таъмини амният ниёз ба истифода аз неруҳои зеҳнӣ ва технологияҳои навин барои тақвияти суботи давлат доранд. Дар ин самт натиҷагирӣ ва пешниҳодҳои зерин ба мақсад мувофиқ менамоянд:

Ҷанбаҳои иттилоотии таъмини амният воситаи муҳимми рушди устувори давлат ва ҷомеа мебошанд. Барои ин бояд аз неру ва имконияти мавҷуда дар ниҳодҳои давлатӣ ва иҷтимоӣ барои омӯзиши пайваستاи вазъи таблиғи андешаҳои тундраву ифротӣ истифода барем, то ба масъалаи таҳлили муҳтавои фазои иттилоотӣ дар шабакаҳои

ичтимоӣ бо истифода аз методология ва технологияҳои муосир аз ҷониби ниҳодҳои марбути таваҷҷуҳи зарурӣ дода шаванд.

Омӯзиши мухтавои расонаҳои ватанӣ нишон медиҳад, ки он бештар хусусияти тасвирӣ дошта, маводи арзишманди таҳлилӣ камтар ба назар мерасад. Барои пешгирии таъсири ифротгароии динӣ ва тундгароӣ бояд ҳамкориҳои расонаҳои миллӣ бо коршиносон ва марказҳои илмӣ-таҳлилӣ тақвият ёбад. Бояд гуруҳҳои доимоамалкунанда аз ҳисоби коршиносони соҳаҳои гуногун бо мақсади пайгирӣ ва таҳлили вазъи ифротгароӣ тундгароӣ таъсис дода шаванд. Ин равиш барои омӯзиши амиқи масъала ва андешидани чораҳои муносиб барои коҳиши сатҳи таъсири ақидаҳои ифротгароӣ тундгароӣ дар афкори иҷтимоӣ имконият фароҳам меоварад. Истифодаи неру ва имкониятҳои рӯҳониёни суннатӣ барои ҳамроҳсозии кӯшишҳо дар роҳи мубориза бо таъсири ҷараёнҳои бегонаи динӣ ба афкори ҷавонон низ аз аҳаммият ҳолӣ нест. Ташкили фазаи мусоиди иттилоотӣ барои коҳиши сатҳи ифротгароӣ дар байни ҷавонон тақозо мекунад, ки торномаҳои интернетӣ ва расонаҳои алоҳида барои тарғиби арзиш ва фарҳанги суннатӣ дар байни қишрҳои гуногуни ҷомеа, бахусус ҷавонон, таъсис дода шаванд ва ин расонаҳо бояд маҳсулоти аудиовизуалии ҷолиб тавлид созанд. Зеро тибқи таҳлилҳои коршиносон таъсири ин гуна мавод дар байни ҷавонон пайваستا дар ҳоли афзоиш аст.

Муҳаққиқи тоҷик Маҳмадизода Н.Д. дуруст қайд мекунад, ки дар пушти гуруҳҳои мухталифи ҷавонон, ки роҳу воситаҳои ифротии муборизаро пеша кардаанд, гуруҳҳо ва ташкилотҳои сиёсӣ, ҳизбҳои хусусияти тундравӣ дошта, фирқаҳои таассубгаро, ҳаракатҳои динӣ-ифротӣ ва фардҳои алоҳидаи манфиатхоҳ меистанд. Мушоҳида мешавад, ки ҷавҳари тамоми ҳаракатҳои ифротгароӣ-сиёсӣ ва диниро ҷавонон ташкил медиҳанд. Гуфтан зарур аст, ки роҳбарони гуруҳҳои ифротгароӣ-динӣ зиёдтар дар байни ҷавонон тарғибу ташвиқоти динӣ- сиёсӣ ва

идеологӣ бурда, сафашонро аз ҳисоби ин гуруҳи фаъоли аҳоли пурра мегардонанд [90, с.66].

Паст будани савияи дониши баъзе ҷавонон аз нигоҳи мафкуравӣ, ҳуқуқӣ, фарҳангӣ ва динӣ, майлу хоҳиши ба даст овардани маблағи муфт, ки онро пайравони гуруҳҳои тундрав ваъда мекунанд, боиси фирефта шудани онҳо аз тарафи намояндагони ҳизбу ҳаракатҳои ифротгаро ва шомил гардиданашон ба ин ҳизбу ҳаракатҳо гардидааст. Муҳимтарин воситаи пешгирии гароиши ҷавонони кишварамон ба аҳзобу ҷунбишҳо ва ташкилоту ҳаракатҳои ифротӣ роҳ надодан ба таҳсили ғайрирасмии динии ҷавонон мебошад ва дар ин замина масъулияти падару модаронро дар таълиму тарбияи фарзандон бояд баланд бардошт. Зеро ноогоҳӣ, бетачрибагӣ ва дар муҳити носолим тарбия ёфтани ҷавонон яке аз сабабҳои ворид гардидани ҷавонон ба гуруҳҳои ташкилоти ҷиноятпеша мебошад. Аз ин рӯ, волидон ва ашхоси онҳоро ивазкунанда зарур аст, ки дар ҳамкорӣ бо устодони мактабҳои миёна, таълимгоҳҳо ва омӯзишгоҳҳои таҳассусӣ, донишкадаву донишгоҳҳо таълиму тарбияи фарзандонро ҷиддӣ ба роҳ монанд ва шароитҳои зарурии моддию маънавӣ фароҳам оваранд.

Бино ба иттилои расмӣ, дар маҳбасҳои Тоҷикистон 1500 нафар бо ҷурми ифротгароӣ ва терроризм адои ҷазо мекунанд. Тибқи маълумотҳои расмӣ маҳз гуруҳҳои ифротиву террористӣ манбаи асосии тарғиби ақидаҳои таҳаммулнопазирӣ, тундравонаву ифротӣ дар маҳбасҳо ҳастанд. Аз ин рӯ, барои пешгирии шомилшавии ҷавонон ба гуруҳҳои ифротгароиву тундрав волидон ва давлату ҳукуматро зарур аст, ки чораҳои зеринро дар ҷомеа амалӣ намоянд:

– ба тадриҷ коҳиш додани сатҳи болорави муҳочирони мавсимии корӣ ва ба низом даровардани раванди муҳочирати меҳнатӣ ва дар ҷумҳурӣ бо кор таъмин кардани шахрвандони кишвар;

– боло бурдани сатҳи зиндагӣ ва некуаҳволии халқ, ёрмандии кишрҳои гуногуни ҷомеа ва таъмини имтиёзҳои махсус ба эҳтиёҷмандон;

– баланд бардоштани сатҳи озодии вичдон ва эҳтироми арзишҳои динӣ.

– боло бурдани сатҳи фарҳанги сиёсату ҳуқуқии аҳолии кишвар, баҳусус ҷавонону наврасон;

– такомулу ташаккули шахсияти масъулиятшинос, таҳаммулпазир ва бомуваффақият дар ниҳодҳои таълимиву тарбиявӣ ва баланд бардоштани арзишҳои миллӣ-фарҳангӣ, шахрвандӣ ва ватандӯстӣ дар ботини ҷавонону наврасон;

– баланд бардоштани сатҳу сифати таъсири донишмандони диниву дунявӣ, уламову зиёиёни боистеъдод ба ҷавонон дар мактабу донишқадаҳо, садоу симо (баҳусус тавассути асарҳои илмӣ – бадеӣ, шуури иҷтимоӣ ва филмҳои мустанаду бадеӣ, ки мазмуну моҳияти табиати ифротгароӣю тундгароӣ ва террористиро ошкор месозад);

– инкишоф додану ба роҳ мондани корҳои таҳқиқотӣ дар ҷомеа, ки барои пешгирии афзоиши хушунат равона мегардад; рушду такомул бахшидани маҳорати ҳамгироии иҷтимоӣ ва малакаи таҳаммулпазирӣю шинохти ҷавонон барои пешгирии онҳо аз пайравии кӯр-кӯрона ба созмону мазҳабҳо харобиоваре, ки аз хориҷи кишвар маблағгузорӣ мешаванд;

– аз манбаъҳои маблағгузорӣ ва дастгириҳои берунию дохилӣ маҳрум кардани гуруҳҳои иҷтимоӣ, ки тамоюл ба равияҳои ифротгароӣ доранд; баҳусус ба ҳадди сифр расонидани даромадҳои онҳо дар дохилу хориҷи кишвар, ки боиси ташкили фаъолиятҳои ифротӣю тундгароӣ ва террористи (тавассути хариди воситаҳои техникаю силоҳ)-и онҳо мегардад;

– татбиқи чораҳои пешгирикунанда бо усулҳои сиёсӣ, ҳуқуқӣ, идеологӣ, иҷтимоӣ-иқтисодӣ ва маъмурӣ дар ҳамбастагии онҳо ва танзими сиёсӣ-ҳуқуқӣ.

Аҳли зиё ва ҷомеаи Тоҷикистон дар кулл набояд ба он роҳ диҳем, ки мафкураи фарзандони миллати тоҷик бо иттилооти зарарноку хатарнок

пур карда шавад, балки донишмандони илму дин, омӯзгорон, волидон, ниҳодҳои соҳоти маорифу фарҳанг бояд тадбирҳои мушаххас биандешанд, чорабиниҳои илмӣ-фарҳангӣ доир намоянд, барномаҳои муассири таълиму тарбиявӣ дар сатҳи гуногун (шуруъ аз мактаби миёна, то макотиби миёнаи махсус ва олии, барои масҷидҳо ва корхонаҷоту ташкилотҳо) баргузор намоянд. Ин тадбири чораҳо ва барномаҳои илмӣ-фарҳангӣ имконият медиҳанд, ки мафкураи фарзандон на бо ақидаву таълимоти музир хатарнок барои ҳуди ҷомеаи мо, балки бо таълимоти созандаву бунёдкор ва солиму зиндагисоз пур карда шавад. Дар баробари татбиқи ин барномаву чорабиниҳо, зарур аст, ки ҷавонони миллат дар шаҳру ноҳияҳо ва деҳоти дурдаст ба касбомӯзӣ (хунаҳои мардумӣ, челонгарӣ, начҷорӣ ва ғ.), ба маҳфилҳои гуногуни илмӣ (аз фанҳои дақиқу гуманитарӣ, забномӯзӣ, компютеромӯзӣ ва ғ.) ҷалб гарданд, то ин ки фарзандони мо умри парқиммат ва ҷавонии худро дар кӯчаҳо беҳуда нагузаронанд. Зеро ҷавононе, ки то синни бистсолагӣ бо таълиму тарбияи хуби илмӣ, илмӣ-маърифатӣ, динӣ-мазҳабӣ (дар асоси таълимоти мазҳаби ҳанафия) ва касбомӯзӣ фаро гирифта мешаванд (яъне, мафкураи ҷавони онҳо бо андешаҳои солиму зиндагисоз пур мешаванд), ҳаргиз ҳеч ғояву таълимоти зарарнок ҷои онҳоро гирифта наметавонанд ва ҳуди ҷавонон имкони онро хоҳанд дошт, ки ба ҳар як андешаи зарарнок посухи даркорӣ бидиҳанд. Албатта, бояд ҳамкориҳои падару модарро низ бо макотиби миёна ва олии, омӯзишгоҳҳои маҳфилҳо зич ба роҳ монд ва ҳамеша аз масъулияти онҳо дар ВАО ёдовар шуд. Бахусус, маҳфили «Аниси кунҷи танҳои китоб аст»-ро, ки тавассути телевизион ҳамасола доир мешавад, вусъат бахшидан зарур аст. Ин маҳфил бояд на фақат хондани китобҳои бадеиро тарғиб намояд, балки дар тамоми фанҳои дигар, бахусус, риёзӣ, кимиё, табиатшиносӣ, варзиш ва ғ. доир гардад ва ғолибони озмуни ин маҳфилҳо бо шохҷоизаҳо қадр карада шаванд. Яъне, ба ин васила ҳавасмандкунии кӯдакону наврасон ва бахусус ҷавонон самари ниҳоят

хуб хоҳад дод ва ояндаи неку равшани онҳоро таъмин хоҳад кард [148, с.7-8].

Боиси таассуф аст, ки дар ҷаҳони муосир ҳаракатҳои хатарноки фаромиллие ба миён омадаанд, ки дар сурати пешгирӣ накардан ва муборизаи беамону муташаккилона набурдан алайҳи онҳо имкон дорад, ки ҷавонро аз шоҳроҳи бунёдкорӣ созандагӣ бар канор созад ва онҳоро пайрави ҷунбишҳои ҳаракатҳо ва ташкилотҳои ифротии мазҳабӣ гардонад. Таъсири аҳзобу ҳаракатҳо ва ташкилотҳои ифротгарову тундрав, баҳусус тавассути садову симои моҳвораӣ, интернет ва технологияҳои муосир на танҳо миёни мусулмонон, балки дар сафи насронӣҳо ва пайравони динҳои дигари низ авҷ гирифтааст ва таълимоту кирдори онҳо ҳаргиз бо усулу андеша ва таълимоти ҳеч як мазҳабу дини суннатӣ мувофиқ намеояд. Таълимоти бунёдии ҳамаи онҳо баръакс ихтилофи ҷиддӣ бо якдигар дошта, фақат барои ноил гардидан ба ғаразҳои сиёсии абаркудратҳо хидмат мекунаанд. Бинобар ин, алҳол ифротгароии динӣ-мазҳабӣ хусусияти ҷаҳонӣ касб карда, ба падидаи хатарноки дини-сиёсӣ табдил ёфтааст ва ба оромию осудагии тамоми кишварҳои минтақаи Осиёи Марказӣ таҳдид ворид менамояд. Аз ин рӯ, ҳамкорию ҳамоҳангии фаъолонаи кишварҳои Осиёи Марказӣ бо дигар мамолики сайёра баҳри решақан кардани ин падидаи даҳшатзову хатарнок аз пешина бештару беҳтар ниҳоят муҳим арзёбӣ мегардад.

Дар баробари муайян ва мушаххас кардани сабабу омилҳои ифротгароӣ тундгароии динӣ-мазҳабӣ ва вусъату густариш ёфтани онҳо дар миёни баъзе ҷавонони кишварамон бояд ба назар гирифт, ки зуҳури ифротгароӣ барои фарҳанги миллию мазҳабии аҳолии кишварамон бисёр хатарзову даҳшатнок буда, бар зидди мазҳаби таҳаммулпарвари ҳанафӣ равона гардидааст ва барои мардуми мо тамоман раванди ноошнову бегона ба шумор меравад. Мазмун ва моҳияти ғояи ифротгароии мазҳабии таҳмили дар минтақа чунин аст, ки он арзишҳои миллию мазҳабии миллати моро баҳусус дар ниҳоди

чавонони кишварамон ба ҳам муқобил мегузоранд. Ва охируламр сабабу омили асосии ривочу густариши ифротгароӣю тундагароӣю мазҳабӣ ва терроризм ва дар миёни пайравони адёну мазоҳиби мухталиф мушкилоти зиёде дар роҳи таҳкими истиқлолияти давлатӣ ва ташаккули худшиносии миллӣ эҷод хоҳад кард [243, с.8].

Мубаллиғони чараёнҳои ифротгарою тундагароӣю мазҳабӣ-динӣ ашхоси муайяни гуруҳху ташкилотҳо ва созмонҳои сиёсӣ ҳастанд, ки бо ниқоби «исломи ноб» дар миёни чавонони камоғоху бетаҷриба худнамоӣ мекунанд ва барои ба амал расонидани фаъолиятҳои таҳрибкоронаи худ чавонро мағзшӯӣ ва захролуд мекунанд. Онҳо таълимоти исломи ҳанафиро, ки воқеан ҷавҳарашро таҳаммупазирӣ ташкил медиҳад, вале ифротгароён аз нигоҳи ғаразноки худ тафсир медиҳанд ва чавонро ба вартаи ифротгароӣю хурофотпарастӣ ва охируламр ба ҷинойткорӣ тела медиҳанд. Ифротгароӣю таунгароӣю ва терроризми мазҳабӣ ҳамчун вабои аср, чунин бемории сирояткунадаест, ки мағзи чавонони ноогоҳро хароб месозад ва ба бозичаи дасти кишварҳои хориҷӣ табдил медиҳад, ки оқибати онро тасаввур кардан ниҳоят мушкил аст. Бинобар ин, аз рӯи принципи илоҳӣ воқеа пеш аз вуқӯ, садди роҳи ин падидаи хатарнокро гирифтани лозим аст ва ҷустани тадбирҳову чораҳои муассире зарур аст, ки боиси решакан кардани он мегардад.

Таблиғи ғояҳои таҳаммулпазирӣ ахлоқӣю иҷтимоӣ ва мазҳабӣ суннати мардуми кишварамон – ҳанафӣю аз ҷониби руҳониёну намояндагони равшанфикр метавонад яке аз роҳҳои муфиди пешгирикунандаи ин падидаи хатарноки мазҳабӣ бошад. Мусаллам аст, ки дар кишварамон ба ҷуз мусулмонон (пайравони мазҳабӣ ҳанафӣю ва исмоилӣ), ҳамчунин дигар пайравони мазоҳибу равиҳои православӣ, католикӣ ва протестантии дини насронӣ, пайравони баҳоия ва дигарон бар ба бар қору зиндагии осоишта доранд ва ҳеҷ гоҳ байни онҳо зиддиятҳои мазҳабӣ ба вуҷуд наомадааст. Ақалиятҳои мазҳабӣ, ки бахши аъзами онҳоро пайравони мазҳабӣ православӣ (бештар русҳо) ташкил

медиханд, дар мақомоти дахлдори кишвар сабти ном шудаанд ва озодона амал менамоянд. Аммо, мутаассифона, имкон дорад, ки ин зиндагии осоиштаи мардуми кишварамонро маҳз ифротгароёни мазҳабӣ бо ихтилофу низоъангезии худ барҳам зананд, чуноне ки дар кишварҳои Афғонистон, Сурия, Ироқ ва дигар мамолик рух дод. «Бояд зикр кард, ки дар миёни пайравони мазҳабҳои суннатии исломӣ ва насронӣ аз даврони собиқ Шӯравӣ то ҳол таҳаммулпазирӣ ва робитаи ҳасана ва ҳамкориҳои зичу судманд вучуд дорад ва дастҷаъмона дар тарбияи ахлоқии ҷомеа саҳми фаъол мегузоранд. Бинобар ин, маҳз рӯҳониён ва уламои маъруфи исломию насронӣ дар роҳи пешгирии хатари ифротгароии мазҳабӣ дар сафи пеш истода, нақши бисёр муҳимро иҷро карда метавонанд» [251].

Пас аз истиқлолияти давлатӣ касб кардани мардуми кишварамон, ба ҷуз мазоҳиби мазкурии исломию насронӣ, пайравони чанде дигар равияву фирқаҳои ғайрисуннатии мазҳабӣ зуҳур карданд, назирӣ Салафия, Ҳизбу-т-Таҳрир, Шоҳидони Яҳво, Ваҳҳобия ва амсоли инҳо, ки ба зудӣ симои худро бо фаъолияти ҳаракатҳои ифротию тундравона ба намоиш гузоштанд. Бинобар ин, фаъолияти ин равияву аҳзоб ва ҳаракату ташкилотҳои ифротгарову тундрав дар ҷумҳурӣ бо қарорҳои Суди Олии Тоҷикистон ғайриқонунӣ ва мамнуъ эълон гардид. Зеро онҳо дар байни пайравони мазҳабҳои суннатии ҷомеаи Тоҷикистон зиддияту бадбинӣ ва таҳаммулнопазирӣ эҷод карда, мардуми кишварамонро ба гирдоби бухронҳои сиёсӣ иҷтимоӣ ва ҷанги шаҳрвандӣ кашиданд; амнияти яқинро ба ваҳдати миллии Тоҷикистони соҳибистиқлоро ба зерӣ хатари ҷиддӣ гузоштанд. Мутаассифона, аҳзобу иттиҳодияҳо ва ҳаракату ташкилотҳои ифротгарои мазҳабӣ пас аз манъи фаъолиятшон аз қаламрави Ҷумҳурии Тоҷикистон берун шуданд ва то ҳол аз мақсадҳои нопоки худ даст накашидаанд ва ошкору пинҳон дар миёни ҷавонони мо ташвиқу тарғиби таълимоти ифротии худро ба воситаи расонаҳои ВАО, бахусус тавассути интернет, шабакаҳои моҳвораӣ давом дода истодаанд. Чуноне аз ин васоит маълум аст, онҳо дар бархе

давлатҳои даргире, ки ба ҷангу низоҳои мазҳабӣ шаҳрвандии мусулмонон манфиатдоранд, озодона фаъолият доранд. Онҳо бо ҳар василаву восита хоҳони онанд, ки таълимоту ғояҳои ифротии худро дар бархе дигар кишварҳои мусулмонӣ, бахусус дар Осиёи Марказӣ интишор диҳанд ва ҷавонони ноогоҳу камтаҷрибаи моро ба дом бикашанд ва ба ҷиходи фаъолиятҳои ифротӣ террористӣ ҷалб созанд. Ифротгарони мазҳабӣ бо дастнишондодӣ хоҷагони хориҷии худ таълиму тадриси баъзе аз улуми дақиқ, назари физика, химия, забону адабиёти миллӣ, бахусус осори назми бузургони миллатамонро инкор карда, бидъат номиданд. Гӯё, ки ин улуму фанҳои мактабӣ донишгоҳӣ ҳилофи таълимоти Қуръону суннати исломӣ мебошад. Дар сурате, ки Пайғомбари ислом дар ҳадисҳои худ омӯзиши илму донишхоро борҳо таъкид кардааст. Аз ин рӯ, барои бартараф кардани хатари ифротгарӣ таҳкиму тақвият бахшидани низоми таълиму тарбия дар макотиби миёнаву олӣ ҳаётан муҳим арзёбӣ мегардад, бахусус дар шароити мураккаби ҷаҳони муосир, ки ҳар як ҷавони ҷомеаи мо бояд соҳиби касбу дониш ва ҳунарҳои замонавӣ бошад. Ба ҳамаи устодону омӯзгорони макотиби оливу миёна, бахусус ба донишмандону муҳаққиқони соҳоти ҷомеашиносӣ, сиёсатшиносӣ, фалсафа, диншиносӣ ва фанҳои дақиқ бисёр муҳим аст, ки ҳамкориҳои босамарро дар роҳи таълиму тарбияи ҷавонону наврасон ба роҳ монанд ва ба ҷавонон бартариҳои илму касбиятро талқин намоянд. Ин беҳтарин воситаву омӯҳи ифротзудӣ дар миёни ҷавонон мебошад. Зеро:

Ҷаҳонро ба дониш тавон ёфтанд,

Ба дониш тавон риштану тофтанд

Дар баробари баланд бардоштани масъулияти падарону модарон ва нақши оила дар тарбияи фарзандон, ҳамчунин нақши боғчаи кӯдакон, мактабу донишгоҳҳо, донишкадаҳо ва омӯзишгоҳҳои кишвар, ВАО ва тамоми ниҳодҳои ҷамъиятию давлатӣ дар роҳи пешгирии ҷавонон аз шомил шудани онҳо ба гуруҳҳои ифротгаро ниҳоят калон аст. Дар ин ҷода барои тарбияи дурусти ҷавонону наврасон дар руҳияи худшиносии

худогоҳии миллӣ сахми радио ва телевизион, матбуоти даврӣ, интернет, бахусус филмҳои мустанадӣ бадеӣ, ки савияи дониши ҷавонро баланд мебардорад, бисёр зарур аст. Ба барномасозони интернетӣ ватанӣ зарур аст, ки дар баробари ҳар як таълимоти руҳияи зиддимиллӣ доштаи шабакаҳои интернетӣ бо ҳамкориҳои донишмандони шинохтаи кишвар, барномаҳои махсуси шавқангези ҳувиятсоз эҷод намоянд ва ҷавонону наврасонро дар руҳияи инсондӯстӣ, ватандӯстӣ, арҷгузориҳои арзишҳои фарҳанги миллӣ тарбия кунанд. Зеро дар даврони муосир маҳз шабакаҳои интернетӣ, телевизиону радио дар шарҳи масоили мубрами ҷаҳонишавӣ, вазъияти сиёсӣ ва иқтисодии минтақаӣ ва ҷаҳонӣ нақши бисёр бузург дошта, ҷаҳонбинии ҷавонро васеъ ва дарки дурусти хатарҳоро барои онҳо осон мегардонад.

Ба андешаи Маҳмадизода Н. Д. «Пешгирии ҳамроҳшавии ҷавонон ба ҳаргуна ҳизбу ҳаракатҳои ифротӣ – террористӣ масъалаи муҳимтарини давлат ва ҷомеаи шаҳрвандӣ ба ҳисоб меравад. Аз ин рӯ, қабл аз ҳама се ниҳоди асосӣ - оила, мактаб (маориф) ва ҷомеаи шаҳрвандӣ бояд дар ҳамкорӣ фаъолияти босамар ва натиҷабахшро роҳандозӣ кунанд. Наврасону ҷавонон бояд аз хурди дар рӯҳияи худшиносии ватандӯстӣ ва шинохти арзишҳои миллӣ тарбия карда шаванд. Тавассути интернет, телевизиону матбуоти даврӣ амалҳои зишти гурӯҳҳои ифротгароро бо далелҳои асоснок намоиш додан мумкин аст. Имкон дорад ашхоси аз Сурияву Ироқ баргаштаре ба маҷлису намоишҳои телевизионӣ даъват карда шаванд, то ин ки онҳо аз таҷрибаи талхи худ ба ҷавонон нақл кунанд» [90, с.275].

Ба қору фаъолияти бунёдкоронаву созанда ҷалб кардани ҷавонон, тарғиби варзиш, ташкили ҷойҳои нави корӣ ва амсоли инҳо чораҳои муассире тавонанд буд, ки ҷавонону наврасон умри пурқиммату арзишманди худро беҳуда нагузаронанд ва ба доми пурхатари ифротгарони мазҳабӣ гирифта нашаванд. Зеро як сабаби бисёр возеҳу равшани ба доми ҳизбу ҳаракатҳои ифротӣ дучор шудани ҷавонон, дар

баробари ноогохию камитгилоотӣ аз ҳаводиси ҷаҳонӣ, бекорӣ ва беҳудагардию оворагии онҳо мебошад. Хеле фараҳбахш аст, ки солҳои охир бисёр ҷавонони тоҷик дар озмунҳои таҳассусӣ ва мусобиқаҳои байналмилалӣ варзишӣ ширкат меварзанд ва ҷойҳои намоёнро ишғол намуда, парчами миллиро дар сатҳи байналмилалӣ баланд мебардоранд, ки бешубҳа ифтихори ҳар як тоҷику тоҷикистонӣ мебошад.

Бояд ёдовар шуд, ки масъалаи пешгирӣ ва мубориза алайҳи ифротгароӣ, тундравӣ, баҳусус ифроғароии динӣ-сиёсӣ фақат вазифаи ниҳодҳои давлатӣ наметавонад буд, балки тамоми шаҳрвандони ҷумҳурӣ дар ин кор бояд саҳм дошта бошанд. Маҳз мубориза босамари дастҷамъии тамоми ниҳодҳои иҷтимоӣ қодир ба он хоҳад буд, ки падидаи хатарноку номатлуби асри муосир – ифротгароӣ, тундгароӣ ва терроризми динӣ, аз ҷомеаи мо решақан карда шавад, ба барангехтани адовати миллию мазҳабӣ, низоъҳои иҷтимоӣ наҷодӣ хотима дода шавад. Бояд ҷавонон тавре раҳнамоӣ гарданд, ки ҳикмати ба манфиати Ватан – Тоҷикистон ва ояндаи дурахшони он хидмат карданро дарк намоянд ва дар тақвияти давлатдорӣ милли боз ҳам устувор шудани сулҳу ваҳдат, якпорчагии миллат, мустаҳкам кардани дастовардҳои истиқлолият сарбаландона ва боифтихор саҳмгузор бошанд ва баҳри пешрафту шукуфоии кишвар ва ҳифзи марзу буми давлатамон сина сипар созанд. Дар Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон ин андешаи ватандӯстона бисёр барҷаста ифода гардидааст: «Шаҳрвандони кишвар бояд ба қадри давлати соҳибистиклол ва зиндагии орому осуда расанд ва ҳеҷ гоҳ зиракии сиёсиро аз даст наодоа, фирефтаи таблиғоту ақидаҳои бебунёди ифротӣ нашаванд».

Унсурҳои асосӣ ва хатарноки гуруҳҳои ифротгароӣ на дар шахсият, балки дар ақида ва усули андешаву ҷаҳонбинӣ онҳо бештар зоҳир мегардад. Ақидаҳои дар тафаккур ва андешаи динӣ ва ҷаҳонбинӣ гуруҳу равияҳои салафия, ваҳобия, ансоруллоҳ, ҳизбуттаҳрир, ДОИШ, толибон,

«Ихвону-л-муслимин», «Хамос», «Ал-Қоида» ва амсоли инҳо нуҳуфтааст, ки новобаста аз иродаи шахсияшон, даст ба такфиру таҳқири дигар мусалмонон мезананд. Аз ҳамин лиҳоз, иллат на дар шахсият, балки дар барномаи динӣ-таблиғотии онҳо мебошад. Бад-ин хотир аҳли суннат ва ҷамоъат салафияро эътироф намеkunанд ва қабул надоранд ва онҳоро аз ҷумлаи аҳли суннат намешуморанд.

Арзишҳои миллӣ ва мазҳаби ҳанафӣ чун гули печон дар канори ҳам инкишоф ва тақомул ёфта, шуури миллӣ ва мазҳабии аҳли ҷомеаро ташкил меkunанд. Тафаккури салафигарой ва андешаи бемазҳабӣ пеш аз ҳама барои маҳв намудани арзишҳои муштараки миллӣ ва мазҳабӣ дар ҳар ҷомеа омили асосӣ ба шумор меравад [143, с.76].

Тафаккур ва андешаи динии ҷомеа арабӣ ё язидӣ набуда, балки аҷзои андеша ва тафаккури динии аҳли суннат ва ҷамоъат буда, он таълимоти каломӣ-фикҳии мазҳаби ҳанафӣ, ки пояи онро Қуръону суннат, қиёс, иҷтиҳод ва урф ташкил медиҳад, таркиб ёфтаанд. Андешаи диниро ба андешаи арабӣ ва эронӣ мансуб доништан, яъне дар доираи андешаи минтақавӣ ва қавмию наҷодӣ маҳдуд сохтан аз заъифии тафаккури динии гуруҳу равияҳои мазкур, баҳусус салафӣ, ки хусусияти арабӣ дорад, шаҳодат медиҳад. Заъфи тафаккури ақидавии арабӣ ё эронӣ, таҳрирӣ, салафӣ, мавдудӣ ва ғайраро набояд тафаккури исломӣ муаррифӣ намоем ва ба қалам бидиҳем. Ин гуруҳҳо даъво доранд, ки андеша ва ақидаи аҳли суннат сирф андешаи арабӣ-язидӣ мебошад, албатта, ин навъ хулосабарории салафӣ ягон санад, ҳуҷҷат, далели шаръӣ ва илмию таърихӣ надоранд. Чунин эътиқод мардуд ва тухмати маҳз нисбати андеша ва ақидаи аҳли суннат ва ҷамоъат мебошад.

Фаъолияти ифротгарой (ифрогарой) дар Тоҷикистон (ва дигар кишварҳои дар мадди назари ифротгароии байналмилалӣ қарордошта) асосан ба ин усулу ҳадафҳо равона шудааст:

- тағйири додани асосҳои сохти конституционӣ ва вайрон кардани ягонагӣ ва ваҳдати миллӣ;

- сафедкунии оммавии терроризм ва дигар фаъолиятҳои террористӣ;
- барангехтани кинаю адовати иҷтимоӣ, наҷодӣ, миллӣ ё динӣ;
- таблиғи ғавқулодда ва бартарӣ доштани шахс ё паст задани фарде бар асоси мансубияти иҷтимоӣ, наҷодӣ, миллӣ, мазҳабӣ, забонӣ ё муносибат ба дин;
- вайрон кардани ҳуқуқ, озодиҳо ва манфиатҳои қонунии шахс ва шаҳрванд, вобаста аз мансубияти иҷтимоӣ, наҷодӣ, миллӣ, мазҳабӣ, забонӣ ё муносибати ӯ ба дин;
- монев шудан ба амалисозии шаҳрвандон аз ҳуқуқҳои интихобии худ ва ҳуқуқи иштирок дар раёйпурсӣ ё вайрон кардани сирри овоздиҳӣ бо зӯрварӣ ё таҳдиди истифодаи он;
- монев шудан ба фаъолияти қонунии мақомоти давлатӣ, мақомоти ҳудидоракунии маҳаллӣ, комиссияҳои интихоботӣ, иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ ва динӣ ё дигар ташкилотҳо бо зӯрварӣ ё таҳдиди истифодаи он;
- содир кардани ҷиноятҳо;
- таблиғ ва намоиши оммавии аломатҳо ё атрибутҳои фашистӣ ва ё сифату нишонаҳои шабеҳ ба он;
- даъватҳои оммавӣ барои татбиқи ин санадҳо ё паҳнкунии оммавии маводди ифротгарой, инчунин истехсол ё нигоҳдории онҳо бо мақсади паҳнкунии онҳо дар миёни омма;
- бардурӯғ айбдоркунии шахси дорои мансаби давлатӣ дар содир кардани амалҳои ҷиноӣ ва ташкилу таҳияи санадҳои марбут ба ин ҷиноятҳо ва паҳн кардани ин тўҳматномаҳо дар миёни оммаи мардум ва ба ин васила аз байн бардоштани шахсони маъруфу машҳур ва олирутба, ки садди роҳи ифротгарой шудаанд ва дар таҳкими ваҳдату пойдории миллату давлат саҳиманд.

Усулҳо ва самтҳои асосии мубориза ва муқовимат бо фаъолияти ифротгарой ва терроризм метавонанд ин усулҳо бошанд:

- эътироф, риоя ва ҳимояи ҳуқуқи озодиҳои инсон ва шаҳрвандон, манфиатҳои қонунии муассисаю ташкилотҳои хусусӣ ва давлатӣ;
- ҳимояи қонун ва ошкорбаёнӣ дар ҷомеа;
- ба таъмини амнияти миллию давлатии Тоҷикистон афзалияти аввалиндараҷа додан;
- афзалияти ҷораҳо оид ба пешгирии ғайриқонунии ифротгароӣ;
- ҳамкориҳои иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ ва динӣ, ташкилотҳо ва умуман тамои шаҳрвандони Тоҷикистон бо давлат дар мубориза алайҳи ифротгароӣ, баҳусус ифротгароии мазҳабӣ-сиёсӣ ва тундгароии динӣ;
- барои ғайриқонунии ифротгароӣ муқаррар намудани ҷазои ҳатмӣ;
- қабули ҷораҳои пешгирикунанда, ки ба рафъи ғайриқонунии ифротгароӣ рағубан шудаанд, аз ҷумла муайян ва баргараф кардани сабабҳои зуҳури ифротгароӣ;
- муайян ва пешгирии ғайриқонунии ифротгароии иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ, динӣ, ташкилотҳо ва шахсонӣ алоҳида;
- баланд бардоштани эҳтироми инсон дар ҷомеа тавассути арҷгузорӣ ба арзишҳои баланди ахлоқӣ, инсонӣ ва ҳамаҷониба ҳавасмандсозии татбиқи ин арзишҳо дар байни ҷавонон;
- ҳавасмандсозии шаҳрвандон, баҳусус ҷавонон ба эҳтироми қонун;
- баланд бардоштани обрӯю нуфузи мақомоти ҳифзи ҳуқуқи шаҳрвандон тавассути барномаҳои махсус ва ҳамкориҳои ҷомеа ва баҳусус ҷавонон бо онҳо (масалан, нашри филмҳои баландмазмуни бадеӣ ва ҳуҷҷатӣ аз ҳаёти қаҳрамонони мақомоти ҳифзи ҳуқуқ; ҳамаҷониба ҳавасмандсозии коркунони мақомоти ҳифзи ҳуқуқ ва ба ин васила пешгирии ривоҷи ғасбу рашвӣ дар байни коркунони ҳифзи ҳуқуқ (масалан, баланд бардоштани маоши онҳо, додани мукофотҳои давлатӣ, мукофотҳои пулию молӣ, таъмини қаҳрамонон бо хонаҳои хуби замонавӣ ва ғ.); шаъну шарафи баланд будан қору ғайриқонун дар ин мақомот барои ҷавонон);

- баланд бардоштани фарҳанги маънавӣ-ахлоқии ҷавонон;
- ҳамачониба ҳавасмандсозии ҷавонон барои интиҳоби касби дӯстдошта
- коҳиш додани бекорӣ дар байни ҷавонон тавассути эҷоди корхонаҳо, ташкилотҳо, ширкатҳо, муассисаҳо ва ғ., бахусус бо ташаббуси худи ҷавонон;
- ҳавасмандсозии ҷавонон барои эҷодкориву ихтироъкорихо ва баланд бардоштани ташаббуси ҷавонон барои фаъолиятҳои созанда;
- коҳиш додани сатҳи ноогоҳӣ ва камиттилоотии ҷомеа, ба вижа ҷавонон, аз фазои иттилоотии илмӣ, фарҳангӣ, сиёсӣ, иқтисодӣ ва варзишии ҷаҳон;
- баланд бардоштани сатҳи донишу биниши ҷомеа ва ҷавонон аз аркони шариати ҳанафӣ, ки таҳаммупазириро тарғиб менамояд ва ба ин васила ошкорсозии фарқияти онҳо аз ифроту тафрити мазҳабӣ;
- баланд бардоштани сатҳу сифати таҳсилоти макотиби миёна ва олий;
- аз байн бардоштан ва ё ҳадди ақал коҳиш додани нобаробарихои иҷтимоӣ;
- пешгирии майли ҷавонон ба содир кардани ҷиноятҳо;
- ҷалби ҷавонон ба арзишҳои умумибашарӣ ва дур нигоҳ доштани онҳо аз амалҳои пасти ахлоқӣ ва таҳрибкунандаи шахсият;
- тарғиби ҷавонон ба таҳаммулгароӣ ва барканорсозии онҳо аз ҷудоиситезӣ ва фашизми миллию мазҳабӣ;
- тарбияи дурусти руҳию равонии ҷавонон ва фаҳмонидан зарари пархошгарию ситезачӯӣ ба онҳо (ташкilotу созмонҳои ифротагроиву террористӣ усулҳои пархошгарию ситезачӯиро ба ҷавонон омӯзонида, онҳоро ба манфиати худ истифода мебаранд);

- пур кардани фазои интернетӣ бо маводди омӯзишӣ-тарбиявӣ (видеоию хуччатӣ), тарбиявӣ-ахлоқӣ, динӣ-тарбиявӣ, ки метавонад дар баробари ҳар як маводди таҳрибкори ахлоқию таблиғотии ифротгароён ҷавоби муносибе дода тавонад;
- ба навор гирифтани филмҳои бадеӣ, телесериалҳо, филмҳои тасвирӣ аз дostonҳои «Шoҳнома», афсонаҳои халқи тоҷик, роману повестҳои нависандагони тоҷик, ки кӯдакону наврасон ва ҷавононро метавонанд ба омӯзиши фарҳанги бои миллӣ равона сохта, дар вучуди онҳо ҳисси ватандӯстӣ, поквичдонӣ, покниҳодӣ, фарҳангдӯстӣ, китобдӯстӣ, қаҳрамонӣ, ва амсоли инро тарғибу ташфиқ намоянд;
- пешгирӣ ва бартарафсозии ҳама гуна анвои муҳолифатҳои иҷтимоӣ, қавмию миллӣ, наҷодӣ ва мазҳабӣ тавассути фарҳангнокунии ҷомеа ва ҷавонон;

Хулоса, шароити сиёсӣ ва мазҳабии даврони ҷаҳонишавии муосир тақозо дорад, ки ҳар як шаҳрванди Тоҷикистон зиракии сиёсиро аз даст надихад ва барои ҳифзи сулҳ, оромии оsoиштагии кишвар қорҳои мушаххасро амалӣ намояд, аз ҷумла, ба қори таълиму тарбияи дурусти фарзандон, пурсамар гузаштани вақти онҳо, ҷалби онҳо ба маҳфилҳои илмӣ, фаннӣ ва ҳунаромӯзӣ талош варзад. Дар чунин шароит ҳар як падару модар хосатан фарди соҳибмаърифатро масъулияти азим бар дӯш аст. Чунки аҳаммиати ҷиддӣ додан ба таълиму тарбияи насли наврас ва ҷавонон яке аз ҷораҳои самарбахштарин ва омили мубориза алайҳи падидаи хатарноки ҷаҳони муосир – ифротгароӣ ва терроризм ба шумор меравад. Бепарвоӣ ба тақдирӣ фарзандонамон – ояндаи Ватанамон оқибатҳои мудҳиш ба бар дорад. Аз ин рӯ, фарзанд азиз аст, аммо тарбияи дурусти он боз ҳам азизтар мебошад. Ҳар як фарди худогоҳу худшиноси ҷомеаро мебояд, ки Ватанамонро мисли фарзандонамон бо қалбамон дӯст дорем ва дар тарбияи дурусти насли наврас ҳамаи ниҳодҳои иҷтимоӣ дастҷамъона амал намоем.

ХУЛОСА

I. Натиҷаҳои асосии илмии диссертатсия

Ғояҳои ифротгароӣ, ки дар даврони муосир бисёр густариш ёфта, ҷавонони Ватанро бо роҳу воситаҳои гуногун гумроҳ сохтаву ба коми худ кашида истодааст, имкон дорад, ки ба ин восита оромии кишварамон ва ваҳдати миллию амнияти давлату миллати соҳибистиклоламонро зерӣ хатару таҳдидҳои ҷиддӣ гузорад.

1. Равияҳои гуногуни ифротгароии динӣ бо дастгоҳҳои иттилоотии бисёр қавӣ ва барномаҳои бисёр хатарнок тарҳрезӣшуда ба шуури мардум, ба хусус ба ҷаҳонбинии ҷавонони муосири тоҷик, таъсир расонида, ҳасти арзишҳои фарҳангӣ ва хувияти миллиро дар шуури онҳо зерӣ суол гузоранд. Ифротгароёни динӣ ба тамоми гӯшаи олам, ба ҳар як давлату миллати ҷаҳон ва ба ҳар як ҷавони ноозмудаву камтаҷриба дастрасӣ ва таъсир дошта, мағзҳои ханӯз поки онҳоро захролуд карда метавонанд. Ифротгароии динӣ дар Тоҷикистон ҳамчун омили бесуботсозии ҷомеа на танҳо барои амнияти имрӯзи кишварамон хатари ҷиддӣ дорад, ҳамчунин барои оянда низ бисёр хатарнок буда, арҷгузориҳои арзишҳои фарҳангиву миллиро дар қалбу шуури наслҳои имрӯзу оянда аз байн мебарад ва бо табиати хувиятзудои худ хувияти миллии ҷавонон аз байн бурда, меҳру муҳаббати онҳоро миллату давлат ва фарҳанги миллии заиф созад; ифротгароии динӣ дар кучое, ки сар назанад аҳли ҷомеаро аз бунёдкориву созандагӣ ва инкишофу тараққӣ дур медорад ва баръакс ба низоъу ҷангу ҷидолҳои бепоёни мазҳабиву сиёсӣ ва иҷтимоӣ гирифтадор месозад, ки оқибати марғбори онро тасаввур кардан ғайриимкон аст. Ифротгароёну тундравон пинҳонӣ амал намуда, бархилофи равишу суннати ҳанафимазҳабамон бархостаанд ва байни давлату миллат, падару писар ихтилофи ақида ва эътиқод эҷод намудаанд.

2. Бешубҳа, истилоҳоти «ифротгароии исломӣ», «тундгароии исломӣ» ва «терроризми исломӣ» аз исломи сиёсӣ бармеояд ва ҳеч рабте

исломи ҳанафӣ надорад. Муассисони ҳаракатҳо ва созмонҳои гуногуни сиёсии ифротгароии динӣ давлатҳои абарқудратанд, ки дар ҷаҳони ислом, бахусус дар Осиёи Марказӣ манфиатҳои ҷуғрофӣ-сиёсии худро доранд вабо ҳидояти онҳо раҳбарӣ, тарбият, идора ва маблағгузорӣ мешаванд. Сӯистифодаи исломи сиёсӣ аз ҷониби онҳо ҳамеша вучуд дошт ва танҳо ваҳдати миллату давлатҳо ва кулли башарият хатари онро аз байн хоҳанд бурд.

3. Барои он ки ҷавонони мо ба ҳар гуна ҷараёну равиҳои тундраву ифротгаро ҷалб нашаванд ва дар шинохти ҷеҳраи бисёр пурасрору махуфи онҳо хато накунад, нахуст бояд вазъи сиёсӣ иқтисодии ҷаҳони имрӯз ва сиёсати кишварҳое, ки дар иқтисоду сиёсати дунёи муосир дасти аввал доранд, дуруст шиносанд ва таҳлили илмӣ карда тавонанд. Бахусус, барои онҳо ифшо ва ошкор кардани ҳадафҳо, ғоя ва таълимоти ҷараёнҳои гуногуни ифротгароии ҷинойтпеша, аз ҷумла гуруҳҳо ва равиҳои ифротгароиву террористие аз қабиле салафия, «Ал-Қоида», «Ансоруллоҳ», «Ал-Ҷиход», «Ал-Ҷарамайн», «Ат-Такфир вал-Ҷичра», «Ихвон-ал-Муслимин», «Ҷаракати Толибон», ДОИШ, «Ҷамоати исломӣ», «Ҷабҳат-ан-Нусра», «Ҷамоати муҷоҳидони Осиёи Марказӣ», «Гуруҳи исломии ҷиход» ва амсоли инҳо, ки зердастон ва амалисозандагони ҳадафҳои давлатҳои пурқудрати ҷаҳон мебошанд, ниҳоят зарур аст. Ҷама фаъолиятҳои ин гуруҳу равиҳои ифротиву террористӣ (алалхусус дар Афғонистон, Сурия, Ироқ ва ғ.) то имрӯз шоҳиди он аст, ки ба ҷуз куштани таркондан ва дахшату ваҳшат афкандан дар тамоми манотиқи олам, бахусус дар олами ислом, ба кори дигаре гумашта нашудаанд. Инҳо тамаддуни исломӣ ва фарҳангҳои миллии мардуми мусалмонро беқадру беразиш ва музир қаламдод карда, ба муқобили онҳо ҳамчун падидаи куфр мубориза мебаранд.

4. Душманони мардуми мусалмон ва тамоми мардум Шарқ ҳатто ҳокимияти миллию мардумиро дар ҳар давлате, ки бо хости онҳо амал накунад, бо дастони ходимони худ (дар ҷаҳони ислом тавассути

ДОИШихову толибону салафиҳо ва амсоли инҳо ва дар дигар кишварҳои Шарқ бо роҳи ташкили дастаҳои оппозитсионӣ) аз байн бурдан мехоҳанд, то ин ки ҳукумати ба сари қудрат овардаи онҳо ба манфиатҳои ҷуғрофӣ-сиёсии онҳо мувофиқ созанд. Яъне, душманони мардуми Шарқ ва ислом бо нақшаҳои бисёр дақиқи сиёсиву тактикаҳои ҳарбӣ, бар зидди ҳукуматҳои миллӣ дар дохилу дар беруни кишвар дастаҳову гурӯҳҳои оппозитсионӣ ташкил ва онҳоро бо тамоми лавозимот таъмин ва омодаи ҷангу муборизаҳои шаҳрвандӣ мекунанд ва ба ин васила ба сари қудрати ин кишварҳо ҳокимияти лухтакмонанди худро меоранд. Масалан, онҳо борҳо кӯшиши дар Тоҷикистон ба сари ҳокимият овардани чунин ҳокимияти лухтакмонандро карданд, оппозитсияро омода ва мучаҳҳаз сохтанд, ҷанги шаҳрвандиро низ бо дастони худӣ мо ташкил намуданд, хуни садҳо ҳазор бегуноҳро резониданд, аммо ба мақсади касифашон нарасиданд.

5. Мусаллам аст, ки ҳар як миллат бо арзишҳои баланди миллии худ зинда аст ва ин арзишҳо ҳуввияти миллии онро ҳифз менамояд. Дар айни замон, гуногунии фарҳангҳои мардумони ҷаҳон зебоӣ ва ғановати фарҳанги ҷаҳониро таъмин мекунад ва дар умум боиси пешравии тамоми инсоният (аз нигоҳи ахлоқӣ, зебоишиносӣ, илмӣ, фарҳангӣ, сиёсӣ ва ғ.) мегардад. Мутаассифона, дар ҷаҳони имрӯз давлатҳои зухур кардаанд, ки тамоми арзишҳои умумибашарию зерӣ султаи забон, фарҳанг ва сиёсати худ дароварданианд. Миллатгароӣ (ва ҳатто фашизм)-и онҳо ба ҳаддест, ки дар баробари арзишҳои фарҳангии миллати худ арзишҳои миллату мардуми бегонаро эътироф кардан намехоҳанд ва ҷаҳонро ба «худиву бегона», «дӯсту душман» тақсим карда, барои нестии «бегонагон» талоши ҷиддӣ доранд. Миллату давлатҳо ва дину мазоҳиби гуногунро ба муқобили ҳамдигар шӯронида, оташи садсолаҳо инҷониб хомӯшшударо аланга андохта, аз ҷангу низоъ ва хунрезии мардумони бегона ғайдаҳои ҳангуфти моливу пулӣ кор мекунанд ва бо зӯриву таҳдидҳо мехоҳанд тамоми оламро таҳти итоату тасарруфи худ нигах

доранд. Ин абарқудратҳо бо истифода аз афзалияти технологӣ, сиёсӣ, иқтисодӣ ва шонси таърихӣ худ интишори тамаддун (забон, фарҳанг, сиёсат, иқтисод ва ғ.)-и худро дар тамоми ҷаҳон хосторанд ва баръакс аз интишори шарқӣ, аз бартарияти забону фарҳанги Русу Чин, Ҳинду Араб дар ҷаҳон ваҳшат доранд ва ҳаргиз ба ваҳдати мардуми мусулмон ва арзишҳои исломиву миллии миллатҳои мусулмон ва тамаддуни Шарқ роҳ додан намехоҳанд. Аз ин рӯ, барои ғалабаи комили худ дар арсаи ҷаҳон бо истифода аз васоити гуногун бар зидди суннату арзишҳои мардуми мусалмон муборизаи беамон мебаранд. Ифротгароёни мазҳабии муосир, ки бешубҳа дастпарвари қудратҳои ҷаҳонианд, хостаҳо ва амри ин кишварҳоро иҷро мекунанд.

6. Интишори ифротгароии динӣ ва хатарҳои он дар сатҳи ҷаҳонӣ қарор дошта, роҳи пешгирии ин вабои асри муосир бидуни иттиҳоди давлатҳои қавӣ ва муборизаи дастҷамъӣ бо он хеле мушкил хоҳад буд. Ин гуруҳҳои террористӣ дар сатҳи ҷаҳонӣ зидди арзишҳои таърихӣ ва фарҳангӣ ва ҳувияти миллии мардумони гуногунзабону гуногунфарҳанги халқу миллатҳои мусулмон ҷанг эълон кардаанд. Онҳо бо зудудани хотираи таърихӣ миллатҳо, ҳувияти миллии ва арзишҳои диниву миллии, ки ин ҳувияти миллии ин мардумонро пойдор мекорад, мехоҳанд забону фарҳанг, ҳувият ва арзишҳои худро ҷойгузини онҳо кунанд. Масалан, ифротгароёни динӣ ё ғайри муқаллидину мазҳабзудоён «бо як таассуби бисёр хайратовар худро пайрави аршади аввалияи замони оғози зуҳури Ислом бардурӯғ муаррифӣ намуда», хондану донишҷӯи осори фарҳангии бузургонамон: Рӯдакӣ, Фирдавсӣ, Саъдӣ, Ҳофиз, Санойӣ, Аттор, Ҷалолуддини Балхӣ, Иқбол ва ғ. ва арҷгузориҳои ҷашнҳои миллиамон (Наврӯз, Сада, Меҳргон)-ро қуфру бидъат эълон кардаанд. Ифротгароёни мазҳабӣ садақоту хайроти инфиродӣ ва дуъои дастҷамъонаву зиёрати қубури волидону ниёгонро намепазиранд. Яъне, онҳо зидди фарҳанги миллии, ваҳдати мардум, зидди ҳар он чизе, ки боиси якпорчагии миллат мешавад, мубриза бурда истодаанд. Ваҳдати

миллат ва якпорчагии кишвар ба онҳо имкон намедихад, ки ҳадафҳои фарзандонаки хатарноки хоҷагони онҳоро дар ин минтақа амалӣ гардонанд. Ифротгароёни мазҳабӣ ва хоҷагони онҳо мехоҳанд ҳар як миллати «саркаш»-у мазҳаби онро аз дарун фосид гардонанд ва фарзандони миллати моро мағзшӯй карда, бар зидди ҳуди мо равона созанд. Аз ин рӯ, барои боздории раванди манқуртсозии ҷавонон аз ҷониби гуруҳҳо, равияву ҷараёнҳои ифротгароии диниву сиёсӣ ва террористӣ чораҳои муассир, ки дар боло ба онҳо ишора рафтааст, андешидан ва амалӣ кардан ҳаётан муҳим аст.

II. Тавсияҳо оид ба истифодаи амалии натиҷаҳо

1. Барои пешгирӣ аз таъсири равияҳои ифротгароии мазҳабӣ, махсусан ифротгароии мазҳабӣ-сиёсӣ бояд таҳқиқотҳои мушаххаси ҷомеашиносӣ дар ҷумҳурӣ сурат гиранд.

2. Дар тамоми шаҳру ноҳияҳои ҷумҳурӣ барномаҳои мушаххаси тарғиботию тарбиявӣ алайҳи таълимоти равияҳо ва ташкилотҳои ифротгароӣ ба роҳ монанд шаванд ва дастурамалу маводҳои илмӣ таҳия гарданд.

3. Фанни «Диншиносӣ» барои ҷавонони донишҷӯ таълим дода шаванд, то ин ки онҳо тавонанд вазъи динӣ-сиёсии ҷаҳони муосирро ба хубӣ дарк кунанд.

4. Кумитаи ҷавонон бояд маҳфилҳои илмомӯзӣ ва фарҳангӣ доир намояд ва ҷавонон ба онҳо ҷалб карда шаванд. Дар ин маҳфилҳо бояд таълимоти низоъангезу даҳшатафкани ифротгароии динӣ аз ҷониби донишмандону муҳаққиқон ғош карда шаванд.

5. Бояд бо истифода аз имконоти илмии ҷумҳурӣ китобу буклетҳо ва маводҳои, ки дар ҷомеа нашр мегарданд, ба таври бисёр дақиқу равшан таълимоти таҳрибкоронаи равияву ташкилотҳои ифротгаро собит карда тавонанд. Ин роҳ ифшоии ақидаҳои ирғиҷӣ ва зарари онҳоро ба ҷомеаи муосир нишон хоҳад дод.

6. Васираву воситаи бисёр муассири интишори ғояҳои ифротӣ, бахусус ифротгароии сиёсӣ-мазҳабӣ, дар байни муҳочирони меҳнатӣ мебошад. Маҳз дар муҳочират бисёре аз муҳочирони меҳнатии мавсимӣ зери ташфиқу тарғиботи ифротгароии динӣ қарор хоҳанд гирифт ва, бешубҳа, ин муҳочирон таълимоти таҳрибкоронаи ҷаранҳои ифротиро бо худ ба Ватан меоваранд. Аз ин рӯ, барномаи мушаххаси пешгирии нуфузи таълимоти ифротӣ дар байни муҳочирони меҳнатӣ бояд таҳия ва татбиқ гардад.

7. Бояд курсҳои таълимии диншиносии илмӣ дар донишгоҳу донишқадаҳо аз ҷониби муаллимони соҳаи илмҳои гуманитарӣ гузаронида шаванд, зеро ташаккули ҷаҳонбинии илмии донишҷӯён вазифаи хеле муҳиму арзишманди устодон ба шумор меравад.

8. Баланд бардоштани эҳсоси миллатдӯстию ватандӯстӣ ба таассуботи ифротгарии динӣ-сиёсӣ метавонад хуб муқовимат кунад. Аз ин рӯ, маҷмӯи ҷорабиниҳо дар боби ватандӯстӣ ва ифтихороти миллӣ бояд таҳия гарданд ва аз тарафи мутахассисон ва созмонҳои дахлдор пиёда гарданд.

9. Ба таълимоту ташфиқоти динӣ-сиёсии ифротгароии ташкилоту ҳаракатҳои ифротӣ бояд осори гаронмояи фарҳангию таърихии оламшумули тоҷик муқобил гузошта шавад. Бахусус, месазад, ки курсҳои «Шоҳномаҳои», қироати «Гулистон»-и Саъдӣ ва ғ. дар мактабҳои миёна ва олӣ ташкил карад шаванд. Бо шукуҳу шаҳомати хосса гузаронидани ҷашнҳои миллӣ низ зарур аст, зеро онҳо омилҳои муҳими тақвияти худшиносии миллӣ мебошанд.

10. Сабаби асосие, ки андешаҳои ифротгарой ва таассуботи динӣ вусъат меёбанд, паст будани сатҳи донишу иттилооти фарҳангию сиёсии мардум, хусусан ҷавонон, мебошад. Аз ин рӯ, бояд барномаҳои таҳия ва қабул гарданд, ки сатҳи донишу маърифати мардум мунтазам баланд бардошта мешавад.

РҶҶХАТИ АДАБИЁТ

Санадҳои меъёрию ҳуқуқӣ

[1]. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи мубориза бо коррупсия» [Матн] // Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон. – 2005. – №7. – мод.402; 2007. – №7. – мод.660; 2008. – №10. – мод.800; 2011. – №12. – мод.837; 2014. – №3. – мод.148; Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 24 феввали соли 2017, №1385; Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 24 феввали соли 2017, №1386). Қонуни ҚТ аз 30.07.2007, №296, аз 6.10.2008, №419, аз 26.12.2011, №772, аз 14.03.2014, №1073, аз 24.02.2017, №1385, №1386, аз 30.05.2017, №1440.

[2]. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи мубориза бо терроризм» [Матн] // Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон. – 1999. – №11. – мод.275; 2005. – №3. – мод.116; 2007. – №5. – мод.355; 2008. – №10. – мод.802; 2012. – №8. – мод.816; 2013. – №6. – мод.407; 2014. – №11. – мод.647-648. Қонуни ҚТ аз 25.12.2015, № 1266.

[3]. Паёми Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ, Пешвои миллат, мухтарам Эмомалӣ Раҳмон, аз 20.03.2015 [Манобеи электронӣ]. – Низоми дастрасӣ: <https://sai.tj/index.php/tj/khabar/174>

[4]. Паёми Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ, Пешвои миллатПрезиденти Ҷумҳурии Тоҷикистон, аз 19.03.2016 [Манобеи электронӣ]. – Низоми дастрасӣ: <http://mmk.tj/content/паёми-асосгузори-сулҳу-ваҳдати-миллӣ-пешвои-миллат-президенти-ҷумҳурии-тоҷикистон>.

[5]. Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон мухтарам Эмомалӣ Раҳмон Дар бораи самтҳои асосии сиёсати дохилӣ ва хориҷии ҷумҳурӣ, аз 26 декабри соли 2019 [Матн]. – Душанбе: Шарқи озод, 2019. – 27 с.

[6]. Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Пешвои миллат мухтарам Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон [Матн] // Ҷумҳурият. – 2017. – 22 декабр.

[7]. Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Пешвои миллат, мухтарам Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 22 декабри соли 2016 [Манобеи электронӣ]. – Низоми дастрасӣ: <http://president.tj/node/13739>

[8]. Суханрониҳои Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ - Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон мухтарам Эмомалӣ Раҳмон бахшида ба рӯзи ҷавонон [Манобеи электронӣ]. – Низоми дастрасӣ: <https://www.hgu.tj/news/post/suhanronii-asosguzori-sulu-vadati-milli-pesvoi-millat-prezidenti-umurii-toikiston-mutaram-emomali-ramon-dar-ruzi-donis.html>.

[9]. Суханрониҳои Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ, Пешвои миллат, мухтарам Эмомалӣ Раҳмон дар ҷаласаи Ҳизби Халқии Демократии Тоҷикистон аз 14.02.2019 [Манобеи электронӣ]. – Низоми дастрасӣ: <https://mit.tj/article/суханронии-асосгузори-сулҳу-ваҳдати-миллӣ-пешвои-миллат-президенти-ҷумҳурии-тоҷикистон>

Монографияҳо ва маҷмӯаҳои илмӣ

[10]. Абашин, С.Н., Бушков, В.И. Таджикистан: некоторые последствия трагических лет. Документ №120 [Текст] / С.Н. Абашин, В.И. Бушков. – М., 1998. – 24 с.

[11]. Абдулатипов, Р.Г. Судьба ислама в истории России [Текст] / Р.Г. Абдулатипов. – М., 2002. – 280 с.

[12]. Абдулатипов, Р.Г. Судьбы ислама в истории России [Текст]: история и перспективы / Р.Г. Абдулатипов. – М., 2002. – 317 с.

[13]. Абдулмалик Абдурахмони Саъудӣ. Бидъат ба маънии дақиқи исломии он [Матн] / Абдулмалик Абдурахмони Саъудӣ. – Техрон, 1354. – 211 с.

[14]. Абишева, М. Религиозно-политический экстремизм в странах Центральной Азии [Текст] / М. Абишева. – М., 2006. – 263 с.

[15]. Абулазизи Ҳирталӣ. Салафиҳо, Ваҳхобиҳо ва Хаворичро бехтар шиносед [Матн] / Абулазизи Ҳирталӣ. – Душанбе, 2008. – 231 с.

[16]. Авдеев, Ю.И. Терроризм как социально-политическое явление. Современный терроризм [Текст]: состояние и перспективы / Ю.И. Авдеев. – М., 2000. – 441 с.

[17]. Адиб Халид. Ислам после коммунизма: религия и политика в Центральной Азии. [Текст] / Адиб Халид; пер с англ. А.Б. Богданой. – М.: Новое литературное обозрение, 2010. – 304 с.

[18]. Азалшоҳи Баҳром. Калом ва мактаби эътиқодии Имом Абӯҳанифа [Матн] / Азалшоҳи Баҳром. – Душанбе, 2009. – 257 с.

[19]. Актуальные проблемы Европы. Проблемы терроризма: проблемно-темат [Текст]. – М., 1997. – 208 с.

[20]. Алиев, А.К. Религиозно-политический экстремизм и этноконфессиональная толерантность на северном Кавказе [Текст] / А.К. Алиев, З.С. Арухов, К.М. Ханбабаев. – М.: Наука, 2007. – 582 с.

[21]. Аллома Саидабдурахим. Тақлиди шаръӣ ва ҷойгоҳи он дар ислом [Матн] / Аллома Саидабдурахим. – Техрон, 2006. – 341 с.

[22]. Аминова, Д. И., Молодежный экстремизм [Текст] / Д.И. Аминова. Р.Э. Оганян. – М.:Триада Лтд, 2005. – 196 с.

[23]. Аристотель. Сочинения [Текст]. – в 4-х т. / Аристотель; пер. вступ.ст. и прим. И.Д. Рожанский. – М.: Мысль, 1981.

[24]. Арухов, С.З. Ваххабизм и духовенство в политической структуре саудовского общества. Проблемы взаимоотношений власти и оппозиции [Текст] / С.З. Арухов. – Махачкала: Новый день, 2002. – 280 с.

[25]. Асаддулаев, И. Политический ислам в Таджикистане заметки и наблюдения [Текст] / И. Асдуллаев. – Душанбе, 2009. – 46 с.

[26]. Асадуллаев, И. Новые категории философии и философии политики [Текст] / И. Асадуллаев. – Душанбе, 2006. – 389 с.

[27]. Ахлоқи исломӣ ва рушди иҷтимоӣ-иқисодӣ [Матн]. – Душанбе, 2011. – 234 с.

[28]. Ахмедов, С. Философия калама в современном исламе [Текст] / С. Ахмедов. – Душанбе, 2005. – 224 с.

[29]. Аҳмадов, С. Сароб [Матн]: муборизаи идеологӣ дар исломи

муосир / С. Аҳмадов. – Душанбе: Ирфон, 1989. – 144 с.

[30]. Ашурзода, Ҷ.Х. Ифротгароии динию сиёсӣ ва хусусиятҳои муҳимми он дар раванди дигаргуншавии ҷомеа [Матн]: дар мисоли Ҷумҳурии Тоҷикистон / Ашурзода Ҷамшеди Хуршед. – Бохтар, 2020. – 147 с.

[31]. Бааль, Н.Б. Политический экстремизм молодежи в постсоветский период [Текст] / Н.Б. Бааль. – Тверь: Твер. Гос.ун-т, 2006. – 100 с.

[32]. Балъамӣ Муҳаммад. Таърихи Табарӣ [Матн] / Балъамӣ Муҳаммад. – Техрон, 2001. – 343 с.

[33]. Баргузидаи «Саёҳи Бухорӣ» [Матн]. – Техрон, 1377. – Ҷ.2. – 378 с.

[34]. Бачинин, В.А. Социология [Текст] / В.А. Бачинин. – СПб.: Р.Асланова «Юрид. центр пресс», 2004. – 871 с.

[35]. Бекзода, К. Таърихи равшанфикрӣ аз даври Ҷамшед то замони Фирдавсӣ [Матн] / К. Бекзода. – Душанбе, 2012. – 433 с.

[36]. Бедил Мирзо Абдулқодир. Девон [Матн] / Бедил Мирзо Абдулқодир. – Техрон, 1324. – 328 с.

[37]. Белокреницкий, В.Я. Исламизм и экстремизм на Ближнем Востоке [Текст] / В.Я. Белокреницкий. – М., 2001. – 260 с.

[38]. Блум Джонатан. ИСЛАМ. Тысяча лет веры и могущества [Текст] / Джонатан Блум; пер с англ. Блер Шейла. – СПб.: ДИЛЯ, 2010. – 288 с.

[39]. Бурковская, В.А. Криминальный религиозный экстремизм в современной России [Текст] / В.А. Бурковская. – М.: Ин-т прав. и сравнит. исследований, 2005. – 216 с.

[40]. Бушков, В.И. Таджикская революция и гражданская война (1989-1994 гг.) [Текст] / В.И. Бушков, Д.В. Микулский. – М., 1995. – 310 с.

[41]. Бэкон, Ф. Сочинения [Текст]. – в 2 т. / Ф. Бэкон. сост., общ. ред. и вступ. ст. А.Л. Субботина. – 2-е изд., исп. и доп. – М.: Мысль 1978. –

Т.2. – 575 с.

[42]. Васильева, О. Средняя Азия: год после путча [Текст] / О. Васильева. – М., 1993. – 77 с.

[43]. Витюк, В.В., Эфирова, С.А. «Левый» терроризм на Западе: история и современность [Текст] / В.В. Витюк, С.А. Эфирова. – М., 1987. – 189 с.

[44]. Вэйг, Т. Телемечтатели: Фракций Красной Армии: 1963-1993 [Текст] / Т. Вэйг; пер. с англ. О. Сивко. – Гродно: ГОУПП. «Гродн. Тип», 2004. – 442 с.

[45]. Гаджиев, Р.Г. Ваххабизм особенности его проявление на северном Кавказе [Текст] / Р.Г. Гаджиев. – Махачкала: Гуп, Дагест, 2002. – 256 с.

[46]. Гаджинович, Р. Терроризм и пропаганда [Текст] / Р. Гаджинович. – Белград, 1994. – 216 с.

[47]. Гальперин, Б.И. Религиозный экстремизм: кто есть кто [Текст] / Б.И. Гальперин. – Киев: политиздат Украины, 1989. – 133 с.

[48]. Генри, Э. Профессиональный антикоммунизм: К истории возникновения [Текст] / Э. Генри. – М., 1981. – 367 с.

[49]. Герасименко, Е.В. Экстремизм: понятие, социально-экономические, политические и исторические причины явления, тенденции его развития: Лекция [Текст] / Е.В. Герасименко. – Домодедово: ВИПК МВД России, 2008. – 44 с.

[50]. Государства Центральной Азии: поиск места в мировой политике [Текст]. – М., 1995. – 64 с.

[51]. Грачев, А.С. Политический терроризм: Корни проблемы [Текст] / А.С. Грачев. – М., 1982. – 178 с.

[52]. Грачев, А.С. Политический экстремизм [Текст] / А.С. Грачев. – М.: Мысль, 1986. – 269 с.

[53]. Гусков, А.Я. Совершенствование борьбы с организованной преступностью, коррупцией и экстремизмом [Текст] / А.Я. Гусков; под ред. А.И. Долгвой. – М., 2008. – 320 с.

[54]. Диалог цивилизации: базовые концепты, идей, технологии [Текст]: монография / Под общ. ред. О.А. Колобова. – Бейрут-Нижний Новгород: НИМ «Махинур», 2006. – 472 с.

[55]. Диа-логос: религия и общество [Текст]. – М.: Истина и жизнь, 1997. – 442 с.

[56]. Добаев, И. Радикальные политические институты исламского мира: этапы эскалации насилия [Текст] / И. Добаев. – М., 2001. – 223 с.

[57]. Добаев, И.П. Исламский радикализм: социально – философский анализ [Текст] / И.П. Добаев. – Ростов-н/Д: Изд-во СКНЦ ВШ, 2002. – 120 с.

[58]. Дроздов, В.А. Исламский мистицизм и его влияние на население СНГ учебное пособие [Текст] / В.А. Дроздов. – СПб., 1995. – 76 с.

[59]. Жданов, Н.В. Ислам на пороге XXI века [Текст] / Н.В. Жданов, А.А. Игнатенко. – М.: Политиздат, 1989. – 352 с.

[60]. Журавский, А.С. Диалогос религия и общество [Текст] / А.С. Журавский. – М., 1997. – 291 с.

[61]. Зайфрет, А.К. Дар бораи мувофиқати исломи сиёси ва амният дар қаламрави САҲА [Матн] / А.К. Зайфрет, А. Крайкемайер. – Душанбе: Деваштич, 2004. – 304 с.

[62]. Звягельская, И.Д. Становление государства Центральной Азии: Политические процессы [Текст] / И.Д. Звягельская. – М.: Аспект Пресс, 2009. – 208 с.

[63]. Игнатенко, А.А. Ислам и политика [Текст] / А.А. Игнатенко. – М., 2004. – 254 с.

[64]. Игнатенко, А.А. Халифы без Халифата: исламские неправительственные религиозно-политические организации на Ближнем Востоке: история, идеология, деятельность [Текст] / А.А. Игнатенко. – М., Наука, 1988. – 231 с.

[65]. Идентичность и конфликт в постсоветских государствах. – М., 1997. – 490 с.

[66]. Имом Зайнуддин. Мухтасари саҳеҳи Бухорӣ [Матн] / Имом

Зайнуллин. – Душанбе, 2008. – 615 с.

[67]. Имом Шотибӣ. Ал-Эътисом [Матн] / Имом Шотибӣ. – Техрон, 1375. – Ҷ.1. – 236 с.

[68]. Инновации в системе исламского религиозного образования в России: Материалы Всерос. науч.-практ. конфр. (г. Казань, 14 нояб. 2006 г.) [Текст] / отв. ред. и сост. И.К. Загидуллин. – Казань: Институт истории АН РТ, 2007. – 56 с.

[69]. Ислам - проблемы идеологии, права, политики и экономики [Текст]. – М., 1985. – 194 с.

[70]. Ислам и исламоведение в СНГ в 90-е годы. Ислам в СНГ [Текст]. – М.: Ин-т востоковедения РАН, 1998. – 180 с.

[71]. Ислам и политика: (взаимодействия ислама и политики в странах Ближнего и Среднего Востока, на Кавказе и Центральной Азии) [Текст]. – М.: Ин-т востоковедения РАН, «Крафт+», 2001. – 420 с.

[72]. Камю, А. Миф о Сизифе. Бунтующий человек [Текст] / А. Камю. – Минск, 2000. – 544 с.

[73]. Китоби Мукаддас [Матн]: Аҳди Қадим ва Аҳди Ҷадид. – Стокгоlm, 1999. – С.96.

[74]. Концепсияи сиёсати давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар соҳаи дин [Матн]. – Душанбе, 2018. – 151 с.

[75]. Коровиков, А.В. Исламский экстремизм в арабских странах [Текст] / А.В. Коровиков. – М.: Наука, 1990. – 170 с.

[76]. Косов, Г.В. «Исламский мир» как субъект внутренней и мировой политики [Текст] / Г.В. Косов, Г.В. Станкевич. – Ставрополь: Ставроп. изд-во «Параграф», 2010. – 160 с.

[77]. Косов, Г.В. Политическая концепция ислама: проблемы цивилизационного и политического анализа [Текст] / Г.В. Косов. – Ставрополь: Возрождение, 2008. – 220 с.

[78]. Кочои, С.М. Терроризм и экстремизм: уголовно-правовая характеристика [Текст] / С.М. Кочои. – М., 2005. – 176 с.

[79]. Красиков, В.И. Экстремизм: паттерны и формы [Текст] / В.И.

Красиков. – М.: Водолей, 2009. – 496 с.

[80]. Краснов, Ю.К. Феномен ДАИШ: генезис, социальная база и цели Исламского государства [Текст] / Ю.К. Краснов. – М., 2016. – 190 с.

[81]. Кудрявцев, А.В. Исламский мир и палестинская проблема [Текст] / А.В. Кудрявцев. – М., 1990. – 230 с.

[82]. Куръон. Сураи «Оли имрон», ояти 19.

[83]. Левин, З.И. Реформа в исламе. Быть или не быть?: опыт систем и социокультур: исслед. [Текст] / З.И. Левин. – М.: Ин-т востоковедения РАН: Крафт+, 2005. – 240 с.

[84]. Мавлоно Чалолитдини Балхӣ. Маснавии маънавӣ [Матн] / Мавлоно Чалолитдини Балхӣ. – Душанбе, 2015. – 452 с.

[85]. Маевская, Л.Б. Осторожно, экстремизм! [Текст] / Л.Б. Маевская. – Киев, Украина 2002. – 120 с.

[86]. Малашенко, А.В. В поисках альтернативы (арабские концепции путей развития) [Текст] / А.В. Малашенко. – М.: Наука, 1991. – 208 с.

[87]. Малашенко, А.В. Исламские ориентиры Северного Кавказа [Текст] / А.В. Малашенко. – М.: Гедальф, 2001. – 180 с.

[88]. Маркс, К., Энгельс, Ф. Сочинения [Текст] / К. Маркс, Ф. Энгельс. – 2-е изд. – М., 1957. – Т.6. – 671 с.

[89]. Махмадиев, Н.Д. Социальные корни религиозного экстремизма в Таджикистане [Текст]: монография / Н.Д. Махмадиев. – Душанбе: Ирфон, 2013. – 172 с.

[90]. Махмадизода, Н.Д. Омилҳои иҷтимоии экстремизми динӣ-сиёсӣ дар Тоҷикистон [Матн] / Нозим Давлатмурод Махмадизода. – Душанбе, 2020. – 375 с.

[91]. Махмадизода, Н.Д. Омилҳои иҷтимоии экстремизми динӣ-сиёсӣ дар Тоҷикистон [Матн]: монография. – Душанбе, 2019. – 240 с.

[92]. Медведко, Л.И. Именем Аллаха... Политизация ислама и исламизация политики [Текст] / Л.И. Медведко, А.В. Германович. – М.: Политиздат, 1988. – 255 с.

[93]. Международный терроризм: борьба за геополитическое господство [Текст] / под ред. А.В. Возженикова. – М.: Эксмо, 2007. – 528 с.

[94]. Местное самоуправление многоэтническими сообществами в странах СНГ [Текст] / под ред. В. Тишкова, Е. Филипповой. – М.: ОАО “Авиаиздат”, 2001. – 400 с.

[95]. Микульский, Д.В. Общественно – политические аспекты освещения исламской проблематики в Египетской газете “Аль-Ахрам” (1982-1987 гг.) [Текст]: аналитический обзор / Д.В. Микульский. – М., 1989. – 40 с.

[96]. Мирский, Г.И. Исламизм, транснациональный терроризм и ближневосточные конфликты [Текст] / Г.И. Мирский. – М.: Дом ГУ ВШЭ, 2008. – 163 с.

[97]. Миссиология [Текст]. – М., 2001. – 292 с.

[98]. Морозов, И.Л. Политический экстремизм в современной России – новые тенденции [Текст] / И.Л. Морозов. – М., 2012. – 251 с.

[99]. Морозов, И.Л. Политический экстремизм: особенности эволюции при переходе от индустриального общества к информационному [Текст]: монография / И.Л. Морозов. – Волгоград: ВГПУ «Перемена», 2007. – 458 с.

[100]. Мужда Ваҳид. Панҷ соли ҳукумати толибон [Матн] / Мужда Ваҳид. – Техрон, 2018. – 243 с.

[101]. Мусулманские лидеры: социальная роль и авторитет. Материалы круглого стола научно-исследовательский центр шарк «Шарк» [Текст]. – Душанбе, 2003. – 124 с.

[102]. Мутаххари, М. Правовой статус женщины в исламе [Текст] / М. Мутаххари; пер. с перс., прим. М. Махшулова. – СПб.: Петербург востоковедение, 2010. – 288 с.

[103]. Муҳаққиқ Абдулло. Салафия: нигоҳи муосири илмӣ-сиёсӣ ё радди афкор ва аҳдофи ғаразноки Албонӣ [Матн] / Муҳаққиқ Абдулло. – Душанбе, 2011. – 448 с.

[104]. Муҳаммад Иқбол. Куллиёт [Матн] / Муҳаммад Иқбол. –

Душанбе, 2008. – 345 с.

[105]. Мучаддиди аср [Матн]: бахшида ба 60-умин солгарди зодрузи устод Сайид Абдуллохи Нури (р). – Душанбе: Деваштич, 2007. – 362 с.

[106]. Назиров, Д.Н. Религиозно-политический экстремизм и терроризм в Центральной Азии [Текст] / Д.Н. Назиров. – Душанбе, 2004. – 160 с.

[107]. Наумкин, В.В. Исламский радикализм в зеркале новых концепций и подходов [Текст] / В.В. Наумкин. – М.: Ком Книга, 2005. – 64 с.

[108]. Наумкин, В.В. Центральная Азия в мировой политике: конспект лекций [Текст] / В.В. Наумкин. – М.: МАКС Пресс, 2005. – 136 с.

[109]. Некрасова, Е.В. Информационный аспект экстремизма и терроризма и деструктивные тенденции в СМИ [Текст] / Е.В. Некрасова. – М., 2014. – 254 с.

[110]. Ожегов, С.И. Тальковый словарь русского языка: 8000 слов и фразеологических выражений [Текст] / С.И.Ожегов, Н.Ю. Шведова. – 4-е изд. доп. – М.: Азбуковник, 1999. – 944 с.

[111]. Олимова, С. Таджикистан на пороге перемен [Текст] / С. Олимова, М. Олимов. – М., 1999. – 174 с.

[112]. Олимова, С., Олимов, М. Трудовая миграция в Афганистане. Исследования по прикладной и неотложной этнологии. Документ №182 [Текст] / С. Олимова, М. Олимов. – М., 2005. – 36 с.

[113]. Ольшанский, Д. Психология террора [Текст] / Д. Ольшанский. – М.: Академический проект, ОППЛ, 2002. – 318 с.

[114]. Петрищев, В.Е. Заметки о терроризме [Текст] / В.Е. Петрищев. – М.: Эдиториал УРСС, 2001. – 288 с.

[115]. Петров, Ю.П. Основание экстремизма. Актуальные проблемы противодействия национальному и политическому экстремизма: материалы всерос науч.-прак. конф. [Текст]: в 2-х т. / Ю.П. Петров. – М.: Лотос, 2008. – Т.1. – 419 с.

[116]. Пластун, В.Н. Эволюция идеология и тактика экстремистских

движений в странах Востока [Текст] / Н.В. Пластун. – Новосибирск; Сиб. Хронограф, 2002. – 712 с.

[117]. Платон. Сочинения [Текст]: в 3-х т. / Платон; пер. с древ. под общ. ред. А.Ф. Лосева, В.Ф. Асмуса. – М.: Мысль, 1971. – Т.3. – 687 с.

[118]. Политическая активность: современные тенденции и новые формы [Текст] / под ред. В.Е. Хвощева. – Челябинск: центр ЮУрГУ, 2009. – 743 с.

[119]. Политическая энциклопедия [Текст]: в 2 т. – М.: Мысль, 1999. – Т.1 – 750 с.

[120]. Политическая энциклопедия [Текст]: в 2 т. – М.: Мысль, 2000. – Т.2. – 702 с.

[121]. «Политический экстремизм» в современном мире: сущность и понятие [Текст]. – М., 2015. – 324 с.

[122]. Политология: Словарь-справочник [Текст] / М.А. Василик, М.С. Вершинин и др. – М.: Гардарики, 2001. – 328 с.

[123]. Поляков, К.И. Исламский экстремизм в Центральной Азии [Текст] / К.И. Поляков. – М., 2014. – 287 с.

[124]. Построение доверия между исламистами и секуляристами: тадж. эксперимент [Текст]. – Душанбе: Деваштич, 2004. – 304 с.

[125]. Постсоветская Центральная Азия. Потери и обретения [Текст]. – М.: Изд. Фирма «Вост. лит.» РАН, 1998. – 349 с.

[126]. Проблемы безопасности и противодействия терроризму. Материалы науч. конф. в МГУ, 29-30 окт. 2009 [Текст]. – М., 2009. – 378 с.

[127]. Противодействие этническому и религиозному экстремизму, правовому нигилизму [Текст]: сб. материалов науч.-практ. конфр / отв. ред. П.М. Клейменов. – Омск: ОмГУ, 2006. – 196 с.

[128]. Радди Ваххобия [Матн]. – Истамбул, 2006. – 207 с.

[129]. Радикальный ислам: взгляд из Индии и России [Текст]. – М.: МОФ-ЭТЦ, 2010. – 484 с.

[130]. Рахматулина, Н.Г. Религиозный экстремизм: проблемы, пути противодействия [Текст] / Н.Г. Рахматулина; науч. ред. Г.И. Чечель. –

Ставрополь: Сервисшкола, 2010. – 160 с.

[131]. Рахматуллаев, Э. Миротворчество ООН в Таджикистане и перспективы превентивной дипломатии в Центральной Азии [Текст] / Э. Рахматуллаев. – М., 2001. – 230 с.

[132]. Рахматуллаев, Э. Превентивная дипломатия: панацея или мираж? [Текст] / Э. Рахматуллаев. – М.: КДУ, 2007. – 407 с.

[133]. Раҳнамо, А. Ислом ва амнияти миллӣ дар Тоҷикистон [Матн] / А. Раҳнамо. – Душанбе: Ирфон, 2001. – 298 с.

[134]. Раҳнамо, А. Хатари гурӯҳҳои ифротии динӣ чист? [Матн] / Абдулло. Раҳнамо. – Душанбе, 2015. – 91 с.

[135]. Раҳнамо, А. Ҳизби динӣ ва давлати дунявӣ [Матн] / А. Раҳнамо. – Душанбе, 2008. – 226 с.

[136]. Рашид, А. Талибан, Ислам нефть и новая Большая игра в Центральной Азии [Текст] / А. Рашид; пер. с англ. М. Поваляева. – М.: Библион-русская книга, 2003. – 368 с.

[137]. Регулирование социально-этнических процессов в условиях региональных рисков экстремизма: сб. тез. докл. межрегион. науч. практ. конф. [Текст]. – Ростов н/Д: СКАГС, 2010. – 431 с.

[138]. Религия и глобализации на просторах Евразии [Текст] / под ред. А. Малашенко, С. Филатова. – М.: Неострим., 2005. – 343 с.

[139]. Россия – Центральная Азия радикальный ислам [Текст]. – М.: Восток-Запад, дипломатическая академия МИД России, 2009. – 184 с.

[140]. Ростокинский, А.В. Современный экстремизм: криминологические и уголовно-правовые проблемы классификации и противодействия [Текст] / А.В. Ростокинский. – М.: Наука, 2007. – 147 с.

[141]. Саидбаев, Т.С. Государства Центральной Азии: поиск места в мировой политике [Текст] / Т.С. Саидбаев. – М., 1995. – 178 с.

[142]. Саидбаев, Т.С. Ислам и общество. Опыт историко-социологического исследования [Текст] / Т.С. Саидбаев. – 2-е изд. доп. – М.: Наука, 1984. – 304 с.

[143]. Саидов, Д.М. Таъсири чараёнҳои муосири динӣ-ифротӣ ба бехатарии маънавии ҷомеаи Тоҷикистон [Матн] / Д.М. Саидов. – Душанбе, 2021. – 168 с.

[144]. Сатторзода, С.Н. “Низоҳои динӣ - мазҳабӣ ҳамчун зухуроти муносибатҳои зиддиятноки иҷтимоӣ дар ҷомеаи тоҷикистон [Матн]: таҳлили иҷтимоӣ-фалсафӣ” / С.Н. Сатторзода. – Душанбе, 2022. – 161 с.

[145]. Саъдиев, Ш.С. Тоҷикистон: роҳи сулҳ ва ризоияти миллӣ [Матн] / Ш.С. Саъдиев. – Душанбе, 2002. – 230 с.

[146]. Седов, П.Л. Экономический экстремизм и развивающиеся страны / П.Л. Седов. – М.: Мысль, 1989. – 182 с.

[147]. Симои воқеии салафия [Матн]. – Душанбе, 2005. – 243 с.

[148]. Современный ислам проблемы исламоведение [Текст]: сб. обзоров. – М., 1999. – Вып.2. – 105 с.

[149]. Современный ислам проблемы исламоведения [Текст]. – М., 1999. – Вып.2. – 105 с.

[150]. Современный политический экстремизм: понятие, истоки, идеология, проблемы, организации, практика и противодействия [Текст] / под ред. Сафаралиева. – Махачкала: Логос, 2009. – 640 с.

[151]. Сокол, В.Ю. Современный экстремизм: сущность, проблемы противодействия [Текст] / В.Ю. Сокол. – Краснодар: Академия МВД России, 2005. – 208 с.

[152]. Сорокин, А.И. Факторы, влияющие на возникновение экстремизма в молодежной среде и их профилактика [Текст] / А.И. Сорокин. – М., 2018. – 163 с.

[153]. Старр, Ф.С. Маърифати гумшуда. Асри тиллои Осиёи Марказӣ аз истилои араб то Темурланг [Матн] / Ф.С. Старр; тарҷ. аз забони англ. А. Мамадназаров; муҳ. масъул Б. Раҳматов. – Душанбе: Эр-граф, 2016. – 692 с.

[154]. Суздалев, Е.А. Актуальные проблемы борьбы с терроризмом и экстремизмом на современном этапе [Текст]: сб. науч. тр. / Е.А. Суздалев.

- Екатеринбург: Урал. юрид. Ин-т МВД России, 2007. – 89 с.
- [155]. Табарӣ Муҳаммад ибни Чарир. Таъриху-р-русули ва-л-мулук [Матн] / Табарӣ Муҳаммад ибни Чарир. – Душанбе, 2014. – Ҷ.1-8. – 176 с.
- [156]. Таджикистан: путь к миру и согласию [Текст]. – Душанбе, 2002. – 231 с.
- [157]. Тишков, В.А. Этнология и политика [Текст] / В.А. Тишков. – М.: Наука, 2001. – 115 с.
- [158]. Тодуа, З. Экспансия исламистов на Кавказе и Центральной Азии [Текст] / З.Тодуа. – М., 2005. – 272 с.
- [159]. Томалинцев, В.Н. Человек в XXI веке: поиск на грани творчества и экстремизма [Текст] / В.Н. Томалинцев. – СПб., 2001. – 72 с.
- [160]. Томалинцев, В.Н. Человек XXI века: поиск на грани творчества и экстремизма [Текст] / В.Н. Томалинцев. – СПб: Спбгу., 2001. – 72 с.
- [161]. Трансграничный терроризм: угрозы безопасности и императивы международного сотрудничества [Текст]: латиноамериканский вектор / отв. ред. Б.Ф. Мартынов. – М.: Наука, 2006. – 237 с.
- [162]. Тыссовский, Ю.К. Крестоносцы против ислама. Избранное [Текст]: в 2 х т. / Ю.К. Тыссовский. – М.: Грифон, 2011. – Т.1. – 384 с.
- [163]. Умнов, А.Ю. Вызов с юга. Ислам и национализм на границах России и СНГ [Текст] / А.Ю. Умнов. – М.: ИМЭМО РАН, 2005. – 61 с.
- [164]. Усмон, Д. Исламский фактор в политических процессах России и стран Центральной Азии [Текст] / Д. Усмон. – М.: Издатель Воробьев А.В., 2009. – 180 с.
- [165]. Усмон, И. Миростроительство в Таджикистане [Текст] / И. Усмон. – Душанбе, 2006. – 142 с.
- [166]. Усмон, И. Сулҳнома [Текст] / И. Усмон. – Душанбе, 2001. – 225 с.
- [167]. Фарҳанги Рӯзсухан [Матн] / мураттиб доктор Ҳасан Анварӣ. – Техрон, 1383. – С.47.

[168]. Фридман, Л.А. Очерки экономического и социального развития стран Центральной Азии после распада СССР [Текст] / Л.А. Фридман. – М.: Гуманитарий, 2001. – 212 с.

[169]. Фромм, Э. Бегство от свободы [Текст] / Э. Фромм. – Минск, 2000. – 354 с.

[170]. Халид, А. Ислам после коммунизма: религия и политика в Центральной Азии [Текст] / А. Халид. – М., 2010. – 304 с.

[171]. Хантингтон, С. Кто мы? Вызовы американской национальной идентичности [Текст] / С. Хантингтон. – М.: АСТ; Транзиткнига, 2004. – 635 с.

[172]. Хантингтон, С. Столкновение цивилизации [Текст] / С. Хантингтон. – М., 2006. – 571 с.

[173]. Ҳайкал, М.Ҳ. Зиндагонии Муҳаммад [Матн] / М.Ҳ. Ҳайкал. – Душанбе, 2012. – Ҷ.1. – С.267.

[174]. Чернов, Л.С. Живот Культуры: Статьи по философии культуры. Критика. Тексты каталогов [Текст] / Л.С. Чернов. – Екатеринбург: Уральская академия гос. службы, 2009. – 204 с.

[175]. Чудинов, С.И. Феномен террористов смертников в контексте радикального ислама [Текст]: социально-философские и этические аспекты / С.И. Чудинов. – Новосибирск, 2010. – 160 с.

[176]. Чупров, В.И. Молодежный экстремизм: сущность, формы проявления, тенденции [Текст] / В.И. Чупров, Ю.А. Зубок. – М.: Academia, 2009. – 320 с.

[177]. Шоисматулов, Ш. Таджикистан в зеркале преемственности и смены поколений [Текст] / Ш. Шоисматуллоев. – Душанбе: Ирфон, 2008. – 320 с.

[178]. Штомпка, П. Социология. Анализ современного общества [Текст] / П. Штомпка; пер. с польск. С.М. Червонной. – М.: Логос, 2008. – 664 с.

[179]. Экстремизм и его причины [Текст] / под ред. Ю.М. Антоняна. – М.: Логос, 2010. – 288 с.

[180]. Экстремизм как социальный феномен: Материалы междунар. Науч. практ. конф. (Курган, 1-2 дек. 2005 г). [Текст]. – Курган: Курганского гос. ун-та, 2005. – 290 с.

[181]. Элиаде, М. Словарь религий, обрядов и верований [Текст] / М. Элиаде. – СПб.: Университетская книга. – 1997. – 414 с.

[182]. Эмануилов, Р.Я. Терроризм и экстремизм под флагом веры: религия и политическое насилие: проблемы соотношения [Текст] / Р.Я. Эмануилов, А.Э. Яшлавский. – М.: Наука, 2010. – 300 с.

[183]. Эмомалӣ Раҳмон. Имоми Аъзам: рӯзгор, осор ва афкор [Матн] / Эмомалӣ Раҳмон. – Душанбе: ЭР-граф, 2009. – 416 с.

[184]. Эмомалӣ Раҳмон. Мухити зиндагӣ ва олами андешаҳои Имоми Аъзам [Матн] / Эмомалӣ Раҳмон. – Душанбе, 2009. – 368 с.

[185]. Энциклопедия спецслужб [Текст] / Автор-сост. К. Дегтярев. – М.: Яуза; Эксмо, 2008. – 704 с.

[186]. Якупов, М.Т. Мифологические аспекты мусульманского вероучения: исламизм, исламский экстремизм, фатализм [Текст]: социально-философский анализ / М.Т. Якупов, Д.А. Нуриев. – Уфа: РИО РУМНЦ МО РБ, 2008. – 120 с.

Автореферат ва диссертатсияҳо

[187]. Абдель Карим Хадиджа. Религиозное и идеологические течения в исламе в средние века [Текст]: дисс... д-ра истор. наук / Хадиджа Абдель Карим. – СПб., 2005. – 429 с.

[188]. Абдусаматов, А.А. Социальные конфликты в условиях трансформации общественной жизни Таджикистана [Текст]: дисс... канд. филос. наук / Абдусаматов Абдусабур Абдувоситович. – Душанбе, 2007. – 144 с.

[189]. Алимов, Б.Х. Социально-экономические и политические процессы в Республике Таджикистан: 1991-1997 г. [Текст]: дисс... канд. истор. наук / Алимов Ботуржон Хамидович. – Худжанд, 2008. – 160 с.

[190]. Аль-хатиб Ибрагим Ясин. Салафитский радикализм и трансформация идейных доктрин в суннитском исламе [Текст]: дисс...

канд. филос. наук / Аль-Хатиб Ибрагим Ясин. – Махачкала, 2003. – 151 с.

[191]. Анвар Аль-Биляль. Стереотипный образ ислама в англо-американской политологии и западных средствах массовой информации [Текст]: дисс... канд. полит. наук / Анвар Аль-Биляль. – М., 2006. – 32 с.

[192]. Ахромеева, Ю.В. Социокультурные основы религиозного экстремизма [Текст]: дисс... канд. филос. наук / Ахромеева Юлия Васильевна. – Воронеж, 2009. – 178 с.

[193]. Ашвак Аббас. Насилие в дискурсе фундаменталистских движение в современном арабском мире [Текст]: автореф. дисс... канд. полит. наук / Ашвак Аббас. – М., 2010. – 26 с.

[194]. Вагабов, Н.М. Ислам и глобализация в современном мире [Текст]: дисс... д-ра. филос. наук / Вагабов Нариман Михайлович. – Махачкала, 2005. – 433 с.

[195]. Заброда, Т.Н. Ислам в контексте религиозно-политического экстремизма: философско-религиоведческий анализ [Текст]: дисс... канд. филос. наук / Заброда Татьяна Николаевна. – Ростов-н/Д, 2007. – 178 с.

[196]. Измайлов, Р.Г. Основные элементы социальной доктрины ислама [Текст]: дисс... канд. филос. наук / Измайлов Рустам Ганиевич. – М., 2006. – 167 с.

[197]. Искандаров, А.И. Интеграционные процессы в государствах Центральной Азии: на примере республики Таджикистан и Туркменистан [Текст]: дисс... канд. полит. наук / Искандаров Акбаршо Искандерович. – М., 2002. – 172 с.

[198]. Маликов, К.К. Субэтнический конфликт в современном Таджикистане [Текст]: дисс... канд. полит. наук / Маликов Кобилшо Куканович. – М., 2001. – 251 с.

[199]. Мирзоев, Г.Д. Ислам в контексте общественного сознания таджиков (история и современность) [Текст]: дисс... канд. филос. наук / Г.Д. Мирзоев. – Душанбе, 2009. – 140 с.

[200]. Мирзоев, Г.Д. Реформаторские концепции и обновленческие

движения в исламе (философско-критический анализ) [Текст]: дисс... д-ра. филос. наук / Мирзоев Гаффор Джабборович. – Душанбе, 2020. – 126 с.

[201]. Мирзоев, Г.Р. Преодоление конфликтной ситуации в Республике Таджикистан [Текст]: автореф. дисс... канд. истор. наук / Мирзоев Гаффор Рахмонович. – М.: 2004. – 37 с.

[202]. Муминов, А. Религиозный экстремизм как угроза современному обществу: социально-философский анализ [Текст]: дисс... канд. филос. наук / Муминов Ахмад Исматович. – М., 2007. – 195 с.

[203]. Муродова, Н.С. Политические процессы переходного периода в Республики Таджикистан [Текст]: дисс... канд. полит. наук / Муродова Нигина Сулаймоновна. – Душанбе, 2003. – 171 с.

[204]. Мухабатов, С. Социально - политические факторы образования религиозно политической организации Хизб-ут-тахрир и её реакционная сущность [Текст]: автореф. дисс... канд. полит. наук / Мухабатов С. – Душанбе, 2004. – 175 с.

[205]. Нанаева, А.К. Движение исламских фундаменталистов в южном регионе Центральной Азии (Тадж, Узб) [Текст]: автореф. дисс... канд. полит. наук. – М., 2009. – 183 с.

[206]. Нечитайло, Д.А. Исламское политическое движение на Северном Кавказе [Текст] / дисс... канд. полит. наук / Нечитайло Дмитрий Анатольевич. – М., 2003. – 157 с.

[207]. Подзигун, И.М. Глобализация и глобальные проблемы: философско-методологический анализ [Текст]: дисс... д-ра. филос. наук / Подзигун Игорь Михайлович. – М., 2003. – 384 с.

[208]. Резникова, А.В. Структурные и динамические характеристики современного религиозного экстремизма (роль исламского фактора в северокавказском регионе) [Текст]: дисс...канд. соц. наук / Резникова Анна Викторовна. – Ростов-н/Д, 2005. – 146 с.

[209]. Силантьев, Р.А. Этносоциальные, политические и религиозные аспекты раскола исламского сообщества России [Текст]: дисс... канд. филос. наук / Силантьев Роман Анатольевич. – М., 2003. – 202 с.

[210]. Тукумов, Е.В. Религиозно-политический экстремизм как угроза региональной и национальной безопасности стран Центральной Азии [Текст]: дисс... канд. полит. наук. – Алматы, 2004. – 218 с.

[211]. Ушаков, В.Н. Политический ислам в Центральной Азии: основные факторы и перспективы [Текст]: дисс... канд. полит. наук / В.Н. Ушаков. – М.: Бишкек, 2005. – 207 с.

[212]. Хайдаров, Р.Дж. Влияние процесса глобализации на трансформацию таджикского общества [Текст]: автореф. дисс... д-ра филос. наук / Хайдаров Рустам Джурабоевич. – Душанбе, 2007. – 44 с.

[213]. Хоровинников, А.А. Экстремизм как социальное явление: философский анализ [Текст]: дисс... канд. филос. наук / Хоровинников Александр Александрович. – 2007. – 201 с.

[214]. Эсенаманова, Н.С. Ислам в Центральной Азии в условиях глобализации [Текст]: дисс... канд. полит. наук / Эсенаманова Нургуль Сатындиевна. – Бишкек, 2004. – 176 с.

Мақолаҳо аз рӯзномаву маҷаллаҳо ва вебсайтҳо

[215]. А. Рахнамо [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.islamsng.com/tjk/interviews> (дата обращения 25.12.2012).

[216]. Абдуллоев, Ш. Назари мо ба шинохти дин, мазҳаб ва суннат бояд воқеъбинона бошад [Матн] / Ш. Абдуллоев // Минбари халқ. – 2009. – №1. – 8 январ.

[217]. Ахмедов, С. Конфликты в Таджикистане: причины и последствия [Электронный ресурс] / Ахмедов С. – Режим доступа: <http://poli.vub.ac.be/publi/etni-1/akhmedov.htm> (санаи воридшавӣ ба сомона 20.09.2020).

[218]. В Таджикистан возвращены 1 тыс. 950 таджикстанцев, изучавшие каноны ислама за рубежом [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://news.tj/ru/news/v-tadzhikistan-vozvrashcheny-1-tys-950-tadzhikistantsev-izuchavshie-kanony-islama-za-rubezhom> (дата обращение 12.03.14)

[219]. Витюк, В.В. Левый экстремизм и идеал социальной справедливости [Текст] / В.В. Витюк, С.А. Эфиоров // Социальная

справедливость и пути ее реализации в социальной политике: сб.тр. – М., 1982. – Кн.2. – С.189.

[220]. Воронкова, О.В. Социокультурные и психологические особенности приверженцев нетрадиционных религиозных верований [Текст] / О.В. Воронкова // Философии права. – 2009. – №5. – С.103-104.

[221]. Давлатов, М. деидеологизация светского и религиозного начал в политических противоречиях Таджикистана [Текст] / М. Давлатов // Построение доверия между исламистами и секуляристами-таджикский эксперимент. – Душанбе, 2004. – С.139-161.

[222]. Денисов, В.В. Проблема социального насилия в современной буржуазной философии [Текст] / В.В. Денисов // Вопр. Философии. – 1973. – №11. – С.156.

[223]. Жармуханбетов, С. Ислам и национальная культура [Текст] / С. Жармуханбетов // Человек, общество, религия. – М., 1968. – С.95-129.

[224]. Забияко, А.П. Экстремизм религиозный [Текст] / А.П. Забияко // Религиоведение: Энци. Словарь. – С.1221.

[225]. Зиммель, Г. Социальное дифференциация. Социологические и психологические исследования [Текст] / Г. Зиммель // Созерцание жизни. – М.: Юрист, 1996. – С.328-330.

[226]. Зокиров, Г. Терроризм: моҳият ва хусусиятҳои зухурот [Матн] / Г. Зокиров // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. – Душанбе: Сино, 2004. – С.19-26.

[227]. Игнатенко, А. Радикализм в исламе [Текст] / А. Игнатенко // Россия и мусульманский мир. – 2000. – №11(101). – С.126.

[228]. Исламский мир проблема становления [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.abdulatipov.ru (обращение к сайту 25.05.2010)

[229]. Исламский энциклопедический словарь» А. Али-заде, Ансар, 2007 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://dic.academic.ru> (обращение к сайту 12.10.2010)

[230]. Копылова, О.С. Адаптационные процессы в современных поликонфессиональных обществах [Текст] / О.С. Копылова //

Взаимоотношения религиозных конфессий в многонациональном регионе: сб. науч. тр. – Севастополь, 2001. – С.162.

[231]. Косиченко, А. Религиозный фактор в современном терроризме [Текст] / А. Косиченко // Казахстан-Спектр. – 2002. – № 4(22). – С.6.

[232]. Курбанов, М.Г. Политический экстремизм и массовое сознание [Текст] / М.Г. Курбанов // Актуальные проблемы противодействия национальному и политическому экстремизму: материалы всерос. научно. практ. конф. – в 2 т. / под ред. А.-Н.З. Дибирова. – Махачкала: Лотос, 2008. – Т.1. – С.305-307.

[233]. Мамытова, Э. Исламский фундаментализм и экстремизм в странах Центральной Азии [Текст] / Э. Мамытова // Центральная Азия и Кавказ. – 2000. – №5. – С.56.

[234]. Милославский, Г.В. Ваххабизм в идеологии и политике мусульманских стран [Текст] / Г.В. Милославский // Ислам и политика. – М., 2001. – С.70-85.

[235]. Н. Давлат. Амрико жандарми “рохи нави абрешим” мешавад [Матн] // Фараж. – 2011. – №50. – 23 ноябр. – С.4.

[236]. Ниязи, А.Ш. Афганистану навязывают пережитки глобализма [Электронный ресурс] / А.Ш. Ниязи. – Режим доступа <http://afganistan.ru/doc/15268.html> (обращение к сайту 20.02.2011.)

[237]. Нуруллаев, А.А. Ислам и национализм в современной России [Текст] / А.А. Нуруллаев // Религия и национализм. – М., 2000. – С. 28

[238]. Нуруллаев, А.А. Религиозно-политический экстремизм [Текст] / А.А. Нуруллаев, А.А. Нуруллаев // Вестник Российского университета дружбы народов. Серия: Политология. – 2003. – №4. – С.83-92.

[239]. Нурулҳақ, Қ. Муносибати салафияи ифротӣ ба санъат. Масоили мубрами улуми фалсафӣ дар Тоҷикистони муосир [Матн] / Қ. Нурулҳақ // Маҷмуаи мақолаҳои конференсияи ҷумҳуриявии илмӣ-назариявии ДДФСТ ба номи Мирзо Турсунзода. – Душанбе, 2022. – С.26-34.

[240]. Нурулҳақ, Қ. Сарчашмаи ғоявии муносибати салафияи ифротӣ ба фарҳанги миллӣ [Матн] / Қ. Нурулҳақ // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. – 2023. – №11. – Қ.1. – С.161-169.

[241]. Олимов, К. Диалектика светского и религиозного мировоззрения в условиях построения национального государства [Текст] / К. Олимов // Построение доверия между исламистами и секуляристами: тадж. эксперимент. – Душанбе, 2004. – С.65-78.

[242]. Олимова, С. Социальный контекст. Отчуждения [Текст] / С. Олимова // Религиозный экстремизм в Центральной Азии. – Душанбе, 2002. – С.115.

[243]. Полонская, Л.Р. Современные мусульманские идейные течения [Текст] / Л.Р. Полонская // Ислам – проблемы идеологии, права, политики и экономики. – М.: Наука, 1985. – С.8.

[244]. Польное выступления Э. Рахмона на встрече с духовенством [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://news.tj/ru/news/polnyi-tekst-vystupleniya-e-rakhmona-na-vstreche-s-dukhovenstvom>

[245]. Примаков, Е.М. Ислам и общественное развитие в странах зарубежного Востока [Текст] / Е.М. Примаков // Вопросы философии. – М., 1980. – №8. – С.61-62.

[246]. Рамазон, А. Радикальному исламу должен противостоять просвещенный 1998-2010 [Электронный ресурс] / А. Рамазон. – Режим доступа: www.abdulatipov.ru (обращение к сайту 5.09.2010)

[247]. Русанова, О.А. Экстремизм - социологические интерпретации [Электронный ресурс] / О.А. Русанова. – Режим доступа: <http://lib.socio.msu.ru> (обращение к сайту 13.12.2010)

[248]. Сазонов, И.А. Политический экстремизм и проблема его категориального осмысления [Текст] / И.А. Сазонов // Вестн. Моск. унта. Сер. 12, Полит. науки. – 2000. – №2. – С.107-116.

[249]. Салафия чӣ меҳоҳад [Матн] // Сипар. – 2007. – №19. – 15 май.

[250]. Таҳдид ба миллат [Матн] // Тоҷикистон. – 2008. – №20. – 15 май.

[251]. Таҳдиди чараёнҳои ифротгаро ба субот ва амнияти чома дар Тоҷикистон [Манобеи электронӣ]. – Низоми дастрасӣ: <http://dsx.tj/view.php?catID=14&id=255>

[252]. Тегин, Ю.Л., Филоник, А.О. Исламский экстремизм в Египте (70-е годы) [Текст] / Ю.Л. Тегин, А.О. Филоник // Ислам – проблемы идеологии, права, политики и экономики. – М.: Наука, 1985. – С.194.

[253]. Усмонов, И. Применения принципа отделения религии от государства в условиях таджикского государства [Текст] / И. Усмонов // Построение доверия между исламистами и секуляристами-таджикский эксперимент. – Душанбе, 2004. – С.54-64.

[254]. Фочиаи миллат [Матн] // Тоҷикистон. – 2008. – №21. – 22 май.

[255]. Чумхурият. – 2001. – №56. – 21 апрел. – С.4.

[256]. Шаъбонӣ, Р. Одоб ва русуми Наврӯз [Матн] / Ризо Шаъбонӣ; Пажӯҳишгоҳи фарҳанги форсӣ-тоҷикии Сафорати Чумхурии Исломии Эрон дар Тоҷикистон. – Душанбе, 2011. – С.143.

[257]. Шарипов, С. Регулирование отношений политической системой и исламом в таджикском национальном государстве [Текст] / С. Шарипов // Построение доверия между исламистами и секуляристами-таджикский эксперимент. – Душанбе, 2004. – С.122-139.

[258]. Шоисматуллоев, Ш. Баъзе натиҷаҳои таҳлили вазъи динӣ дар Тоҷикистон [Матн] / Ш. Шоисматуллоев // Ахбори АИ Чумхурии Тоҷикистон. Силсилаи фалсафа ва ҳуқуқ. – 2011. – №2. – С.51-52.

[259]. Экстремизм как угроза суверенной демократии [Текст] // Российская газета – федеральный выпуск. – 2006. – №4249. – 15 декабрь; Известия. – 1996. – 6 марта.

[260]. Эфиров, С.А. Покушение на будущее. Логика и футурология “левого” экстремизма [Текст] / С.А.Эфиров. – М., 1984. – С.41 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://terror.chol.ru/digest0007.php>

[261]. Эфирова, С.А. Социальные импликации экстремистского сознания [Текст] / С.А. Эфирова // Вопросы истории и критики буржуазной социологии. – М., 1983. – 180 с.

[262]. Яхья Харун. Приглашение к истине [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.harunyahya.ru (обращение к сайту 02.02.2011)

Адабиёт бо забони хоричӣ

[263]. Alexander, Y., Alexander, D. The Islamic State: Combating The Caliphate Without Borders [Text] / Y. Alexander, D. Alexander. – Lexington Books, 2015. – 464 p.

[264]. Bakes, U. Politischer Extremismus in Der Bundesrepublik Deutschland [Text] / U. Bakes, E. Jesse. Bonn // Bundeszentrale für politische Bildung?. – 1996. – P.608-609.

[265]. Burke, J. Qaeda Today and the Real Roots of Terrorism [Text] / J. Burke // Terrorism monitor. – 2004. – 12 februar. – P.2.

[266]. Duden. Das grobe Wörterbuch der deutschen Sprache.B.2. Mannheim-Wien-Zurich [Text] / Dudenverlag // Bibliographisches Institut. – 1977. – P.779.

[267]. Esposito, J.L. The Islamic Threat [Text] / J.L. Esposito. – New York: Oxford University Press, 1992. – P.7-8.

[268]. Fremdwörterbuch. Leipzig [Text] // Verlag Enzyklopedie. – 1959. – P.184.

[269]. Grotty, W. Democratic development and political terrorism [Текст] / W. Grotty // The global perspective. – Boston, 2003. – P.17.

[270]. Guidere, M. Histoire immediate du «printemps arabe» [Text] / M. Guidere // Debat. P. – 2012. – №168. – P.129-145.

[271]. Hobsbawm, E.J. Ethnicity and Nationalism in Europe Today [Text] / E.J. Hobsbawm // Anthropology Today. – 1992. – Vol.8. – №1.

[272]. Weber, M. Gesamtaugebe, Abt. J: Schriften und Reden, Bd. 22-4: Wirtschaft. Die Wirtschaft und die gesellschaftlichen Ordnungen und Mächte. Nachlab, Teilband 4: Herrschaft. Hg, von Edith Hanke in Zusammenarbeit mit Thomas Kroll. – Tübingen: Mohr (Siebeck), 2005. – 633 p.

[273] .علی أسغر حلبی، تاریخ علوم کلام در ایران و جهان اسلام، تهران، ۱۳۸۲

[274] .فرهنگ بزرگ سخن. جلد ۱. تهران، ۱۳۸۱ ش.

ИНТИШОРИ ДОВТАЛАБИ ДАРЁФТИ ДАРАҶАИ ИЛМӢ

I. Мақолаҳои илмие, ки дар маҷаллаҳои тақризшавандаи тавсиянамудаи

Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии

Тоҷикистон ҷоп шудаанд:

[1-М] Давлатов, А.Ш. Хатари ифротгароии динӣ ба фарҳанги миллӣ [Матн] / А.Ш. Давлатов, Ф.Б. Худойдодзода // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Баҳши илмҳои иҷтимоӣ-гуманитарӣ. – 2020. – №7. – С.185-190.

[2-М] Давлатов, А.Ш. Сабабҳо ва сатҳи хатари ифротгароии динӣ ба фарҳанги миллӣ [Матн] / А.Ш. Давлатов // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Баҳши илмҳои иҷтимоӣ-гуманитарӣ. – 2020. – №8. – С.197-202.

[3-М] Давлатзода, А.Ш. Шаклгирии гуруҳҳои ифротгароии динӣ ва таҳдиди онҳо ба фарҳанги миллӣ [Матн] / А.Ш. Давлатзода // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Баҳши илмҳои иҷтимоӣ-гуманитарӣ. – 2022. – №10. – С.161-169.

II. Мақолаҳои илмие, ки дар нашрияҳои дигар ҷоп шудаанд:

[4-М] Давлатзода, А.Ш. Роҳҳои пешгирии хатари ифротгароии динӣ ба фарҳанги миллӣ [Матн] / А.Ш. Давлатзода // Маводи конференсияи байналмилалӣ илмию назаиявӣ дар мавзӯи «Масоили муҳраи илмҳои ҷомеашиносӣ дар замони муосир». – Душанбе, 2021. – С.439-446.

[5-М] Камолов, У. Рисолати фалсафа ва файласуфон дар ҷаҳони муосир [Матн] / У. Камолов, А. Давлатов // Маводи семенари илмию амалии умумидонишгоҳӣ дар мавзӯи «Саҳми академик Мӯсо Диноршоев дар рушди фалсафаи муосири тоҷик». – Душанбе, 2020. – С.106-112.